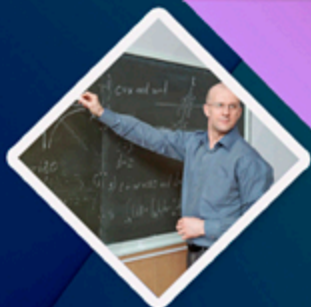

Актуальні питання функціонування та розвитку системи освіти України в умовах збройної агресії РФ проти України

2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОЇ АНАЛІТИКИ»**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ
ПРОТИ УКРАЇНИ**

За редакцією С. Л. Лондара

Київ
ДНУ «Інститут освітньої аналітики»
2022

УДК 37.01/.09(477)"364"(02.034.2)

A43

Автори:

С. Л. Лондар (вступ, висновки, розд. 5), Г. М. Терещенко (розд. 1–4),
А. О. Литвинчук (розд. 6).

Рецензенти:

- О. М. Спірін* – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, Заслужений діяч науки і техніки України, директор Інституту цифровізації освіти НАПН України
- А. Є. Буряченко* – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
- Ю. М. Рашкевич* – доктор технічних наук, професор, член Національного агентства кваліфікацій

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики»
(протокол № 8 від 2 грудня 2022 р.)*

Актуальні питання функціонування та розвитку системи освіти України в умовах збройної агресії РФ проти України : монографія [Електронний ресурс] / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2022. 226 с.

ISBN 978-617-8421-09-0

Монографію присвячено аналізу проблемних питань, які виникли у вітчизняній системі освіти внаслідок широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Авторами дослідження розглянуто особливості функціонування закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) й вищої освіти, розкрито фінансові аспекти організації освітнього процесу та висвітлено роль цифровізації освіти й інформаційних систем і технологій в умовах запровадження воєнного стану у 2022 р.

Наукове видання адресовано працівникам сфери освіти, науковцям, молодим дослідникам, представникам громадських та міжнародних організацій, а також широкому колу читачів, які цікавляться проблемами забезпечення освітнього процесу й розвитку системи освіти України під час війни.

УДК 37.01/.09(477)"364"(02.034.2)

ISBN 978-617-8421-09-0

© Автори, 2022

© ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1. Функціонування системи дошкільної освіти під час збройної агресії РФ проти України	7
1.1. Охоплення дітей дошкільного віку дошкільною освітою	8
1.2. Функціонування закладів дошкільної освіти та організація освітнього процесу	11
1.3. Контингент педагогічних працівників у закладах дошкільної освіти.....	18
1.4. Міжнародна допомога щодо організації дошкільної освіти для українських біженців	20
2. Організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану	28
2.1. Оцінка охоплення дітей в Україні загальною середньою освітою	30
2.2. Організація навчання переміщених осіб у регіонах, де не ведуться активні бойові дії	37
2.3. Застосування нових технологій навчання в умовах воєнного стану	40
2.4. Міжнародна підтримка українських біженців для забезпечення безперервності шкільної освіти	43
3. Функціонування системи професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнного стану	50
3.1. Функціонування закладів професійної (професійно-технічної) освіти: форми та технології навчання, переміщення закладів	52
3.2. Особливості вступу до закладів професійної (професійно-технічної) освіти у 2022 році	60
4. Організація освітнього процесу у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану	66
4.1. Пропозиції щодо змін у напрямках та обсягах підготовки кадрів закладів вищої освіти у воєнний і повоєнний періоди	67
4.2. Напрями державної та регіональної підтримки переміщених закладів вищої освіти	73
4.3. Міжнародна підтримка забезпечення навчання студентів українських закладів вищої освіти	82
4.4. Міжнародна допомога українським дослідникам освіти	85
5. Проблеми фінансування системи освіти України в умовах воєнного стану	87
5.1. Обсяги фінансування системи освіти на державному та місцевому рівнях у 2022 році в умовах воєнного стану	87
5.2. Особливості розподілу освітньої субвенції у 2022 році	93

5.3. Фінансова підтримка зарубіжними країнами та міжнародними фінансовими організаціями освітнього процесу в умовах воєнного стану	116
5.4. Проблеми обліку державного нерухомого майна, що перебуває в управлінні Міністерства освіти і науки України, та аналіз втрат, спричинених збройною агресією рф	128
5.4.1. <i>Технологія формування інформації щодо об'єктів державного майна</i>	132
5.4.2. <i>Збір та опрацювання інформації про державне майно системи освіти і науки в умовах воєнного стану</i>	141
5.5. Аналіз перерозподілу фінансування з державного бюджету на утримання закладів вищої освіти у 2022 році	152
5.5.1. <i>Аналіз виконання бюджетних програм, покладених на Міністерство освіти і науки України у 2022 році</i>	156
5.5.2. <i>Аналіз фінансово-економічних показників діяльності закладів вищої освіти</i>	169
5.5.3. <i>Аналіз вартості підготовки одного фахівця у закладі вищої освіти</i>	175
6. Роль цифровізації освіти та інформаційних систем і технологій у забезпеченні освітнього процесу в умовах збройної агресії рф проти України	191
6.1. Інструментарій інформаційно-аналітичного забезпечення освіти в умовах воєнного стану	191
6.2. Управлінські інформаційні індикатори розвитку освіти Solid Info	196
6.3. Функціонування ДНУ «Інститут освітньої аналітики» в умовах воєнного стану	201
6.4. Перспективи забезпечення освітньою управлінською інформацією та аналітикою	208
ВИСНОВКИ	210

ВСТУП

У монографії «Актуальні питання функціонування та розвитку системи освіти України в умовах збройної агресії рф проти України» систематизуються та узагальнюються результати наукових досліджень, які проводилися співробітниками ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2022 р. із метою здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності підрозділів Міністерства освіти і науки України.

Військова агресія рф проти України призвела до значних соціальних збурень, завдала чималих втрат сфері освіти: зруйновано й пошкоджено дитячі садки, школи, позашкільні заклади, коледжі та університети; знищено навчальне майно, бази практики. Війна спричинила загибель і поранення дітей, згенерувала потужні потоки внутрішньо переміщених школярів та студентів і тих, хто виїхав за кордон.

З перших днів війни Міністерством освіти і науки України спільно з обласними департаментами й закладами освіти робилося все можливе для забезпечення неперервності освітнього процесу, оцінювалися нагальні освітні потреби учасників освітнього процесу, розв'язувалися критично важливі проблеми працівників галузі та здобувачів освіти, які стосувалися збереження їхнього життя, забезпечення необхідними приміщеннями, навчальним обладнанням, електронним доступом до освітніх ресурсів.

Інститут освітньої аналітики в цих складних умовах продовжував здійснювати інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності структурних підрозділів МОН, передусім у сферах дошкільної, шкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти, робив усе для того, щоб формування освітньої політики Міністерства базувалося на верифікованих, достовірних даних.

В умовах війни порушилась усталена система збору верифікованої освітньої інформації, її обробки й використання для прийняття управлінських рішень, зокрема даних, які містяться у двох національних інформаційних освітніх системах – ПАК «АІКОМ» та АС «ІРЦ», що адмініструються ДНУ «Інститут освітньої аналітики». З перших днів війни були вжиті необхідні заходи для убезпечення обладнання та інформації в цих освітніх системах. Було інструментально й ресурсно посилено боротьбу з кіберзагрозами. Для забезпечення роботи національних освітніх систем у форс-мажорних умовах разом із фахівцями директорату цифрової трансформації МОН було розглянуто можливість використання хмарного сервісу від Amazon Web Services.

У ДНУ «Інститут освітньої аналітики» розроблялися й додаткові методи отримання освітньої інформації, необхідної для прийняття рішень. Зокрема, працівниками Інституту спільно з фахівцями ЮНІСЕФ створено електронні опитувальники та інструменти автоматизації збору інформації. У травні 2022 р. Інститутом проведено опитування громад України щодо освітніх потреб внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу. Завдяки отриманій інформації було розраховано потреби постраждалих учителів у комп'ютерній

техніці. Пізніше вони отримали комп'ютери від ЮНІСЕФ. Окрім того, постраждалим учителям надано фінансову допомогу.

За погодженням з МОН Інститутом було започатковано збір кожних десять днів освітньої адміністративної інформації більш ніж за 100 показниками від обласних військово-цивільних адміністрацій (дашборд Міністерства освіти і науки України). Це дало змогу МОН оперативно аналізувати та швидко реагувати на нагальні проблеми в галузі освіти.

В Інституті триває важлива робота стосовно використання індивідуальних даних учасників освітнього процесу як основи для забезпечення достовірності агрегованих статистичних і адміністративних показників. Відчутним поштовхом до цього є підготовка бюджетного запиту на обсяг освітньої субвенції, кошти якої з державного бюджету у вигляді трансферту передаються на місцевий рівень для подальшого розподілу на місцях та виплати заробітної плати вчителям. Ці кошти значні за обсягом і становлять майже третину всіх бюджетних видатків на освіту. Тому точність розрахунків тут є дуже важливою.

Наявність великої чисельності внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу, а також їх масовий виїзд за кордон спричинили серйозні проблеми із формуванням верифікованого масиву необхідної статистичної й адміністративної інформації. Міністерством прийнято рішення про використання індивідуальної інформації про учнів і вчителів з одночасним посиленням заходів кіберзахисту – тільки так можна уникнути задвоєння їх рахунку внаслідок таких переміщень. Інститутом виконано значну роботу щодо апаратного та програмного забезпечення цього рішення. Паралельно було успішно проведено роботу зі створення законодавчого підґрунтя для використання індивідуальних даних. Верховною Радою України наприкінці липня 2022 р. прийнято відповідний законопроект.

Застосування зазначених підходів щодо підвищення достовірності даних про систему освіти в умовах воєнного стану уможливило формування досить якісної управлінської освітньої інформації, забезпечити неперервність рядів освітньої статистики та на цій основі покращити освітню аналітику. Результати узагальнення й систематизації проведених наукових досліджень наведено в цій монографії.

1. ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Освітній процес у закладах дошкільної освіти (ЗДО) на період дії правового режиму воєнного стану регламентується вимогами чинного законодавства й Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту). Збройна агресія російської федерації проти України внесла істотні корективи в діяльність дошкільної освіти. Рішення про режим функціонування ЗДО належить до повноважень органів місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування, відповідно цими органами були прийняті й надалі приймаються управлінські рішення з огляду на ситуацію в регіоні. Ураховуючи місцеві умови воєнного стану, в закладах запроваджено дистанційну, змішану та очну форми організації освітнього процесу. Міністерство освіти і науки України розробило й надіслало до місцевих органів управління освіти низку методичних рекомендацій для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні, а саме: лист МОН від 02.04.2022 № 1/3845-22, Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період (лист МОН від 22.06.2022 № 1/6894-22), Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами (ООП), які переїхали на тимчасове проживання до інших регіонів України (лист МОН від 28.03.2022 № 1/3710-22).

Міжнародні партнери теж долучались до організації дошкільної освіти в Україні. Так, для підтримки дітей дошкільного віку ЮНІСЕФ за сприяння МОН відкрито дитячий онлайн-садок НУМО з відеозаняттями для дітей віком 3–6 років (<https://nus.org.ua/news/yunisef-i-mon-zapustyly-dytyachyj-onlajn-sadok/>). На сайті розміщено й інші корисні матеріали, такі як поради від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях» (<https://nus.org.ua/news/yak-pidtrymaty-ditej-u-stresovyh-syutatsiyah-porady-yunisef/>); розроблено інформаційний комікс для дітей «Поради від захисника України» та хрестоматію для дітей дошкільного віку «Моя країна – Україна». Німецький телеканал створив онлайн-сторінку для українських дітей із мультфільмами (<https://nus.org.ua/news/nimetskyj-telekanal-stvoryv-onlajn-storinku-z-multfilmamy-dlya-ditej-z-ukrayiny/>) тощо.

На початок повномасштабної збройної агресії росії проти України за кордоном перебувало 650–690 тис. українських дітей віком 0–18 років, станом на 1 вересня – 488 тис., у грудні – 480–520 тис. дітей дошкільного та шкільного віку. За підрахунками, майже половина біженців з України – діти дошкільного й шкільного віку. Психологи вважають, що їх повернення до закладу освіти допоможе зменшити психологічний стрес, повернути їм відчуття стабільності, нормального життя й покаже подальшу перспективу. З метою підтримки українських дітей та їхніх родин у Європейському Союзі створено Групу освітньої солідарності ЄС для визначення їхніх потреб і допомоги країнам-

членам, які їх приймають, включаючи навчання на рівних умовах та допомогу в розробленні політики.

Уряди європейських країн ідуть назустріч у питанні освіти дітей-біженців з України. Єдиною проблемою залишається мовний бар'єр, але її намагаються розв'язати шляхом організації додаткових занять чи курсів із вивчення державної мови країни, де перебувають діти-біженці.

Також у більшості європейських країн існує потужна українська діаспора, яка має свої недільні школи й клуби, спільноти допомоги з організації дозвілля та соціалізації дошкільнят, мовні курси.

У країнах ЄС дітей українців радо вітають і без проблем зараховують до відповідних груп чи класів, оскільки місцевим дітям цікаво познайомитися з українцями.

1.1. Охоплення дітей дошкільного віку дошкільною освітою

У сучасних реаліях повномасштабного вторгнення росії на територію України Міністерство освіти і науки України й місцеві органи управління освіти доклали максимум зусиль для забезпечення функціонування мережі дошкільних закладів та доступу до якісної дошкільної освіти кожній дитині відповідного віку. Усі батьки вихованців можуть долучитися до різних форм організації освітнього процесу в ЗДО. Щоб мати чіткіше уявлення про організацію освітнього процесу в дошкільній освіті та аналізувати ситуацію в динаміці, детальніше розглянемо ступінь охоплення освітою дітей дошкільного віку (рис. 1.1.1).

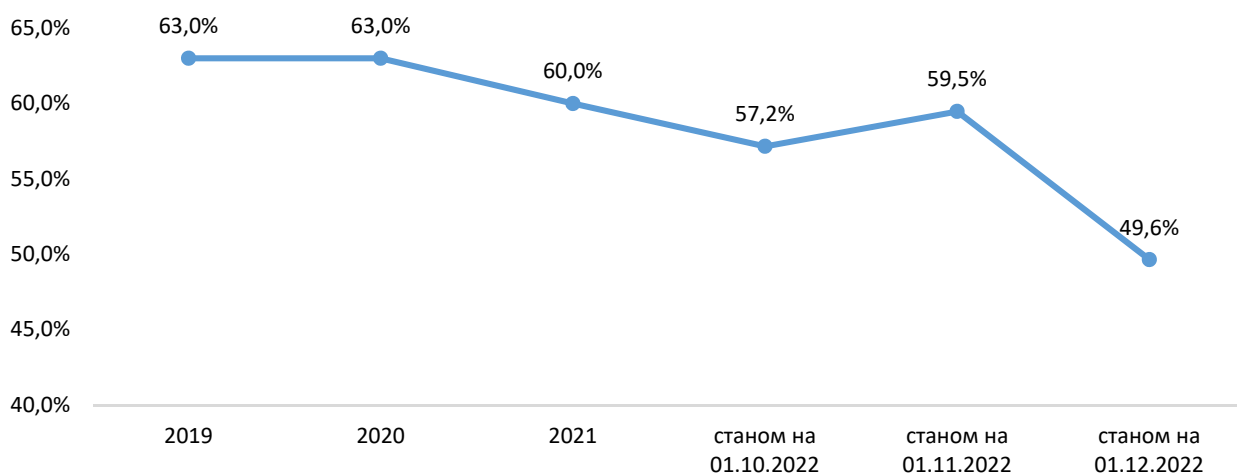

Рис. 1.1.1. Динаміка охоплення дітей дошкільного віку дошкільною освітою у 2019–2022 рр., %

Побудовано авторами.

Аналіз даних Держстату та інформації, отриманої з ПАК «АІКОМ», у динаміці засвідчив поступове зменшення частки охоплення дітей дошкільною освітою починаючи з 2021 р., її збільшення на 1,3 % станом на 1 листопада 2022 р. та різке зниження цієї частки приблизно на 10 % станом на 1 грудня

2022 р. Така ситуація є цілком очікуваною в сучасних реаліях повномасштабного вторгнення РФ на територію України, адже багато дітей були змушені залишити Батьківщину та виїхати за кордон. Проте навіть у реаліях війни діти дошкільного віку мають можливість отримувати освітні послуги.

Зарахування дітей до ЗДО в умовах воєнного стану здійснюється відповідно до пунктів 8 і 9 Положення про заклад дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 № 305 (у редакції постанови КМУ від 27.01.2021 № 86). Згідно з ч. 9 ст. 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень забезпечують: надання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я з урахуванням відомостей про внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які тимчасово проживають (перебувають) у відповідному населеному пункті; влаштування дітей у заклади дошкільної та загальної середньої освіти комунальної форми власності. Слід зазначити, що в умовах воєнного стану діти мають змогу навчатися заочною, дистанційною й змішаною формами (рис. 1.1.2).

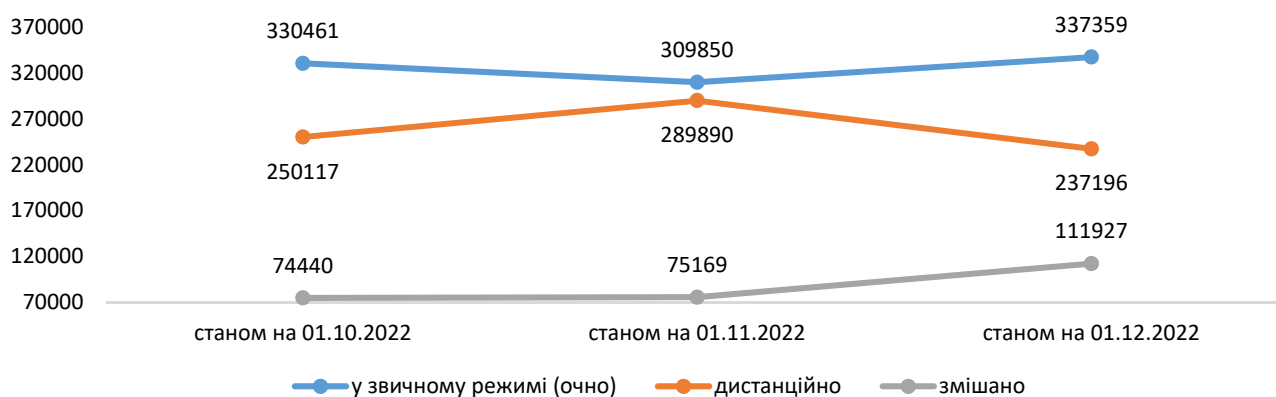

Рис. 1.1.2. Динаміка чисельності вихованців, які здобувають освіту в ЗДО, у 2022 р., осіб

Побудовано авторами.

Аналіз даних щодо кількості вихованців за різними формами функціонування ЗДО засвідчив поступове зростання чисельності дітей, які навчаються заочною формою, та, відповідно, зменшення чисельності вихованців, що навчаються дистанційно. Станом на 1 грудня 2022 р. спостерігається значний приріст дітей, які навчаються за змішаною формою (на 36 758 осіб більше порівняно з листопадом 2022 р.).

З огляду на важливість продовження здобуття дошкільної освіти в умовах воєнного стану дітьми з особливими освітніми потребами за місцем їх тимчасового перебування, актуальним питанням є максимальне збереження кадрового потенціалу педагогів, що працювали з такими дітьми, створення безпечного освітнього середовища та надання якісних психолого-педагогічних послуг. Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530, на підставі заяви одного з батьків (інших законних

представників) дитини з ООП і висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, отриманого від інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ), керівник ЗДО утворює інклюзивну групу та організовує інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, рекомендованого ІРЦ.

Загалом питання освіти дітей – внутрішньо переміщених осіб є важливим у реаліях сьогодення. Чимало ЗДО стали прихистком для переміщених осіб, багато з них прийняли на навчання дітей ВПО (рис. 1.1.3).

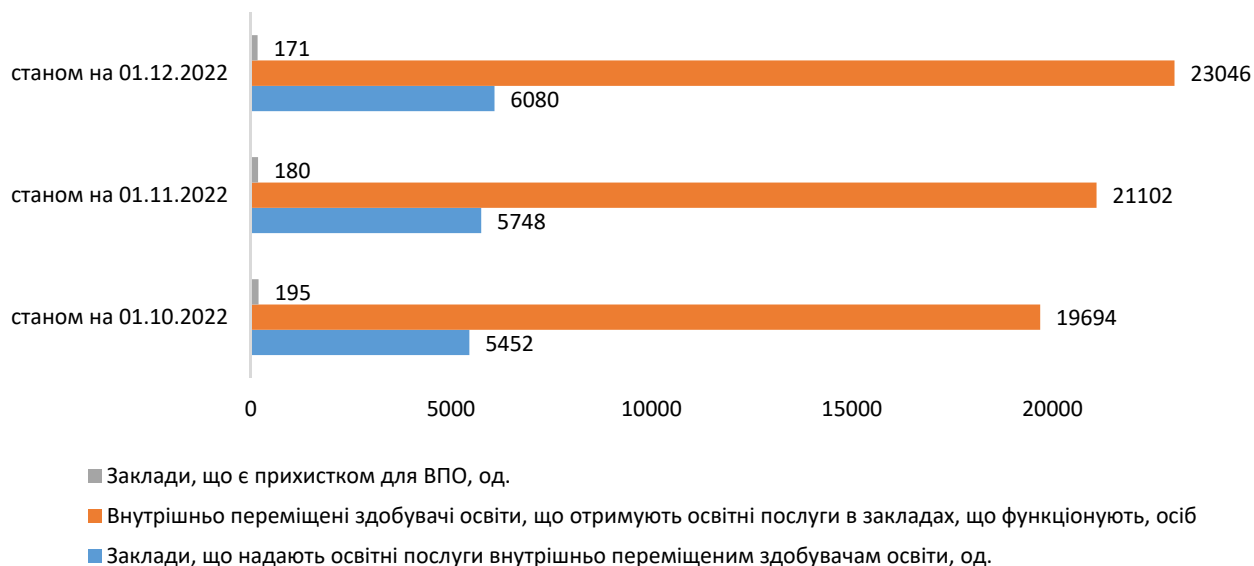

Рис. 1.1.3. Динаміка кількості закладів дошкільної освіти та ВПО у 2022 р., од., осіб

Побудовано авторами.

У динаміці спостерігається поступове зменшення кількості ЗДО, які слугують прихистком для ВПО. Очікується зростання кількості закладів, що надають освітні послуги ВПО, та чисельності ВПО, які отримують освітні послуги у функціонуючих закладах. Зокрема, станом на 1 грудня 2022 р. налічувалося 23 046 ВПО (на 1 жовтня 2022 р. їх чисельність дорівнювала 19 694 особи). У свою чергу, кількість ЗДО станом на 1 грудня 2022 р. збільшилася на 628 од. порівняно із жовтнем того ж року.

Отже, попри важкий час та активні бойові дії на території України, МОН і місцеві органи управління освіти доклали максимум зусиль для забезпечення функціонування мережі дошкільних закладів та доступу до якісної дошкільної освіти кожній дитині відповідного віку. Усі батьки вихованців, включаючи ВПО й дітей з ООП, мали можливість долучитися до різних форм організації освітнього процесу в ЗДО. В умовах воєнного стану забезпечено продовження здобуття дошкільної освіти дітьми з ООП за місцем їх тимчасового перебування, максимальне збереження кадрового потенціалу педагогічних працівників, які навчали таких дітей, створення безпечного освітнього середовища та надання якісних психолого-педагогічних послуг. Під час дії в Україні воєнного стану батьки дітей з ООП дошкільного віку, що потребують психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг (занять), можуть звернутися до найближчого

ІРЦ за місцем постійного (тимчасового) проживання дитини й отримати відповідні послуги.

У ході аналізу охоплення дітей відповідного віку дошкільною освітою нами виявлено, що у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України рівень охоплення дітей дошкільною освітою знизився порівняно з попередніми періодами. Однією з позитивних тенденцій є збільшення чисельності дітей, які навчаються за очною формою, й, відповідно, зменшення тих, що навчаються дистанційно, у грудні 2022 р. Так, починаючи з листопада 2022 р. можна спостерігати поступове скорочення кількості ЗДО, що є прихистком для ВПО. Це зумовлено деокупацією частини наших територій і зменшенням чисельності ВПО.

Детальніше про організацію освітнього процесу в ЗДО в умовах сьогодення йдеться в наступному підрозділі.

1.2. Функціонування закладів дошкільної освіти та організація освітнього процесу

Попри складну ситуацію заклади дошкільної освіти продовжують функціонувати й надавати освітні послуги в умовах воєнного стану. З огляду на необхідність створення безпечного освітнього середовища в ЗДО, педагогічних та інших працівників таких закладів було підготовлено до здійснення заходів щодо захисту учасників освітнього процесу, особливо вихованців, зокрема їх переміщення й розміщення у захисних спорудах цивільного захисту, неухильного дотримання алгоритму дій під час повітряної тривоги. Інформацію про наявність укриттів у ЗДО України наведено в табл. 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Наявність укриттів у закладах дошкільної освіти в регіональному розрізі станом на 25 липня 2022 р., од.

Регіон	Кількість ЗДО	Наявність ЗСЦЗ на балансі ЗДО	Кількість укриттів (ЗСЦЗ, СПП, НУ) у ЗДО, враховуючи укриття інших суб'єктів господарювання
Вінницька обл.	577	40	159
Волинська обл.	482	5	123
Дніпропетровська обл.	795	30	34
Донецька обл.	–	–	–
Житомирська обл.	642	49	126
Закарпатська обл.	514	14	185
Запорізька обл.	196	2	26
Івано-Франківська обл.	464	30	136
Київська обл.	511	33	86
Кіровоградська обл.	330	15	50
Луганська обл.	–	–	–
Львівська обл.	519	16	196
Миколаївська обл.	535	37	8
Одеська обл.	855	15	267
Полтавська обл.	540	58	69

Регіон	Кількість ЗДО	Наявність ЗСЦЗ на балансі ЗДО	Кількість укриттів (ЗСЦЗ, СПП, НУ) у ЗДО, враховуючи укриття інших суб'єктів господарювання
Рівненська обл.	361	62	95
Сумська обл.	188	24	18
Тернопільська обл.	590	35	174
Харківська обл.	608	11	10
Херсонська обл.	–	–	–
Хмельницька обл.	520	38	141
Черкаська обл.	412	13	79
Чернівецька обл.	391	57	99
Чернігівська обл.	279	21	37
м. Київ	541	0	320
Разом	10 850	605	2 477

Примітка. ЗСЦЗ – захисні споруди цивільного захисту, СПП – споруди подвійного призначення, НУ – найпростіші укриття.

Складено за даними сектору мобілізаційної роботи, цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Міністерства освіти і науки України.

Рішення про відновлення діяльності та режиму роботи ЗДО ухвалюють місцеві органи влади й військово-цивільні адміністрації, які створюють комісії з обстеження закладів освіти на предмет готовності до організації освітнього процесу й наявності безпечних умов для всіх його учасників. В умовах правового режиму воєнного стану більшість дітей дошкільного віку та їхні батьки мають доступ до освітнього процесу, який забезпечується через діючі вебсайти МОН, місцевих управлінь освітою, ЗДО, а також через месенджери, електронну пошту тощо.

Як бачимо на рис. 1.2.1, у період 2019–2021 рр. спостерігалися незначні зміни кількості функціонуючих ЗДО. Проте з початком війни вона зменшилася, станом на 1 жовтня 2022 р. – на 5 631 заклад, тобто більш ніж на 30 %.

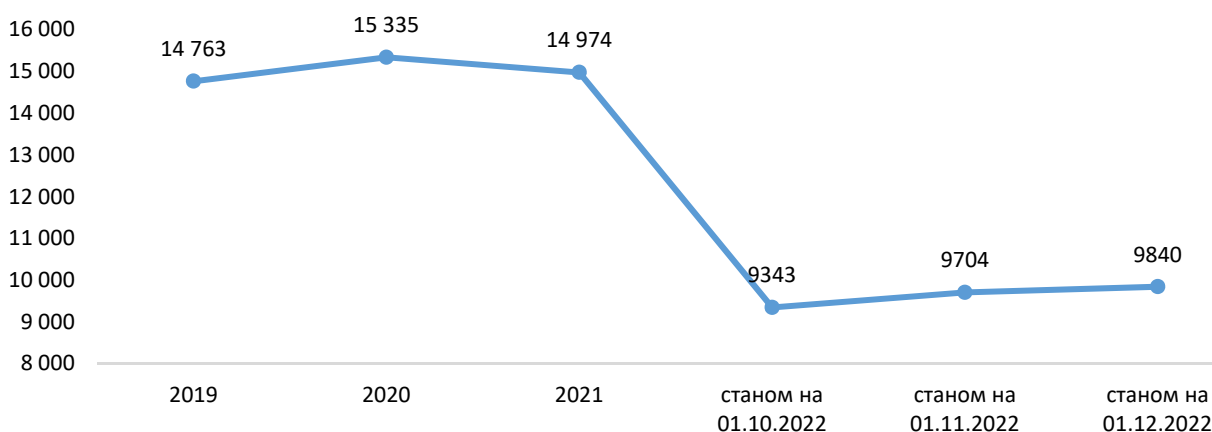

Рис. 1.2.1. Динаміка кількості закладів дошкільної освіти у 2019–2022 рр., од.

Побудовано авторами.

У зв'язку з тривалими бойовими діями деякі дошкільні заклади зазнали й надалі зазнають значних пошкоджень і руйнувань. За інформацією

департаментів (управлінь) обласних, Київської міської військово-цивільних адміністрацій, станом на 1 серпня 2022 р. зруйновано 58, пошкоджено 732 ЗДО. Найбільше руйнувань ЗДО зафіксовано в Запорізькій області, пошкоджень та руйнувань – у Донецькій, Харківській і Миколаївській областях (табл. 1.2.2).

Таблиця 1.2.2

Кількість зруйнованих/пошкоджених закладів дошкільної освіти в Україні в розрізі регіонів в умовах воєнного стану, од.

Регіон	Станом на 01.01.2022 (Держстат)	Станом на 01.08.2022 (оперативна інформація МОН)	
		зруйновано	пошкоджено
Вінницька обл.	756	0	11
Волинська обл.	485	0	0
Дніпропетровська обл.	984	1	9
Донецька обл.	551	0	230
Житомирська обл.	642	0	24
Закарпатська обл.	573	0	0
Запорізька обл.	511	26	1
Івано-Франківська обл.	457	0	0
Київська обл.	825	6	52
Кіровоградська обл.	458	0	2
Луганська обл.	260	4	49
Львівська обл.	901	0	0
Миколаївська обл.	541	8	60
Одеська обл.	798	0	2
Полтавська обл.	620	0	4
Рівненська обл.	529	0	0
Сумська обл.	425	1	11
Тернопільська обл.	590	0	1
Харківська обл.	745	3	175
Херсонська обл.	468	4	20
Хмельницька обл.	710	0	1
Черкаська обл.	624	0	6
Чернівецька обл.	388	0	0
Чернігівська обл.	404	5	44
м. Київ	729	0	30
Разом	14 974	58	732

Складено авторами.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням багато ЗДО опинилися на тимчасово окупованих територіях. Розглянемо динаміку кількості ЗДО, що розташовані на тимчасово окупованій території (рис. 1.2.2).

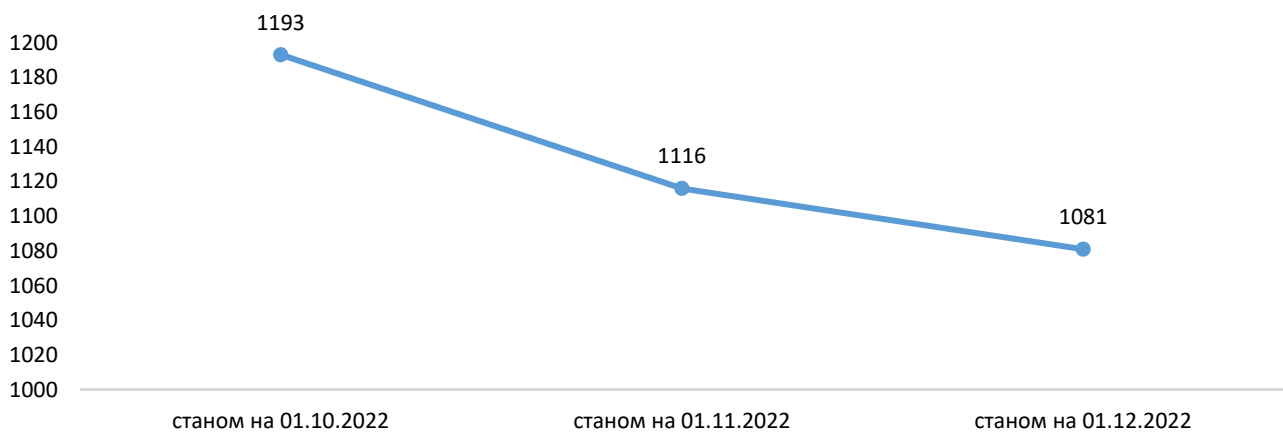

Рис. 1.2.2. Динаміка кількості закладів дошкільної освіти, які розташовані на тимчасово окупованій території, у 2022 р., од.

Побудовано авторами.

Аналіз даних щодо кількості ЗДО, які розташовані на тимчасово окупованій території, засвідчив позитивну динаміку її зменшення, що пов'язано з деокупацією міст і сіл та поверненням дошкільних закладів до роботи.

Розглянемо детальніше функціонування загалом усіх ЗДО (рис. 1.2.3).

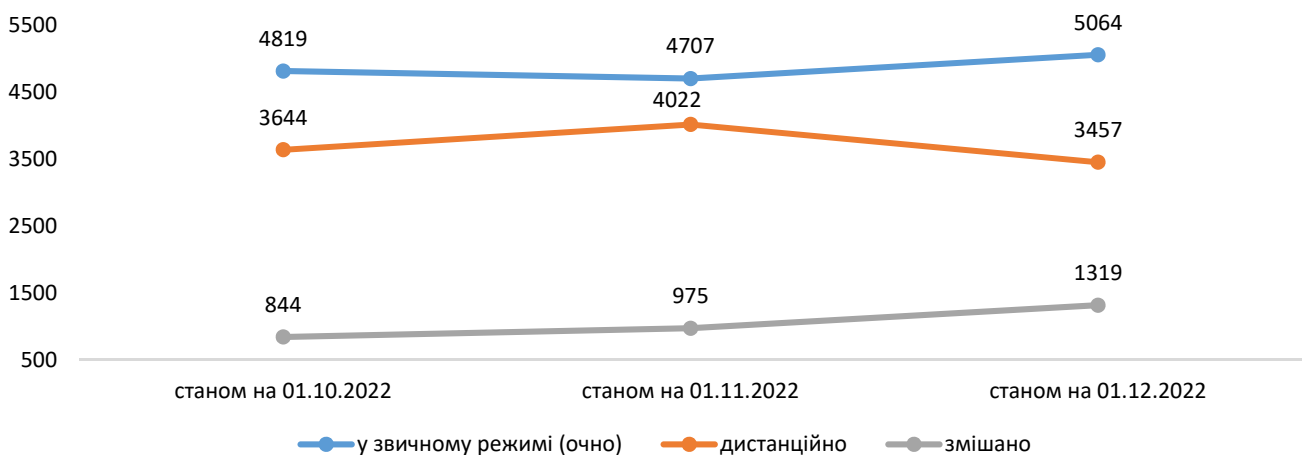

Рис. 1.2.3. Динаміка кількості закладів дошкільної освіти, які фактично надають освітні послуги здобувачам освіти за різними формами, у 2022 р., од.

Побудовано авторами.

У динаміці протягом жовтня-грудня 2022 р. спостерігаємо поступове збільшення кількості ЗДО, що працюють за змішаною формою (очно та дистанційно). Станом на 1 листопада 2022 р. кількість закладів, які працюють у звичайному режимі, зменшилася, а станом на 1 грудня 2022 р. збільшилася, на 357 од. Відповідно, протилежна ситуація спостерігається із ЗДО, що працюють дистанційно: станом на 1 листопада їх кількість зросла порівняно з попереднім періодом, а на 1 грудня істотно скоротилася, на 565 од.

Для детальнішого аналізу функціонування ЗДО в умовах воєнного стану нами було розглянуто освітні проєкти підтримки їхньої діяльності. Зокрема, на вебсайті МОН у вільному доступі розміщено матеріали, що допомагають педагогам підготуватися до роботи, організувати освітній процес у нових умовах. За сприяння МОН ЮНІСЕФ відкрив дитячий онлайн-садок НУМО з відеозаняттями для дітей віком 3–6 років. Також на цьому вебсайті розміщено поради з надання першої психологічної допомоги людям, які пережили кризову подію; рекомендації від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях»; інформаційний комікс для дітей «Поради від захисника України». Матеріали на вебсайті МОН для дітей дошкільного віку постійно оновлюються й поповнюються. З урахуванням цьогочасних реалій розроблено нову парціальну програму з національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку «Моя країна – Україна» та хрестоматію до неї. Метою цієї програми є об'єднання зусиль педагогів і батьків для зміцнення національної ідентичності дітей як ґрунту, на якому проростатиме справжній патріотизм; сприяння формуванню у дітей позитивного образу своєї країни, утвердження активної позиції громадянина, виховання ціннісного ставлення до своєї родини як частини українського народу, його історії, традицій, культури. Корисні посилання й змістовні матеріали (відеозаняття, поради психолога, літературні твори, цікаві руханки, поради фахівців тощо) для педагогів та батьків вихованців систематизовано на вебсайті МОН у рубриці «Сучасне дошкілля під крилами захисту».

В умовах воєнного стану зазнає змін, зокрема, й організація роботи з кадрами: підвищення кваліфікації, інформаційна та методична підтримка педагогів тощо. Заслуговує на увагу досвід плідної співпраці фахівців дошкільної освіти МОН, Державної установи «Український інститут розвитку освіти», Національної академії педагогічних наук України (НАПН України), ВГО «Асоціація працівників дошкільної освіти» з провадження просвітницької діяльності щодо нових реалій організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. Незважаючи на складний час, триває робота з підготовки й проведення серії презентаційних заходів (конференцій, вебінарів, семінарів) для широкого кола освітян, передусім фахівців усіх рівнів галузі дошкільної освіти, працівників закладів вищої освіти, системи післядипломної педагогічної освіти, науковців, а також здобувачів вищої освіти, батьків дітей і громадськості, зацікавлених у розвитку української дошкільної освіти. З урахуванням нових реалій та з метою об'єднання зусиль педагогів і батьків вихованців організовано вебінари з тематики чинних комплексних програм і запроваджено щотижневий всеукраїнський онлайн-марафон «Реалізація змісту Державного стандарту дошкільної освіти в парціальних програмах». Такі вебінари дають змогу інформувати працівників ЗДО, батьків дітей щодо різноманіття програмного забезпечення під час організації освітньої діяльності дошкільного закладу в сучасних умовах.

Окрім того, МОН спільно з ДУ «Український інститут розвитку освіти» розроблено методичні рекомендації щодо впровадження професійного стандарту керівника (директора) закладу дошкільної освіти. На виконання Програми

діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29.09.2019 № 849, ДУ «Український інститут розвитку освіти» з 1 листопада до 15 грудня 2021 р. проведено дослідження за міжнародною методикою «Шкала оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти» (ECERS-3). За результатами виконаної роботи підготовлено аналітичний звіт за методикою ECERS-3, який схвалено на засіданні вченої ради Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (протокол від 26.05.2022 № 7) та затверджено наказом МОН від 07.07.2022 № 615. Результати дослідження є підставою для розроблення освітньої політики, зокрема для розбудови дошкільної освіти в повоєнний час і прогнозування подальшої стратегії розвитку освіти в Україні з урахуванням її культурологічних особливостей, національних традицій та світових тенденцій. Розроблено рекомендації щодо забезпечення якості освітнього процесу в ЗДО з урахуванням отриманих результатів дослідження й визначено ресурсний потенціал і перспективи розвитку дошкільної освіти в Україні.

Одним із основних пріоритетів МОН є інтеграція України в європейський освітній простір. Цьому сприяє двостороння міжнародна співпраця з країнами-членами ЄС. Так, згідно з укладеним у 2010 р. Меморандумом про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та фондом The LEGO Foundation, у сфері дошкільної освіти імплементується проєкт «Сприяння освіті». Він передбачає зміну підходів до навчання педагогів у дошкільній та переорієнтацію освітнього процесу на ігрові й діяльнісні методи взаємодії з дитиною, спрямовані на всебічний розвиток задля наступності з початковим рівнем Нової української школи. Проєкт охоплює 300 ЗДО (як міських, так і сільських) у 15 областях України. У рамках співпраці The LEGO Foundation забезпечує професійний розвиток педагогів, систематичну методичну підтримку (системна серія тренінгів) та супровід закладів, залучених до проєкту, й безкоштовно надає дитячим садкам ігрові набори LEGO.

Також МОН співпрацює з міжнародною фундацією «Aflatoun International» (Нідерланди) відповідно до укладеного у 2015 р. Меморандуму про співпрацю у сфері дошкільної освіти щодо впровадження в освітній процес ЗДО основ соціальної і фінансової освіти дітей дошкільного віку. Наприкінці 2021 р. за програмою «Афлатот» працювало 568 ЗДО майже по всій Україні. Педагогічні колективи вдало інтегрували цю програму в освітній процес; вихователі створюють цілі творчі проєкти, де майстерно поєднують основи соціальної й фінансової освіти з усебічним розвитком не тільки дітей дошкільного віку, а й їхніх батьків.

У рамках дослідження нами розглянуто перспективи розвитку дошкільної освіти, зокрема окреслено основні завдання розбудови дошкільної освіти. Основними завданнями розвитку дошкільної освіти в короткостроковому періоді є:

1. Відновлення діяльності закладів, що передбачає результативні дії з боку військово-цивільних адміністрацій і засновників із ремонту будівель (на сьогодні вже відремонтовано 38 ЗДО, заплановано відремонтувати ще 234 ЗДО) та

надання нових приміщень у тимчасове користування для забезпечення доступності й безперервності дошкільної освіти.

2. Забезпечення ЗДО захисними спорудами цивільного захисту / укриттями з необхідним запасом питної води, харчових продуктів, медикаментів, навчального обладнання тощо.

3. Налагодження зарахування й підтримки дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, урахування потреб дітей з ООП. Відновлення та ефективна організація освітнього процесу в ЗДО в умовах воєнного стану за рахунок швидкого реагування на потреби, пов'язані із життям і здоров'ям наймолодших громадян України.

4. Організація інформаційної й психологічної підтримки учасників освітнього процесу відповідно до методичних рекомендацій МОН і провідних міжнародних організацій.

5. Забезпечення педагогічними кадрами ЗДО, що передбачає передусім унормування системи оплати праці; захист прав педагогічних працівників.

6. Налагодження ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу шляхом застосування широкого спектра інформаційно-комунікаційних технологій (зокрема, через соціальні мережі, месенджери, телеграм-канали тощо); подальший розвиток та наповнення корисного контенту для викладачів, дітей і батьків; поглиблення співпраці з ІРЦ.

Основними завданнями розвитку дошкільної освіти в повоєнний період є:

1. Масштабна відбудова зруйнованих і пошкоджених ЗДО та розширення їх мережі відповідно до регіональних потреб із урахуванням вимог безпеки навчання, залучення широкого кола міжнародних партнерів із метою забезпечення фінансової підтримки відновлення освітньої інфраструктури.

2. Створення безпечного освітнього середовища, передусім облаштування захисних споруд цивільного захисту / укриттів для всіх учасників освітнього процесу відповідно до найкращих світових практик.

3. Модернізація організації освітнього процесу в ЗДО відповідно до передового досвіду європейських країн, створення доступного, комфортного, безбар'єрного та інклюзивного освітнього середовища для всіх категорій дітей із урахуванням потреб у підвищенні якості надання освітніх послуг.

4. Удосконалення психологічної, методичної й інформаційної підтримки учасників освітнього процесу в ЗДО, зокрема створення умов для розвитку психологічної служби в закладах у повоєнний період для постраждалих від військової агресії РФ; модернізація методичного забезпечення з урахуванням стандартів ЄС (у т. ч. оновлення програмного та методичного забезпечення дошкільної освіти відповідно до Державного стандарту 2021 р.) тощо.

5. Посилення кадрового потенціалу ЗДО, що передбачає підвищення престижності професії; внесення змін до законодавства й підзаконних актів щодо підвищення статусу педагогічних працівників сфери дошкільної освіти, зменшення педагогічного навантаження та збільшення заробітної плати; створення умов для підвищення фахового рівня педагогічних працівників; систематичне проведення заходів, що сприятимуть підвищенню професійної кваліфікації педагогічних працівників ЗДО.

6. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у ЗДО для ефективнішої комунікації між учасниками освітнього процесу в повоєнний період із урахуванням наслідків військової агресії РФ проти України.

Отже, у сучасних умовах ЗДО продовжують працювати та надавати освітні послуги. У 2022 р. кількість закладів очікувано зменшилася порівняно з 2021 р. Це пов'язано з тим, що чимало з них зазнали руйнувань/пошкоджень або розміщені на тимчасово окупованій території. Незважаючи на це, багато ЗДО працюють і мають укриття. Кількість ЗДО, які працюють заочною або змішаною формою навчання, поступово зростає.

Для ефективного функціонування ЗДО МОН, ЮНІСЕФ та іншими організаціями було створено відповідні ресурси з доступом до навчальних матеріалів задля забезпечення безперервності навчання. Також із метою забезпечення розвитку дошкільної освіти у воєнний та повоєнний періоди було визначено перелік завдань, що включають відновлення зруйнованих і пошкоджених ЗДО, створення безпечного освітнього середовища шляхом облаштування укриттів та налагодження процесу зарахування дітей і освітнього процесу відповідно до умов сьогодення.

Кадрове забезпечення дошкільних закладів залишається важливим фактором їх ефективного функціонування. Детальніше питання кадрового забезпечення ЗДО розглянуто в наступному підрозділі.

1.3. Контингент педагогічних працівників у закладах дошкільної освіти

Питання кадрового забезпечення ЗДО та їх готовності до провадження освітньої діяльності в умовах повномасштабного вторгнення росії на територію України постійно вивчається органами управління у сфері освіти виконавчих комітетів міських рад міст обласного значення, міських, селищних, сільських рад. Проводиться аналіз і прогнозування потреби на місцях у педагогічних працівниках для закладів освіти, що забезпечують здобуття дошкільної освіти дітьми відповідного віку.

Частина працівників з різних причин припинили трудові відносини із закладами освіти. Водночас станом на 1 серпня 2022 р. до ЗДО на підконтрольній Україні території було працевлаштовано 76 осіб із числа ВПО, зокрема в Дніпропетровській області – 8 осіб, Закарпатській – 14, Івано-Франківській – 1, Кіровоградській – 7, Львівській – 11, Полтавській – 5, Сумській – 6, Чернівецькій – 11 та в м. Києві – 13 осіб. Утім, збір інформації про таких педагогічних працівників ускладнений через те, що з деякими громадами, які опинились у зоні активних бойових дій, за лінією фронту, втрачено зв'язок.

Розглянемо детальніше інформацію про чисельність педагогічних працівників і кількість вакантних ставок (рис. 1.3.1).

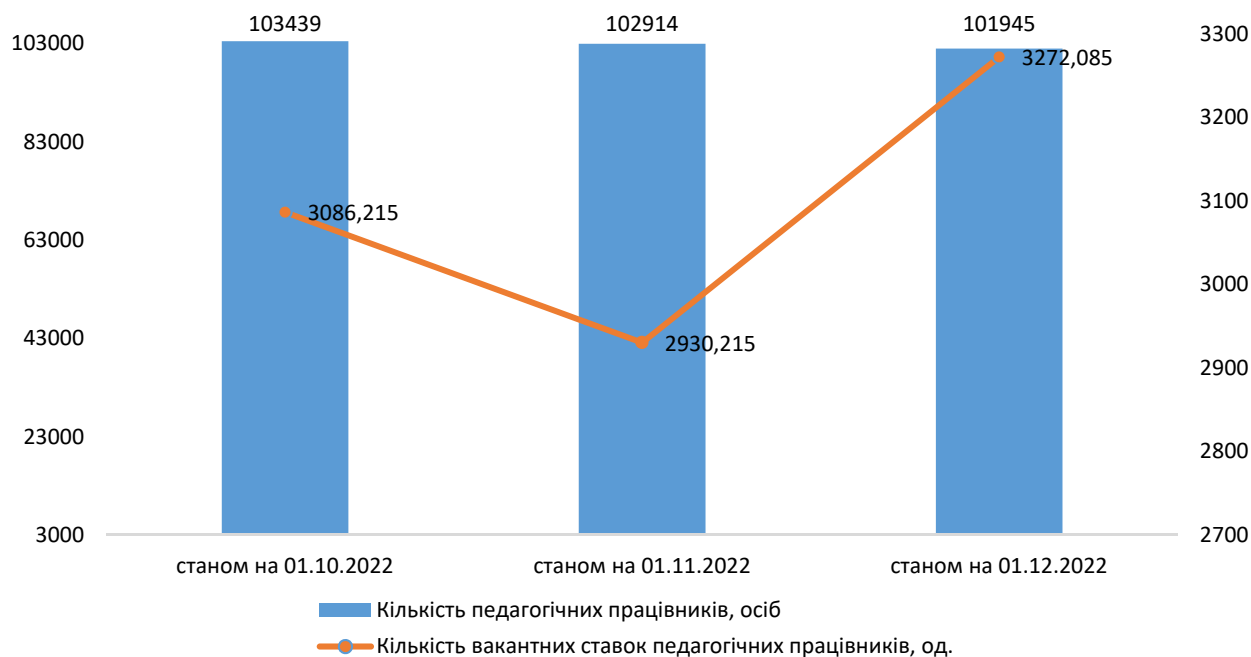

Рис. 1.3.1. Кількість педагогічних працівників та вакантних ставок у закладах дошкільної освіти, що функціонують, у 2022 р., осіб, од.

Побудовано авторами.

Проаналізувавши інформацію щодо кадрового забезпечення ЗДО, ми виявили, що чисельність педагогічних працівників залишається практично незмінною в динаміці протягом жовтня-грудня 2022 р. Проте кількість вакантних ставок змінювалася: станом на 1 листопада 2022 р. вона зменшилася на 156 од., а на 1 грудня 2022 р. зросла на 342 од. порівняно з попереднім періодом. Розглянемо кадрове забезпечення ЗДО (рис. 1.3.2).

Рис. 1.3.2. Кадрове забезпечення закладів дошкільної освіти, що функціонують, у 2022 р., %

Побудовано авторами.

Забезпечення кадрами ЗДО становить близько 87 %. Цей показник варіюється на 0,2–0,4 % за досліджуваний період. На нашу думку, важливо розглянути чисельність педагогічних працівників у динаміці порівняно з 2021 р. (рис. 1.3.3). Як бачимо, станом на 1 жовтня 2022 р. вона зменшилася порівняно з 2021 р.

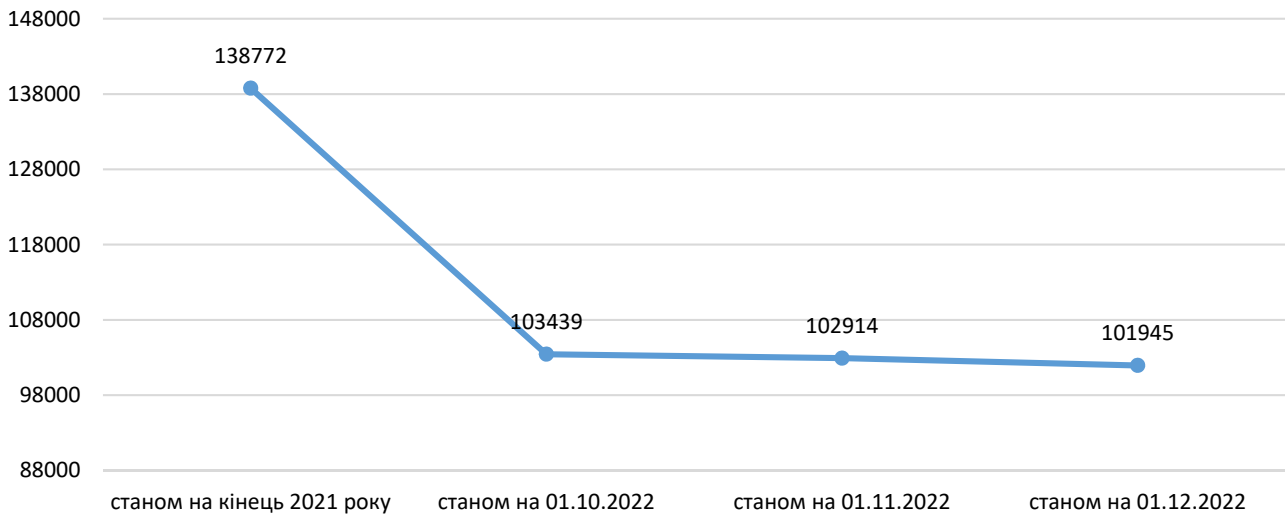

Рис. 1.3.3. Динаміка чисельності педагогічних працівників у закладах дошкільної освіти, що функціонують, у 2022 р., осіб

Побудовано авторами.

Отже, органами управління у сфері освіти постійно здійснюється збір інформації та моніторинг ситуації щодо кадрового забезпечення закладів дошкільної освіти. Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну багатьом вихователям та іншим працівникам ЗДО довелося змінити місце проживання, деякі з них опинилися на окупованих територіях. Загалом кадрове забезпечення ЗДО в жовтні-грудні 2022 р. становить близько 86 %. Також у процесі дослідження виявлено, що кількість ставок педпрацівників станом на 1 листопада 2022 р. скоротилася на 156 од., а на 1 грудня 2022 р. зросла на 342 од. порівняно з попереднім періодом. Чисельність педагогічних працівників у період із жовтня до грудня 2022 р. залишалася практично незмінною, проте істотно зменшилася порівняно з показником на кінець 2021 р.

Загалом, незважаючи на складну ситуацію в багатьох регіонах України, заклади дошкільної освіти продовжують функціонувати в різних форматах навчання. Причому наразі зростає кількість ЗДО, що працюють за очною формою навчання. Чисельність педпрацівників зменшилася порівняно з 2021 р., але станом на жовтень-грудень 2022 р. ситуація стабілізувалася.

1.4. Міжнародна допомога щодо організації дошкільної освіти для українських біженців

Унаслідок повномасштабного вторгнення Росії на територію України в нашій державі розпочалося масове переміщення людей, зокрема за кордон. Переважну частину переміщених осіб становили й становлять жінки з дітьми. У зв'язку з цим виокремилася загальна проблема – забезпечити продовження навчання для дітей дошкільного та шкільного віку. Країни Європейського Союзу створили сприятливі умови для того, щоб діти з України мали можливість продовжити здобувати освіту.

Наприклад, у **Польщі**, країні, що прийняла найбільше наших біженців, дошкільна освіта є надзвичайно актуальною для українських переселенців, як, власне, і для молодих українських матерів, у яких наближається до завершення декретна відпустка по догляду за дитиною та які вже знайшли роботу (<https://uapl.info/iak-ukraintsiam-zapysaty-dytynu-u-dytiachyj-sadok-u-polshchi-dokumenty-oplaty-vymohy/>).

Слід зазначити, що запис або реєстрація дітей у Польщі до дитячих садочків проходить навесні, проте для українських біженців зробили виняток. Завдяки цьому реєстрація дітей українських біженців триває постійно. Крім того, українці в Польщі можуть ознайомитися з повним переліком дитячих садочків у країні на порталі *Przedszkola w Polsce*.

У Польщі (uapl.info) дошкільна освіта двоетапна. Перший етап охоплює дітей від 0 до 3 років. Для них у країні створено такі дошкільні заклади освіти:

- ясла (*żłobek*);
- дитячі садки (*klub dziecięcy*).

Цей рівень дошкільної освіти не є частиною освітньої системи. Такі дошкільні заклади підпорядковані Міністерству сім'ї та соціальної політики, і їх відвідування не є обов'язковим.

Наступний рівень дошкільної освіти забезпечує такою освітою дітей віком 3–6 років. Діти цього віку відвідують такі заклади освіти:

- дошкільні заклади (*przedszkole*);
- дошкільні підрозділи в державних освітніх закладах (*oddział przedszkolny w szkole podstawowej*);
- заклади дошкільної освіти (*zespół wychowania przedszkolnego*);
- дошкільні пункти (*punkt przedszkolny*).

Дошкільна освіта для дітей віком 3–5 років у цій країні є факультативною. Обов'язковою вона стає для дітей у віці 5–6 років у нульовому класі (однорічна підготовка до школи – *zerówka*).

Для запису до ЗДО українці мають легально проживати на території Польщі, тобто базовою вимогою для всіх наших біженців є легалізація перебування в країні дитини та її батьків. Таким чином, дитина повинна отримати ідентифікаційний номер PESEL та мати всі профілактичні щеплення, визначені в Польщі як обов'язкові. Дотримуючись зазначених позицій, батьки або законні опікуни дітей українських біженців мають право звернутися безпосередньо до відділу освіти міського чи гмінного управління або зареєструвати дитину в садку онлайн у пошуковій системі «*rekrutacja do przedszkoli*», вказавши назву міста тимчасового проживання. Першочергово до польських ЗДО приймаються діти (за підтвердженими документами):

- з багатодітної сім'ї;
- які виховуються в прийомній сім'ї;
- які (або чії батьки) є особами з інвалідністю;
- які виховуються лише одним із батьків.

У системі дошкільної освіти в Польщі функціонують не лише державні дитячі садочки, а й багато приватних. Наразі окремі приватні дитячі садочки,

вартість відвідування яких становить 500–700 злотих, тимчасово зробили відвідування для дітей українських біженців безкоштовним. Державні дитячі садочки в країні безкоштовні, проте лише за умови перебування дитини в закладі не більш ніж 5 годин на день. За повний день (мається на увазі перебування дитини в садочку до 9 годин на день) потрібно доплачувати. Ці кошти йдуть на харчування, екскурсії, навчальні секції, гуртки, додаткові книжки тощо. Отже, у середньому українським біженцям у Польщі доведеться доплатити за перебування дитини в дитячому садочку у форматі «повний день» близько 200 злотих на місяць. Натомість згідно зі спеціальним законом «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни», так званою спецуставою, українські біженці в Польщі можуть нарівні з польськими громадянами одержати фінансову підтримку на оплату дитячого садка.

У **Великій Британії** ключовий принцип організації дитячих садків – «аби діти були щасливими». Щасливі ж вони здебільшого тоді, коли мають можливість пізнавати навколишній світ без обмежень (<https://nus.org.ua/view/dorogo-brudno-shhaslyvo-pro-osoblyvosti-dytyachyh-sadkiv-u-velykij-brytaniyi/>). Отже, дітям у британських дитсадках дозволяється робити все що заманеться, а всі навколо «плескають у долоні від захвату». Усі в садочку усміхнені, розслаблені, не існує жодної проблеми, яку не можна розв'язати. «Oh hi, how are you? Are you ok?» – це в них не запитання, а вітання, на яке потрібно відповідати: «Yea, good, and you?» – і щиро всміхатися. Загалом британські дитячі садки (nurseries) українські біженці описують трьома словами: дорого, брудно, щасливо. І останнє визначають як ключове. У застосунку дитячого садка вихователі виставляють звіти-спостереження за дітьми (observations) у вигляді фотографій, відео й коротких описів. У цих звітах вихователів для батьків немає глибокого аналізу, усталеної форми подання, вичитаних на відсутність граматичних помилок текстів. Проте вони безпосередньо описують те, що трапилося з їхньою дитиною. Наприклад, «Ярослава нагведзляла макарони собі на голову й була дуже щаслива. Ми всі їй аплодували!»; «Сьогодні Ярослава та її друзі з'їжджали з гірки в багнюку. Вони така крута команда!».

Майже всі дитсадки у Великій Британії приватні. Вік дітей – від народження до чотирьох років. У чотирирічному віці всі діти йдуть до школи. Черга, щоб записатися до садочка, – приблизно півроку. Деякі діти відвідують заклад лише до обіду, два дні на тиждень, бо місць обмаль. У середньому вартість години в британському дитсадку становить 7,5–8 фунтів (приблизно 370 грн). Харчування, памперси, креми тощо включено в цю вартість. З двох років є державна підтримка родин. Вона полягає в тому, що кожна дитина має 15 безоплатних годин на тиждень, які приватним садочкам компенсує уряд країни.

Діти громадян України, які приїхали до **Словаччини** внаслідок воєнного стану й звернулися по тимчасовий притулок або «azyl», мають право на безкоштовну освіту в цій країні (<https://www.ukraineslovakia.sk/uk/education/>). Це стосується дитячих садків, початкових та середніх шкіл. Як і в інших країнах Європи, у Словаччині перед зарахуванням до дитсадка дитина повинна пройти

обстеження у педіатра й надати директору садочка медичну довідку з даними про обов'язкові щеплення. Таке обстеження оплачується державною страховою компанією. А перевірити вільні місця в словацьких дитячих садках можна, як і в Україні, за шкільною картою Міністерства освіти Словацької Республіки.

Діти з України можуть відвідувати державні комплексні/об'єднані заклади освіти. Наприклад, об'єднану школу-гімназію із садочком у м. Пряшів із вивченням української мови (Spojená škola T. Ševčenka s vyučovacím jazykom ukrajinským, <https://gymtspo.edupage.org/>), загальноосвітню школу із садочком у с. Ярабіна з вивченням української мови (základná škola s materskou školou Jarabina, <https://zsjarabina.edupage.org/>).

У **Німеччині** три основних види дитячих садочків (<https://dity.in.ua/statti/riznovidi-sadochkiv/dityachi-sadochki-v-nimechchini>), а саме:

- муніципальні (kommunale kita);
- садочки від роботодавця (betriebliche kita);
- приватні (private kita).

У цій країні не можна формально влаштувати дитину до будь-якого садочка, що вам сподобався. Є правило: будівля повинна розташовуватися щонайбільше за 5 км від місця вашого проживання, а якщо дитині потрібно користуватися громадським транспортом, щоб дістатися до дитячого садка, на це має витратитися максимум 30 хв.

Щоб оформити дитину, варто відвідати найближчий дитячий садок, записатися на консультацію та подати документи. Якщо потрібна додаткова допомога, то українським біженцям рекомендують зупинитися на муніципальному дитсадку, тоді Управління справ дітей і молоді допоможе в оформленні й поданні необхідних документів.

Також під час оформлення дитини до дитячого садочка в Німеччині важливу роль відіграє її вік. Розподіл дітей здійснюється таким чином:

- діти до трьох років – до ясел (kinderkrippe);
- діти від 3 до 7 років – до дитячого садка (kindergarten);
- учні молодших класів – догляд за дітьми після школи (kinderhort).

Для оформлення дитини до будь-якого дитячого садка обов'язково потрібно подати лише один документ – довідку (медичну книгу) з інформацією про всі необхідні обстеження й картою щеплень.

У дитсадках Німеччини практично не існує підготовки до школи. Діти просто багато граються, спілкуються, займаються творчістю. За рік до закінчення дитсадку вони починають раз на тиждень відвідувати шкільний клас, щоб звикнути до атмосфери, яка панує в школі. Але й тут діти здебільшого граються й малюють.

Уряд **Болгарії** розробив Національний портал для постраждалих від війни в Україні (<https://ukraine.gov.bg/ua/education/>), де розміщено корисну інформацію, зокрема щодо освітніх можливостей для дітей переміщених осіб. Регіональні управління освіти країни приймають заявки від українців, що шукають або отримують міжнародний чи тимчасовий захист, із питань запису їхніх дітей до дитсадку або школи. Залежно від віку, місця розташування й

бажання батьків дітей дошкільного віку направляють до конкретного закладу освіти. У кожному регіональному освітньому центрі є підготовлені фахівці, які мають досвід прийому та навчання дітей, що шукають чи отримують міжнародний або тимчасовий захист.

Механізм прийому дітей-біженців у болгарській освітній системі існує з 2015 р., коли був наплив біженців із Сирії. Крім зарахування українських дітей до болгарських садочків, практикується відкриття дитсадків спеціально для них. Наприклад, такий садок відкрили для дітей українських біженок у Пловдиві (<https://evacuation.city/articles/215320/u-bolgarii-vidkrili-pershij-dityachij-sadochok-dlya-ukrainskih-ditej>).

Щоб українську дитину дошкільного віку зарахували до болгарського державного чи комунального дитячого садка, батьки (опікун, піклувальник чи представник дитини) мусять подати заявку до обласного управління освіти (у 28 обласних містах країни). Щоб мати право подати заявку, дитина повинна отримати так званий охоронний статус, особистий номер іноземця, який внесено до облікової картки одного з батьків (опікуна, піклувальника чи представника дитини). Крім того, дитина повинна мати медичну карту згідно з вимогами МОЗ. Із дитиною буде проведено співбесіду, а потім її буде направлено до певної групи закладу дошкільної освіти. Після зарахування до певної групи дитсадка директор освітнього закладу забезпечує:

- додаткове навчання болгарської мови як іноземної;
- психологічний супровід у разі потреби, а також інші заходи щодо підтримки загального особистісного розвитку дітей, що відвідують відповідний дитячий садок;
- додаткову підтримку особистісного розвитку в разі потреби дітей, які навчаються у відповідному дитячому садку, у т. ч. ресурсну підтримку дітей з ООП.

З метою оцінки індивідуальних потреб дітей і забезпечення ресурсної підтримки дітей з ООП директор дитячого садка може звернутися по допомогу до обласних центрів підтримки процесу інклюзивної освіти.

У **Нідерландах** діють найбільш лояльні й демократичні правила. Дітей українських біженців заклади освіти приймають незалежно від наявності в дитини дозволу на тимчасове проживання або візи. Натомість серед місцевих відвідувати ЗДО можуть діти віком 2,5–4 років, які перебувають у складних життєвих обставинах. Наприклад, це сім'ї, що не можуть підготувати дитину до навчання в початковій школі, яку діти відвідують у віці з 4 до 12 років. У дитячих садках із дітьми в ігровій формі займаються мовою, підготовчою арифметикою, розвивають моторику та формують соціально-емоційні навички. За якістю дошкільної освіти слідкує Муніципальна служба охорони здоров'я (GGD) та освітня інспекція.

Українські діти на території **Румунії**, навіть ті, які не звертаються по захист відповідно до Закону про притулок, користуються правом на освіту в навчальних закладах країни на тих самих умовах і з тих самих бюджетів, що й румунські дошкільнята. Вони мають право на безкоштовне харчування, право на необхідне приладдя, одяг, взуття. Міністерство освіти Румунії через шкільні інспекції

забезпечує кадровий ресурс для залучення всіх неповнолітніх українських біженців, які перебувають на їхній території, до освітніх програм. На сайті Міністерства освіти Румунії створено спеціальний розділ українською мовою з інформацією про освітні можливості переміщених громадян України (https://www.edu.ro/alaturi_de_Ucraina).

В **Угорщині** дошкільна освіта є обов'язковою з 3-річного віку, тому батьки, що є українськими біженцями, мають право обирати дитсадок у районі, де вони проживають із дітьми дошкільного віку. На ЗДО, як і на інші заклади освіти, покладено функцію швидкої інтеграції дітей-переселенців з України та досягнення дитиною необхідного рівня опанування програмного матеріалу, залежно від прогресу групи. Для вступу до закладу освіти батьки дітей повинні звернутися до обласних або столичного управлінь освіти відповідних державних адміністрацій. Угорський уряд забезпечує безоплатне харчування дітей українських біженців у дитсадках п'ять днів на тиждень, компенсуючи закладам освіти суму 130 тис. форинтів на місяць.

Через місяць після початку масштабної військової агресії росії проти України у **Фінляндії** вже було вироблено алгоритм надання допомоги людям, які прибували з України. Після прибуття до країни така особа має відвідати найближчий із центрів надання допомоги тимчасово переміщеним особам (Reception Centre), створених для повного забезпечення приїжджих українців усім необхідним, зокрема надання соціальної допомоги, медичного обслуговування, проживання й забезпечення інформацією про доступ до продовження, зокрема, й дошкільної освіти для дітей. Оскільки забезпеченням освіти займаються безпосередньо муніципалітети, громадяни можуть отримати в таких центрах усю необхідну контактну інформацію. Усі діти, що проживають у Фінляндії, захищені відповідно до Закону про захист дітей (https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2007/en20070417_20131292.pdf). Тому українські діти, які прибули до країни, навчаються разом із фінськими та отримують такий самий рівень освіти. У фінських закладах освіти для врахування потреб кожної дитини застосовується індивідуальний підхід. Дітям також надаються медичні, психолого-репетиторські й кураторські послуги відповідно до їхніх потреб. До дітей українських біженців застосовується методика підготовчого навчання, яке надає дитині необхідні навички із фінської чи шведської мови та інші навички, необхідні для переходу до дошкільної освіти.

Підготовче навчання може здійснюватися:

- у групах, створених не лише з українських дітей;
- інклюзивно, коли дитина зараховується до звичайної групи, але для пришвидшення процесу оволодіння мовою призначається вихователь адаптації, який після обов'язкової співбесіди з батьками складає індивідуальний план або пропозиції щодо навчання.

Центральне місце в підготовчій освіті посідає інтеграція в дошкільну освіту та посилення інклюзії, наприклад спілкування дітей у групах. Багато надавачів педагогічних послуг мають дієві моделі для організації інклюзивного підготовчого навчання.

Для дітей віком від 3 до 18 років, які перебувають на території **Франції**, освіта є обов'язковою. Діти віком 3–6 років відвідують ЗДО. Для зарахування дитини до такого закладу батьки чи опікуни повинні звернутися до мерії міста, яка направить їх до відповідного закладу.

У **Чехії** дитячі садки приймають дітей віком від 3 років. Для зарахування дитини з України батьки або опікуни мають надати довідку про наявність усіх необхідних щеплень. Якщо немає можливості отримати довідку про щеплення, батьки чи опікуни повинні звернутися до педіатра та проконсультуватися щодо повторного щеплення від найпоширеніших хвороб. Знайти місце в дитсадку в цій країні дуже проблематично, особливо у великих містах. Водночас у невеликих населених пунктах зробити це набагато простіше. Для запису дитини батьки або опікуни звертаються до керівництва закладу або до відділу освіти міської/сільської ради за місцем проживання. Для пошуку дитсадків створено спеціальний сайт.

У **Швеції** для отримання місця в садочку дитина повинна мати дозвіл на проживання або квитанцію щодо клопотання про надання притулку. Такий документ надає Національне міграційне агентство Швеції після реєстрації дитини. Місця в садочку надаються за зареєстрованим місцем проживання. У Стокгольмі, наприклад, новоприбулим дітям з України у зарахуванні до державних дошкільних закладів допомагає організація START Stockholm.

Міністри освіти та науки Литви, Латвії й Естонії ще в березні 2022 р. зробили спільну заяву, запропонувавши здобувачам освіти з України можливість продовжити навчання на всіх освітніх рівнях, тобто від садочків до університетів (<https://finance.ua/ua/saving/kak-otdat-rebenka-v-shkolu-ili-detsad-za-granicej>).

У **Литві** українські діти можуть обирати між перебуванням у групах із навчанням литовською мовою або мовами нацменшин. Але можливості вибору обмежені, що пов'язано із завантаженням ЗДО.

На початку березня Сейм **Латвії** прийняв закон про підтримку цивільного населення України. Відповідно до цього закону, усі громадяни інших країн на території Латвії мають рівні з її громадянами права на освіту. Діти можуть здобувати дошкільну освіту латиською мовою чи мовою національної меншини, зокрема українською. Через брак місць у державних садочках українським дітям надається можливість відвідувати приватні садочки, а витрати на утримання покривають місцеві органи влади. Записати дитину до садочка можна через сайт або через управління освіти муніципалітету, де доберуть найкращий варіант і допоможуть з оформленням.

Уряд **Естонії** також надає можливість українським дітям продовжити здобувати освіту на основі коротко- чи довгострокового навчального плану. У разі обрання короткострокового плану немає чітких очікувань щодо того, що дитина отримуватиме освіту в Естонії на постійній основі, але передумови для цього урядом створюються. Метою ж довгострокового плану є інтеграція дитини у звичайну освіту. Дошкільна освіта через дитячі садки та ясла охоплює дітей віком 1,5–7 років. Батьки або опікуни можуть подати письмову заяву до органу місцевого самоврядування, який знайде в закладі освіти місце для дитини.

У Португалії до державних дитсадків важко потрапити, але для українців роблять виняток і приймають дітей біженців. Окрім того, є можливість влаштувати дитину до приватного садочка. Оплата за його відвідування нараховується залежно від доходу сім'ї. Мінімальна сума, яку сплачують українські біженці, становить 135 євро (приблизно 4 000 грн) на місяць, харчування входить у вартість (обід і підвечірок). Але олівці, папір та різне приладдя треба купувати самим (<https://evacuation.city/articles/208459/de-ukrainskim-dityam-vchitisya-v-portugalii-shkoli-sadochki-ukrainomovni-klubi>). У садочку діти перебувають з 8:30 до 17:30. Зранку до початку занять і ввечері, коли чекають на батьків, вони дивляться мультики. Удень діти займаються творчістю, підготовкою до школи, музикою чи спортом. Діток часто водять на концерти та до парків на прогулянки.

Таким чином, можна констатувати, що країни Європейського Союзу, повною мірою розуміючи ситуацію, у якій опинились українці, всіляко підтримують їх, зосереджуючись не лише на задоволенні соціальних потреб українських біженців. Залучення українських дітей до освіти на різних рівнях, зокрема дошкільної, сприяє соціалізації дітей, відволіканню їх від стресових ситуацій. Протоколи доступу до дошкільних закладів у країнах ЄС різноманітні, причому деякі з них, як-от Естонія та Ірландія, пропонують безкоштовний доступ до всіх садочків, незалежно від імміграційного статусу. Тимчасом як інші, приміром Данія, вимагають оплати, натомість забезпечуючи фінансову допомогу й підтримку. У разі дефіциту місць у державних дошкільних закладах європейські країни залучають недержавні заклади, також покриваючи витрати за рахунок органів місцевого самоврядування. Допомагаючи нашим дітям, європейська освітня система опосередковано отримує знання про нашу систему освіти. Це сприяє інтернаціоналізації української системи дошкільної освіти та її інтеграції в європейський освітній простір.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 р. у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 було введено воєнний стан. Із запровадженням правового режиму воєнного стану першочерговими завданнями щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) стали гарантування безпеки для всіх його учасників і водночас забезпечення безперервності здобуття освіти.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 № 2126-IX¹, Закон України «Про освіту»² доповнено ст. 57¹ «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», у якій визначено гарантії здобувачам освіти та працівникам закладів освіти на організацію освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку та інших виплат, передбачених законом, тощо. Також для реалізації задекларованих гарантій органам влади у сфері освіти було надано повноваження на оперативне прийняття необхідних рішень щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Створення правових підстав для продовження навчання дітей у безпечному середовищі та працевлаштування педагогів, які вимушені змінити місце проживання/навчання через окупацію й активні бойові дії, регламентовано наказом МОН «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 28.03.2022 № 274. Упродовж дії режиму воєнного стану Міністерством освіти і науки України було розроблено й інші нормативно-правові акти з урегулювання організації освітньої діяльності в ЗЗСО, зокрема:

- наказ МОН «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року» від 01.04.2022 № 290;
- наказ МОН «Про деякі питання зарахування до закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» від 13.05.2022 № 438;
- лист МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 29.03.2022 № 1/3737-22;
- лист МОН «Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу» від 29.03.2022 № 1/3725-22;
- лист МОН «Щодо зарахування дітей до 1-го класу закладів загальної середньої освіти» від 16.04.2022 № 1/4202-22;

¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2126-IX (дата оновлення: 01.01.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#n2>.

² Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n732>.

– «Особливості організації 2022/23 навчального року та рекомендації першочергових кроків із підготовки до нього» від 06.07.2022;

– Інструктивно-методичні матеріали щодо підготовки закладів освіти до 2022/23 навчального року від 11.07.2022;

– лист МОН «Про оптимізацію виконання заходів з підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану» від 26.07.2022 № 1/8462-22 та ін.

Освітній процес у ЗЗСО від початку повномасштабного вторгнення РФ і запровадження воєнного стану в Україні було призупинено, та оголошено канікули на два тижні. Відновлення освітнього процесу відбулося з використанням усіх доступних форм відповідно до безпекової ситуації в регіоні, де розташовано заклад освіти. В умовах дії правового режиму воєнного стану учням ЗЗСО як у 2021/2022 н. р., так і в 2022/2023 н. р. забезпечено доступ до освітнього процесу в різних формах.

Учні, які були змушені змінити місце навчання та/або проживання, а також перебували на тимчасово окупованих територіях, мали можливість продовжити здобуття освіти дистанційно чи екстерном у ЗЗСО на підконтрольній Україні території, де не ведуться активні бойові дії. З цією метою в кожній області й м. Києві визначено відповідальних осіб для допомоги дітям та їхнім батькам у виборі закладу ЗЗСО для продовження навчання.

Для організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання учнями й учителями ЗЗСО застосовуються такі інструменти: єдина освітня платформа з інструментальним забезпеченням через Google Workspace for Education, G Suite for Education, Microsoft Teams, Google Classroom, Zoom, Google Meet, Microsoft 365, Human, «Єдина Школа», «Всеукраїнська школа онлайн» (за даними МОН, у 2022 р. зареєстровано 81 тис. користувачів, розміщено 2 500 уроків, створено мобільний застосунок та е-кабінет для вчителя), «На Урок», «Моя школа», «Всеосвіта» тощо.

Для організації очного навчання в умовах воєнного стану Міністерством освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua/news/bezpeka-pid-chas-navchannya-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-ukrittya>) розроблено вимоги, а Державною службою якості освіти – рекомендації (<https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>) щодо створення безпечного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти, зокрема для облаштування безпечного укриття. Особливу увагу приділено створенню безпечного простору в закладі освіти для перебування учнів і працівників, як-от: облаштування навчальних кабінетів; безпечне та безперешкодне пересування по школі; безпечне освітнє середовище (рекомендовано розробити й запровадити чіткі процедури реагування та поведінки всіх учасників освітнього процесу в надзвичайних ситуаціях); щоденне інформування дітей щодо протоколів безпеки; інформування учнів про правила мінної безпеки, організація спільних заходів із залученням ДСНС; забезпечення проходження працівниками школи навчань із надання першої невідкладної допомоги; підтримання проходження педагогічними працівниками психологічних тренінгів; налагодження й підтримка партнерства з батьками учнів; перегляд антибулінгової політики в

школі; проведення адаптаційних заходів для учнів; перевірка готовності закладу освіти змінювати спосіб організації освітнього процесу (можливість швидкого переходу на дистанційне чи змішане навчання) тощо.

Поряд зі створенням безпечного освітнього середовища потребувала змін і організація освітнього процесу щодо викладання навчальних предметів в умовах війни. З огляду на це Державною службою якості освіти в співпраці з ініціативою «Система забезпечення якості освіти» (проект «Супровід урядових реформ в Україні») та командою підтримки реформ МОН розроблено поради щодо організації викладання навчальних предметів в умовах воєнного стану за освітніми галузями й окремими предметами, а саме: історія та громадянська освіта, українська мова та література, математика, природничі науки, інформатика, здоров'я, безпека, добробут / основи здоров'я, мистецтво (https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-vikladannya-navchaln/?fbclid=IwAR2HE5dZajUJqNOR9Z4Kxp2X7cnOONOBuLhzwFqBgFbAqkaSE_Rgm6IjDQ4). Наскрізними рекомендаціями для всіх навчальних предметів є: оптимізація навчального матеріалу для зменшення навантаження на дітей, фокус на психологічній і емоційній підтримці учнів, формування в них уміння вчитися, використання завдань творчого характеру, комп'ютерних тестувань за допомогою доступних навчальних платформ, акцент на базових знаннях та вміннях, формування яких передбачено нормативними документами, що регулюють сферу освіти.

В умовах режиму воєнного стану в Україні організовано освітній процес у звичайному режимі (очно), дистанційно й у змішаному форматі. Рішення щодо організації освітнього процесу приймається в кожному закладі загальної середньої освіти індивідуально та залежить від безпекової ситуації, наявності й стану укриття, а також від результатів обстеження школи спеціальними комісіями. Так, станом на 1 грудня 2022 р. в Україні функціонують і надають освітні послуги 12 902 ЗЗСО, у т. ч. 3 535 закладів надають їх у звичному режимі (очно), 4 780 закладів – у дистанційному та 4 587 закладів – у змішаному.

2.1. Оцінка охоплення дітей в Україні загальною середньою освітою

В умовах військової агресії росії Міністерством освіти і науки України спільно з місцевими органами управління освіти освітній процес було організовано в різних формах, залежно від безпекової ситуації у відповідному ЗЗСО. Аналіз та порівняння даних Державної служби статистики України за 2020–2021 рр. і ПАК «АІКОМ» (ДНУ «Інститут освітньої аналітики») за 2022 р. щодо охоплення дітей загальною середньою освітою в Україні дає підстави для таких висновків. Від початку повномасштабного вторгнення рф в Україну частка дітей, охоплених загальною середньою освітою, зменшилася, зокрема станом на 1 жовтня 2022 р. – на 4,5 %, а на 1 грудня 2022 р. – на 16,5 % порівняно з даними на початок 2020 і 2021 рр. Також на 12 % скоротилася частка охоплення дітей загальною середньою освітою за даними грудня 2022 р., що, можливо,

пояснюється терористичними атаками рф на цивільне населення України (рис. 2.1.1).

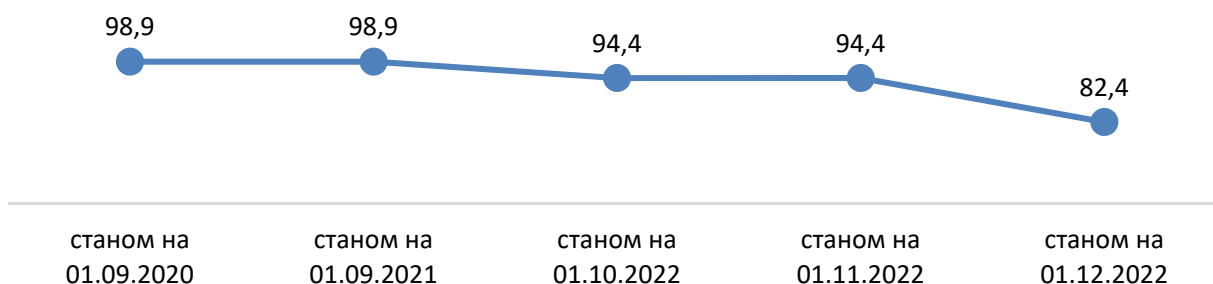

Рис. 2.1.1. Охоплення дітей загальною середньою освітою у 2020–2022 рр., %
Побудовано авторами.

Освітня інфраструктура України скоротилася внаслідок бомбардувань і обстрілів рф. За даними МОН (<https://saveschools.in.ua/>), станом на кінець грудня пошкоджень зазнали загалом 1 437 ЗСГО, з них 208 закладів зруйновано повністю. Згідно з даними ПАК «АІКОМ», станом на 1 жовтня 2022 р. в Україні функціонували й надавали освітні послуги 12 912 ЗСГО. Упродовж листопада 2022 р. їх кількість зменшилася на 54 заклади (0,4 %), а в грудні 2022 р. порівняно з листопадом 2022 р. збільшилася на 44 заклади (0,3 %). Також зі звільненням ЗСУ окупованих територій протягом жовтня-грудня 2022 р. простежується тенденція зменшення частки ЗСГО на непідконтрольній Україні території, зокрема на 5,9 % у грудні порівняно із жовтнем 2022 р. (рис. 2.1.2).

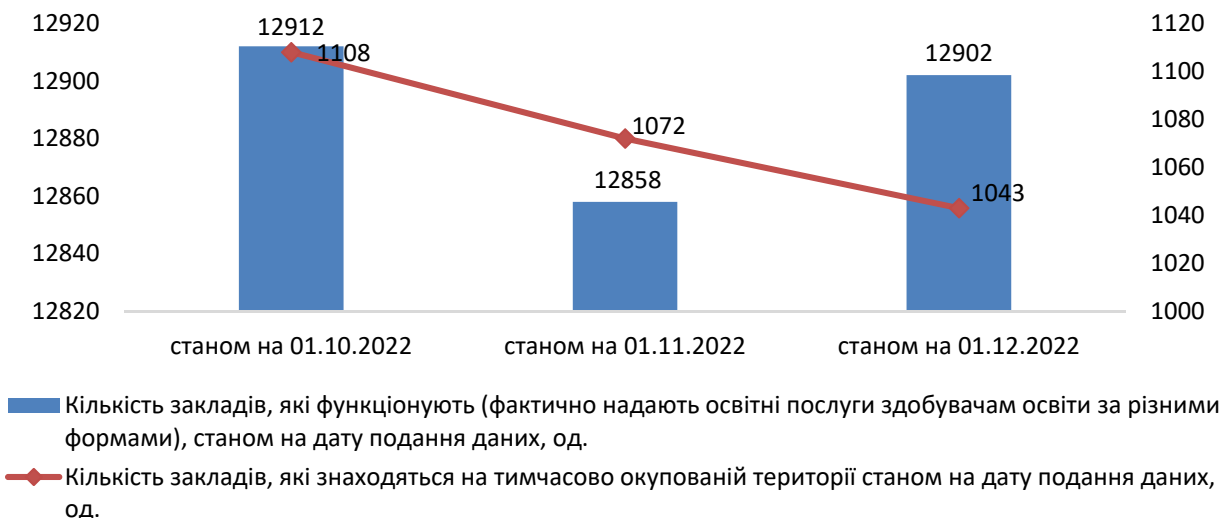

Рис. 2.1.2. Динаміка кількості закладів ЗСГО, що функціонують і надають освітні послуги та розташовані на тимчасово окупованій території, у 2022 р., од.

Побудовано авторами.

Найбільше ЗСГО організували освітній процес із використанням технологій дистанційного навчання, хоча впродовж трьох місяців 2022/2023 н. р. простежуються різні тенденції. Так, у листопаді 2022 р. порівняно із жовтнем кількість ЗСГО, що здійснюють освітній процес дистанційно, зросла на 16,3 %; натомість у грудні 2022 р. порівняно з листопадом вона скоротилася на 20,9 %.

Водночас кількість ЗЗСО, які організували освітній процес у змішаній формі, у листопаді 2022 р. порівняно із жовтнем зменшилася на 19,2 %, а в грудні 2022 р. порівняно з листопадом збільшилася на 25,4 %. Протягом жовтня кількість ЗЗСО, що здійснюють освітній процес у звичному режимі (очно), зменшилася лише на 0,9 %, натомість у грудні 2022 р. порівняно з листопадом вона зросла на 12 % (рис. 2.1.3).

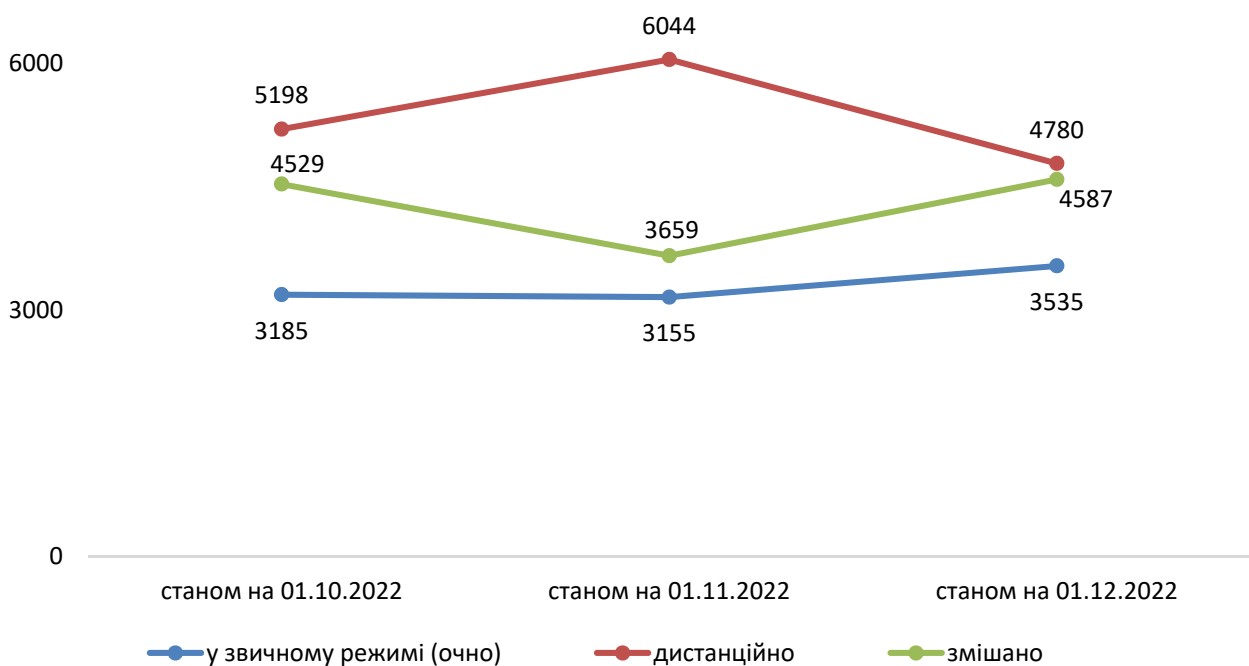

Рис. 2.1.3. Динаміка кількості ЗЗСО, які функціонують і надають освітні послуги, за формою організації освітнього процесу, у 2022 р., од.

Побудовано авторами.

Найбільше учнів навчається в ЗЗСО дистанційно: частка таких учнів становила: у жовтні 2022 р. – 47 %, у листопаді – 54,4 %, у грудні 2022 р. – 44,8 %. Водночас частка учнів, які навчаються в ЗЗСО у звичайному режимі, дорівнювала від 21,4 % у листопаді 2022 р. (найнижчий показник) до 25,6 % у грудні 2022 р. (найвищий показник). Аналіз динаміки чисельності учнів ЗЗСО за формами навчання за три місяці 2022 р. вказує на подібні до попередньої діаграми тенденції. Так, у листопаді 2022 р. порівняно із жовтнем чисельність учнів, які навчаються у звичному режимі (очно), зменшилася на 4,5 %, а тих, що навчаються за змішаною формою, – на 21,3 %; водночас чисельність учнів, які навчаються дистанційно, збільшилася на 15,2 %. Натомість у грудні 2022 р. порівняно з листопадом чисельність учнів, що навчаються очно, зросла на 37,9 %, а тих, які за змішаною формою, – на 5,3 %; разом із тим чисельність учнів на дистанційному навчанні скоротилася на 17,8 % (рис. 2.1.4).

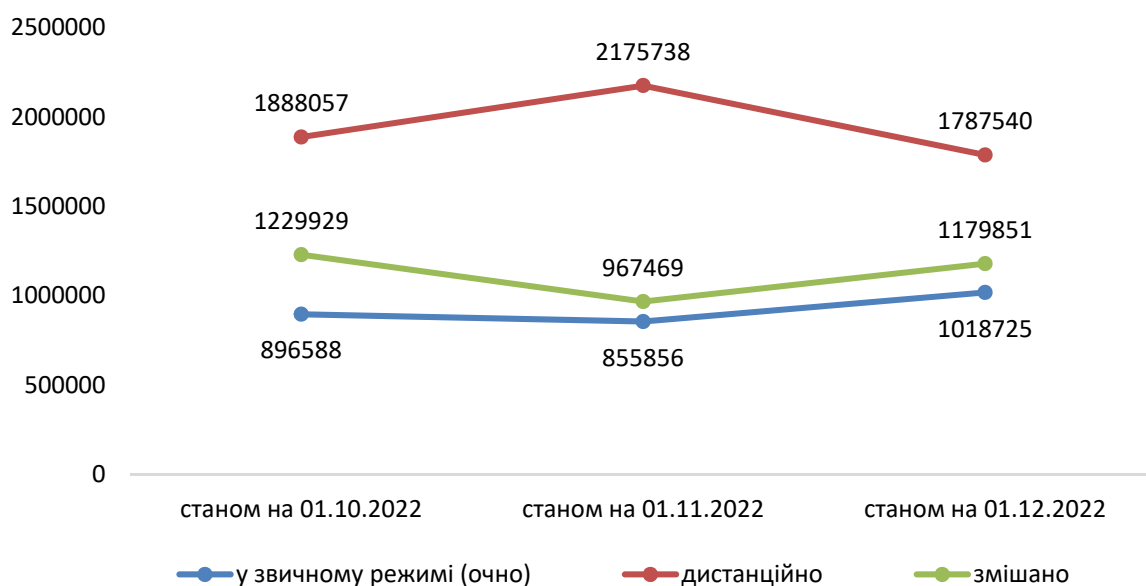

Рис. 2.1.4. Динаміка чисельності учнів, які здобувають освіту в ЗЗСО, що функціонують, за формою організації освітнього процесу, у 2022 р., осіб
Побудовано авторами.

Військова агресія рф позначилася й на забезпеченні ЗЗСО педагогічними працівниками, які здійснюють освітній процес, оскільки зменшилася кількість ЗЗСО, що функціонують. За даними трьох місяців 2022 р. кадрове забезпечення в таких закладах становить 97,7 % (рис. 2.1.5).

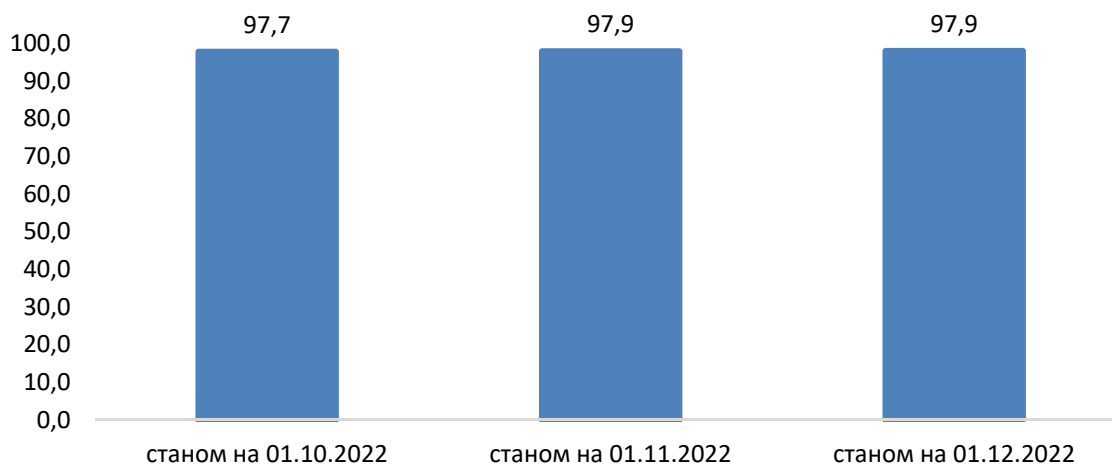

Рис. 2.1.5. Кадрове забезпечення в ЗЗСО, що функціонують, у 2022 р., %
Побудовано авторами.

Аналіз динаміки чисельності педагогічних працівників (без урахування сумісників), які впроваджують освітній процес у ЗЗСО, що функціонують, за три місяці 2022 р. засвідчив такі тенденції. У листопаді 2022 р. порівняно із жовтнем чисельність учителів зросла на 165 осіб, або на 0,04 %, водночас у грудні 2022 р. вона зменшилася на 936 осіб (0,2 %). Натомість кількість вакантних ставок педпрацівників у ЗЗСО, що надають освітні послуги здобувачам освіти, має тенденцію до зменшення – на 37,2 % у листопаді 2022 р. порівняно із жовтнем та на 2,4 % у грудні 2022 р. порівняно з листопадом (рис. 2.1.6).

Рис. 2.1.6. Динаміка чисельності педагогічних працівників і вакантних ставок у закладах освіти, що функціонують, у 2022 р., осіб, од.

Побудовано авторами.

Таким чином, військова агресія рф негативно позначилася на охопленні дітей загальною середньою освітою: порівняно з даними на початок 2020 і 2021 рр. цей показник знизився, зокрема станом на 1 жовтня 2022 р. на 4,5 %, а на 1 грудня 2022 р. – на 16,5 %. Значної шкоди завдано й освітній інфраструктурі. Так, за даними МОН України, станом на кінець грудня пошкоджень зазнали загалом 1 437 ЗЗСО, з них 208 закладів зруйновано повністю. Водночас зі звільненням ЗСУ окупованих територій упродовж жовтня-грудня 2022 р. простежується тенденція зменшення частки ЗЗСО на непідконтрольній Україні території, наприклад у грудні вона знизилася на 5,9 % порівняно із жовтнем.

Стосовно ЗЗСО, що впроваджують освітній процес за різними формами (очною, дистанційною, змішаною), та учнів, які навчаються за відповідними формами, слід зауважити, що найбільшу частку становлять ЗЗСО з дистанційною формою навчання й учні, які навчаються за цією технологією. Частка ЗЗСО, що організували освітній процес із використанням технологій дистанційного навчання, у листопаді 2022 р. збільшилася на 7 % порівняно із жовтнем, а в грудні 2022 р. зменшилася на 10 % порівняно з листопадом. Така сама тенденція простежується щодо частки учнів, які навчаються дистанційно: у листопаді 2022 р. вона зросла на 7 %, а в грудні скоротилася на 9,6 %. Водночас частка ЗЗСО, де освітній процес здійснюється дистанційно, упродовж аналізованого періоду становила від 37 % у грудні до 47 % у жовтні. У свою чергу, частка учнів, які навчаються дистанційно, дорівнювала від 44,8 % у грудні до 54,4 % у жовтні. Друге місце за формою організації освітнього процесу посідає змішана форма

навчання: частки закладів ЗЗСО й учнів, що навчаються за цією формою, становили від 28,5 % (для ЗЗСО) та 24,2 % (для учнів) у жовтні до 35,6 % (для ЗЗСО) й 30,6 % (для учнів) у грудні. Позитивною тенденцією є збільшення станом на грудень 2022 р. часток закладів ЗСО, що функціонують у звичайному режимі, та учнів, які навчаються очно, у середньому на 3 %. Протягом жовтня-грудня 2022 р. кадрове забезпечення ЗЗСО, які функціонують, становило 97,7 %. Також поступово зменшується кількість вакантних ставок педпрацівників, зокрема в листопаді на 37,2 % порівняно із жовтнем, а в грудні на 2,4 % порівняно з листопадом.

Основними завданнями розвитку повної загальної середньої освіти в короткостроковому періоді є:

1. Розроблення низки заходів, спрямованих на розв'язання проблеми доступу до освіти внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу в Україні, учнів із тимчасово окупованих територій, тих, хто виїхав за кордон.

Ці заходи охоплюють створення можливостей навчатись онлайн, офлайн, у змішаній формі чи індивідуально; організацію підвезення учасників освітнього процесу, які цього потребують, до закладів освіти; створення можливостей для психологічної реабілітації, адаптації та підтримки учасників освітнього процесу; інформаційну підтримку тощо.

2. Створення безпечних умов для здобуття повної загальної середньої освіти в новому 2022/2023 н. р. для забезпечення безперервності навчання в регіонах України з різною безпековою ситуацією, передусім облаштування ЗЗСО захисними спорудами цивільного захисту / укриттями, інтернет-обладнанням у цих укриттях, створення запасу води, їжі тощо.

3. Здійснення заходів із забезпечення ЗЗСО педагогічними кадрами шляхом застосування дієвих механізмів стимулювання повернення викладачів з-за кордону, використання потенціалу переміщених педагогічних працівників у місцях їх перебування, забезпечення психологічної підтримки викладачів із постстресовим синдромом для включення їх в освітній процес.

4. Забезпечення учнів, педагогічних працівників, закладів загальної середньої освіти комп'ютерами, ноутбуками, планшетами, інтернет-обладнанням для реалізації дистанційного навчання, що вже здійснюється з боку МОН за підтримки міжнародних партнерів.

5. Оновлення методичного забезпечення для освітнього процесу з урахуванням особливостей його організації в умовах воєнного стану, модернізація й адаптація технологій навчання в контексті здійснення навчання офлайн, онлайн, у змішаній та індивідуальній формі, врахування обов'язковості дотримання безпекового принципу для учасників освітнього процесу.

6. Підвищення ефективності використання наявної мережі ЗЗСО для забезпечення доступності й безперервності навчання, визначення переліку та надання всебічної підтримки навчальним закладам, що спроможні забезпечити надання освітніх послуг у новому 2022/2023 н. р. учням із тимчасово окупованих територій, зі зруйнованих шкіл і тим, які виїхали за кордон.

Основними завданнями розвитку повної загальної середньої освіти в повоєнний період є:

1. Вирішення питання внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу в Україні. Це потребує вдосконалення нормативно-правового забезпечення, розбудови й відновлення зруйнованої освітньої інфраструктури; забезпечення державної підтримки педагогічних працівників (соціальне житло, фінансова допомога тощо); запровадження індивідуальних освітніх траєкторій учнів; проведення широкої інформаційної кампанії з метою стимулювання здобувачів освіти повернутися в Україну з метою збереження її людського капіталу.

2. Перехід на нові стандарти будівництва закладів освіти, забезпечення всіх 100 % ЗЗСО захисними спорудами цивільного захисту/укриттями, створення умов для утримання та експлуатації фонду захисних споруд (укриттів).

3. Для того щоб забезпечити ЗЗСО педагогічними кадрами у зв'язку з масштабним переміщенням викладачів у межах України та за кордон, необхідно розробити довгостроковий прогноз потреби ЗЗСО в педагогічних кадрах із використанням доказових освітніх даних, акумульованих в освітніх інформаційних системах; внести зміни у формування державного замовлення на педагогічні спеціальності, передбачити соціально-економічне стимулювання праці педагогів.

4. Проведення оцінки потреби на довгостроковий період щодо забезпечення учнів і педагогічних працівників ЗЗСО комп'ютерами, ноутбуками й планшетами для дистанційного навчання; розроблення дієвих фінансових механізмів бюджетного фінансування такого забезпечення в повоєнний період (зокрема використання для цього цільових субвенцій); продовження співпраці з міжнародними партнерами в частині отримання від них технічних засобів для учасників освітнього процесу.

5. Удосконалення методичного забезпечення освітнього процесу, що передбачає: врахування багатоманітності форм його організації, запозичення передового європейського досвіду; суттєве оновлення освітніх програм; запровадження інноваційних навчальних ІТ-технологій; розроблення електронних інтерактивних підручників; постійну модернізацію освітньої платформи «Всеукраїнська школа онлайн»; розбудову білінгвальної освіти тощо.

6. Формування нової мережі ЗЗСО шляхом масштабної відбудови пошкоджених і зруйнованих закладів освіти; оновлення інфраструктури та створення ефективної мережі ЗЗСО (відновлення й забезпечення функціонування будівель і споруд на території закладів) із урахуванням можливостей безпечного надання освітніх послуг; розбудови мережі закладів профільної освіти; залучення закладів позашкільної освіти в допрофільну й профільну освіту тощо.

2.2. Організація навчання переміщених осіб у регіонах, де не ведуться активні бойові дії

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну істотно збільшилася чисельність внутрішньо переміщених осіб, у т. ч. серед здобувачів повної загальної середньої освіти. Так, за результатами загальнонаціонального опитування³, проведеного МОН, ДНУ «Інститут освітньої аналітики» та Освітнім кластером України, кількість дітей-ВПО більш ніж подвоїлася, з 52 тис. осіб у вересні 2021 р. до 120 тис. осіб у період із березня до червня 2022 р. З огляду на це постала потреба в забезпеченні доступу до освіти внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу, а також учнів із тимчасово окупованих територій.

Відповідно до наказу МОН України «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 28.03.2022 № 274, забезпечення й організацію зарахування здобувачів загальної середньої освіти, які вимушені були змінити місце навчання та/або проживання (перебування) і проживають (перебувають) в Україні чи за її межами, покладено на органи управління у сфері освіти органів виконавчої влади.

Згідно з роз'ясненнями освітнього омбудсмена⁴, продовження навчання для дитини, яка через війну була вимушена змінити місце проживання (перебування) та/або місце навчання, може відбуватися в кілька способів. По-перше, учень може здобувати освіту за дистанційною формою в ЗЗСО, де навчався раніше; навіть якщо заклад освіти було зруйновано, у ньому може бути організоване дистанційне навчання. По-друге, якщо в закладі освіти, де дитина навчалася раніше, не організовано дистанційне навчання, то за відповідною заявою одного з батьків, опікунів чи інших законних представників, родичів вона може бути зарахована до закладу за новим місцем перебування.

Водночас у зв'язку з дією правового режиму воєнного стану процедура зарахування до першого класу для внутрішньо переміщених осіб має певні особливості. Так, якщо документи на зарахування до першого класу подають ВПО, не зареєстровані на території обслуговування відповідного ЗЗСО, то заклад освіти має сприяти їх реєстрації та не відмовляти в прийнятті документів (лист МОН від 16.04.2022 № 1/4202-22 «Щодо зарахування до 1-го класу закладів загальної середньої освіти»). Разом із тим діти, що зареєстровані на території обслуговування закладу освіти як внутрішньо переміщені особи (за наявності в дитини або батьків довідки ВПО), мають право на першочергове зарахування. Для першокласників з ООП, що потребують створення інклюзивного класу, у закладі освіти утворюється такий клас на період дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи або до моменту виїзду особи з ООП до іншого місця проживання. Якщо в ЗЗСО немає місця для всіх, хто подав заяви на

³ Оцінювання потреб України у сфері освіти: підсумковий звіт (6 травня – 24 червня 2022 р.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/07/07/Pids.zvit.Otsin.potreb.Ukr.u.sferi.osvity-UK-6.05-24.06.22.pdf>.

⁴ Як дітям-переселенцям продовжити навчання у закладах освіти? URL: <https://eo.gov.ua/yak-ditiam-pereselentsiam-prodovzhyty-navchannia-u-zakladakh-osvity/2022/03/29/>.

першочергове зарахування, директор школи може за погодженням із засновником відкрити додатковий клас чи класи, зокрема інклюзивні й спеціальні. У разі невідповідності чисельності дітей, які мають право на першочергове зарахування, спроможності закладу освіти орган управління освіти повинен запропонувати батькам перелік закладів освіти, максимально доступних і наближених до місця проживання дитини, та сприяти її зарахуванню до обраного закладу.

За оперативними даними директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти МОН, 79 015 осіб (1,9 % загальної чисельності здобувачів ЗЗСО у 2021/2022 н. р.) закінчували навчальний рік в інших українських ЗЗСО.

За даними ПАК «АІКОМ», внутрішньо переміщені здобувачі освіти навчалися загалом у близько 10 тис. ЗЗСО. Так, упродовж жовтня-грудня 2022 р. кількість закладів, що функціонують і надають освітні послуги внутрішньо переміщеним здобувачам повної загальної середньої освіти на всіх рівнях, поступово зростала: у листопаді – на 0,8 % (на 79 ЗЗСО) порівняно із жовтнем, а в грудні – на 0,5 % (на 49 ЗЗСО) порівняно з листопадом, загалом на 1,3 % (на 127 ЗЗСО) в грудні порівняно із жовтнем. Щодо кількості ЗЗСО, які функціонують та надають освітні послуги здобувачам освіти, що перебувають на тимчасово окупованих територіях, ситуація трохи інакша: у листопаді вона збільшилася на 1,4 % (на 17 ЗЗСО) порівняно із жовтнем, а в грудні зменшилася на 1,2 % (на 15 ЗЗСО) порівняно з листопадом (рис. 2.2.1).

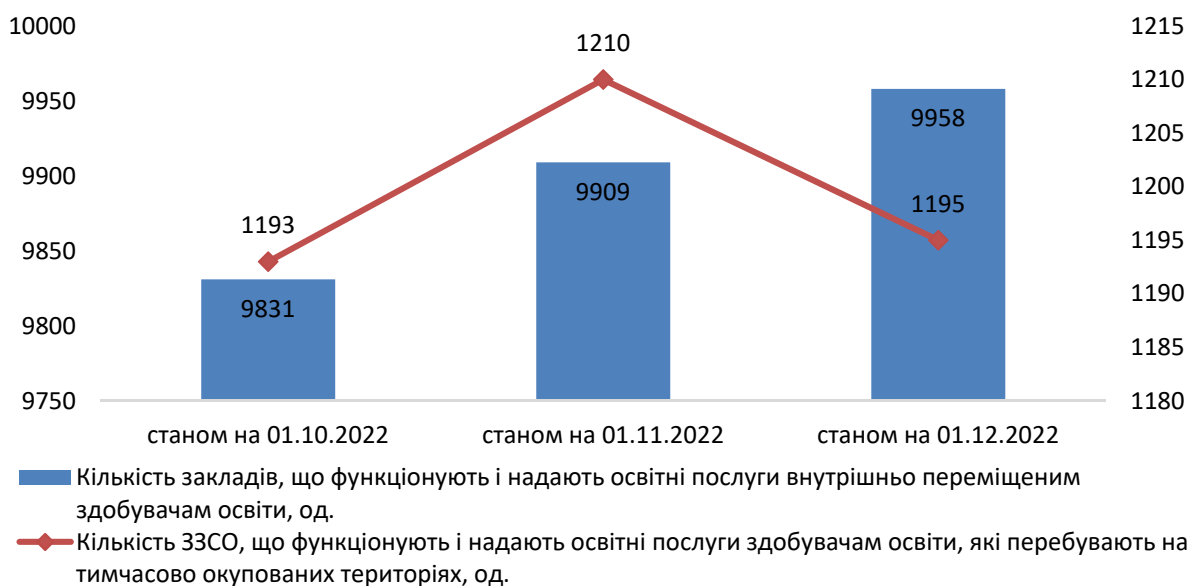

Рис. 2.2.1. Динаміка кількості закладів, що функціонують і надають освітні послуги внутрішньо переміщеним особам та здобувачам освіти, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, у 2022 р., од.

Побудовано авторами.

У деяких областях України, зокрема в Запорізькій, Полтавській, Кіровоградській, Дніпропетровській, Вінницькій, Чернівецькій, Харківській, Миколаївській, Рівненській, Хмельницькій та Одеській, ЗЗСО також стали прихистком для внутрішньо переміщених осіб – здобувачів повної загальної середньої освіти, попри те що вони можуть здійснювати освітній процес.

Водночас, з огляду на постійні обстріли з боку держави-терориста, що завдає пошкоджень житлу цивільного населення, надання дітям місця для проживання є більш нагальною потребою. Упродовж жовтня-грудня 2022 р. найбільше таких ЗЗСО зафіксовано в Запорізькій, Полтавській і Кіровоградській областях. Загалом же в листопаді таких ЗЗСО поменшало на 10 закладів, проте в грудні порівняно з листопадом їх побільшало на 5 закладів (рис. 2.2.2).

Рис. 2.2.2. Динаміка кількості закладів, що можуть функціонувати, але є місцем тимчасового проживання для внутрішньо переміщених здобувачів освіти, у 2022 р., од.

Побудовано авторами.

Загалом у 2022/2023 н. р. зафіксовано понад 160 тис. внутрішньо переміщених здобувачів повної загальної середньої освіти, які отримують освітні послуги в ЗЗСО, що функціонують. Аналіз динаміки їх чисельності показав, що протягом жовтня-грудня 2022 р. вона зросла на 4 762 особи (3 %), зокрема на 1,8 % в листопаді порівняно із жовтнем та на 1,1 % в грудні порівняно з листопадом. Водночас в аналізованій період простежується тенденція зменшення здобувачів освіти з тимчасово окупованих територій загалом на 8,4 % (на 8 248 учнів), що можна пояснити деокупацією частини територій України ЗСУ. Якщо в листопаді порівняно із жовтнем чисельність таких учнів скоротилася на 1 513 осіб (1,5 %), то в грудні порівняно із жовтнем – на 6 735 осіб (7 %) (рис. 2.2.3).

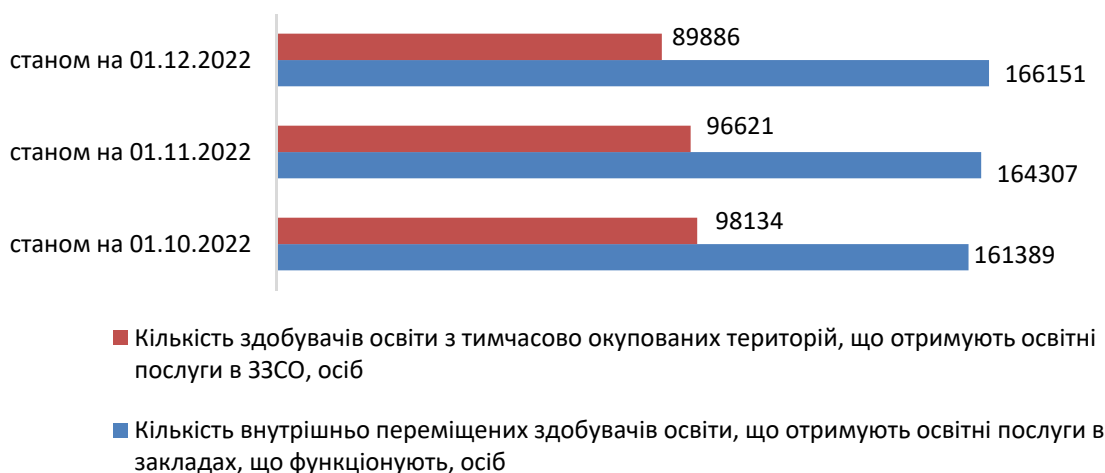

Рис. 2.2.3. Динаміка чисельності здобувачів освіти (внутрішньо переміщених, із тимчасово окупованих територій), що отримують освітні послуги в ЗЗСО, у 2022 р., осіб

Побудовано авторами.

Таким чином, організація навчання переміщених осіб у регіонах України, де не ведуться активні бойові дії, та учнів із тимчасово окупованих територій є одним із викликів, що постали перед сферою повної загальної освіти в період дії воєнного стану. Запропоновано декілька алгоритмів вирішення цього питання. Зокрема, внутрішньо переміщеним здобувачам повної загальної середньої освіти надано можливість продовжити навчання за дистанційною формою в ЗЗСО, де дитина навчалася раніше, якщо в ньому організовано дистанційне навчання, або навчання в ЗЗСО за новим місцем її перебування/проживання. Забезпечення доступу до освітнього процесу покладено на органи управління у сфері освіти. Щодо зарахування до першого класу МОН розроблено окрему процедуру.

Загалом близько 10 тис. ЗЗСО надавали освітні послуги внутрішньо переміщеним здобувачам повної загальної середньої освіти й понад 1 100 ЗЗСО – учням із тимчасово окупованих територій. Нами зафіксовано різну динаміку чисельності таких закладів. Якщо кількість ЗЗСО, де навчаються ВПО, упродовж жовтня-грудня поступово збільшувалася, відповідно на 0,8 % (на 79 закладів) і на 0,5 % (на 49 закладів), то кількість ЗЗСО, які надають освітні послуги здобувачам освіти на окупованих територіях, у листопаді зросла на 1,4 % (на 17 закладів) порівняно із жовтнем, а в грудні зменшилася на 1,2 % (на 15 ЗЗСО) порівняно з листопадом. Станом на 1 грудня учні з тимчасово окупованих територій навчаються в 1 195 ЗЗСО. Також близько 100 закладів протягом жовтня-грудня 2022 р. стали місцем тимчасового проживання для ВПО.

Загалом упродовж жовтня-грудня 2022 р. зафіксовано понад 160 тис. внутрішньо переміщених здобувачів повної загальної середньої освіти, які отримують освітні послуги в ЗЗСО, що функціонують. Аналіз динаміки їх чисельності засвідчив, що в цей період кількість внутрішньо переміщених учнів у ЗЗСО збільшилася на 4 762 особи (3 %). Водночас спостерігалось зменшення чисельності учнів із тимчасово окупованих територій з 98,1 тис. осіб у жовтні до 89,9 тис. осіб у грудні, тобто на 6 735 осіб, або 7 %, що можна пояснити звільненням ЗСУ частини окупованих територій.

2.3. Застосування нових технологій навчання в умовах воєнного стану

Завдяки напрацьованому за два попередніх навчальних роки досвіду щодо організації освітнього процесу в умовах карантинних обмежень система повної загальної середньої освіти змогла швидко адаптуватися до правового режиму воєнного стану. Уже за два тижні від початку повномасштабного вторгнення рф у ЗЗСО, де дозволяла безпекова ситуація, було відновлено освітній процес із використанням технологій дистанційного й змішаного навчання. Водночас функціонування системи освіти в умовах воєнного стану вирізняється пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, а також ефективних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. З огляду на це одним із ключових напрямів роботи МОН і його підрозділів в

умовах воєнного стану є підтримка активного впровадження нових технологій навчання. Освітняни, у т. ч. сфери загальної середньої освіти, почали активно шукати шляхи подолання проблем, пов'язаних з організацією навчання здобувачів освіти. Так, багато закладів освіти надали доступ до навчальних матеріалів, зокрема школа «Оптіма», науковий ліцей імені Кліма Чурюмова, онлайн-школа «Grand-Expo», дистанційний ЗЗСО «Атмосферна школа» тощо. Командою МОН було підготовлено й розміщено на вебсайті Міністерства перелік шкіл і організацій, які можуть надати допомогу дітям та сім'ям (<https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platforni-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informaciyi>).

З метою створення умов для продовження навчання під час війни Міністерством освіти і науки спільно з Міністерством цифрової трансформації створено платформу «Всеукраїнська школа онлайн» (ВШО), що вже за перший місяць війни набула понад 110 тис. нових користувачів і збрала понад 1 млн переглядів відеоуроків, об'єднавши користувачів зі 134 країн. Доступ до уроків надано через Youtube-канал ВШО, платформи Megogo та Київстар ТБ. Окрім того, вони щоденно транслювалися на кількох телеканалах у межах освітнього проекту «Навчання без меж», запровадженого спільно МОН, Міністерством культури та інформаційної політики, українськими телеканалами «ПлюсПлюс», «Піксель» і регіональними каналами Суспільного мовника, а також платформами онлайн-телебачення Megogo, Київстар ТБ, 1+1 video, sweet.tv, VoliaTV, Vodafone TV.

Поряд із цим для організації процесу навчання дітей, зокрема евакуйованих, МОН разом із компанією «Google Україна» було створено Всеукраїнський онлайн-розклад.

Дистанційне навчання як форма організації освітнього процесу функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних цифрових технологій. Для організації освітнього процесу в дистанційному режимі використовувалася єдина освітня платформа з інструментальним забезпеченням через Google Workspace for Education, G Suite for Education, Microsoft Teams, Google Classroom, Zoom, Google Meet, «Єдина Школа», Microsoft 365, Human та ін.

Для задоволення освітніх і мовних потреб українців, які були змушені виїхати за межі країни, надано можливість доступу з використанням спеціальних QR-кодів до електронних версій українських підручників, що розміщені на вебсайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти». Крім того, для вчителів і учнів були доступні різноманітні методичні матеріали, посібники, електронні ресурси.

Також програмою «Демократична школа» Європейського центру Вергеланда було забезпечено безкоштовні масові онлайн-курси на платформі «Prometheus»; чотири курси за тематикою «Тридцять кроків до нової української школи: навчаємо громадянина» для керівників (директорів) ЗЗСО й учителів із 5 травня було доповнено курсом «Шкільне життя онлайн»; загалом на курсах із циклу зареєструвалося майже 70 тис. слухачів.

Для учасників освітнього процесу Британська рада в Україні запропонувала такі онлайн-ресурси: TeachEnglish (для вчителів), LearnEnglish (для дорослих), LearEnglish Kids (для дітей), LearnEnglish Teens (для підлітків).

Задля забезпечення продовження навчання англійської мови в ЗЗСО й підтримки вчителів англійської мови, а також надання можливостей щодо її вивчення дітьми самостійно, Центр видавництва та оцінювання Кембриджського університету (Cambridge University Press & Assessment) створив вебсайт (<https://pages.cambridgeenglish.org/supporting-ukraine>), де зібрано всі безкоштовні онлайн-ресурси, відкриті для українців, а саме:

- ресурси для вчителів (методичні ресурси щодо викладання у складних умовах, записи онлайн-вебінарів з автором підручника Teaching in Challenging Circumstances Крісом Соутоном;

- ресурси для батьків і молодших школярів, що містять посилання на безкоштовні ігри з вивчення англійської мови, які можуть використовуватися вдома батьками чи учнями самостійно;

- ресурси для підлітків, їхніх батьків та дорослих – секція з матеріалами й додатками для підлітків та їхніх батьків;

- Exam Boosters – безкоштовні додатки, що допоможуть у підготовці до міжнародних Кембриджських іспитів;

- Fun Skills Home Booklets – книжки для вдосконалення окремих видів мовленнєвої діяльності учнями початкової школи;

- Quick Minds for Ukraine – відеоуроки й додаткові матеріали для роботи з підручником для учнів, які навчаються за підручником Quick Minds у початковій школі.

У межах співпраці Корпусу миру США в Україні проводиться робота з організації віртуальної співпраці вчителів шкіл партнерів із волонтерами-тренерами зі США в рамках пілотного проєкту віртуальних тренінгів для вчителів. Застосовуючи сучасні практики викладання предмета з використанням інформаційних технологій, волонтери допомагають учителям англійської мови розвивати розмовні навички.

За підтримки Швейцарського проєкту DECIDE було розроблено освітній чат-бот у Телеграм і Вайбер – EducationUaBot, що є зручною формою інформування про актуальний стан освітнього процесу в Україні та світі. Цей чат-бот можна буде використовувати й після війни, змінюючи його тематичне наповнення. Освітній чат-бот @EducationUaBot допомагає всім учасникам освітнього процесу знайти необхідну інформацію, щоб повернутися до навчання, хоч би де вони перебували в Україні чи за кордоном. Завдяки освітньому чат-боту переміщені учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, педагогічні працівники) можуть оперативно знайти інформацію про заклади освіти всіх рівнів у різних населених пунктах, можливості щодо продовження навчання або викладання під час війни в кожному регіоні, відновлення особистих документів про освіту тощо. Також можна знайти відомості про розташування освітніх закладів усіх рівнів за кордоном; долучитися до навчання онлайн в Україні; отримати перелік освітніх онлайн-платформ для навчання; дізнатися відповіді на

актуальні запитання, наприклад щодо відновлення особистих документів чи документів про освіту; одержати дієві поради, як продовжувати викладати й працювати під час війни, та багато інших корисних матеріалів.

Ще одним напрямом забезпечення психологічної й емоційної підтримки, профорієнтації, якісного освітнього процесу під час війни, навчання актуальних професій і пріоритетним проектом МОН у сфері освіти під час війни стало створення МОН спільно з обласними військовими адміністраціями мережі освітніх хабів. Освітній хаб – це майданчик, у межах якого внутрішньо переміщені особи – учні, студенти та їхні батьки – зможуть отримати освітні послуги. Перший такий хаб було створено в Хмельницькій області, у приміщенні Хмельницького політехнічного коледжу. Для здобувачів освіти та їхніх батьків, які вимушено перебувають у західних регіонах України, організовано системні психологічні й профорієнтаційні консультації, тестування щодо визначення власних здібностей за допомогою штучного інтелекту, навчання англійської та української мов, а також затребуваних на ринку праці професій. Наразі освітні хаби також відкрито у Волинській, Закарпатській, Тернопільській, Львівській, Рівненській, Вінницькій областях і в м. Києві. Для українців, що перебувають за кордоном, відкрито освітні хаби у Варшаві, Празі, Софії, Братиславі, Лейпцизі, Женеві, Лондоні, які передусім покликані сприяти соціальній інтеграції українців через освіту та надавати їм усі необхідні вміння й навички для підвищення їх конкурентоспроможності на місцевих ринках праці. Крім того, такі хаби є зручними комунікаційними майданчиками для українців за кордоном, координують процес навчання та змістовного дозвілля українських дітей. Створено Національну мережу освітніх хабів (<https://eduhub.org.ua/>).

2.4. Міжнародна підтримка українських біженців для забезпечення безперервності шкільної освіти

Міжнародна освітня спільнота від початку повномасштабного вторгнення надає всіляку підтримку українським біженцям із метою забезпечення безперервної шкільної освіти, оскільки багато українських здобувачів повної загальної середньої освіти разом із батьками виїхали за межі України. За оперативними даними директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти МОН, починаючи з 24 лютого станом на 22 червня 2022 р. за кордон виїхало 648,9 тис. учнів. За даними ПАК «АІКОМ», станом на 1 жовтня 2022 р. чисельність учнів ЗЗСО, які й надалі перебувають поза межами України, становила 504,7 тис. осіб, що на 144,2 тис. менше від попередніх даних. Неоднорідною є й ситуація із чисельністю учнів, що перебувають за кордоном, упродовж жовтня-грудня 2022 р.: у листопаді їх чисельність скоротилася на 2,5 % (8 864 особи), а в грудні зросла на 2,5 % (12 535 осіб) порівняно з листопадом, що видається цілком закономірним з огляду на ракетні атаки ворога по об'єктах критичної інфраструктури й істотне погіршення умов життя для цивільного населення (рис. 2.4.1).

Рис. 2.4.1. Динаміка чисельності учнів ЗЗСО, які й надалі перебувають за кордоном, у 2022 р., осіб

Побудовано авторами.

Відповідно до національного законодавства, що діє на період правового режиму воєнного стану, Україна гарантує таким дітям організацію навчання в дистанційній або в будь-якій іншій формі, найбільш безпечній для учнів. Згідно з освітнім законодавством у більшості країн Європи та світу, здобуття повної загальної середньої освіти є обов'язковим, тому в державах, що приймають українських переселенців, вимагають відвідування дітьми місцевих шкіл, особливо за надання фінансової підтримки від уряду. Навчання в місцевій школі корисне й для швидшої соціалізації дитини в нових умовах її буття. Усім без винятку учням із початком нового навчального року надано можливість навчатись онлайн на дистанційній, сімейній (домашній) формі чи екстерном. Перевагою навчання в українській школі є те, дитина залишається в «рідній» системі освіти, де їй усе зрозуміло та звично.

Розглянемо детальніше форми навчання в українській школі для учнів, які перебувають за кордоном.

Дистанційна форма навчання передбачає можливість продовжувати навчання в українській системі освіти онлайн, якщо ЗЗСО має для цього відповідні ресурси. Якщо школа, де дитина навчалася до повномасштабного вторгнення, зруйнована, батькам учнів варто звернутися до інших закладів освіти, що можуть надавати освітні послуги віддалено.

Екстернат – це форма навчального процесу, що передбачає освоєння учнем навчальної програми в прискореному режимі й, відповідно, отримання документа про освіту. Варто додати, що навчання за екстернатною формою не перешкоджає участі в зовнішньому незалежному оцінюванні.

Домашня форма навчання передбачає, що батьки організують освітній процес для дитини, а вчителі оцінюють результати. Учні, що навчаються за домашньою формою навчання, мають проходити підсумкове оцінювання та атестацію.

Частина дітей за кордоном можуть здобувати освіту екстерном у Міжнародній українській школі (МУШ, https://uis.org.ua/umovy_vstupu/) – державному закладі загальної середньої освіти I–III ступенів, створеному для громадян України, які постійно чи тимчасово перебувають за кордоном та проживають в АР Крим і в м. Севастополі. Її засновником є Міністерство освіти і науки України. Навчання в МУШ безкоштовне, й під час вступу немає жодного відбору. В освітній програмі передбачено всі предмети, типові для шкіл України,

крім фізичної культури, музики та трудового навчання (технології). Під час освітнього процесу екстерн повністю самостійно засвоює освітню програму, але організація самостійної роботи, консультування й оцінювання результатів навчання проводяться за індивідуальним навчальним планом. За результатами оцінювання екстерн отримує документ про освіту державного зразка: таблиць (для учнів 3–8, 10-х класів), свідоцтво про здобуття базової середньої освіти з додатком (після закінчення 9-го класу), атестат про здобуття повної загальної середньої освіти (після закінчення 11-го класу).

Також українські учні за кордоном здебільшого поєднують навчання у двох закладах освіти – в Україні (дистанційно, на екстернаті або сімейній (домашній) формі) та за кордоном. При комбінуванні навчання в школі за кордоном і в Україні основний час для навчання дитина приділяє школі за кордоном, одночасно виконуючи завдання в українській школі. З початком нового навчального року українські школи адаптувалися до нових реалій, і багато ЗЗСО запровадили для своїх учнів, що перебувають за кордоном, дистанційне навчання за індивідуальними освітніми траєкторіями. Це досить комфортний формат, у якому дитина не витрачає багато часу, але разом із тим більше включена в освітній процес, ніж, наприклад, на екстернатній формі. Водночас у багатьох містах Європи, Канади, США діють українські школи, де вчаться діти з української спільноти.

Якщо дитина певний час навчалася тільки в закладі освіти за кордоном, важливо отримати там документи з інформацією про те, що саме вона вивчала та як оцінили результати її навчання. Зазначене дасть змогу перезарахувати частину оцінок зі спільних у програмах української й зарубіжної школи предметів (це право, а не обов'язок школи, рішення щодо цього ЗЗСО приймає самостійно), а також допоможе українським учителям швидше інтегрувати дитину в освітній процес. У разі паралельного навчання в українській школі за однією з доступних форм або за індивідуальною освітньою траєкторією здобувачу освіти при поверненні до України не потрібно вживати додаткових заходів.

Варто зауважити, що Державною службою якості освіти спільно з партнерами із проєкту SURGe створено вебсайт (<https://refugee-ed.sqe.gov.ua/>), покликаний допомогти батькам учнів, що вимушено залишили Україну, організувати навчання їхніх дітей, а закладам освіти за кордоном – зрозуміти, як максимально ефективно працювати з українськими дітьми. На цьому вебсайті доступні матеріали українською мовою для батьків учнів з актуальних питань щодо організації навчання, отримання документів, форми навчання, а також роз'яснено, як перевести дитину на наступний рік, продовжити навчання в українській школі або розпочати навчання за кордоном. Окрім того, розміщено матеріали англійською мовою для міністерств і відомств, закладів освіти й учителів тих країн, що приймають ВПО з України, про те, де можна отримати дані про українську систему освіти, а також завантажити стислі навчальні програми з основних предметів для кожного рівня освіти.

Розглянемо детальніше процедури зарахування дітей українських переселенців до закладів освіти деяких країн ЄС і особливості освітнього процесу.

Польща. Для вступу до польських закладів освіти українським переселенцям необхідно отримати PESEL – ідентифікаційний номер, що надається в місцевих центрах обслуговування мешканців уряду міста. Після отримання такого номера українські переселенці мають змогу не лише влаштувати дитину до закладу освіти, а й працевлаштовуватись у Польщі, отримувати державні послуги та відкрити рахунок у банку.

Для реєстрації учня в польському закладі освіти потрібні такі документи:

- PESEL;
- паспорт; свідоцтво про народження дитини, перекладене польською мовою присяжним перекладачем через <https://tlumacz-in.pl/ua/>, із печаткою, що підтверджує легітимність документа;
- договір проживання (якщо переселенці мешкають у певному місці безкоштовно, вони також мають надати довідку «Умова okazіональна», де вказано адресу місця тимчасового помешкання;
- дані про успішність дитини (для цього необхідно зв'язатися з учителем дитини онлайн та попросити надати коротку характеристику, яку теж необхідно перекласти польською мовою).

Для вступу можна звернутися до школи, розташованої найближче до місця проживання, та подати заяву онлайн або особисто. Заявку на вступ онлайн можна подати на вебсайті закладу освіти в розділі «Контакти». Варто наголосити, що польський уряд змінив допустиму чисельність учнів у дитячих садках і школах: тепер у кожному класі дозволено набирати на 4 дитини більше.

Адаптація дітей початкового рівня освіти (1–8-й класи) відбувається доволі легко. Для таких учнів організовано додаткові уроки польської мови. У польських школах незабаром мають з'явитися класи з викладанням українською мовою. Це стане можливим завдяки залученню українських учителів, які виїхали з України через війну, але хочуть і далі працювати за фахом.

Щодо навчання дітей з ООП проблем не виникає, адже всі школи в цій країні інклюзивні.

Харчування в закладах освіти Польщі здійснюється за кейтеринговою системою, за нього батьки учнів доплачують окремо.

Німеччина. У цій країні українські біженці можуть оформити дитину до школи після реєстрації й прописки. Зазвичай органи місцевого самоврядування самі дають направлення на навчання, оскільки до контролю за відвідуванням освітніх закладів тут ставляться дуже серйозно. Заклад освіти підбирають за місцем проживання, щоб дитина змогла добиратися до освітнього закладу шкільним автобусом. Якщо батьки обирають інший освітній заклад, про дорогу їм слід подбати самостійно. Для зарахування українських біженців до школи потрібне лише свідоцтво про народження або паспорт, якщо дитині вже виповнилося 14 років. При вступі дитини до школи батьки заповнюють анкету, де зазначають кількість класів, які закінчив учень в Україні, відомості про щеплення, стан здоров'я, уподобання дитини тощо. У німецьких школах українські діти можуть навчатись у звичайних або інтеграційних класах. Інтеграційні класи створено саме для адаптації іноземців і вивчення німецької мови, якій приділяється основна увага. Інші предмети можуть бути відсутні чи

зведені до мінімуму (у таких випадках фізкультура й англійська зазвичай залишаються). При цьому з дітьми працюють педагоги за спеціальною інтеграційною програмою.

Австрія. У цій країні для зарахування дитини до закладу початкової, середньої, політехнічної чи вищої професійної освіти необхідно написати повідомлення на електронну пошту відповідного управління освіти. У листі треба зазначити інформацію щодо місця проживання переселенців, результатів навчання учня.

У **Бельгії** заклади освіти зараховують українських переселенців шкільного віку незалежно від статусу батьків за умов наявності вільних місць для забезпечення базового права дитини на освіту.

Болгарія. Урядом цієї країни розроблено Національний портал для постраждалих від війни в Україні з корисною інформацією, зокрема щодо освітніх можливостей. Для зарахування дитини до закладу освіти батькам потрібно подати заяву до регіонального управління освіти. У заяві слід вказати, зокрема, який клас дитина закінчила в українській школі, її рідну мову, рівень володіння іноземними мовами та ін. Регіональні управління приймають заяви та направляють дитину до конкретного закладу освіти залежно від віку, класу, місця проживання й побажань батьків.

Греція. Українські діти в цій країні можуть навчатися за двома напрямками, а саме: інтегруватися в грецьку систему освіти або навчатися в українських недільних і факультативних школах. Українські діти приймаються до грецьких шкіл на тих самих засадах, що й грецькі. Середня освіта в країні безоплатна. Також Міністерство освіти Греції готує програму з вивчення грецької мови для дітей і дорослих. Варто зазначити, що в Афінах працюють дві суботні факультативні школи українських товариств. Від початку повномасштабної війни Об'єднана школа української громади прийняла на навчання 40 дітей, що прибули до Греції як переселенці. Навчання в цій школі відбувається тричі на тиждень, у закладі вивчаються предмети, передбачені українською шкільною програмою відповідно до класу. Батьки учнів, що мають педагогічну освіту, можуть бути залучені до викладання.

Данія. Щоб влаштувати дитину до данської школи, її батькам чи опікунам слід звернутися до муніципалітету, де вони проживають. У Данії активно розвивають підтримку українських учнів, зокрема додатково залучають учителів із місцевої української громади та переміщених з України. Українських біженців розподіляють по школах на основі дозволів на проживання. Навчання в Данії в державних і комунальних школах безкоштовне. Діти-переселенці кілька тижнів проходять інтеграційний період на початку навчання, потім їх залучають до навчання до данських класів.

Естонія. Для зарахування учнів до естонських шкіл батьки учнів повинні подати заяву до органу місцевого самоврядування, який підбирає місце для дитини в закладі освіти. Представники органу освіти разом із батьками обирають найкращий варіант і розробляють план навчання. Естонські заклади освіти надають можливість навчатися за короткостроковим (тимчасове навчання з перспективою повернення до української школи) та довгостроковим (інтеграція

учня у звичайне навчання) планами. Для дітей переселенців навчання в закладах освіти Естонії безкоштовне. Варто зауважити, що учні, які прибули до цієї країни, можуть здобувати освіту для дітей шкільного віку (7–17 років) у загальноосвітніх закладах, а середню освіту – в середніх школах. Здобуття середньої освіти (старша школа) не обов’язкове в Естонії, учні можуть здобувати повну загальну середню освіту в старших класах гімназії або в закладах професійно-технічної освіти. Оскільки до цієї країни евакуювалося багато педагогічних працівників, естонські органи управління освіти зацікавлені в залученні вчителів з України до викладання.

Іспанія. Міністерство освіти та професійного спрямування цієї країни запропонувало понад 100 тис. місць для переміщених українських дітей. Окрім іспанських викладачів, до навчання залучено українських перекладачів. У певних коледжах і провінціях українським переселенцям надаються додаткові пільги й можливості.

Крім учнів ЗЗСО, за кордон змушені були виїхати педагогічні працівники. Відповідно до листа МОН від 15.03.2022 № 1/3463-22, учителі мають законне право працювати з-за кордону дистанційно. Чинне законодавство не встановлює жодних територіальних обмежень щодо робочого місця працівника в умовах дистанційної роботи. За оперативними даними директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти МОН, від початку повномасштабного вторгнення станом на 17 червня 2022 р. із усіх регіонів України були змушені залишити своє місце проживання й виїхати за кордон трохи більше ніж 24 тис. педагогічних працівників. За даними ПАК «АІКОМ», станом на 1 жовтня 2022 р. за кордоном перебувають ще 12,9 тис. педпрацівників. Водночас станом на 1 грудня 2022 р. їх чисельність зменшилася на 11,1 % (рис. 2.4.2).

Рис. 2.4.2. Динаміка чисельності педагогічних працівників ЗЗСО, які продовжують перебувати за кордоном, у 2022 р., осіб

Побудовано авторами.

Отже, для забезпечення підтримки українських біженців у частині безперервності шкільної освіти міжнародна освітня спільнота надає їм, зокрема, доступ до навчання в місцевих закладах освіти. Складна безпекова ситуація в жовтні-грудні 2022 р. спричинила збільшення чисельності здобувачів повної загальної середньої освіти за кордоном: у листопаді вона скоротилася на 2,5 % (8 864 особи) порівняно із жовтнем, а в грудні зросла на 2,5 % (12 535 осіб) порівняно з листопадом. Також станом на 1 жовтня 2022 р. за кордоном перебуває ще 12,9 тис. педпрацівників. Разом із тим станом на 1 грудня 2022 р.

їх чисельність зменшилася на 11,1 %. Чинне законодавство не встановлює жодних територіальних обмежень щодо робочого місця працівника в умовах дистанційної роботи.

Учні українських шкіл, що виїхали за кордон, мають можливість продовжити навчання в ЗЗСО України онлайн за дистанційною, сімейною (домашньою) формою чи екстерном, поєднуючи його з навчанням у місцевій школі. У разі комбінування навчання в закладі освіти за кордоном та в Україні основний час для навчання дитина приділяє школі за кордоном, паралельно виконуючи завдання в українській школі. З початком наступного навчального року українські заклади ЗЗСО адаптувалися до нових умов, і багато шкіл запровадили для своїх учнів, що перебувають за кордоном, дистанційне навчання за індивідуальними освітніми траєкторіями.

У більшості країн Європи запроваджено програму шкільної інтеграції дитини, яка рекомендована на два роки, оскільки вважається, що за цей час учень чи учениця, які не володіли мовою країни перебування, зможуть її опанувати на такому рівні, щоб розуміти уроки шкільної програми. Перші півроку інтенсивно вивчається іноземна мова. У початковій школі учні також відвідують уроки з математики, фізкультури, природознавства, а в середній – з математики, фізкультури, суспільствознавства, а також англійської мови. Це готує дітей до переходу з інтеграційного до звичайного класу. Водночас у більшості країн програма шкільної інтеграції дуже гнучка й побудована за принципом індивідуального підходу до дитини. Учитель самостійно визначає, коли дитина повинна інтегруватися та готова до оцінювання з того чи іншого предмета.

3. ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 р., із початком повномасштабного вторгнення рф в Україну, система професійної (професійно-технічної) освіти (П(ПТ)О) продовжує працювати, долаючи виклики.

19 червня 2022 р. Верховна Рада України прийняла Закон № 2312-ІХ, яким внесено зміни до чинного Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Закон № 2312-ІХ набрав чинності 1 липня 2022 р.

Запропоновані зміни дають змогу наблизити П(ПТ)О до реалій війни та сучасного ринку праці. Прогнозуємо, що новації сприятимуть зниженню рівня безробіття й забезпечать швидку перекваліфікацію тих, хто втратив роботу.

Наразі передбачено можливість:

- здобути П(ПТ)О без отримання повної загальної середньої освіти, яку можна буде здобути в будь-який інший час за бюджетні кошти;
- безоплатно оволодіти другою робітничою професією через три роки після здобуття попередньої професії та за наявності страхового стажу й вільних місць у закладі П(ПТ)О (ЗП(ПТ)О);
- здобути за бюджетні кошти освіту за іншою професією до завершення трьох років або за відсутності підтвердженого страхового стажу, якщо за станом здоров'я особа втратила можливість виконувати роботу за отриманою раніше професією, чи для невідкладного забезпечення потреб держави (регіону) у кваліфікованих робітниках;
- зарахування на навчання до ЗП(ПТ)О незалежно від місця реєстрації;
- здобуття часткових професійних кваліфікацій із метою підготовки та перепідготовки за короткостроковими програмами під конкретні потреби у відбудові країни;
- розподілу державного замовлення не лише на підготовку кваліфікованих робітників, а й на їх перепідготовку та підвищення кваліфікації відповідно до сучасних потреб держави.

Крім того, місцеві органи влади тепер на законодавчому рівні наділено повноваженнями щодо утримання державних ЗП(ПТ)О до їх повного передання в комунальну власність, а також встановлено механізм убезпечення від необґрунтованої реорганізації чи ліквідації ЗП(ПТ)О протягом 10 років.

Урегульовано питання надання відстрочки здобувачам і викладачам ЗП(ПТ)О від призову на військову службу під час мобілізації. Відповідні зміни внесено Законом України «Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації деяких категорій громадян» від 14.04.2022 № 2196-ІХ, що набрав чинності 12 червня 2022 р.

Продовжено дію сертифікатів про атестацію ЗП(ПТ)О на період воєнного стану (рішення Акредитаційної комісії України від 18.03.2022, протокол № 144; наказ МОН від 19.03.2022 № 263).

В умовах військової агресії рф П(ПТ)О України зазнала значних втрат, що істотно вплинули на її суб'єктів, інфраструктуру, механізм функціонування.

Станом на 1 січня 2022 р. освітню діяльність провадили 694 ЗП(ПТ)О (685 закладів, що підпорядковані МОН, 9 закладів, які підпорядковані обласним, Київській міській державним адміністраціям та іншим центральним органам виконавчої влади).

За оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій, станом на 1 серпня 2022 р. повністю зруйновано 10 ЗП(ПТ)О, 103 ЗП(ПТ)О мають пошкодження різного ступеня (рис. 3.1).

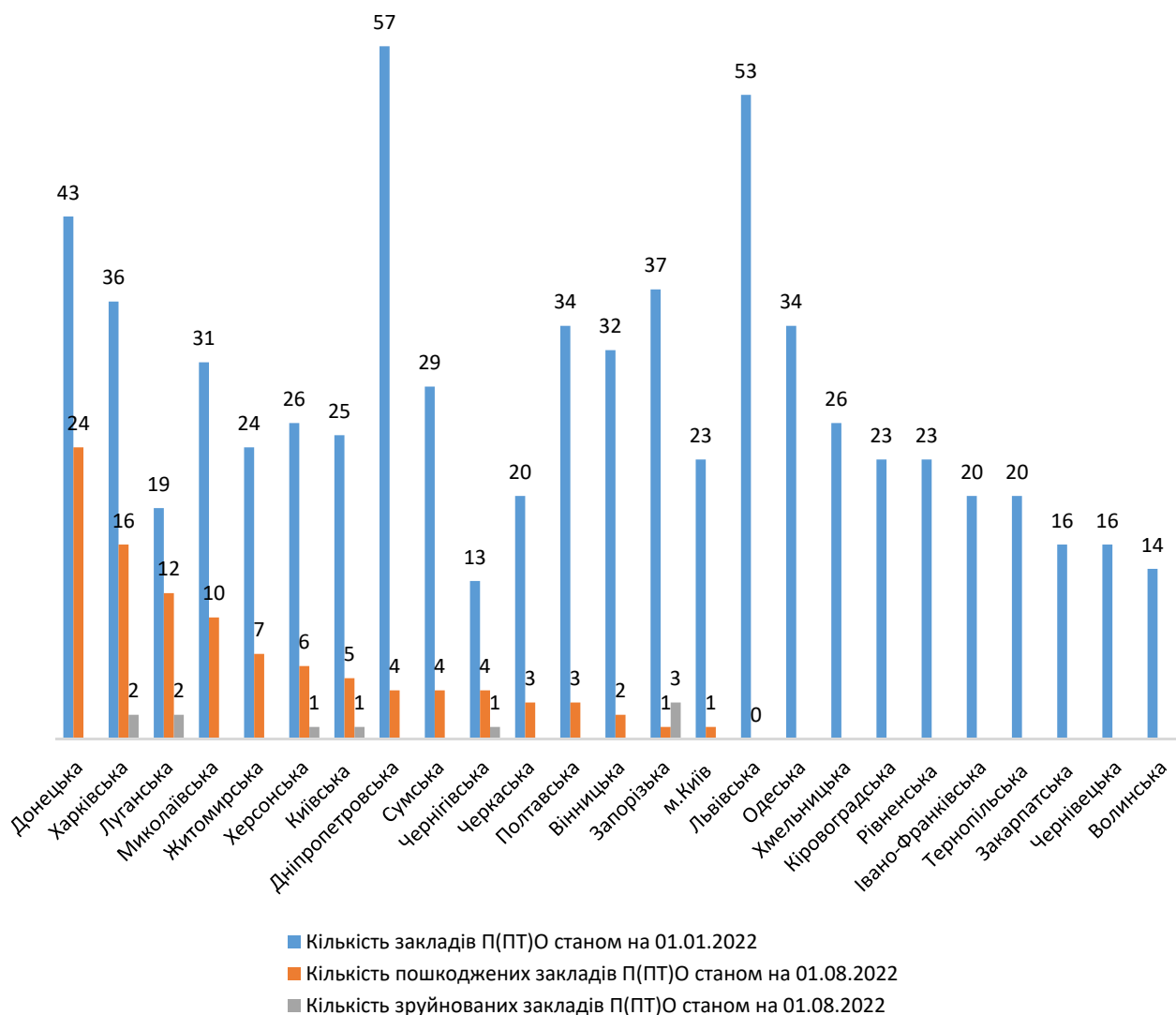

Рис. 3.1. Кількість ЗП(ПТ)О станом на 1 січня 2022 р., а також пошкоджених і зруйнованих ЗП(ПТ)О станом на 1 серпня 2022 р. за регіонами, од.

Побудовано автором за інформацією, розміщеною на інтерактивній мапі зруйнованих і пошкоджених закладів освіти (<https://saveschools.in.ua>), а також на вебсайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua>).

Так, у Запорізькій області зруйновано три ЗП(ПТ)О, у Луганській – два. На території Харківської, Херсонської, Київської й Чернігівської областей

зруйновано по одному ЗП(ПТ)О. Найбільших пошкоджень зазнали ЗП(ПТ)О Донецької (24), Харківської (16), Луганської (12) і Миколаївської (10) областей.

У навчальних корпусах ЗП(ПТ)О, а також начально-виробничих майстернях, адміністративних корпусах, гуртожитках вибито вікна, пошкоджено дахи, сходові клітини та тримальні стіни й конструкції. Пошкоджень також зазнали стадіони, теплиці, склади готової продукції та гаражі.

На тимчасово окупованій території України або територіях, на яких ведуться активні бойові дії, ступінь руйнувань і пошкоджень визначити неможливо.

3.1. Функціонування закладів професійної (професійно-технічної) освіти: форми та технології навчання, переміщення закладів

За оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій, станом на 25 липня 2022 р готові забезпечити освітній процес 564 ЗП(ПТ)О (не враховано заклади, розташовані на тимчасово окупованих територіях або на території, де ведуться активні бойові дії) (рис. 3.1.1).

На тимчасово окупованій території чи на території, де ведуться активні бойові дії, розташовані 103 ЗП(ПТ)О, а саме: 26 закладів Херсонської, 24 заклади Донецької, 20 закладів Запорізької, 19 закладів Луганської та 14 закладів Миколаївської областей.

ЗП(ПТ)О, що переміщені з тимчасово окупованих територій або з територій, де ведуться активні бойові дії, на інші території, немає.

За оперативною інформацією, більшість ЗП(ПТ)О (287 од., або 51 %) готові забезпечувати освітній процес у змішаному форматі, 157 закладів (28 %) – наживо, 120 закладів (21 %) – дистанційно (рис. 3.1.2). При цьому за дуальною формою навчання освітній процес відбуватиметься в 46 ЗП(ПТ)О.

2021/2022 н. р. у ЗП(ПТ)О було завершено 30 червня 2022 р. Достроковий випуск (30 травня 2022 р.) кваліфікованих робітників відбувся у 22 закладах Херсонської області та 16 закладах Запорізької області (крім м. Запоріжжя).

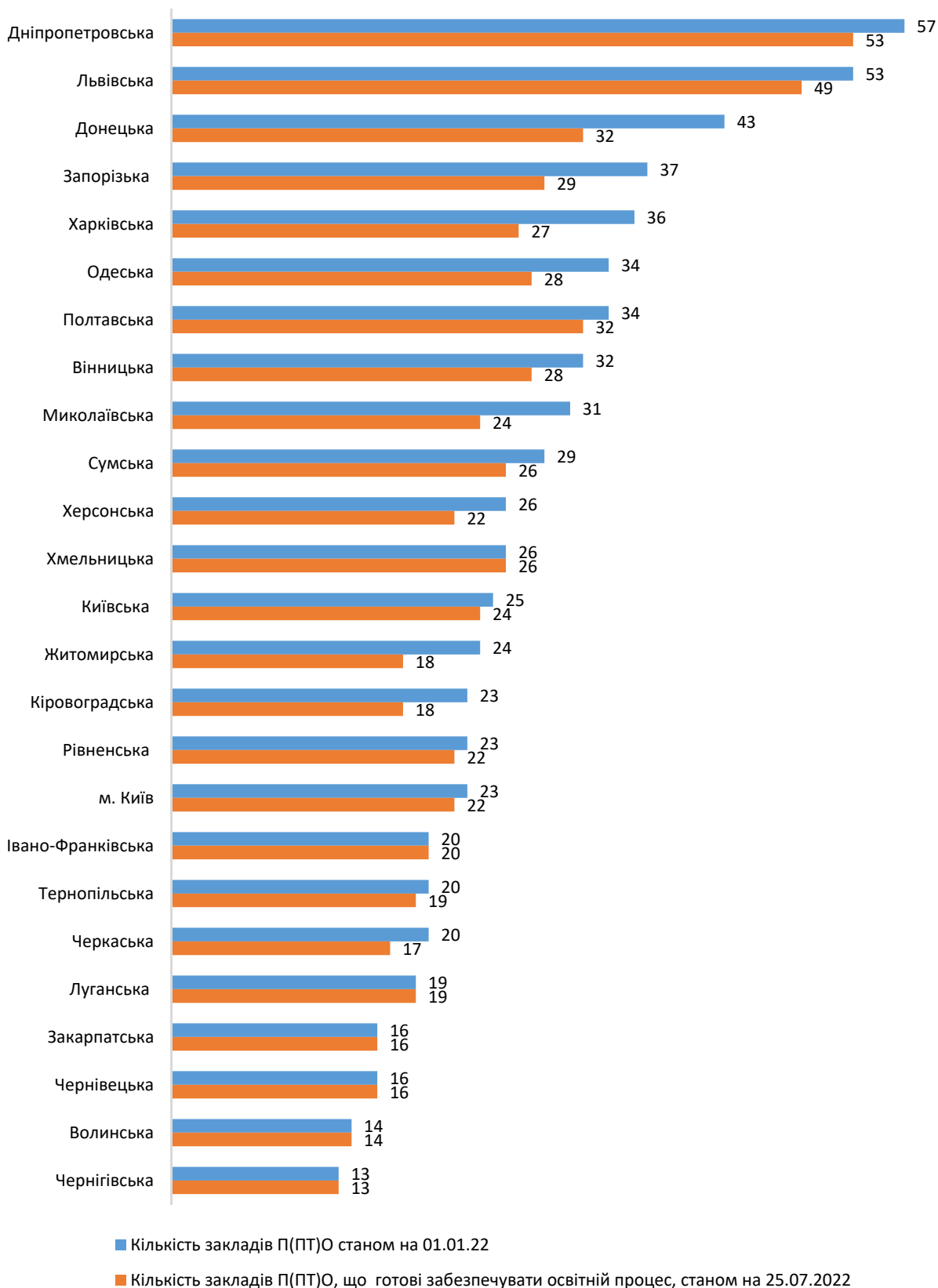

Рис. 3.1.1. Кількість ЗП(ПТ)О станом на 1 січня 2022 р. і тих, що готові забезпечувати освітній процес, станом на 25 липня 2022 р. за регіонами, од.

Побудовано автором за даними державної статистичної звітності (форма № 3 (профтех)) та за оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій.

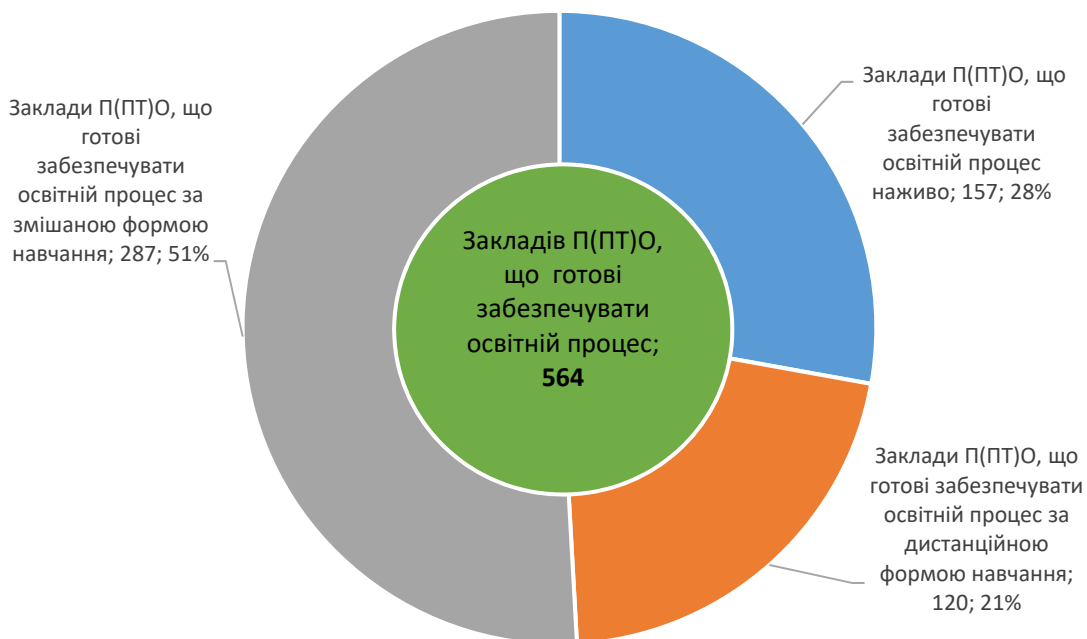

Рис. 3.1.2. ЗП(ПТ)О, що готові забезпечувати освітній процес, станом на 25 липня 2022 р., од., %

Побудовано автором за оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій.

Також слід зазначити, що в умовах воєнного стану гуртожитки ЗП(ПТ)О стали прихистком для ВПО. За оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій, станом на 1 серпня 2022 р. 484 ЗП(ПТ)О мають гуртожитки, у яких проживає 80 070 осіб. З них 57 % (44 428 осіб) – це учні ЗП(ПТ)О, 17 % (13 214 осіб) – внутрішньо переміщені особи, 26 % (19 771 особа) – особи, що проживають у гуртожитку згідно з договорами, включаючи співробітників ЗП(ПТ)О (рис. 3.1.3).

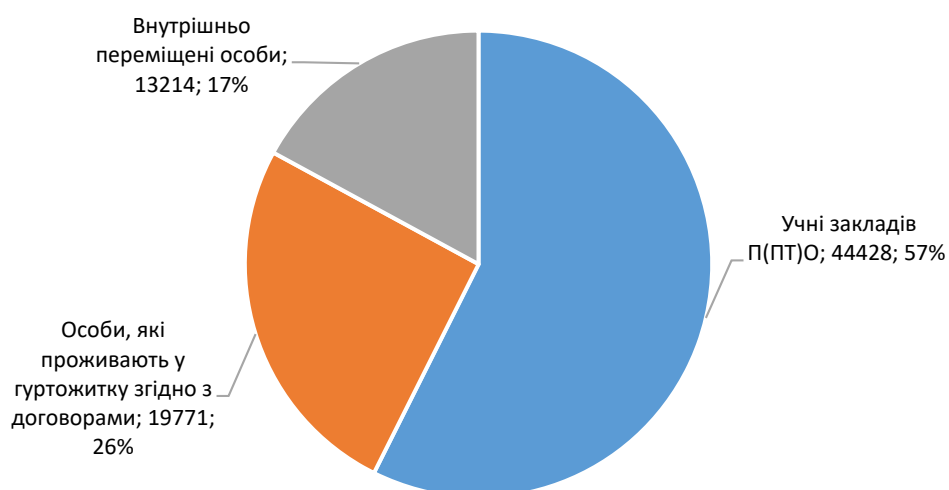

Рис. 3.1.3. Особи, які проживають у гуртожитках ЗП(ПТ)О, станом на 1 серпня 2022 р., осіб, %

Побудовано автором за оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій.

Найбільше внутрішньо переміщених осіб проживає в гуртожитках ЗП(ПТ)О Львівської (2 443 особи), Івано-Франківської (1 536), Вінницької (1 479) і Дніпропетровської (1 342) областей (рис. 3.1.4).

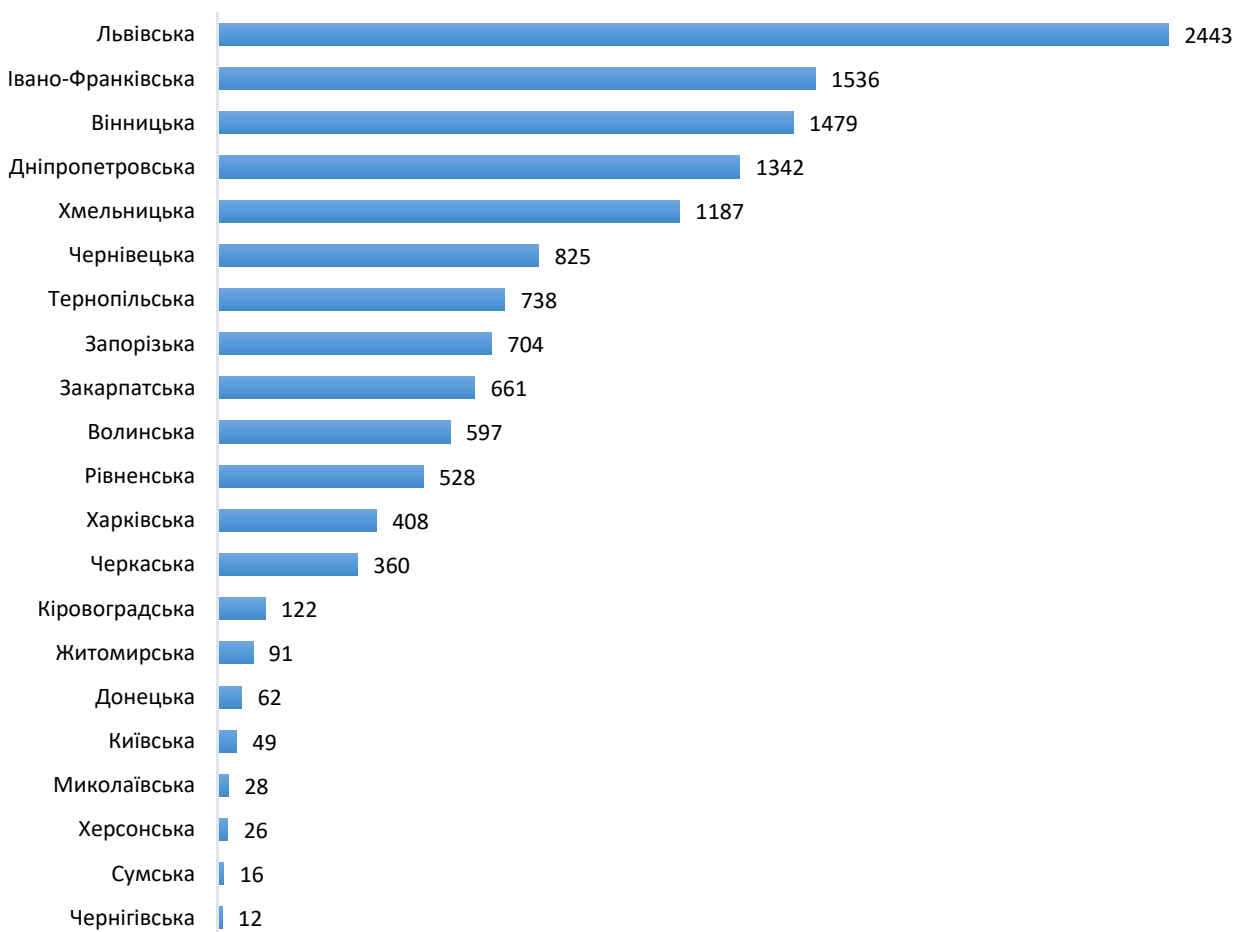

Рис. 3.1.4. Чисельність внутрішньо переміщених осіб, які проживають у гуртожитках ЗП(ПТ)О, за регіонами станом на 1 серпня 2022 р., осіб

Побудовано автором за оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій.

З метою організації надання допомоги ЗП(ПТ)О для облаштування перебування ВПО МОН проведено низку консультацій із представниками діючих міжнародних проектів у сфері П(ПТ)О. Зокрема, здійснено закупівлю обладнання для:

- 22 ЗП(ПТ)О (бойлери, мийки, пральні машини, ліжка, матраци тощо) у рамках реалізації проекту ПРООН «Підтримка ЄС для Сходу України: Компонент П(ПТ)О»;
- 58 ЗП(ПТ)О (ліжка, матраци, ковдри, подушки тощо) у рамках Програми ЄС «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»;
- 8 ЗП(ПТ)О (бойлери, мийки, пральні машини тощо) у рамках українсько-швейцарського проекту «Державно-приватне партнерство задля покращення сантехнічної освіти в Україні».

Особливості формування контингенту здобувачів П(ПТ)О та внутрішня академічна мобільність в умовах воєнного стану

Відповідно до державної статистичної звітності, станом на 1 січня 2022 р. у 694 ЗП(ПТ)О навчалися 243 825 здобувачів. Згідно з відомчою статистичною звітністю, станом на 1 серпня 2022 р. прогнозований контингент здобувачів ЗП(ПТ)О – 202 836 осіб.

Станом на 25 червня 2022 р. на підконтрольній Україні території навчалось 194 697 здобувачів П(ПТ)О. Найбільше здобувачів навчалось в ЗП(ПТ)О Львівської (19 837 осіб), Дніпропетровської (15 760), Одеської (12 405) і Вінницької (11 099) областей (рис. 3.1.5).

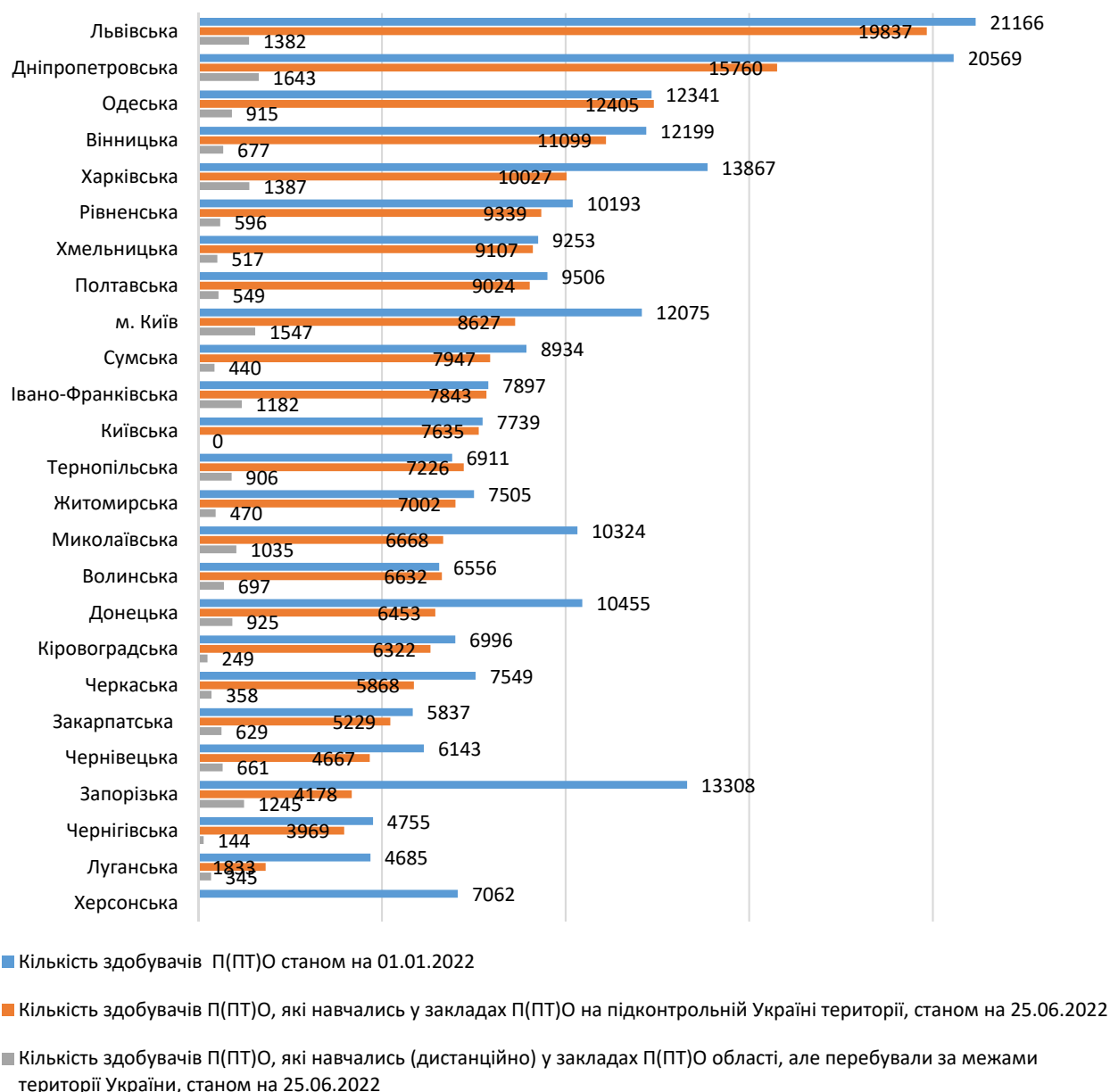

Рис. 3.1.5. Контингент здобувачів П(ПТ)О в регіональному розрізі станом на 1 січня та на 25 червня 2022 р., осіб

Побудовано автором за даними державної статистичної звітності (форма № 3 (профтех)) та оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій.

18 499 здобувачів навчалися у ЗП(ПТ)О, перебуваючи за межами території України. Найбільше таких здобувачів із Дніпропетровської (1 643 особи), Харківської (1 387), Львівської (1 382) областей і м. Києва (1 547).

Водночас 173 особи виїхали за межі території України та зараховані до іноземних закладів освіти.

Для того щоб кожен здобувач П(ПТ)О, незалежно від фактичного місця перебування в межах України, мав можливість навчатися в будь-якому ЗП(ПТ)О під час дії воєнного стану, МОН розроблено Положення про внутрішню академічну мобільність здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти, які навчаються у закладах професійної (професійно-технічної) освіти України (наказ МОН від 26.03.2022 № 273, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20 квітня 2022 р. за № 437/37773). Положення встановлює загальний порядок організації та виконання програми внутрішньої академічної мобільності здобувачів П(ПТ)О на території України, визнання й зарахування її результатів. Програма внутрішньої академічної мобільності надає право отримувати освітні послуги, проходити навчальну/виробничу практику, одержувати стипендію та всі інші соціальні виплати згідно із законодавством у ЗП(ПТ)О, у якому навчався здобувач освіти.

На вебсайті МОН за посиланням: <https://mon.gov.ua/ua/news/vnutrishnya-akademichna-mobilnist-uchniv-zakladiv-profesijnoyi-osviti-pid-chas-vijni> розміщено алгоритм організації внутрішньої академічної мобільності (рис. 3.1.6).

Рис. 3.1.6. Алгоритм організації внутрішньої академічної мобільності здобувачів ЗП(ПТ)О

Джерело: пресслужба Міністерства освіти і науки України.

Упродовж квітня-червня 2022 р. за програмою внутрішньої академічної мобільності навчалися 306 осіб.

Окрім того, для здобувачів П(ПТ)О та педагогічних працівників ЗП(ПТ)О з травня 2022 р. створено можливості участі в програмах міжнародної

академічної мобільності, що закріплено відповідною постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов щодо врегулювання питань академічної мобільності» від 13.05.2022 № 599.

Організація освітнього процесу в ЗП(ПТ)О в умовах воєнного стану: технології, педагогічні працівники

За оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій, станом на 1 липня 2022 р. у ЗП(ПТ)О працювали 23 905 педагогічних працівників, із яких 1 258 осіб є внутрішньо переміщеними, 904 особи перебували за межами території України, 472 особи – у відпустці без збереження заробітної плати, 654 особи проходили службу в Збройних Силах України (ЗСУ) й Силах територіальної оборони Збройних Сил України (ТрО ЗСУ). Разом із тим 372 особи звільнилися з посад педагогічних працівників за період дії воєнного стану (рис. 3.1.7; інформацію наведено без урахування Херсонської, Донецької та Луганської областей).

Рис. 3.1.7. Чисельність педагогічних працівників ЗП(ПТ)О станом на 1 липня 2022 р., осіб, %

Побудовано автором за оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій.

Найбільше педагогічних працівників працювало в ЗП(ПТ)О Львівської (2 556 осіб), Дніпропетровської (2 166), Вінницької (1 444) та Одеської (1 233) областей (рис. 3.1.8; інформацію наведено без урахування Херсонської, Донецької й Луганської областей).

Починаючи з 24 лютого 2022 р. ЗП(ПТ)О продовжували освітню діяльність очно, дистанційно або в змішаному форматі залежно від конкретної ситуації в регіонах, за погодженням з обласними, Київською міською військовими адміністраціями. Деякі ЗП(ПТ)О призупиняли свою діяльність.

Міністерство освіти і науки направляло рекомендації щодо організації освітнього процесу в ЗП(ПТ)О (лист МОН від 07.03.2022 № 1/3377-22).

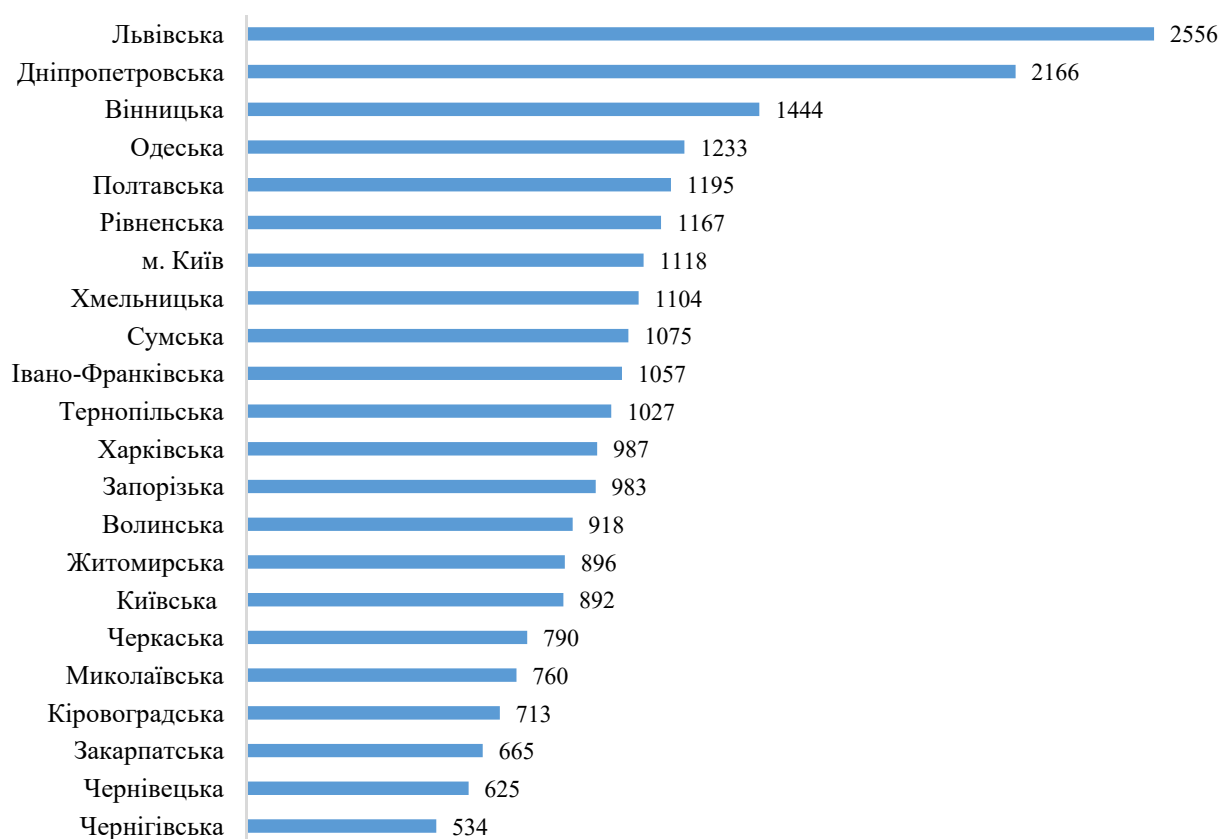

Рис. 3.1.8. Чисельність педагогічних працівників, які працюють у ЗП(ПТ)О, за регіонами станом на 1 липня 2022 р., осіб

Побудовано автором за оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій.

Зокрема, ЗП(ПТ)О було запропоновано виконувати теоретичну частину освітньої програми з використанням технологій дистанційного навчання, а практичну частину підготовки здобувачів П(ПТ)О, яку неможливо виконати, – переносити на період після закінчення дії воєнного стану.

Для здобувачів П(ПТ)О випускних груп було рекомендовано:

- внести корективи до змісту поурочно-тематичних планів, переліків навчально-виробничих робіт, навчальних програм шляхом їх ущільнення в межах до 50 % їхнього змісту та визначеної кількості годин;
- провести оцінку результатів виробничої практики з урахуванням результатів виробничого навчання та проміжного оцінювання роботодавцями рівня кваліфікації випускників ЗП(ПТ)О;
- зарахувати проходження виробничої практики (результати навчання), здобуті шляхом неформальної освіти в разі працевлаштування здобувачів освіти на підприємстві (в установі, організації), у т. ч. за кордоном, що мало бути підтверджено відповідним листом керівника цього підприємства (установи, організації);

- під час державної кваліфікаційної атестації здобувачів освіти атестувати за досягнутим рівнем кваліфікації; державну кваліфікаційну атестацію проводити з використанням технологій дистанційного навчання.

У МОН триває робота щодо розроблення державних освітніх стандартів із конкретних професій на компетентній основі. Так, у 2022 р. уже затверджено 19 державних освітніх стандартів, які розміщено на офіційному вебсайті МОН за посиланням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/reforma-profesijnoyi-osviti/zmist-profesijnoyi-osviti-osvitni-standarti-programi-informaciya-dlya-uchniv-ta-pedagogiv/derzhavni-standarti-navchalni-plani-ta-programi/zatverdzeni-standarti-profesijnoyi-osviti-2022>. До кінця року планується затвердити ще 15 таких стандартів.

МОН за підтримки міжнародних партнерів розробляються/адаптуються навчальні онлайн-курси для здобувачів П(ПТ)О з метою їх подальшого розміщення на освітній онлайн-платформі «Професійна освіта онлайн» – всеукраїнській платформі для дистанційного та змішаного навчання, що створена на основі «Всеукраїнської школи онлайн» (спеціально для учнів ЗП(ПТ)О, педагогічних працівників і незалежних здобувачів професійних кваліфікацій). Так, на офіційному вебсайті МОН за посиланням: <https://cutt.ly/GJqr5ix> розміщено онлайн-ресурси, які можуть використовуватися для дистанційного або змішаного навчання за різними професіями й галузями.

У період дії правового режиму воєнного стану, з метою швидкого виходу на ринок праці, постала нагальна потреба в короткотермінових курсах для дорослого населення, у т. ч. для внутрішньо переміщених осіб. ЗП(ПТ)О наразі пропонують понад 30 короткотермінових курсів для здобуття часткових кваліфікацій.

У рамках Програми ЄС «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України» до кінця 2022 р. заплановано розробити 40 додаткових коротких програм, у т. ч. із цифрової компетентності, безпеки праці та захисту навколишнього середовища, розвитку підприємницької діяльності й підвищення якості трудового життя.

3.2. Особливості вступу до закладів професійної (професійно-технічної) освіти у 2022 році

3 травня 2022 р. спрощено процедуру формування регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів, а саме без погодження з регіональними радами П(ПТ)О. Зміни до регіонального замовлення затверджуються тільки за поданням місцевих департаментів освіти і науки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 № 329-р).

Формування регіонального замовлення у 2022 р. для ЗП(ПТ)О здійснювалося за таким графіком:

– до 1 травня замовники (обласні та Київська міська військові адміністрації) визначали проєктні обсяги регіонального замовлення;

– з 1 до 20 червня замовники затверджували проектні обсяги регіонального замовлення;

– до 1 липня виконавці (ЗП(ПТ)О) ознайомлювались із затвердженими обсягами регіонального замовлення.

Станом на 1 серпня 2022 р. регіональне замовлення на підготовку фахівців і робітничих кадрів на 2022 р. затверджено у 23 регіонах (за винятком Луганської та Херсонської областей) обсягом 87 217 осіб, що на 12 % менше, ніж у попередньому, 2021 р. Попри цьогорічне скорочення обсягів регіонального замовлення на рівні країни, спостерігалось підвищення цього показника за окремими регіонами, що віддалені від зони бойових дій. Так, у Рівненській області обсяг регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів у 2022 р. порівняно з 2021 р. збільшився на 1 618 осіб; у Тернопільській – на 1 231 особу, у Львівській – на 1 017 осіб, у Полтавській – на 372 особи (рис. 3.2.1).

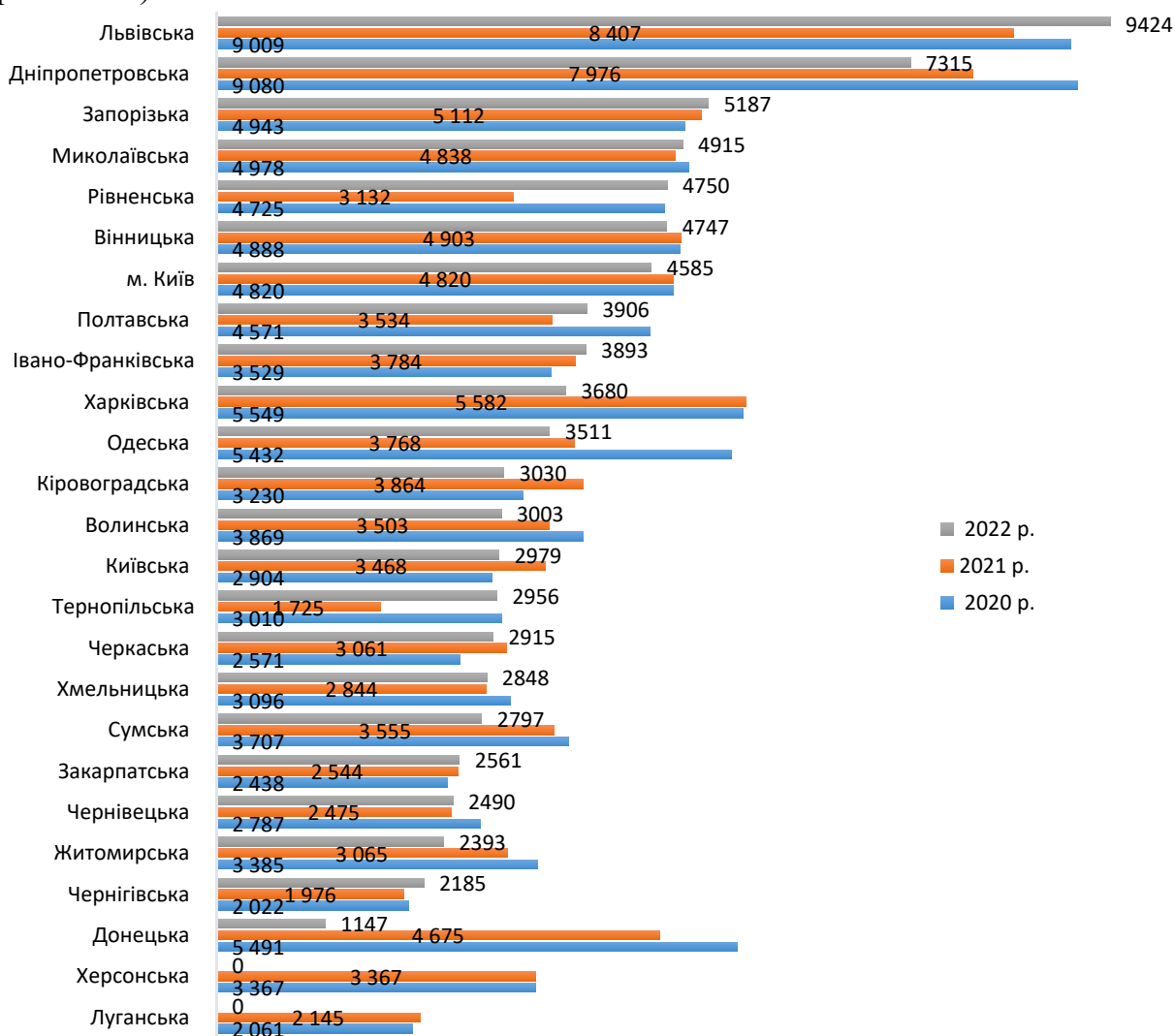

Рис. 3.2.1. Обсяги регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів та фахівців у 2020–2022 рр. станом на 1 серпня відповідного року, осіб

Побудовано автором за оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій.

Разом із регіональним замовленням затверджено державне замовлення на підготовку робітничих кадрів (постанова Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2022 році» від 07.07.2022 № 769).

Фінансування підготовки робітничих кадрів із державного бюджету здійснюється за двома програмами:

- 2201030 «Забезпечення здобуття П(ПТ)О за професіями загальнодержавного значення»;
- 2201130 «Забезпечення здобуття П(ПТ)О у закладах освіти соціальної реабілітації та адаптації державної форми власності, методичне забезпечення закладів П(ПТ)О».

Проектні обсяги державного замовлення на 2022 р. сформовано відповідно до пропозицій, поданих департаментами (управліннями) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій.

Приєм у 2022 р., як і минулого року, здійснюватиметься за 13 професіями загальнодержавного значення (не включалися такі професії: виноградар, бджоляр, бурильник експлуатаційного та розвідувального буріння свердловин на нафту та газ, помічник бурильника експлуатаційного та розвідувального буріння свердловин на нафту та газ, моторист бурової установки, тістороб, живописець, складальник корпусів металевих суден, слюсар з ремонту дорожньо-будівельних машин та тракторів, машиніст бурової установки (будівельні роботи), монтажник систем утеплення будівель, слюсар-інструментальник).

Державне замовлення на підготовку робітничих кадрів у 2022 р. становить 5 788 осіб. Обсяги державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для навчальних центрів при кримінально-виконавчих установах закритого типу, професійно-технічних училищ при спеціальних виховних колоніях, професійних училищ соціальної реабілітації у 2022 р. становлять 5 830 осіб.

Станом на 1 серпня 2022 р. регіональне замовлення виконано на 60 %, державне – на 44 % (табл. 3.2.1).

Таблиця 3.2.1

Виконання регіонального та державного замовлення на прийом здобувачів до ЗП(ПТ)О у 2022 р. станом на 1 серпня 2022 р., осіб, %

Регіон	Регіональне замовлення на прийом здобувачів			Державне замовлення на прийом здобувачів		
	Затвержені обсяги регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів на 2022 р., осіб	Подано заяв на навчання за рахунок місцевих бюджетів, осіб	Виконання регіонального замовлення, %	Затвержені обсяги державного замовлення на підготовку робітничих кадрів на 2022 р., осіб	Прийнято на навчання за рахунок держбюджету, осіб	Виконання державного замовлення, %
Вінницька обл.	4 747	3 338	70	380	246	65
Волинська обл.	3 003	2 013	67	350	127	36
Дніпропетровська обл.	7 315	3 119	43	1 211	590	49
Донецька обл.	1 147	687	60	0	20	–

Регіон	Регіональне замовлення на прийом здобувачів			Державне замовлення на прийом здобувачів		
	Затверджені обсяги регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів на 2022 р., осіб	Подано заяв на навчання за рахунок місцевих бюджетів, осіб	Виконання регіонального замовлення, %	Затверджені обсяги державного замовлення на підготовку робітничих кадрів на 2022 р., осіб	Прийнято на навчання за рахунок держбюджету, осіб	Виконання державного замовлення, %
Житомирська обл.	2 393	1 698	71	590	336	57
Закарпатська обл.	2 561	1 437	56	80	12	15
Запорізька обл.	5 187	2 279	44	715	0	0
Івано-Франківська обл.	3 893	2 703	69	352	212	60
Київська обл.	3 030	2 115	70	0	0	–
Кіровоградська обл.	2 979	1 552	52	620	423	68
Луганська обл.	–	–	–	–	–	–
Львівська обл.	9 424	5 479	58	352	171	49
Миколаївська обл.	4 915	2 326	47	240	0	0
Одеська обл.	3 511	2 005	57	585	434	74
Полтавська обл.	3 906	2 312	59	715	287	40
Рівненська обл.	4 750	3 377	71	408	255	63
Сумська обл.	2 797	2 062	74	112	0	0
Тернопільська обл.	2 956	2 208	75	60	0	0
Харківська обл.	3 680	2 055	56	864	75	9
Херсонська обл.	–	–	–	–	–	–
Хмельницька обл.	2 848	1 996	70	730	388	53
Черкаська обл.	2 915	1 919	66	150	100	67
Чернівецька обл.	2 490	1 608	65	165	120	73
Чернігівська обл.	2 185	1 214	56	405	157	39
м. Київ	4 585	2 894	63	187	89	48
Україна	87 217	52 396	60	9 271	4 042	44

Складено автором за оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій.

З 1 липня 2022 р. стартувала вступна кампанія до ЗП(ПТ)О, яка триватиме до 1 листопада. Особливостями цьогорічної вступної кампанії до ЗП(ПТ)О є використання спільної розробки МОН і студентів Інституту Projector – нового візуального стилю комунікації, який зробив образ профтехосвіти більш дружнім до молоді та розповів про її можливості (рис. 3.2.2).

На вебсайті МОН опубліковано графіки днів відкритих дверей 12 регіонів України, а саме: Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Харківської областей і м. Києва.

Забезпечується функціонування онлайн-платформи з профорієнтації в рамках всеукраїнського проєкту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії». Станом на 1 липня 2022 р. онлайн-платформою з профорієнтації скористалися 129 078 осіб, із них: перегляд відеоконтенту – 125 725 осіб; профорієнтаційне консультування – 2 981 здобувач освіти; профорієнтаційне індивідуальне онлайн-тестування – 4 626 здобувачів.

Рис. 3.2.2. Новий візуальний стиль для вступної кампанії до ЗП(ПТ)О

Джерело: МОН і Projector створили новий візуальний стиль для вступної кампанії закладів профосвіти / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-i-projector-stvorili-novij-vizualnij-stil-dlya-vstupnoyi-kampaniyi-zakladiv-profosviti>.

Створено 9 профорієнтаційних відеолекцій про типи інтелекту. Розроблено 10 мультимедійних онлайн-уроків у міжнародному форматі SCORM щодо психологічної підтримки учнів у воєнний і повоєнний періоди (курс підвищення кваліфікації для освітян «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій»).

З метою підготовки до початку 2022/2023 н. р. та особливостей організації освітнього процесу в ЗП(ПТ)О Міністерством освіти і науки України розроблено та направлено до департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій відповідні рекомендації (лист МОН від 29.06.2022 № 1/7234-22). Рекомендовано розпочати навчальний рік 1 вересня 2022 р. із таким орієнтовним графіком:

- 1-й семестр: 1 вересня – 1 грудня 2022 р.;
- 2-й семестр: 15 лютого – 30 червня 2023 р.

Учні 2-го та 3-го курсів ЗП(ПТ)О в окремих випадках можуть розпочати освітній процес раніше або пізніше за 1 вересня 2022 р. із урахуванням особливостей організації виробничого навчання (виробничої практики) й планових заходів вступної кампанії.

Освітній процес у 2022/2023 н. р. у ЗП(ПТ)О буде організовано залежно від безпекової ситуації в кожній окремій адміністративно-територіальній одиниці. Рішення про те, у якій формі здійснюватиметься освітній процес – дистанційній чи змішаній, прийматиме обласна військова адміністрація.

Для підготовки будівель ЗП(ПТ)О до початку 2022/2023 н. р. Державною службою з надзвичайних ситуацій розроблено рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти, які розміщені на офіційному вебсайті МОН за посиланням: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/civilniy-zahist/2022/15.06/Rekom.shchodo.orhanizatsiyi.ukryttya.15.06.2022.pdf>.

За інформацією, наявною в МОН, 31 ЗП(ПТ)О має 38 споруд цивільного захисту (4,5 % загальної кількості ЗП(ПТ)О). Керівники ЗП(ПТ)О вживають заходів щодо облаштування для використання як найпростіших укриттів цокольних або заглиблених і підвальних приміщень, тирів та ін. Приміщення укомплектовуються необхідним обладнанням (місця для сидіння, ємності з питною й технічною водою, контейнери для зберігання продуктів харчування, засоби надання первинної медичної допомоги, резервне освітлення тощо).

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна в умовах воєнного стану здійснює прискорене входження в освітній і науковий простір ЄС, модернізує освітню діяльність у контексті європейських вимог, стандартів і найкращих практик. Трансформація сфери вищої освіти є значущою складовою європейської інтеграції країни. Сучасний стан розвитку економіки України та країни загалом характеризується наявністю глобальних і багатофакторних кризових явищ, тому формування нових соціально-трудових відносин вимагає передусім врахування цих реалій та перегляду підходів до підготовки майбутніх працівників із вищою освітою й навчання протягом життя дорослого населення. Цей процес має розглядатись як складова формування в нових умовах людського капіталу, який визначатиме основні тенденції та напрями розвитку видів економічної діяльності, регіонів і підприємств на етапі повоєнної відбудови країни, повернення мільйонів біженців та вимушено переміщених осіб і подальшої інтеграції України в ЄС. Він повинен бути прогнозованим у повоєнний період у найважливіших деталях на найближчих 2–5 років. У цьому контексті одним із головних напрямів є вдосконалення системи управління процесом підготовки фахівців на базі широкого використання й упровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Вища освіта сприяє розвитку людського капіталу та є драйвером національної економіки. У розвинутих країнах світу здобуття вищої освіти є гарантією більшої оплати праці при працевлаштуванні, тож громадяни намагаються отримати вищу освіту насамперед для покращення свого матеріального й соціального становища.

За весь період формування України як незалежної, соціально орієнтованої, економічно розвинутої держави ключовими завданнями реформ у системі вищої освіти залишаються такі: збільшення ефективності функціонування закладів вищої освіти (ЗВО), забезпечення якості наданих ними освітніх послуг і підвищення конкурентоспроможності їхніх випускників відповідно до зростаючих вимог на регіональних, національному й міжнародному ринках праці.

Разом із цим за теперішніх обставин національному ринку праці – як сукупному/повному (з урахуванням тіньового сегмента), так і офіційному – притаманний дисбаланс між попитом та пропозицією фахівців, професіоналів і керівників середньої ланки, причини якого криються швидше не в надлишковому випуску фахівців чи слабкому рівні їхньої професійної підготовки, а в низькій якості освітнього менеджменту на локальному (ЗВО) й національному рівнях. Зокрема, актуальними проблемами відповідного спрямування залишаються такі: істотні прогалини (а місцями й цілковита відсутність) аналізу та оцінки ступеня диспропорцій між чисельністю підготовлених фахівців і потребами ринку праці на всіх його рівнях; низька

ефективність та функціональна спроможність прогнозування ринкових потреб щодо обсягів підготовки кадрів із вищою освітою з урахуванням вимог роботодавців; недостатній рівень співпраці роботодавців зі ЗВО на етапі підготовки кадрів; дисбаланс між складністю й затребуваністю отриманої професійної кваліфікації 6–8-го рівнів Національної рамки кваліфікацій та реальною оплатою праці за нею в економіці країни, особливо в закладах і установах бюджетної сфери; відсутність структурного стратегічного планування потреби в професійних кваліфікаціях у регіонально-галузевому й професійному розрізах, мотиваційних підходів щодо залучення до ефективної праці, напрямків інтелектуально-інноваційного розвитку людських ресурсів, відсутність системної роботи на центральному та регіональному рівнях щодо збільшення кількості нових робочих місць/вакансій.

Перелічені проблеми зумовлюють зростання не лише рівня безробіття поміж людей із вищою освітою, а й відтоку висококваліфікованих кадрів за межі країни. Слід зазначити, що окреслені тенденції істотно посилилися в умовах воєнного стану, коли відбулися глобальні зміни в розміщенні продуктивних сил та розселенні громадян, переміщення населення через загрозу життю сягнуло 14 млн осіб, втрати економіки у 2022 р. оцінюються в обсязі третини ВВП, прямі збитки від руйнацій, мародерства й плюндрації виробничих і громадських об'єктів та майна становлять 700 млрд дол. США, рівень інфляції й безробіття у 2022 р. перевищує 30 %, а втрата робочих місць уже дорівнює 5 млн од., тобто третині від загалу. За таких негативних умов і труднощів, із якими зіштовхується країна та її населення, важливим і ключовим питанням постає збереження мережі закладів фахової передвищої й вищої освіти, їхнього контингенту, кадрового та виробничого потенціалів.

4.1. Пропозиції щодо змін у напрямках та обсягах підготовки кадрів закладів вищої освіти у воєнний і повоєнний періоди

Ключовими факторами та ризиками, які впливають на потребу в кадрах, їх підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації у воєнний і повоєнний періоди, є, зокрема, такі:

- переміщення, пошкодження, руйнація, залишення на територіях під окупантом тощо багатьох ЗВО, закладів фахової передвищої освіти (ЗФПВО) та ЗП(ПТ)О. Наразі найбільш постраждалими від агресії є Луганська, Донецька, Харківська, Сумська, Чернігівська, Київська, Миколаївська, Херсонська й Запорізька області;

- евакуація, хаотичний виїзд працівників і студентів/учнів цих закладів освіти із зазначених та інших регіонів у західну частину України й за кордон;

- зростання ймовірності істотного скорочення контингенту для формування державного замовлення на наступні навчальні роки. Однією з причин цього є те, що в повоєнний період велика частка студентської/учнівської молоді, старшокласників, викладачів та інших працівників таких закладів освіти

можуть не повернутися на Батьківщину й залишитися за її межами для пошуку кращого життя;

- згортання діяльності навчально-виробничих комбінатів (центрів, комплексів тощо) провідних і великих підприємств;

- кардинальні зміни кадрової потреби, що динамічно виникають у воєнний (виникатимуть у повоєнний) час та потребують оперативних урядових рішень і дій;

- допущення в минулому багатьох помилок (управлінських, законодавчо-нормативних, методологічних, інституційних, наприклад неефективна робота новостворених НАЗЯВО, НАК та інших новоутворень, які функціонують за бюджетні кошти, тощо) у сфері реформування ЗВО, ЗФПВО й ЗП(ПТ)О, негативні наслідки чого на сьогодні дуже чітко проявляються. Зокрема, йдеться про відсутність координації діяльності сфери освіти дорослих, незрозумілість очікуваних і кінцевих результатів підготовки кадрів ЗФПВО, підготовку фахівців за теоретичними/освітніми кваліфікаціями без чіткої прив'язки й надання студентам окрім знань викристалізованих ринком праці умінь, навичок та ін.

Актуальними пропозиціями щодо зміни напрямів і обсягів підготовки кадрів у воєнний та повоєнний періоди, на нашу думку, є такі:

- Спрощення за визначеним переліком спеціальностей, професійних кваліфікацій, освітніх програм процедур, стандартів, інструментарію та інших механізмів підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації громадян, які вже мають освітні та професійні кваліфікації (доросле населення). Орієнтиром повинне бути скорочення термінів навчання у 2–5 разів, чого можна досягати за рахунок визнання попереднього досвіду роботи (результатів неформальної освіти й інформального навчання), підготовки за частковими (найбільш актуальними) кваліфікаціями. Потребують тимчасового припинення регуляторні норми з ліцензування та акредитації відповідних освітніх програм, скасування на визначений період будь-яких перевірок із боку контролюючих органів, призупинення діяльності на певний період інституцій, чия діяльність пов'язана з перевітками тощо (НАЗЯВО, НАК та ін.).

- Переорієнтація на першочергову підготовку фахівців, необхідних у період дії воєнного стану та відбудови країни.

- Поширення формування державного замовлення на підготовку кадрів на заклади освіти всіх форм і видів господарювання, на навчально-виробничі підрозділи підприємств, центри професійного навчання Державної служби зайнятості тощо. Залучення до цієї роботи на воєнний період усіх без винятку військово-цивільних адміністрацій. Формування державного замовлення на підготовку кадрів, передусім для ЗВО та ЗФПВО, виключно за професійними кваліфікаціями, їх групами, а не тільки за спеціальностями. Це унеможливить подовження практично не затребуваної підготовки теоретиків, а не практиків. Визнання підготовки кадрів європейськими закладами освіти, центрами з підготовки й іншими провайдерами освітніх послуг за професійними

кваліфікаціями громадян України та її результатів такими, що відповідають вітчизняній законодавчо-нормативній базі або верифікуються нею.

- Заохочення зарубіжних партнерів, які акумулюють найбільшу частку біженців з України, застосовувати при пошуку роботи за фахом особам із вищою освітою Орієнтовний перелік співвідношення галузей знань та спеціальностей за освітніми рівнями із підходящими для них професіями (професійними назвами робіт, посадами).

Рекомендований перелік перспективних професій, підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікацій за якими у ЗВО й ЗФПВО необхідні для відбудови територій і реструктуризації пріоритетних видів економічної діяльності в контексті коротко- та середньострокового розвитку України (10 пріоритетів розміщено за ранжуванням щодо їх значущості для відбудови країни), має такий вигляд:

Будівництво, реконструкція та відбудова зруйнованих війною об'єктів нерухомості. Це найважливіша галузь, яка потребуватиме величезних ресурсів, насамперед кваліфікованих і висококваліфікованих кадрів. Окрім їх підготовки (первинної перепідготовки), широкого застосування повинні набути перепідготовка й підвищення кваліфікацій, визнання результатів неформального та інформального навчання. У контексті будівництва в цілому слід зробити акцент на таких видах робіт, як реконструкція й відновлювальні роботи; будівництво тунелів, мостів, аеродромів; розбирання та утилізація завалів і руїн; архітектурні пошуки щодо відбудови в новому форматі (з урахуванням найкращих світових підходів відповідного спрямування) найбільш зруйнованих міст, їхніх центрів, інфраструктури тощо:

інженер-консультант (будівництво), архітектор, виконавець робіт, інженер з цивільного будівництва, архітектор з реставрації пам'яток архітектури та містобудування, технік з архітектурного планування, технік-технолог (виробництво будівельних матеріалів), дизайнер-виконавець, виконавець художньо-оформлювальних робіт, вимірювач об'єктів нерухомого майна, інженери й техніки-електрики, енергетики тощо.

Реабілітація територій та населення від наслідків військової агресії. Ідеться про широкий комплекс заходів з відновлювальних робіт із розмінування територій; вивезення та утилізацію зруйнованої зброї, трупів, їх ідентифікацію й перезахоронення тощо; реабілітацію постраждалого населення різних типів; роботу з біженцями, з тими, хто повертається; психореабілітацію інвалідів і ветеранів цієї війни та багато іншого:

інженер з інвентаризації нерухомого майна, різні групи психологів та реабілітологів, інженер з профілактичних робіт, інженер/інструктор з піротехнічних, саперних і вибухових робіт, детектив, приватний детектив, графолог, майстер службової кінології, рятувальник-кінолог, сапер (розмінування), кінолог тощо.

Сфера сервісу (соціальний сегмент). У першу чергу мова повинна йти про відновлювальні роботи системи соціального захисту, супроводу й реабілітації; створення нарешті (її не було з 2014 р.) системи (механізмів, заходів, програми тощо) соціального захисту та працевлаштування переміщених осіб/біженців;

відновлення в постраждалих регіонах повноцінної діяльності закладів охорони здоров'я, передусім психологів і психотерапевтів, фізичних реабілітологів тощо:

андрагог, соціальний працівник, соціальний патолог, фахівець з урегулювання конфліктів та медіації в соціально-політичній сфері, кар'єрний радник, інструктор з трудової адаптації, інструктор з надання догоспітальної допомоги; терапевт мови та мовлення; консультант центру професійного розвитку; фахівець із питань молоді (молодіжний працівник); капелан (військовий капелан, капелан в охороні здоров'я, пенітенціарний капелан тощо); поліграфолог, інженери й фахівці з протезування, клінічний психолог, психотерапевт, сестра медична (брат медичний) з реабілітації тощо.

Сільське та лісове господарство, виробництво й перероблення сільськогосподарської продукції тощо. *Орієнтир на кліматичні зміни, вирощування нових сортів та їх створення, розвиток крапельного й тепличного виробництва, орієнтир на зменшення більш ніж удвічі ріллі, розвиток тваринництва та птахівництва з розведенням нових, зі зсувом до тропічних, порід великої рогатої худоби, буйволів, кіз, альпако тощо. Реструктуризація видів і підвидів агросектору в бік «зеленої» економіки, запровадження продуктивних агровиробництв, розвиток бджільництва й звірівництва, інтенсифікація перероблення біологічних відходів, вирощування технічних культур у біогаз, формування індустрії переробленої тари та пакування, виробництва саме в Україні мінізарядь і устаткування відповідного спрямування, вирощування й засадження новими лісовими культурами земельних площ, які постраждали від війни та не підлягають відтворенню для сільськогосподарських робіт, тощо:*

агроном-дослідник, дослідник/професіонал/фахівець з плодоовочівництва та виноградарства, професіонал з рибальства, сільськогосподарський дорадник, технолог-дослідник/професіонал/технік-технолог, технолог з виробництва й переробки продукції тваринництва, інженер-дослідник із механізації сільського господарства, технік-механік із меліорації сільськогосподарського виробництва, технік-механік сільськогосподарського виробництва, технік з промислового рибальства, агротехнік, технік-землевпорядник, технолог з агрономії, фахівець із бджільництва, фахівець з організації та ведення фермерського господарства, фахівець із звірівництва, техніки-технологи з виробництва молочних продуктів, жирів і жирозамінників, полісахаридів, цукристих речовин, м'ясних продуктів, борошняних, кондитерських виробів та харчових концентратів, технік-технолог з технології харчування, з переробки зерна тощо.

Сфера енергозбереження, енергоефективність, розвиток відновлювальної енергетики, енергетична безпека. *У повоєнний період постає потреба в реконструкції багатьох пошкоджених житлових, виробничих та інфраструктурних об'єктів, зруйнованих тисяч кілометрів доріг, ліній електропередач, сотень мостів, трансформаторних та інших енергетичних систем, що може й повинна супроводжуватися паралельним і превентивним формуванням систем енергозбереження та відновлювальної енергетики:*

фахівець з нетрадиційних видів енергії, фахівець з управління енергозбереженням у будівлях, професіонал/фахівець з енергетичного менеджменту, ергономіст, консультант з енергозбереження в будівлях, консультант з енергозбереження та енергоефективності, технік з експлуатації вітро-, гідроенергетичних і сонячних енергетичних установок, електромеханік з обслуговування й ремонту вітроенергетичної установки, виконавець робіт з налагоджування та ремонту енергетичного устаткування тощо.

Промисловість, зокрема машинобудування, виробництво продукції подвійного призначення, виробництво металопрокату та металоконструкцій для сфери будівництва. Стимулювання сфери малого й середнього бізнесу за різноманітними видами економічної діяльності як засіб підвищення рівня зайнятості та наповнення внутрішнього споживчого ринку:

мехатронік, технік-мехатронік, інженери (техніки), інженери-технологи (техніки-технологи) та інженери-конструктори за найбільш профільними галузями промисловості, зорієнтованими на обороноздатність, відбудову інфраструктури й виробництво товарів подвійного (диверсифікаційного) характеру тощо.

Реформування військової, правоохоронної, інших сфер національної, цивільної, кібернетичної та інших видів безпеки. Серед нових професій, що оприлюднюються, можна виокремити, наприклад, ті, що введені до Класифікатора професій у жовтні 2021 р. і грудні 2022 р.:

дистанційний командир безпілотного повітряного судна, дистанційний пілот безпілотного повітряного судна, дистанційний пілот-випробувач безпілотного повітряного судна, дистанційний пілот-інструктор безпілотного повітряного судна, розробник систем захисту інформації; адміністратор мереж і систем, аналітик загроз безпеки, аналітик систем захисту інформації та оцінки вразливостей, аналітик з безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем, дізнавач (сфера кібербезпеки та захисту інформації), експерт-криміналіст (сфера кібербезпеки та захисту інформації), експерт-криміналіст судової експертизи (сфера кібербезпеки та захисту інформації), слідчий з кіберзлочинів, фахівець з криптографічного захисту інформації, фахівець із питань безпеки (інформаційно-комунікаційні технології), фахівець з підтримки інфраструктури кіберзахисту, фахівець з реагування на інциденти кібербезпеки, фахівець з тестування систем захисту інформації, фахівець з технічного захисту інформації, фахівець сфери захисту інформації тощо. До Зміни № 11 до Класифікатора професій включено такі нові професії/посади відповідного спрямування: керівник структурного підрозділу з питань безпеки інформації та кіберзахисту, конструктор систем кібербезпеки, аналітик з оцінки вразливостей, аудитор програм інформаційних технологій, уповноважений з авторизації безпеки інформації, фахівець з кібердосліджень і розробок систем безпеки, фахівець з оцінки заходів захисту інформації (кібербезпеки), фахівець з планування політики та стратегії кібербезпеки, фахівець з юридичних консультацій та адвокації у сфері кібербезпеки, експерт з оцінки пожежних ризиків, експерт у сфері техногенної й пожежної безпеки, кібероператор, бойовий медик, верхолаз (військова служба), доброволець територіальної оборони.

Реформування сфери фінансів, державних фінансів. Потребує посилення напрям фінансової безпеки, використання сучасних фінансових технологій (фінтех), використання криптовалют, удосконалення фінансової аналітики, міжнародних фінансів. Як показує практика, найдієвішими санкціями щодо росії виявилися такі: відключення (хоч і часткове) від SWIFT, блокування золотовалютних резервів рф, аналітичні дослідження з пошуку російських власників виведених за кордон коштів тощо. Важливим буде застосування нових фінансових інструментів з ефективного запровадження та освоєння донорських коштів при повоєнній відбудові України. А також удосконалення податкової й бюджетної систем, що покращить умови діяльності вітчизняного бізнесу та підвищить ефективність використання бюджетних коштів. Серед відповідних професійних кваліфікацій виокремимо:

відповідальний працівник банку (філіялу (філії) банку, іншої фінансової установи), аналітик з інвестицій, професіонал з фінансового моніторингу, професіонал-організатор торгівлі на ринку цінних паперів, професіонал з інноваційної діяльності, фахівець із фінансового моніторингу, фахівець з управління активами, асистент аналітика з інвестицій, фахівець з депозитарної діяльності, фахівець з ведення реєстру власників іменних цінних паперів тощо.

Повоєнна «реабілітація довкілля», що, крім іншого, передбачає створення чи реструктуризацію таких видів економічної діяльності, як формування штучних природних ландшафтів; вкращення поселень до природного середовища та/або навпаки; очищення вражених війною безпосередньо чи опосередковано водоймищ, річок, озер і морів від шкідливих викидів; відновлення постраждалих від війни та її наслідків (мародерство, пожежі, відстріл диких тварин та/або їх вивезення до країни-агресора); реконструкція зеленого й садово-паркового господарства в містах і поселеннях, які найбільше постраждали від війни; проведення заходів із хімічного та радіаційного очищення територій; утилізація сховищ шкідливих речовин і сміттєзвалищ, що несуть загрозу штучного чи природного самозапалення:

інженер з відтворення природних екосистем, інженер з природокористування, інженер з рекреаційного благоустрою, фахівець з квітництва, фахівець з ландшафтного дизайну, фахівець з рекреації, інженер-технолог з очищення води, фахівець з геосистемного моніторингу навколишнього середовища, інженер з профілактичних робіт, технік-еколог, природоохоронник, біотехнолог, фахівець з дослідження факторів навколишнього середовища тощо.

Реструктуризація вугільної та інших підгалузей видобувної промисловості. Перерозподіл багатьох вивільнюваних працівників цієї галузі до напрямку метро-, містобудування, спорудження тунелів тощо. Пропонується закриття більшості нерентабельних, екологічно шкідливих для суспільства та природи виробництв із подальшим пристосуванням їх до формування складських приміщень, місць захоронення небезпечних речовин, зокрема застосовуваних під час війни, формування мережі бункерів, центрів резервування продуктів харчування, матеріально-технічних цінностей, пально-мастильних речовин тощо. Ця мережа повинна мати регіональну концентрацію й локалізацію

(Донбас, криворізькі копальні залізної руди, жовтоводські уранові копальні, рудники з видобутку марганцю в Запорізькій області, Львівсько-Волинський вугільний басейн, ільменітові та інші копальні на Житомирщині й Черкащині тощо):

маркшейдер на підземних роботах, інженер гірничий, інженер-електромеханік гірничий, технік-маркшейдер, технік-електромеханік гірничий, диспетчер гірничий тощо.

4.2. Напрями державної та регіональної підтримки переміщених закладів вищої освіти

Збройна агресія російської федерації проти України, що триває, створила ризики життю та здоров'ю всіх громадян України. Задля формування безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу з регіонів, де ведуться активні бойові дії, зокрема з Донецької, Луганської, Херсонської, окремих громад Запорізької й Харківської областей, за оперативною інформацією МОН, станом на 1 липня 2022 р. було переміщено (з урахуванням першої хвили переміщення у 2014 р.) 29 ЗВО та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної й приватної форм власності. Серед них:

- 16 ЗВО та 45 відокремлених структурних підрозділів ЗВО, що належать до сфери управління МОН України;
- два ЗВО та один відокремлений структурний підрозділ ЗВО, які належать до сфери управління Міністерства охорони здоров'я України;
- один відокремлений структурний підрозділ ЗВО, що належить до сфери управління Міністерства культури та інформаційної політики України;
- два ЗВО й один відокремлений структурний підрозділ ЗВО, які належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України;
- один відокремлений структурний підрозділ ЗВО комунальної форми власності;
- 9 ЗВО та 15 відокремлених структурних підрозділів ЗВО приватної форми власності.

За більш ніж чотиримісячний період війни з прифронтових територій також переміщено 40 ЗФПВО та один відокремлений структурний підрозділ ЗФПВО державної, комунальної й приватної форм власності. З них:

- 19 ЗФПВО та 1 відокремлений структурний підрозділ ЗФПВО, що належать до сфери управління МОН України;
- 20 ЗФПВО комунальної форми власності;
- один ЗФПВО приватної форми власності.

Зазначимо, що переміщення ЗВО й ЗФПВО, підпорядкованих МОН України, супроводжувалося прийняттям відповідних наказів Міністерства.

Таким чином, за період із 2014 р. до теперішнього часу через війну й агресію з боку рф в Україні було переміщено 134 заклади вищої, фахової

передвищої освіти та їхніх відокремлених структурних підрозділи, що становить 11,7 % їх загалу по країні.

МОН видано низку наказів щодо переміщення ЗВО, а саме:

– «Про тимчасове переміщення Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького» від 12.05.2022 № 431¹. Університет продовжив свою роботу в обласному центрі – м. Запоріжжі.

– «Про тимчасове переміщення Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»» від 19.05.2022 № 461². Цей ЗВО тимчасово переміщено із Херсона до Миколаєва, де його розміщено на базі Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

– «Про тимчасове переміщення Донбаської державної машинобудівної академії» від 11.05.2022 № 428³. Академію переміщено з Краматорська до Тернополя.

– «Про тимчасове переміщення відокремлених структурних підрозділів ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»» від 09.05.2022 № 420⁴. Цей ЗВО тимчасово провадитиме свою діяльність на базі Луцького національного технічного університету (ЛНТУ), на території одного з його корпусів. ДонНТУ належить до категорії повторно переміщених університетів (із Донецька до Покровська, а зараз до Луцька). Зазначеним наказом узгоджено переміщення до Луцька також двох відокремлених структурних підрозділів цього ЗВО, а саме Костянтинівського індустріального фахового коледжу ДонНТУ та Бахмутського індустріального фахового коледжу ДонНТУ.

– «Про тимчасове переміщення Херсонського національного технічного університету» від 04.05.2022 № 410⁵. Університет тимчасово переміщено до Хмельницького.

– «Про тимчасове переміщення Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного» від 26.04.2022 № 387⁶. Цей ЗВО переміщено з Мелітополя до Запоріжжя.

¹ Про тимчасове переміщення Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.05.2022 № 431. URL: <http://iz.com.ua/zaporoje/melitopolskiy-universitet-prodovzhit-robotu-u-zaporizhzhji>.

² Про тимчасове переміщення Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права» : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2022 № 461. URL: <http://www.mubip.org.ua/?p=8455>.

³ Про тимчасове переміщення Донбаської державної машинобудівної академії : наказ Міністерства освіти і науки України від 11.05.2022 № 428. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/donbasskaya-mashinostroitel'naya-akademiya-1649169129.html>.

⁴ Про тимчасове переміщення відокремлених структурних підрозділів ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» : наказ Міністерства освіти і науки України від 09.05.2022 № 420. URL: <https://donntu.edu.ua/novini/donntu-rozpochav-robotu-u-m-luczk.html>.

⁵ Про тимчасове переміщення Херсонського національного технічного університету : наказ Міністерства освіти і науки України від 04.05.2022 № 410. URL: <https://miskrada.kherson.ua/news/khersonskiy-natsionalnyj-tekhnichnyj-universitet-zaproshuie-vypusknikiv-na-navchannia/>.

⁶ Про тимчасове переміщення Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного : наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.2022 № 387. URL: https://www.znu.edu.ua/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=56696&lang=ukr&news_code=znu-stav-bazoyu-dlya-peremischenikh-zvo----tavrijskogo-agrotekhnichnogo-derzhuniversitetu-im--d--motorного-ta-berdyanskogo-derzhavnogo-peduniversitetu.

– «Про тимчасове переміщення Херсонської державної морської академії» від 21.04.2022 № 376⁷. Цей ЗВО переміщено із Херсона до Одеси.

– «Про тимчасове переміщення Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля» від 11.04.2022 № 325 та «Про тимчасове переміщення Луганського національного аграрного університету» від 20.04.2022 № 360⁸ (останній університет окремим наказом Міністерства приєднано до Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля). Обидва університети також підпадають під категорію повторно переміщених ЗВО. Цей укрупнений університет перемістився із Северодонецька до Хмельницького, Кам'янець-Подільського та Дніпра.

– «Про тимчасове переміщення Донбаської національної академії будівництва і архітектури» від 20.04.2022 № 358⁹. Академію переміщено з Краматорська до Івано-Франківська.

– «Про тимчасове переміщення Бердянського державного педагогічного університету» від 20.04.2022 № 357¹⁰. Цей ЗВО тимчасово переміщено з Бердянська до Запоріжжя.

– «Про тимчасове переміщення Херсонського державного аграрно-економічного університету» від 20.04.2022 № 362¹¹. Університет переміщено із Херсона до Кропивницького.

– «Про тимчасове переміщення Херсонського державного університету» від 20.04.2022 № 356¹². Цей ЗВО переміщено із Херсона до Івано-Франківська.

– «Про тимчасове переміщення Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»» від 15.04.2022 № 342¹³. Університет переміщено зі Слов'янська до Дніпра, де він тимчасово розмістився на базі Національного університету імені Олеся Гончара.

– «Про тимчасове переміщення Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»» від 14.04.2022 № 337¹⁴. Вказаний університет повторно переміщено (у 2014 р. його було переміщено з

⁷ Про тимчасове переміщення Херсонської державної морської академії : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.04.2022 № 376. URL: <https://kherson.ipc.org.ua/uk/2022/04/hersonsku-derzhavnu-morsku-akademiyu-tymchsaovo-peremishheno-do-odesy-hoda/>.

⁸ Про тимчасове переміщення Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля : наказ Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 325; Про тимчасове переміщення Луганського національного аграрного університету : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 360. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/629/763/da7/629763da7a105535688224.pdf>.

⁹ Про тимчасове переміщення Донбаської національної академії будівництва і архітектури : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 358 URL: <https://donnaba.edu.ua/academy/news/2071-nakaz-pro-tymchasove-peremishchennia-donbaskoi-natsionalnoi-akademii-budivnytstva-i-arkhitektury>.

¹⁰ Про тимчасове переміщення Бердянського державного педагогічного університету : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 357. URL: <https://bdpu.org.ua/normatyvna-baza-bdpu/position-of-educationa/terms/>.

¹¹ Про тимчасове переміщення Херсонського державного аграрно-економічного університету : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 362. URL: <http://www.ksau.kherson.ua/>.

¹² Про тимчасове переміщення Херсонського державного університету : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 356. URL: <https://pnu.edu.ua/blog/2022/04/26/38123/>.

¹³ Про тимчасове переміщення Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.04.2022 № 342. URL: <https://v-variant.com.ua/article/donbasskuu-pedunyver/>.

¹⁴ Про тимчасове переміщення Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» : наказ Міністерства освіти і науки України від 14.04.2022 № 337. URL: <https://vstup.osvita.ua/r13/81/>.

Луганська до Старобільська, Рубіжного та Кремінної Луганської області, а також до Полтави) до Полтави та Миргорода й Лубнів (Полтавська область).

– «Про тимчасове переміщення Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний технічний університет» від 13.04.2022 № 334¹⁵. Університет переміщено з Маріуполя до Дніпра, де він розташувався на базі Дніпровського державного технічного університету.

– «Про тимчасове переміщення Маріупольського державного університету та Відокремленого структурного підрозділу «Вугледарський фаховий коледж Маріупольського державного університету»» від 14.04.2022 № 336¹⁶. Ці заклади освіти переміщено з Маріуполя й Вугледара до Києва¹⁷.

Окрім зазначених університетів, до цієї категорії належать Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, переміщений до Кривого Рогу; Горлівський інститут іноземних мов, переміщений із Бахмута до Дніпра; Луганський медичний університет, що перемістився з Рубіжного Луганської області до Рівного; Луганський університет внутрішніх справ, який переміщено із Сєверодонецька до Дніпра; Донецький національний медичний університет, переміщений до Кропивницького, та ін.

Частина наказів МОН України стосувалися переміщення відокремлених структурних підрозділів ЗВО, а саме:

– «Про тимчасове переміщення Відокремленого структурного підрозділу «Краматорський фаховий коледж промисловості, інформаційних технологій та бізнесу Донбаської державної машинобудівної академії»» від 19.05.2022 № 459¹⁸. Цей підрозділ ЗВО переміщено з Краматорська до Вінниці.

– «Про тимчасове переміщення Відокремленого структурного підрозділу «Херсонський навчально-науковий інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова»» від 03.05.2022 № 406¹⁹. Відокремлений структурний підрозділ ЗВО переміщено із Херсона до Миколаєва.

– «Про тимчасове переміщення Відокремленого структурного підрозділу «Слов'янський фаховий коледж Національного авіаційного університету МОН

¹⁵ Про тимчасове переміщення Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний технічний університет»: наказ Міністерства освіти і науки України від 13.04.2022 № 334. URL: <https://pstu.edu/uk/category/novyny/>.

¹⁶ Про тимчасове переміщення Маріупольського державного університету та Відокремленого структурного підрозділу «Вугледарський фаховий коледж Маріупольського державного університету»: наказ Міністерства освіти і науки України від 14.04.2022 № 336. URL: http://mdu.in.ua/news/timchasove_peremishhennja_mdu_prodovzhit_robotu_u_kievi/2022-04-14-4104.

¹⁷ Освіта України в умовах воєнного стану: інформ.-аналіт. зб. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf

¹⁸ Про тимчасове переміщення Відокремленого структурного підрозділу «Краматорський фаховий коледж промисловості, інформаційних технологій та бізнесу Донбаської державної машинобудівної академії»: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2022 № 459. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/649/>.

¹⁹ Про тимчасове переміщення Відокремленого структурного підрозділу «Херсонський навчально-науковий інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова»: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05.2022 № 406. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/219/>.

України»» від 29.04.2022 № 397²⁰. Цей підрозділ переміщено зі Слов'янська до Кропивницького.

– «Про тимчасове переміщення відокремлених структурних підрозділів Національного університету «Запорізька політехніка»» від 21.04.2022 № 377²¹. Цим наказом переміщено до Запоріжжя Бердянський машинобудівний фаховий коледж Національного університету «Запорізька політехніка» та Токмацький механічний фаховий коледж Національного університету «Запорізька політехніка».

– «Про тимчасове переміщення Сєвєродонецького політехнічного фахового коледжу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля» від 20.04.2022 № 359²². Структурний підрозділ ЗВО переміщено із Сєвєродонецька до Дніпра.

– «Про тимчасове переміщення Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії» від 20.04.2022 № 355²³. Цей заклад освіти тимчасово переміщено з Бахмута до Харкова.

– «Про тимчасове переміщення структурних підрозділів Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського» від 20.04.2022 № 354²⁴. Відокремлений структурний підрозділ «Маріупольський фаховий коледж Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського» й Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського» переміщено з Маріуполя до Кривого Рогу.

– «Про тимчасове переміщення відокремлених структурних підрозділів Державного університету «Одеська політехніка»» від 20.04.2022 № 365²⁵. Відокремлений структурний підрозділ «Новокаховський політехнічний фаховий коледж Державного університету «Одеська політехніка»» та Херсонський політехнічний фаховий коледж Державного університету «Одеська політехніка» тимчасово переміщено до Одеси.

²⁰ Про тимчасове переміщення Відокремленого структурного підрозділу «Слов'янський фаховий коледж Національного авіаційного університету МОН України : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.04.2022 № 397. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/757/>.

²¹ Про тимчасове переміщення відокремлених структурних підрозділів Національного університету «Запорізька політехніка»: наказ Міністерства освіти і науки України від 21.04.2022 № 377. URL: <https://zp.edu.ua/vidokremleni-strukturni-pidrozdily>.

²² Про тимчасове переміщення Сєвєродонецького політехнічного фахового коледжу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 359. URL: <http://www.shmt.ho.ua/>.

²³ Про тимчасове переміщення Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 355. URL: <https://vstup.osvita.ua/r6/975/>.

²⁴ Про тимчасове переміщення структурних підрозділів Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 354. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/647/> <https://registry.edbo.gov.ua/university/589/>.

²⁵ Про тимчасове переміщення відокремлених структурних підрозділів Державного університету «Одеська політехніка»: наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 365. URL: <https://op.edu.ua/about/separat>.

– «Про тимчасове переміщення Азовського морського інституту Національного університету «Одеська морська академія»» від 15.04.2022 № 339²⁶. Інститут перенесено з Маріуполя до Одеси.

– «Про тимчасове переміщення Херсонського гідрометеорологічного фахового коледжу Одеського державного екологічного університету» від 25.04.2022 № 381²⁷. Цей заклад переміщено із Херсона до Одеси тощо²⁸.

Як зазначалося вище, усього за воєнний період та під час першої хвили переміщень у 2014 р. було евакуйовано 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО, зазвичай до місця розташування ЗВО, яким ці підрозділи підпорядковані.

Здійснювалося переміщення й окремих коледжів і технікумів країни, їх переїзди регламентувалися такими наказами МОН України:

– «Про тимчасове переміщення Рубіжанського індустріально-педагогічного фахового коледжу» від 19.05.2022 № 460²⁹. Коледж переміщено з Рубіжного Луганської області до Коломиї Івано-Франківської області.

– «Про тимчасове переміщення Новокаховського приладобудівного фахового коледжу» від 19.05.2022 № 463³⁰. Заклад переміщено з Нової Каховки Херсонської області до Вінниці.

– «Про тимчасове переміщення Державного вищого навчального закладу «Слов'янський коледж транспортної інфраструктури»» від 19.05.2022 № 462³¹. Коледж переміщено зі Слов'янська до Дніпра.

– «Про тимчасове переміщення Донбаського державного коледжу технологій та управління» від 12.05.2022 № 436³². Заклад переміщено з Торецька Донецької області до Кам'янського Дніпропетровської області.

– «Про тимчасове переміщення Маріупольського електромеханічного технікуму» від 09.05.2022 № 422³³. Технікум переміщено з Маріуполя до Тернополя.

²⁶ Про тимчасове переміщення Азовського морського інституту Національного університету «Одеська морська академія»: наказ Міністерства освіти і науки України від 15.04.2022 № 339. URL: <http://www.onma.edu.ua/azovskyj-morskyj-institut>.

²⁷ Про тимчасове переміщення Херсонського гідрометеорологічного фахового коледжу Одеського державного екологічного університету: наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2022 № 381. URL: <https://vstup.osvita.ua/r22/1176/>.

²⁸ Освіта України в умовах воєнного стану: інформ.-аналіт. зб. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf.

²⁹ Про тимчасове переміщення Рубіжанського індустріально-педагогічного фахового коледжу: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2022 № 460. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/738/>.

³⁰ Про тимчасове переміщення Новокаховського приладобудівного фахового коледжу: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2022 № 463. URL: <https://vstup.osvita.ua/r22/684/>.

³¹ Про тимчасове переміщення Державного вищого навчального закладу «Слов'янський коледж транспортної інфраструктури»: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2022 № 462. URL: <https://slkti.edu.ua/>.

³² Про тимчасове переміщення Донбаського державного коледжу технологій та управління: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.05.2022 № 436. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/467/>.

³³ Про тимчасове переміщення Маріупольського електромеханічного технікуму: наказ Міністерства освіти і науки України від 09.05.2022 № 422. URL: <https://www.maremt.net/>.

– «Про тимчасове переміщення Дніпрорудненського індустріального коледжу» від 02.05.2022 № 402³⁴. Коледж переміщено із Дніпрорудного до Запоріжжя.

– «Про тимчасове переміщення Каховського агротехнологічного фахового коледжу» від 02.05.2022 № 401³⁵. Цей заклад переміщено з м. Каховки Херсонської області до селища Іллінці Вінницької області.

– «Про тимчасове переміщення Бахмутського коледжу транспортної інфраструктури» від 28.04.2022 № 396³⁶. Коледж переміщено з Бахмута до Дніпра.

– «Про тимчасове переміщення Слов'янського енергобудівного технікуму» від 26.04.2022 № 386³⁷. Технікум переміщено зі Слов'янська до Черкас.

– «Про тимчасове переміщення Херсонського морського коледжу рибної промисловості» від 25.04.2022 № 379³⁸. Цей заклад переміщено із Херсона до Ізмаїла Одеської області.

– «Про тимчасове переміщення Селидівського гірничого технікуму» від 22.04.2022 № 378³⁹. Технікум переміщено із Селидового Донецької області до Червонограда Львівської області.

– «Про тимчасове переміщення Слов'янського хіміко-механічного технікуму» від 21.04.2022 № 370⁴⁰. Цей заклад переміщено зі Слов'янська до Дніпра.

– «Про тимчасове переміщення Лисичанського промислово-технологічного фахового коледжу» від 21.04.2022 № 369⁴¹. Коледж переміщено з Лисичанська Луганської області до Одеси.

– «Про тимчасове переміщення Первомайського індустріально-педагогічного коледжу» від 21.04.2022 № 368⁴². Коледж підпав під повторне переміщення (у 2014 р. – із Первомайська до Рубіжного Луганської області). Тепер його переміщено до селища Гусятин Тернопільської області.

³⁴ Про тимчасове переміщення Дніпрорудненського індустріального коледжу : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.05.2022 № 402. URL: <https://www.inc.dp.ua/>.

³⁵ Про тимчасове переміщення Каховського агротехнологічного фахового коледжу : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.05.2022 № 401. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/923/>.

³⁶ Про тимчасове переміщення Бахмутського коледжу транспортної інфраструктури : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.04.2022 № 396. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/378/>.

³⁷ Про тимчасове переміщення Слов'янського енергобудівного технікуму : наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.2022 № 386. URL: <https://vstup.osvita.ua/r6/758/>.

³⁸ Про тимчасове переміщення Херсонського морського коледжу рибної промисловості : наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2022 № 379. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/2795/>.

³⁹ Про тимчасове переміщення Селидівського гірничого технікуму : наказ Міністерства освіти і науки України від 22.04.2022 № 378. URL: <https://vstup.osvita.ua/r6/750/>.

⁴⁰ Про тимчасове переміщення Слов'янського хіміко-механічного технікуму : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.04.2022 № 370. URL: <https://vstup.osvita.ua/r6/760/>.

⁴¹ Про тимчасове переміщення Лисичанського промислово-технологічного фахового коледжу : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.04.2022 № 369. URL: <http://lnht.at.ua/>.

⁴² Про тимчасове переміщення Первомайського індустріально-педагогічного коледжу : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.04.2022 № 368. URL: <http://ipcpm.in.ua/peremishhennya-koledzhu.html>.

– «Про тимчасове переміщення Краматорського фахового коледжу технологій та дизайну» від 21.04.2022 № 375⁴³. Цей коледж переміщено з Краматорська до Черкас.

– «Про тимчасове переміщення Комунального закладу «Покровський педагогічний фаховий коледж»» від 20.04.2022 № 352⁴⁴. Заклад переміщено з Покровська Донецької області до Полтави.

– «Про тимчасове переміщення Комунального закладу «Донецький обласний спеціалізований фаховий коледж спортивного профілю ім. С. Бубки»» від 19.04.2022 № 350⁴⁵. Коледж підпав під повторне переміщення (у 2014 р. із Донецька до Бахмута). Тепер його переміщено до Полтави.

– «Про тимчасове переміщення Великоанадольського лісотехнічного фахового коледжу імені Віктора Єгоровича фон Граффа» від 19.04.2022 № 349⁴⁶. Цей заклад переміщено із селища Графське Волноваського району Донецької області до Чернівців.

– «Про тимчасове переміщення Маріупольського будівельного фахового коледжу» від 13.04.2022 № 333⁴⁷. Коледж переміщено з Маріуполя до Хмельницького⁴⁸.

На основі наявної інформації про переміщення 19 ЗВО в безпечніші регіони країни можна зробити такі висновки:

- майже половина (9) переміщених ЗВО переїхали з Донецької області, 4 – із Луганської та по 3 ЗВО – із Херсонської й Запорізької областей;

- усі університети Запорізької області переміщено до обласного центру;

- серед регіонів, де знайшли нове місце розташування переміщені ЗВО, лідирують Дніпропетровська, Запорізька та Хмельницька області (прийняли по три ЗВО);

- наявна висока регіональна диференціація розташування переміщених ЗВО. Усього такі ЗВО прийняли 11 регіонів країни. Крім уже зазначених регіонів, університети переміщувалися до Миколаєва, Івано-Франківська, Луцька, Кропивницького, Тернополя, Києва, Рівного, міст Полтавської області;

- у більшості випадків переміщені університети розташовуються на території ЗВО або інших закладів освіти, споріднених за галузевою ознакою.

Наявна інформація про переміщення 18 ЗФПВО в регіональному розрізі свідчить про таке:

⁴³ Про тимчасове переміщення Краматорського фахового коледжу технологій та дизайну : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.04.2022 № 375. URL: <https://kramatorskytt.wixsite.com/krtt>.

⁴⁴ Про тимчасове переміщення Комунального закладу «Покровський педагогічний фаховий коледж» : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 № 352. URL: <https://ddk.dn.ua/news/article/181418/>.

⁴⁵ Про тимчасове переміщення Комунального закладу «Донецький обласний спеціалізований фаховий коледж спортивного профілю ім. С. Бубки» : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.04.2022 № 350. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/university/483/>.

⁴⁶ Про тимчасове переміщення Великоанадольського лісотехнічного фахового коледжу імені Віктора Єгоровича фон Граффа : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.04.2022 № 349. URL: <https://vstup.osvita.ua/r6/395/>.

⁴⁷ Про тимчасове переміщення Маріупольського будівельного фахового коледжу : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.04.2022 № 333. URL: <https://vstup.osvita.ua/r6/993/>.

⁴⁸ Освіта України в умовах воєнного стану : інформ.-аналіт. зб. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf.

- більш ніж половина (12) закладів освіти цього типу перемістилися з Донецької, 3 – з Луганської, 2 – із Херсонської та 1 – із Запорізької областей;
- переміщені ЗФПВО знайшли нову домівку в 11 областях України, серед яких Дніпропетровська (прийняла 4 заклади), Полтавська, Черкаська, Тернопільська й Одеська (по 2 заклади кожна);
- переміщення ЗФПВО відбувалося переважно до коледжів і технікумів, споріднених за галузевою ознакою.

Узагальнені пропозиції переміщеним університетам стосовно ефективної організації освітньо-наукової діяльності в нових місцях їх розміщення полягають у такому:

- Підготовка за співпраці зі стейкхолдерами національного й регіонального рівнів переліків спеціальностей, професійних кваліфікацій, освітніх програм процедур, стандартів, інструментарію та інших механізмів підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації громадян, які вже мають освітні та професійні кваліфікації 5–8-го рівнів Національної рамки кваліфікацій. Орієнтиром повинне стати зниження термінів навчання у 2–5 разів, чого можна досягти за рахунок визнання попереднього досвіду роботи (результатів неформальної освіти й інформального навчання), підготовки за частковими (найбільш актуальними) кваліфікаціями тощо.

- Переорієнтація (за можливості) на першочергову підготовку фахівців, необхідних для періодів воєнного стану та відбудови країни. Підготовка пропозицій до МОН України щодо законодавчо-нормативного, інституціонального, методологічного, програмного, фінансово-матеріального й кадрового забезпечення всього масиву питань і підходів до розв'язання проблем переміщених ЗВО України.

- Пошук та участь у формуванні мережі зарубіжних університетів, що виступатимуть кураторами, учасниками створюваних відповідних спільних ЗВО, формалізованими партнерами українських переміщених ЗВО за їхніми профільними напрямками підготовки фахівців.

- Участь у формуванні нових інтеграційних кластерів на територіях чи в поселеннях переміщення ЗВО та інших закладів освіти з проблемних територій (у Дніпрі, Хмельницькому, Луцьку, Полтаві й Рівному) як механізм оптимізації підготовки фахівців у регіонах і зниження рівня їх «перевиробництва».

- Спрощення за визначеним переліком спеціальностей, професійних кваліфікацій, освітніх програм тощо процедур, стандартів, інструментарію та інших механізмів підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації громадян, які вже мають освітні та професійні кваліфікації (доросле населення). Взаємодія переміщених університетів у навчанні дорослого населення з регіональними органами влади та місцевого самоврядування, центрами зайнятості, об'єднаннями роботодавців тощо. Динамічне й гнучке формування переліків часткових кваліфікацій залежно від активних змін попиту на них на місцевих і регіональному ринках праці.

- Участь у запровадженні пілотного проєкту щодо створення в Україні на базі переміщених ЗВО (із 3–5 відібраних) «університетів нового покоління»

(енергозбереження, «зелена» економіка, цифровізація науково-педагогічного процесу тощо).

Участь у підготовці пропозицій стосовно «цивілізованого» повернення після перемоги переміщених ЗВО на історичні території розташування.

4.3. Міжнародна підтримка забезпечення навчання студентів українських закладів вищої освіти

Через широкомасштабну російську агресію проти України мільйони українських дітей були вимушені перервати навчання, стати внутрішньо переміщеними особами до регіонів України, де краща безпекова ситуація, або втікати за кордон. Тисячі закладів освіти було пошкоджено внаслідок варварських обстрілів і бомбардувань із боку російської армії, сотні з них повністю зруйновано.

Такі зміни, як уведення воєнного стану, зниження економічної активності, призвели до значного дефіциту, від якого страждають державний і місцеві бюджети, а також істотного зменшення видатків на освіту, оскільки всі можливі ресурси необхідно мобілізувати для задоволення оборонних та гуманітарних потреб. У цей скрутний час украї важливою й життєво необхідною залишається постійна підтримка України з боку міжнародних донорів і партнерів із розвитку.

Основними *майданчиками для діалогу з міжнародними партнерами* стали Освітній кластер: Україна та Секторальна робоча група «Освіта і наука» при Міністерстві освіти і науки України (СРГ «Освіта і наука»), учасниками якої є міжнародні організації, дипломатичні представництва іноземних держав, неурядові організації та проекти, що реалізують програми підтримки української освіти й науки. Перелік учасників дуже широкий і відкритий до приєднання.

СРГ «Освіта і наука» координує залучення й використання міжнародної допомоги, спрямованої на підтримку реалізації державної політики для досягнення заявлених стратегічних пріоритетів у сфері освіти та науки. В умовах російської агресії МОН активно використовує зазначену групу як майданчик для діалогу з максимально широким колом партнерів та друзів України з метою формування міжнародної коаліції на підтримку вітчизняної освіти й науки.

СРГ «Освіта і наука» використовує формат надзвичайних (відбулися 15 березня та 9 травня 2022 р.) і планових засідань, а також тематичних підгруп, у яких обговорюються поточні виклики в освітньому секторі в умовах воєнного стану й формуються пропозиції для керівництва МОН. Так, відбулися засідання тематичних підгруп «Професійна (професійно-технічна) освіта» (15 квітня 2022 р.), «Цифрова трансформація освіти і науки» (18 березня 2022 р.), «Психологічна підтримка і допомога» (14 квітня 2022 р.).

З метою регулярного інформування про поточну ситуацію в українській освіті, з березня 2022 р. МОН регулярно надсилає міжнародним партнерам «Огляд поточного стану освіти і науки України в умовах російської агресії»

українською та англійською мовами, який також оприлюднюється на офіційному вебсайті МОН.

Міністерство розробило 11 проєктних пропозицій для покриття першочергових потреб сфери освіти в період воєнного стану, що відповідають ключовим пріоритетам освітньої політики. Їх вчасна імплементація може стати запорукою мінімізації освітніх втрат та забезпечення стійкості української освіти в умовах війни. Серед них:

1. Цифрові девайси для освіти – проєкт, спрямований на закупівлю ноутбуків і планшетів для здобувачів освіти та педагогів із метою забезпечення постійного доступу до освіти для учнів і надання можливості вчителям викладати з використанням дистанційних технологій.

2. Вступна кампанія 2022 – проведення модернізації Єдиної державної електронної бази з питань освіти для забезпечення прозорості, конкурентної й безпечної процедури вступу до українських університетів у 2022 р.

3. Проєкт «Видання підручників і посібників для Нової української школи», що дасть змогу продовжити розгортання реформи НУШ на рівні базової середньої освіти починаючи з 5-го класу.

4. Відкриття освітніх хабів за кордоном – проєкт, спрямований на забезпечення зв'язку українських біженців за кордоном із системою освіти України, надання їм можливості навчатися за державними стандартами, отримати навчальні консультації та психологічну підтримку.

5. Розширення парку шкільних автобусів для закладів загальної середньої освіти, що дасть змогу підвозити учнів, особливо зі шкіл, які зруйновані, до закладів, де проходять заняття.

6. STEM-освіта, що є вкрай актуальною сьогодні та невід'ємною частиною реформи НУШ у контексті надання можливості кожному учневі, який переходить до 5-го класу, отримати доступ до сучасних засобів навчання.

7. Цифровий освітній паспорт, що полягає у фактичному створенні цифрової освітньої екосистеми з відстеженням освітньої траєкторії кожного учня для полегшення праці вчителя й цифровізації управлінських процесів в освіті.

8. Створення наздоганяючих освітніх (*catch up*) програм та інструментів – проєкт, спрямований на оцінювання освітніх втрат і розв'язання цієї проблеми шляхом створення й запровадження програм та інструментів для наздоганяючого навчання.

9. Створення навчально-практичних центрів за галузевим спрямуванням – проєкт у сфері професійної освіти, який має забезпечити масштабування вже існуючої успішної практики створення навчально-практичних центрів на базі закладів П(ПТ)О для інтенсивної підготовки робітничих кадрів відповідно до потреб економіки України.

10. Профорієнтація та побудова кар'єри «Обери професію своєї мрії» – актуальне завдання з огляду на потребу в створенні умов для свідомого вибору професії молодими українцями.

11. «Навчання вчителів/учнів наданню домедичної допомоги» – проєкт, актуальність якого не викликає сумнівів, особливо в умовах війни, та й у повоєнний період теж.

Для забезпечення комунікації з міжнародними партнерами, громадськими організаціями, зарубіжними міністерствами та іншими зацікавленими сторонами створено двомовний розділ вебсайту МОН «Підтримка освіти і науки України під час війни», де регулярно розміщується актуальна інформація про невідкладні потреби системи освіти й науки та пріоритетні завдання секторальної політики.

У межах ініціативи Президента Володимира Зеленського United24 Національним банком України відкрито рахунок для Міністерства освіти і науки України на потреби відновлення закладів та установ, пошкоджених і зруйнованих унаслідок агресії РФ, матеріально-технічної бази, засобів навчання, придбання комп'ютерного та іншого обладнання, програмного забезпечення, шкільних автобусів, розроблення освітніх програм та інструментів.

Окремим напрямом міжнародної співпраці залишається **активна адвокація ініціювання санкцій та інших типів обмежень** із боку міжнародних партнерів щодо співпраці з представниками країни-агресора.

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» від 09.06.2022, яке введено в дію Указом Президента України від 09.06.2022 № 401/2022, у санкційний список включено близько 260 ректорів ЗВО РФ, що підтримали війну проти України.

Серед інших ініціатив:

- Звернення (надіслано 1 березня 2022 р.) до Групи супроводу Болонського процесу та ключових структур Європейського простору вищої освіти щодо виключення РФ із інституційних і міждержавних відносин Європейського реєстру забезпечення якості вищої освіти (EQAR), Європейської асоціації університетів (EUA), Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейської асоціації закладів вищої освіти (EURASHE), мережі національних інформаційних центрів з академічного визнання та мобільності (ENIC-NARIC Networks).

- Звернення до більш ніж 30 великих видавництв, компаній і наукових організацій, таких як Clarivate, Elsevier, Springer Nature, John Wiley & Sons, Oxford University Press, Cambridge University Press, SAGE Publications, Emerald Publishing, Institute of Electrical and Electronics Engineers, Royal Society of Chemistry та ін., яким належать провідні електронні ресурси наукової інформації, щодо припинення співпраці з установами й громадянами РФ.

- Звернення до міжнародних агентств, що формують авторитетні рейтинги університетів, а саме QS World University Rankings, Academic Ranking of World Universities (також відомий як Шанхайський рейтинг), Times Higher Education World University Rankings, U-Multirank та Webometrics Ranking of World Universities, стосовно виключення з відповідних рейтингів російських і білоруських ЗВО та припинення співпраці з РФ і РБ.

- Запровадження ЄС (про що оголошено 8 квітня 2022 р.) обмежувальних заходів проти режиму президента російської федерації у відповідь на жорстоку агресію проти України та її народу.

У межах 5-го пакета санкцій Європейська комісія припинила участь російських державних органів і установ у всіх поточних грантових угодах, а

також відповідні виплати в межах Програми ЄС Erasmus+. Окрім того, рф більше не зможе брати участь у виконанні публічних контрактів та використанні європейських коштів.

Запроваджено також обмеження фінансової та нефінансової підтримки російських державних чи підконтрольних державі організацій за програмами ЄС, Євратом і держав-членів ЄС. Єврокомісія призупинила участь російських державних органів або пов'язаних із ними установ у всіх поточних грантових угодах, а також здійснення всіх платежів у межах програм Horizon 2020, Horizon Europe, Euratom і Erasmus+. Відтак із представниками рф не укладатимуться нові контракти чи угоди за цими програмами.

Таким чином, із перших днів жорстокого широкомасштабного вторгнення рф в Україну міжнародна наукова та європейська спільнота суворо засудила російську інтервенцію й висловила свою беззаперечну підтримку Україні та готовність посилити освітньо-наукове співробітництво й надати відповідні ресурси для допомоги в галузі освіти і науки України. Крім того, низка міжнародних донорів та партнерів на знак солідарності з Україною ініціювали різні варіанти інструментів підтримки й фінансової допомоги для подолання нагальних викликів, які постали перед сферою освіти на всіх її рівнях в умовах війни. Серед них Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Save the Children International та ін. Так, у березні 2022 р. Світовий банк схвалив реструктуризацію проекту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів», що виконується МОН. У межах цієї ініціативи у квітні 2022 р. Україна отримала від Світового банку транш у розмірі 88,6 млн дол. США на відшкодування витрат на виплату академічних і соціальних стипендій.

4.4. Міжнародна допомога українським дослідникам освіти

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України істотно зростає міжнародна допомога вітчизняній науці. Запуск Єврокомісією порталу «Європейський дослідницький простір для України» (ERA4Ukraine) дав старт інформаційній підтримці вітчизняних науковців щодо можливостей, відкритих для них на європейському й національному рівнях⁴⁹.

Зокрема, на підтримку науковців і дослідників, що вимушено залишили межі України, спрямовано спеціальний проєкт грантової програми Марії Склодовської-Кюрі. Започатковано програму фінансової підтримки українських науковців зі ступенем доктора (PhD). За результатами конкурсного відбору (наказ МОН від 22.12.2022 № 1159), 19 наукових, науково-технічних робіт і проєктів ЗВО відібрано для фінансування за рахунок зовнішнього інструменту допомоги ЄС (бюджет – понад 50 млн грн, або 48 % загальної кількості проєктів).

⁴⁹ Щодо підтримки українських науковців міжнародним співтовариством. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2022/04/220402005442191-1419.pdf>.

Польська академія наук у співпраці зі США розпочала програму підтримки українських науковців, за якою науковці з України зі ступенем доктора (PhD) можуть одержати фінансову підтримку тривалістю до трьох місяців із можливістю продовження до шести місяців (за умови наявності коштів), у межах якої було надано й затверджено 50 грантів.

Важливу підтримку українським дослідникам надав Фонд Volkswagen Stiftung, виділивши й профінансувавши 6–12-місячні наукові стипендії за програмою «Фінансування науковців-біженців та науковців з України» для таких осіб, прикріплених до університетів. Одним із потужних дослідницьких центрів, які прийняли українських науковців за підтримки Volkswagen Foundation, став Університет Лейфана (Leuphana) в Нижній Саксонії (м. Люнебург, Німеччина). За підсумками 2019 р., цей центр посідав 9-те місце в рейтингу всіх державних університетів Німеччини за чисельністю стипендіатів Німецького національного академічного фонду і 2-ге місце серед університетів без медичних досліджень.

Особливий поштовх розвитку й реформуванню української освітньої галузі дає співпраця з Інститутом освітніх наук (IBIWI), який очолює професор, доктор Маркус Пітч. Пріоритетними напрямками його досліджень є управління освітою та підвищення її якості. Зокрема, йдеться про дослідження складових професійного розвитку лідерів і посилення інноваційної складової в навчальних програмах шкіл як чинники покращення освітнього менеджменту. У червні 2022 р. підписано Меморандум про взаєморозуміння між ДНУ «Інститут освітньої аналітики» та Університетом Лейфана, що надає додаткові можливості для співпраці на перспективу й обміну досвідом між ФРН і Україною в системі вдосконалення освітньої галузі України як країни-кандидата на членство в ЄС.

Українська наукова спільнота ЗВО одержувала значну фінансову підтримку від Єврокомісії в умовах збройної агресії РФ завдяки ініціативам і проектній діяльності в межах конкурсів європейських програм. Набуття статусу асоційованої країни в програмах «Горизонт Європа» і Євратом дало змогу суб'єктам України брати участь у таких програмах на рівних умовах із суб'єктами держав-членів ЄС.

У вересні – грудні 2022 р. 9 українських ЗВО виконували 8 проєктів у зазначених програмах із загальним бюджетом 1,4 млн євро. Українські організації також реалізували проєкти в межах попередньої програми «Горизонт 2020» із бюджетом 4,9 млн євро.

Україна стала 39-м повноправним членом Асоціації COST, яка надає інноваторам і дослідникам можливість для нетворкінгу з метою посилення їхньої здатності долати наукові, технологічні й суспільні виклики. У 2022 р. 51 українського дослідника призначено до керівних комітетів Дій COST. Окрім того, істотно розширилися можливості українських освітян і науковців щодо доступу до міжнародних наукометричних баз даних. Так, компанією «Clarivate» забезпечено доступ до Web of Science, компанією «Elsevier» – до Scopus, а також надано безкоштовний доступ до електронних ресурсів у межах проєкту «Research4Life».

5. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

5.1. Обсяги фінансування системи освіти на державному та місцевому рівнях у 2022 році в умовах воєнного стану

Збройна агресія проти України зумовила потребу в зменшенні бюджетних видатків на освіту на користь оборонного сектору. Як наслідок, відбулося істотне скорочення запланованих видатків у всіх сферах і секторах освіти та науки. Було скасовано фінансування деяких цільових освітніх субвенцій, що позначилося на загальному рівні фінансового забезпечення сектору освіти та науки.

Відповідно до Закону України «Про освіту», держава має забезпечити асигнування на освіту в розмірі щонайменше 7 % ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Незважаючи на початок російської збройної агресії ще в 2014 р., в Україні сформовано ставлення до освіти як пріоритетної галузі, тому держава намагалася підтримувати видатки на освіту на стабільно високому рівні (рис. 5.1.1).

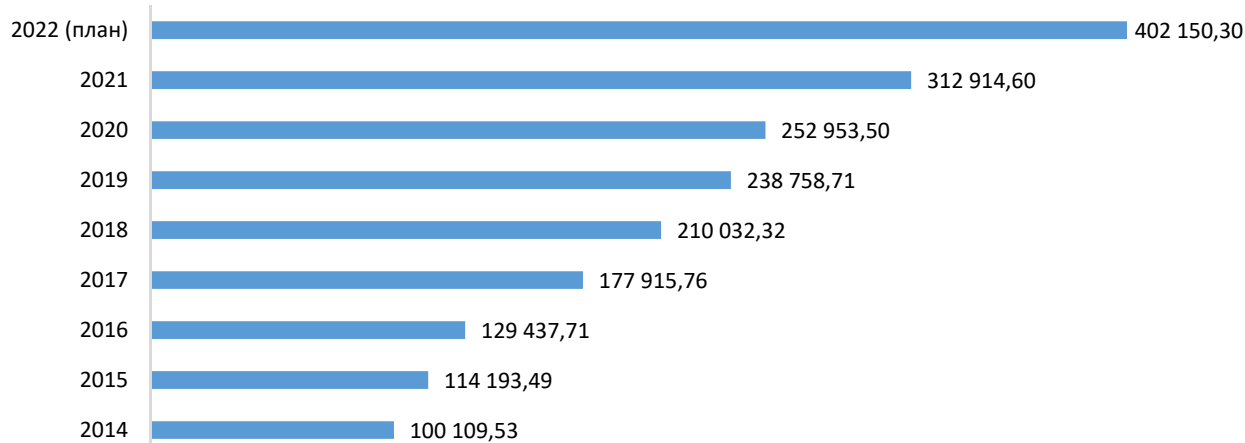

Рис. 5.1.1. Видатки зведеного бюджету України на освіту протягом 2014–2022 рр., млн грн

Примітка. Дані за 2022 р. – це прогноз видатків зведеного бюджету на освіту, наведений Міністерством фінансів України на початку року, до військової агресії та внесення змін.

Побудовано за даними Державної казначейської служби України (URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>); Державної служби статистики України (URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>); Міністерства фінансів України (URL: <https://www.minfin.gov.ua/>).

Частка видатків на освіту у структурі зведеного бюджету України протягом конфлікту коливалася від 15,49 до 19,14 %. Це свідчить про те, що на розвиток сфери освіти як одного із суспільних пріоритетів кошти відшукувалися навіть в умовах збройного конфлікту (рис. 5.1.2).

Рис. 5.1.2. Частка видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України протягом 2014–2022 рр., %

Примітка. Дані за 2022 р. – це прогноз видатків зведеного бюджету на освіту, наведений Міністерством фінансів України на початку року, до військової агресії та внесення змін.

Побудовано за даними Державної казначейської служби України (URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>); Державної служби статистики України (URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>); Міністерства фінансів України (URL: <https://www.minfin.gov.ua/>).

Зазначені тенденції простежуються й на рис. 5.1.3, що відображає видатки зведеного бюджету України на освіту протягом 2014–2022 рр. як частку ВВП. Можна помітити також тенденцію поступового наростання частки освітнього фінансування всупереч таким серйозним викликам, як конфлікт із рф та збільшення потреб оборонної сфери, пандемія COVID-19, несприятлива ситуація у світовій економіці загалом. Отже, український уряд орієнтується на побудову інноваційної моделі національної економіки, основу для якої має забезпечити якісна сучасна освіта.

Рис. 5.1.3. Видатки зведеного бюджету України на освіту протягом 2014–2022 рр., % ВВП

Примітка. Дані за 2022 р. – це прогноз видатків зведеного бюджету на освіту, наведений Міністерством фінансів України на початку року, до військової агресії та внесення змін.

Побудовано за даними Державної казначейської служби України (URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>); Державної служби статистики України (URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>); Міністерства фінансів України (URL: <https://www.minfin.gov.ua/>).

У 2021 р. видатки зведеного бюджету на освіту становили 6,7 % ВВП, або 319,0 млрд грн, а на 2022 р. було передбачено 7,5 % ВВП, або 402,2 млрд грн. Отже, у 2022 р. видатки на освіту могли б досягти показника, визначеного Законом України «Про освіту».

Слід зауважити, що вказаний обсяг видатків на освіту, за даними Світового банку за 2018 р., є порівнянним або навіть більшим, ніж у таких країнах, як Норвегія та Швеція (7,6 %), Фінляндія (6,3 %), Франція (5,4 %), Естонія (5,2 %), Німеччина (5 %), Угорщина й Польща (4,6 %), Чехія (4,3 %), Латвія (4,2 %), Словаччина (4 %), Литва (3,9 %) та Румунія (3,3 %).

У державному бюджеті на 2022 р. для МОН було передбачено 153,7 млрд грн, що на 14,4 млрд грн більше, ніж у 2021 р. Зокрема, планувалося продовження роботи над посиленням соціального захисту педагогів. З грудня 2021 р. зарплата працівників галузі підвищилася більш як на 8 %, а з 1 січня 2022 р. зросли академічні стипендії в закладах професійної, фахової передвищої та вищої освіти.

Уперше було заплановано субвенцію на забезпечення пожежної безпеки в школах, у розмірі 1,5 млрд грн. Загалом на субвенції для розвитку освіти було передбачено 112,9 млрд грн (у 2021 р. – 103,7 млрд грн).

У 2022 р. були заплановані такі субвенції:

- освітня – 108 млрд грн;
- на розвиток НУШ – 1,57 млрд грн;
- на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів» – 1 млрд грн;
- на надання державної підтримки особам з ООП – 0,5 млрд грн;
- на створення навчально-практичного центру (НПЦ) професійної освіти – 0,25 млрд грн;
- на забезпечення пожежної безпеки в школах – 1,5 млрд грн.

Державні видатки на 2022 р., які здійснюються МОН, визначено в розмірі 40,9 млрд грн, що на 5,4 млрд грн більше за минулорічний показник. Зокрема, планувалося надання коштів для:

- підготовки кадрів закладами вищої та фахової передвищої освіти – 27,8 млрд грн;
- виплат академічних стипендій – 5,14 млрд грн;
- забезпечення діяльності Національного фонду досліджень, грантової підтримки наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) досліджень – 0,83 млрд грн;
- фонду розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти – 0,25 млрд грн.

Проте після російського вторгнення на територію України частину видатків на освіту було переспрямовано до резервного фонду державного бюджету на задоволення потреб армії. Унаслідок цього державні видатки на освіту зменшилися спочатку на 8 млрд грн (видатки розвитку, у т. ч. на закупівлю підручників, субвенції НУШ, «Спроможна школа для кращих результатів», на створення НПЦ професійної освіти, на забезпечення пожежної

безпеки в школах), а потім ще на 14,8 млрд грн (-10 % від усіх бюджетних програм, у т. ч. видатки на оплату праці викладачам і вчителям).

Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету» від 10.03.2022 № 245 та «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету» від 01.04.2022 № 401, видатки МОН за кодами відомчої класифікації видатків і кредитування (КВК) 220 і 221 було скорочено сумарно на 22 824 млн грн, тобто загальний обсяг фінансування зменшився на 14,8 %. Структура загальної суми скорочення сформована на 67,5 % за рахунок видатків споживання й на 32,5 % – видатків розвитку. За КВК 220 скорочення становило 7 648 млн грн (33,5 % його загальної суми), а за КВК 221 (загальнодержавні видатки та кредитування) – 15 176 млн грн (66,5 %) (рис. 5.1.4).

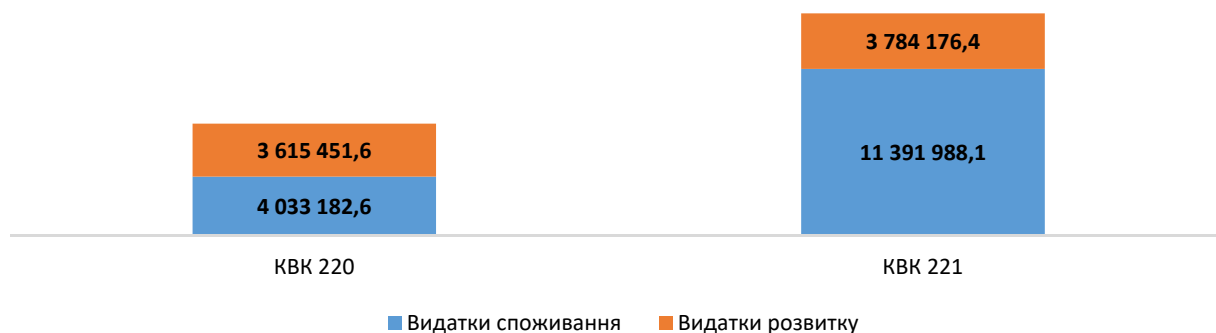

Рис. 5.1.4. Секвестр державного бюджету України за кодами відомчої класифікації видатків і кредитування МОН у 2022 р., тис. грн

Побудовано за даними Міністерства освіти і науки України (URL: <https://mon.gov.ua/>).

Структуру секвестру бюджету за КВК 220 і КВК 221 наведено на рис. 5.1.5.

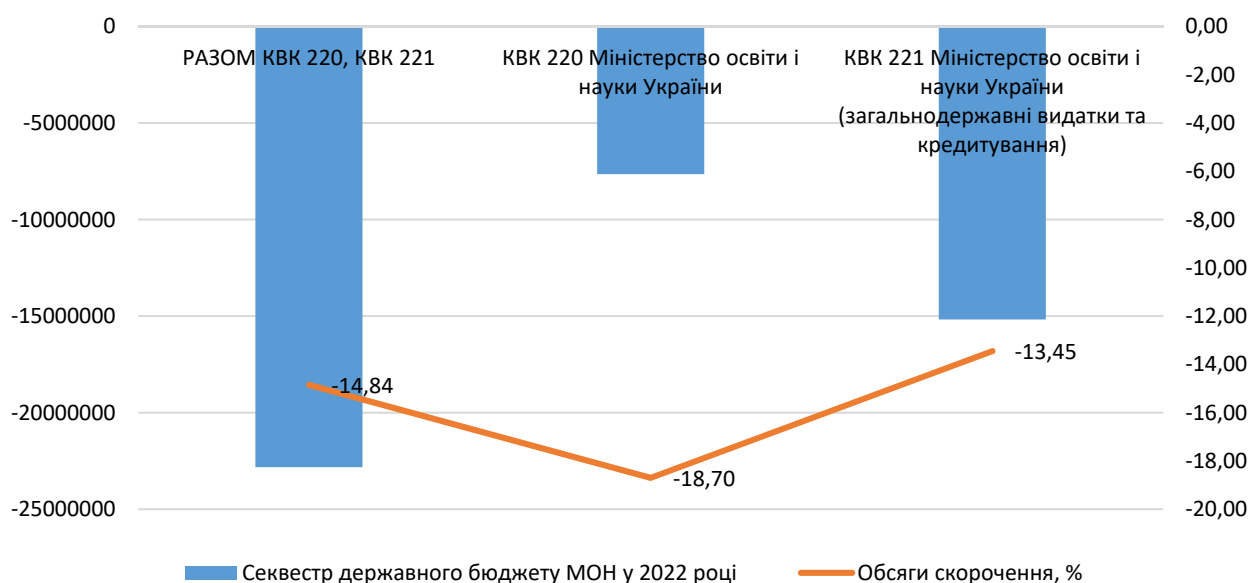

Рис. 5.1.5. Секвестр державного бюджету МОН у 2022 р., тис. грн, %

Побудовано за даними Міністерства освіти і науки України (URL: <https://mon.gov.ua/>).

Як бачимо з рис. 5.1.5, загальний секвестр бюджету МОН у 2022 р. уже дорівнює 14,84 %, причому скорочення за КВК 220 становить 18,7 %, а за КВК 221 – 13,45 %. Скорочення видатків за бюджетними програмами МОН було нерівномірним: за всіма програмами воно відбулося щонайменше на 10 %, багато бюджетних програм скасовано повністю (табл. 5.1.1).

Таблиця 5.1.1

Програми бюджетного фінансування МОН, за якими фінансування було значно зменшено або скасовано

Програми, фінансування за якими значно зменшено	Програми, фінансування за якими скасовано
Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту (93,1 %)	Фонд розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти
Забезпечення діяльності Національного центру «Мала академія наук України», надання позашкільної освіти державними закладами позашкільної освіти, заходи з позашкільної роботи (38,7 %)	Проведення всеукраїнських і міжнародних олімпіад у сфері освіти, всеукраїнського конкурсу «Учитель року»
Загальнодержавні заходи у сфері освіти (92,6 %)	Пільговий проїзд учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентів (курсантів невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти в залізничному транспорті
Забезпечення діяльності Національного фонду досліджень, грантова підтримка наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок (95,4 %)	Надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття фахової передвищої та вищої освіти
Підтримка пріоритетних напрямів наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок у закладах вищої освіти (80,7 %)	Реалізація проекту «Президентський університет»
Здійснення зовнішнього оцінювання й моніторинг якості освіти Українським центром оцінювання якості освіти та його регіональними підрозділами (47 %)	Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: - на створення навчально-практичних центрів сучасної професійної (професійно-технічної) освіти; - на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»; - на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів»; - на забезпечення пожежної безпеки в закладах загальної середньої освіти

Складено за даними Міністерства освіти і науки України (URL: <https://mon.gov.ua/>).

Як видно з табл. 5.1.1, лівову частку запланованих субвенцій у рамках КВК 221 (субвенції на освітні потреби) було скасовано, виняток зроблено для освітньої субвенції, а також для субвенції з державного бюджету місцевим

бюджетам на надання державної підтримки особам з ООП, обсяг асигнувань для яких скоротився на 10 %.

Хоча у зв'язку з уведенням воєнного стану освітні видатки істотно скорочено, фінансування найважливіших напрямів діяльності в галузі освіти забезпечується. Паралельно триває пошук інших джерел фінансування, зокрема можливості додаткового фінансування від міжнародних фінансових організацій (МФО) і закордонних партнерів. Фінансова допомога від МФО й іноземних партнерів надходить за принципом компенсації, додаткове (понад заплановане в державному бюджеті) фінансування не передбачається. Наприклад, у рамках проекту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» наша держава отримує від Світового банку (МБРР, МАР) 1,5 млрд дол. США на часткове відшкодування вже зменшених видатків на оплату праці державних службовців та педагогів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти.

Таким чином, відповідно до Закону України «Про освіту», державою повинні забезпечуватись асигнування на освіту в розмірі не менш ніж 7 % ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Упродовж 2014–2021 рр. на розвиток сфери освіти як одного із суспільних пріоритетів відшукувалися кошти навіть в умовах збройного конфлікту, ініційованого росією на Сході України. Це свідчить про те, що український уряд орієнтується на побудову інноваційної моделі національної економіки, основу для якої має забезпечити якісна сучасна освіта. У 2021 р. видатки зведеного бюджету на освіту становили 6,7 % ВВП, або 319,0 млрд грн, а на 2022 р. було передбачено 7,5 % ВВП, або 402,2 млрд грн. Отже, у поточному році видатки на освіту могли б досягти показника, визначеного Законом України «Про освіту».

Утім, після прямого російського вторгнення на територію України частину видатків на освіту у 2022 р. було переспрямовано до резервного фонду державного бюджету на задоволення потреб армії. Унаслідок цього державні видатки на освіту зменшилися, відбувся загальний секвестр бюджету МОН у 2022 р. у розмірі 14,84 % від запланованих видатків, при цьому скорочення за програмами КВК 220 сягнуло 18,7 %, а КВК 221 – 13,45 %. Хоча освітні видатки істотно зменшено, фінансування найважливіших напрямів освітньої діяльності забезпечується. Паралельно МОН веде активний пошук інших джерел фінансування, зокрема додаткового фінансування від МФО й зарубіжних партнерів.

5.2. Особливості розподілу освітньої субвенції у 2022 році

Процеси трансформації загальної середньої освіти орієнтуються на високі європейські стандарти, що потребує значних фінансових, кадрових, матеріально-технічних ресурсів. При цьому надзвичайно важливим і актуальним є питання фінансування цієї сфери освіти. Потреба в покращенні моделі фінансового забезпечення загальної середньої освіти пов'язана передусім із тим, що застосовувані наразі заходи з управління фінансовими потоками не забезпечують ефективного витрачання коштів освітніми закладами. Ефективність функціонування ЗЗСО великою мірою визначається порядком та умовами формування їхніх фінансових ресурсів, оскільки джерела фінансування цих закладів залежать насамперед від форми власності.

Питання фінансування загальної середньої освіти, проблеми й перспективи її розвитку, а також її ефективність і результативність для соціально-економічного розвитку є предметом уваги багатьох українських та зарубіжних дослідників.

Теоретичним і практичним аспектам фінансового забезпечення освіти присвячено праці багатьох українських науковців, зокрема В. Андрущенка, В. Базилевича, Т. Боголіб, В. Гейця, Т. Єфименко, Т. Затонацької, В. Ковтунця, С. Лондара, В. Лойко, Т. Оболенської. Дослідженню фінансування системи освіти приділяли увагу такі зарубіжні вчені, як Г. Беккер, А. Ватер, Дж. Вейзе, Ян Герчинський, К. Ерроу, Дж. Кейн та ін.

С. Лондар, В. Гапон, А. Литвинчук, Г. Терещенко, Л. Лондар¹ вивчали питання трансформації системи загальної середньої освіти в Україні в умовах реформи децентралізації, яка покликана забезпечити розширення участі територіальних громад в управлінні, підвищити їхню відповідальність перед місцевим населенням за свою роботу. Дослідники наголошують, що важливою передумовою спільного успіху реформи децентралізації й освітніх перетворень є вдосконалення механізму фінансування шкільної освіти. У науковій праці проаналізовано європейський досвід децентралізації, який дає змогу виявити низку важливих закономірностей, у т. ч. щодо трансформації системи місцевого фінансового забезпечення. Науковцями запропоновано методи моделювання для оцінки взаємозв'язку низки таких показників, як чисельність учнів у школі, наповнюваність класів із середніми витратами на навчання одного учня за рахунок коштів освітньої субвенції з метою виявлення можливостей збільшення ефективності використання бюджетних видатків на освіту.

Т. Боголіб² у своїх наукових працях досліджувала проблеми фінансового забезпечення освітньої галузі України, зокрема проводила аналіз нормативно-правової бази, що регулює процеси фінансування освіти; обсягів видатків на освітню галузь та структури видатків зведеного бюджету України на освіту.

¹ Londar S., Gapon V., Lytvynchuk A., Tereshchenko H., Londar L. School Education Financing in the Context of Decentralization: Cases of Ukraine. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol. 14. No. 3. P. 101-125. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.3/600>.

² Боголіб Т. Фінансове забезпечення освітньої галузі України: існуючі проблеми та перспективи їх вирішення. *Економіст*. 2015. № 8. С. 1–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_8_2.

Вченою запропоновано напрями розв'язання проблем фінансового забезпечення освітньої галузі в країні, а саме: підвищення рівня фінансового забезпечення шляхом оптимізації мережі освітніх установ; подальший розвиток освітнього фандрейзингу, тобто залучення додаткових джерел; оптимізація й підвищення ефективності державних видатків, збільшення видатків на соціальну сферу; прозорість державних закупівель; виведення економіки з тіні; перехід на проектне та програмно-цільове фінансування; запровадження державно-приватного партнерства в освітній галузі.

Т. Затонацька, О. Герасименко, Д. Мартинович, М. Лаврентьев у своїх наукових працях³ досліджували інституціональний інструментарій формування видатків на ЗСО в Україні, аналізували динаміку видатків державного й місцевих бюджетів, вивчали зарубіжний досвід фінансування розвитку освіти та перспективи його застосування в Україні. Науковці наголошують, що система місцевого самоврядування з незалежними бюджетами й сильною інституційною автономією, створення якої динамічно відбувається в Україні з імплементацією елементів європейських моделей, має взяти на себе повну відповідальність за фінансове забезпечення функціонування ЗСО. Ними проведено аналіз освітньої субвенції, яка спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників, визначено перелік показників і чинників, що істотно впливають на її розподіл між споживачами, зокрема запропоновано запровадити норматив вартості наданої бюджетної освітньої послуги окремо для кожного типу ЗСО, що уможливить урахування специфіки кожного закладу освіти щодо надання освітніх послуг.

У свою чергу, К. Кузнецов у праці⁴ зазначає, що ефективність фінансування сфери освіти пов'язана з досягненням цілей освітньої політики у визначених обсягах фінансових ресурсів. Автор стверджує, що в умовах фінансової нестабільності бюджетні кошти, як правило, надаються на покриття витрат з оплати праці й оплати комунальних послуг. Брак фінансових ресурсів негативно позначається на організації навчального процесу та якості освітніх послуг. У такій ситуації актуальним завданням державної політики є підвищення ефективності бюджетних механізмів і пошуку інших джерел фінансування.

В. Лойко⁵ наголошує, що для вдосконалення механізму фінансування загальної середньої освіти в Україні доцільно використати досвід розвинутих країн щодо побудови фінансових відносин між державою й закладами освіти на основі концепції субсидіарності, яка передбачає, що рішення з відповідних питань повинні прийматися на тому рівні, на якому виникають питання, а

³ Затонацька Т., Герасименко О., Лаврентьев М. Інституціональний інструментарій формування видатків на загальну середню освіту в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 8. С. 91–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2018_8_9; Мартинович Д. С., Затонацька Т. Г., Герасименко О. О., Лаврентьев М. М., Малишева О. П. Чинники впливу на фінансування загальної середньої освіти на різних рівнях бюджетної системи України. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/13_AZ_Zatonats_ka_TG_2018_full2.pdf; Лаврентьев М. М., Затонацька Т. Г., Герасименко О. О. Нормативно-правове забезпечення фінансування загальної середньої освіти в Україні: сучасний стан та вектори вдосконалення. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/2017_monografiya.pdf.

⁴ Кузнецов К. Джерела та оцінка ефективності фінансування системи загальної середньої освіти. *Освітня аналітика України*. 2017. № 1. С. 70–84. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/70_84_Kuznetsov.pdf.

⁵ Лойко В. В., Поздєєва К. В., Маляр С. А. Теоретико-методичні засади та проблеми функціонування механізму фінансування закладів загальної середньої освіти. DOI: <http://doi.org/10.32750/2020-0106>.

послуги мають надаватись органами управлінського рівня, найбільш наближеного до споживача. Для розв'язання завдання оптимізації фінансування витрат для ЗЗСО науковець пропонує використовувати зарубіжний досвід, а також наводить основні принципи концепції субсидіарності, а саме: установи вищого рівня підпорядкування (наприклад, обласні департаменти/управління освіти і науки чи відділи освіти територіальних громад) можуть втручатися у фінансову діяльність таких закладів лише в разі, якщо сам заклад продемонстрував нездатність вирішувати фінансові питання самостійно; державна допомога надається ЗЗСО у випадках реалізації масштабних проєктів та заходів, які сприяють фінансовій автономії школи й розширенню її повноважень; розподіл повноважень між різними рівнями в усіх сферах, включаючи фінансову складову, означає, що капітальний ремонт, реконструкція, перепідготовка кадрів і низка інших функцій як здійснюються, так і фінансуються на вищому рівні, а все інше є прерогативою самого закладу, на що він має отримувати кошти з бюджету.

В. Дем'янишин⁶ зазначає, що левову частку освітніх функцій виконують об'єднані територіальні громади за рахунок бюджетних субвенцій та власних бюджетних ресурсів. Тому процес фінансового забезпечення закладів освіти цих громад включає державне фінансове планування, фінансове регулювання й фінансування. Успішна реалізація цього процесу залежить від якісної державної законодавчої та нормативної бази, а також актів органів місцевого самоврядування.

На думку міжнародного експерта Я. Герчинського, що виконує наукові дослідження та впроваджує шведсько-український проєкт «Підтримка децентралізації в Україні», для підвищення ефективності використання державних коштів і надання якісних освітніх послуг у сфері загальної середньої освіти необхідно в найкоротший термін провести оптимізацію мережі ЗЗСО в Україні⁷. Також ним запропоновано зміни до формульного розподілу освітньої субвенції, визначено основні критерії та фінансово-економічні важелі підвищення ефективності управління загальною середньою освітою на всіх рівнях.

Вітчизняні науковці А. Ярош, В. Чередник, В. Усик, В. Казимір, О. Гонта, Т. Чисневич, М. Гончаренко, Г. Сидор, І. Вербицька, У. Савкін⁸ у своїх працях

⁶ Дем'янишин В. Сучасні реалії фінансового забезпечення закладів освіти об'єднаних територіальних громад. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44854/1/%D0%94%D0%B5%D0%BC%E2%80%99%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%20%D0%92.pdf>.

⁷ Герчинський Я. Фінанси освіти в Україні: окремі стратегічні питання. Київ: Юстон, 2017. 152 с. URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/1040-finansi-osviti-v-ukrajini-okremi-strategichni-pitannya>.

⁸ Ярош А. О. Способи фінансування загальної середньої освіти в зарубіжних країнах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : юриспруденція*. 2015. Вип. 16 (1). С. 99–101. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_16\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_16(1)_27); Чередник В. А. Джерела додаткового фінансування загальної середньої освіти в Україні. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_11/195.pdf; Усик В. І. Фінансові правила як інструмент реформування сфери національної освіти. *Вчені записки КРОК*. 2017. № 37. С. 145–156; Казимір В. А., Гонта О. І. Регіональні аспекти фінансування середньої освіти в Україні. URL: <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/140286>; Чисневич Т. М., Гончаренко М. В. Проблеми державного механізму фінансування загальної середньої освіти в Україні в контексті стратегії людського розвитку. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.11.2021.020>; Сидор Г., Вербицька І., Савкін У. Впровадження зарубіжного досвіду фінансування загальної середньої освіти. *Економічний дискурс*. 2021. Вип. 1 (4). С. 97–103. URL: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2020-4-10>.

вивчали питання фінансування загальної середньої освіти в Україні та зарубіжних державах. Великий внесок у теоретико-методологічні засади розвитку економіки й фінансів освіти зробили О. Падалка, І. Каленюк, В. Федосов, С. Юрій, А. Глущенко⁹.

Високо оцінюючи доробок вітчизняних науковців із тематики фінансування закладів освіти, необхідно звернути увагу на об'єктивну потребу в подальшому поглибленні теоретичних досліджень і проблемних питань у сфері фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку з урахуванням різних джерел надходжень фінансових ресурсів, а також у створенні в системі загальної середньої освіти сучасної інформаційно-аналітичної системи управління фінансовими ресурсами.

Законом України «Про освіту»¹⁰ автономію закладів освіти визначено як право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законодавством.

Закон України «Про повну загальну середню освіту»¹¹ не тільки підтвердив, а й закріпив і розширив автономні повноваження ЗЗСО, деталізував види їх автономії: академічна, організаційна, кадрова та фінансова.

На нашу думку, важливою сферою автономії школи є її фінанси та управління ними. Фінансування й облік видатків ЗЗСО здійснюються за двома складовими. Перша – це поточні витрати, зокрема зарплата вчителів та іншого персоналу, нарахування на заробітну плату, витрати на матеріали, обладнання, інвентар і медикаменти, оплата комунальних послуг та енергоносіїв; друга – це інвестиційні витрати, до яких входить придбання основного обладнання й предметів довгострокового користування, капітальне будівництво, капітальний ремонт, реконструкція та реставрація. Водночас ефективність функціонування таких закладів визначається порядком і умовами формування їхніх фінансових ресурсів та аналізом використання коштів державного й місцевих бюджетів.

Зарубіжний досвід показує, що максимально ефективно проблеми територіальних громад розв'язуються лише на місцевому рівні. Запровадженими в Україні реформами децентралізації розширено права органів місцевого самоврядування щодо прийняття управлінських рішень, зокрема в системі фінансових ресурсів і контролю.

Упродовж останніх років Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» (далі – ДНУ «ІОА») проводився аналіз використання коштів освітньої субвенції й місцевих бюджетів на оплату праці педагогічних працівників у розрізі територіальних громад України, та керівництву МОН

⁹ Падалка О. С., Каленюк І. С. Економіка освіти та управління : навч. посіб. Київ : Пед. думка, 2013. 184 с. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4691/1/padalka_econom_osvita.pdf; Федосов В. М., Юрій С. І., Глущенко А. С. Фінанси : підручник. Київ : Знання, 2012. 687 с.

¹⁰ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

¹¹ Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

щорічно надавались аналітичні записки щодо ефективності використання фінансових ресурсів¹².

У процесі дослідження з'ясовано, що до найхарактерніших видів неефективного управління та використання коштів державного й місцевих бюджетів можна віднести: неефективне управління коштами через недоліки в плануванні; неефективне використання коштів унаслідок відсутності обґрунтованого прогнозування та планування; неефективне використання коштів через невважені управлінські рішення; неефективне використання коштів спеціального фонду державного бюджету; неефективне використання коштів шляхом їх тривалого утримання без використання на реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів і на поточних рахунках підвідомчих організацій; неефективне використання коштів на придбання основних засобів (обладнання) тощо.

У Бюджетному кодексі України¹³ порушується проблема забезпечення ефективного витрачання бюджетних коштів, обґрунтовується доцільність та необхідність проведення оцінки, здійснення контролю за цим процесом; визначено, що відповідальність за бюджетні правопорушення настає в разі нецільового (а не неефективного) використання бюджетних коштів, порушення розпорядниками бюджетних коштів вимог щодо прийняття ними бюджетних зобов'язань тощо.

Міністерством фінансів України розроблено тільки організаційно-методологічні засади оцінки ефективності бюджетних програм із застосуванням результативних показників для моніторингу, аналізу та контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів. Відповідно до Бюджетного кодексу України, бюджетні програми є особливою складовою програмно-цільового методу, який повноцінно запроваджено лише для управління коштами державного бюджету України. Для оцінки ефективності використання коштів місцевих бюджетів (а саме вони є основним джерелом фінансування сфери загальної середньої освіти) необхідно дослідити проблеми фінансування ЗЗСО, проаналізувати особливості їх фінансування й практику формування та використання фінансових ресурсів, розробити методику аналізу ефективності витрачання коштів на всіх рівнях управління. Отже, в основі раціонального використання державних і місцевих коштів на фінансування шкільної освіти мають бути ефективні та вчасні, виважені рішення органів місцевого самоврядування. Саме від них залежить якість і доступність освіти, а також можливість підвищення рівня оплати праці педагогів за рахунок власних джерел.

Для успішного аналізу використання фінансових ресурсів у сфері загальної середньої освіти, зокрема коштів цільових освітніх субвенцій у закладах, що надають таку освіту, необхідна інформаційна база, сформована на єдиних методологічних принципах організації збору, й інструментальні засоби збору та

¹² Гапон В. В., Барабаш О. А., Шараєвська М. І., Дерена Т. С. Аналіз використання коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів на оплату праці педагогічних працівників у закладах загальної середньої освіти в 2021 році / ДНУ «Ін-т освітньої аналітики». Київ, 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/7_az_gapon_osvitnya-subvencziya-za-2021.pdf.

¹³ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

опрацювання фінансових даних, що не тільки забезпечить вирішення питань місцевого значення та контроль виконання запропонованих заходів, а й уможливить аналітичне дослідження на національному та регіональному рівнях.

Згідно зі статистичною звітністю, на початок 2021/2022 н. р. мережа ЗЗСО всіх форм власності та підпорядкування охоплювала 13 991 заклад (5 545 закладів у міських поселеннях і 8 446 закладів у сільській місцевості), де здобували освіту 4 230 358 учнів (3 034 679 і 1 195 679 осіб відповідно) та працювали 445 367 педагогічних працівників (264 566 і 180 801 особа відповідно). У структурі мережі ЗЗСО налічувалося 12 державних закладів, де навчалося 5 393 учні, а також 25 закладів (4 739 учнів), підпорядкованих іншим міністерствам і відомствам, а саме: Міністерству охорони здоров'я (6 од., відсутній постійний контингент учнів), Державній кримінально-виконавчій службі (2 од., 49 учнів), Міністерству молоді та спорту (2 од., 366 учнів), Міністерству оборони (2 од., 1 046 учнів), Міністерству культури та інформаційної політики (8 од., 2 694 учні), Міністерству внутрішніх справ (1 од., 200 учнів), Державній службі з надзвичайних ситуацій (1 од., 118 учнів), Міністерству економіки (3 од., 266 учнів). Окрім того, функціонувало 406 приватних закладів, де освіту здобував 66 051 учень.

Наведені в табл. 5.2.1 дані показують, що найчисленнішими в Україні є ліцеї з початковою школою та гімназією – 6 657 од. (47,58 %), де навчаються 2 984 759 учнів (70,56 %); гімназії з початковою школою – 2 364 од. (16,9 %), де здобувають базову середню освіту 320 726 учнів (7,58 %), а також ліцеї з дошкільним відділенням, початковою школою й гімназією – 1 590 од. (11,36 %), в яких виховуються та навчаються 385 819 учнів (9,12 %).

Таблиця 5.2.1

Мережа закладів загальної середньої освіти та чисельність учнів у них на початок 2021/2022 н. р., од., %, осіб

Тип закладу	Кількість закладів, од.	Частка в загальній кількості закладів, %	Чисельність учнів, осіб	Частка в загальній чисельності учнів, %
Початкова школа з дошкільним відділенням	321	2,29	20 333	0,48
Початкова школа	588	4,20	45 494	1,08
Гімназія з дошкільним відділенням і початковою школою	1 009	7,21	94 074	2,22
Гімназія з початковою школою	2 364	16,90	320 726	7,58
Ліцей із дошкільним відділенням, початковою школою та гімназією	1 590	11,36	385 819	9,12
Ліцей із початковою школою та гімназією	6 657	47,58	2 984 759	70,56
Ліцей із дошкільним відділенням і гімназією	13	0,09	5 323	0,13
Ліцей із гімназією	353	2,52	132 505	3,13
Гімназія	231	1,65	27 664	0,65

Тип закладу	Кількість закладів, од.	Частка в загальній кількості закладів, %	Чисельність учнів, осіб	Частка в загальній чисельності учнів, %
Ліцей	548	3,92	171 697	4,06
Спеціальний ЗЗСО	310	2,216	41 955	0,992
Школа соціальної реабілітації	1	0,007	9	0,0002
Санаторна школа	6	0,043		
Разом	13 991	100	4 230 358	100

Складено авторами за: Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2021/2022 н. р.): інформ. бюл. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/byuleten-zzso-2021-2022-2.xlsx..>

У межах процесу децентралізації влади в Україні й реформування освітньої галузі в територіальних громадах відбуваються значні зміни в упорядкуванні мережі ЗЗСО, пов'язані зі створенням опорних шкіл та їхніх філій, головним завданням яких є забезпечення рівного доступу всіх дітей до якісної освіти, особливо в сільській місцевості, раціонального й ефективного використання кадрових, фінансових і матеріально-технічних ресурсів.

Опорна школа – це заклад ЗСО, що має у своєму складі філії та/або здійснює підвезення здобувачів освіти, педагогічних працівників (за потреби) до цього закладу й у зворотному напрямку, а також забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну та навчально-методичну базу, безпечно освітнє середовище і спроможний забезпечувати здобуття на належному рівні початкової, базової та/або профільної середньої освіти на рівні державних стандартів¹⁴.

Опорні заклади освіти та їхні філії створюють єдиний освітній простір та здатні забезпечувати на належному рівні здобуття профільної освіти, зокрема шляхом проведення профорієнтаційної роботи серед здобувачів освіти; забезпечують реалізацію їхньої індивідуальної освітньої траєкторії, упроваджують курси на вибір, факультативи, гуртки. Станом на 1 січня 2022 р. в Україні функціонувало 1 239 опорних шкіл і 1 795 їхніх філій, де навчалось 582 206 учнів (рис. 5.2.1).

Найбільше опорних закладів мають Полтавська (91), Київська (83), Кіровоградська (83), Житомирська (81) і Вінницька (79) області. Слід зауважити, що в Кіровоградській та Вінницькій областях також найбільше філій опорних закладів – 167 і 129 відповідно. Чимало філій опорних закладів фіксується у Львівській (116), Одеській (113), Івано-Франківській (109), Дніпропетровській (105) та Київській (100) областях. Найбільше учнів навчається в опорних ЗЗСО та їхніх філіях у Київській (43 056), Вінницькій (39 386), Полтавській (37 395), Кіровоградській (37 007) і Житомирській (32 434) областях; найменше – у Хмельницькій (12 958), Миколаївській (11 614), Луганській (8 214) областях.

¹⁴ Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти: Закон України від 15.07.2021 № 1658-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1658-20#Text>.

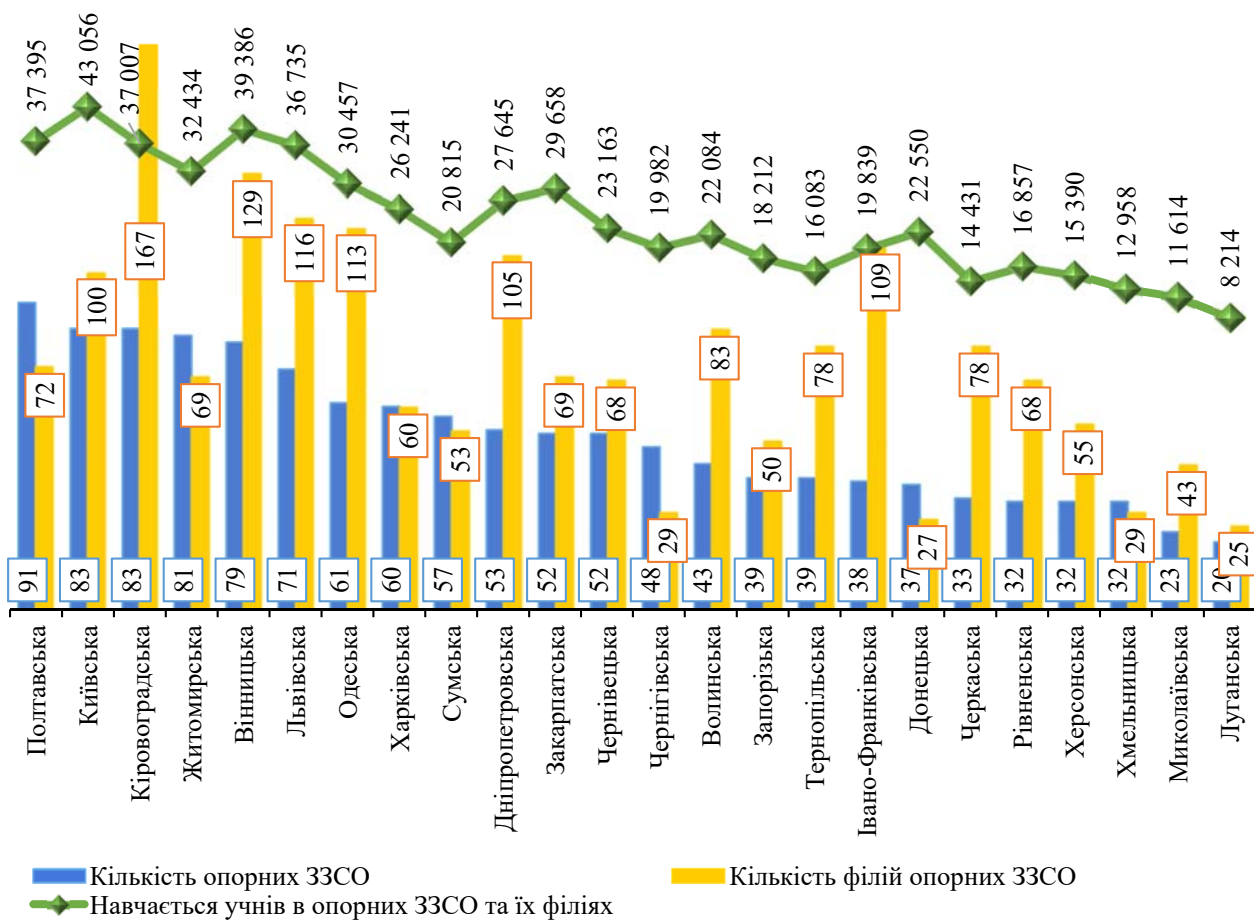

Рис. 5.2.1. Кількість опорних ЗЗСО, їхніх філій та чисельність учнів у них станом на 1 січня 2022 р., од., осіб

Побудовано авторами за інформацією, розміщеною на вебсайті Міністерства освіти і науки України (URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/oporni%20shkoli/2022/31.01/Monitor.oporn.shkil.na.01.01.22.pdf>).

Видатки бюджету, згідно з Бюджетним кодексом України, – це кошти, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. Видатки бюджету класифікуються за: функціями, з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків); економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків); ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків); за бюджетними програмами (програмна класифікація видатків).

Місцеві бюджети є найчисленнішою ланкою бюджетної системи України, що відіграє важливу роль у перерозподілі ВВП, фінансуванні публічних послуг, передусім соціальної спрямованості, безпосередньо впливає на задоволення різних потреб населення конкретної місцевості. Отже, виокремлюють бюджети територіальних громад міст, селищ та сіл, що створюються згідно із законом і перспективним планом формування територій громад. Склад місцевих бюджетів України відображає особливості адміністративно-територіального поділу й

специфіку функціонування місцевого самоврядування. Наразі в Україні існують бюджети 1 463 територіальних громад, із них 25 обласних, 380 міських, 434 селищних та 624 сільських.

Після запровадження нового механізму бюджетного регулювання в Україні значна сума бюджетних коштів залишається в повному розпорядженні місцевих органів влади, що стимулює територіальні громади ефективніше наповнювати свої місцеві бюджети та контролювати видатки, оскільки місцева влада самостійно розробляє кошториси доходів і видатків та визначає напрями використання фінансових ресурсів.

Субвенції – це міжбюджетні трансферти, призначені для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції. Субвенції можуть надаватись як із державного бюджету місцевим бюджетам, так і з одного місцевого бюджету іншому. Відповідно до статей 103² і 103³ Бюджетного кодексу України¹⁵, залишки коштів за освітньою субвенцією та субвенцією на надання державної підтримки особам з ООП на кінець бюджетного періоду зберігаються на рахунках відповідних місцевих бюджетів і використовуються в наступному бюджетному періоді з урахуванням цільового призначення субвенції, а також на оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти державної та комунальної власності.

Освітня субвенція надається місцевим бюджетам із метою фінансового забезпечення реалізації делегованих органам місцевого самоврядування повноважень у сфері освіти та спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників у таких типах навчальних закладів: ЗЗСО (початкові школи, гімназії, ліцеї); спеціальні ЗЗСО для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку; спеціалізовані ЗЗСО (школи, ліцеї, школи-інтернати, ліцеї-інтернати: мистецькі, спортивні, військові (військово-морські), наукові); заклади для виховання та розвитку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки; навчально-реабілітаційні центри для дітей з ООП, зумовленими складними порушеннями розвитку; ЗП(ПТ)О для здобуття повної загальної середньої освіти; ЗФПВО для здобуття повної загальної середньої освіти.

Запланований загальний обсяг освітньої субвенції на 2022 р. становив 108,04 млрд грн (включаючи резерв в обсязі 750,68 млн грн), а залишок освітньої субвенції загалом по Україні станом на 1 січня 2022 р. – 5,66 млрд грн.

Проведені розрахунки показали, що за рівнями бюджетів найбільші залишки коштів освітньої субвенції станом на 1 січня 2022 р. зосереджені в бюджетах міст – 1,74 млрд грн (30,7 % загального обсягу залишків по Україні); далі за ранжуванням ідуть обласні бюджети – 1,64 млрд грн (29 %), бюджети сільських територіальних громад – 1,16 млрд грн (20,5 %) та селищних – 1,04 млрд грн (18,4 %). Найменша частка залишку припадає на зведений бюджет м. Києва – 0,082 млрд грн (1,4 %).

¹⁵ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

Наведені на рис. 5.2.2 дані показують, що найбільші залишки коштів освітньої субвенції на початок 2022 р. спостерігалися в Одеській (561,6 млн грн), Дніпропетровській (349 млн грн), Київській (348,6 млн грн), Донецькій (291,1 млн грн), Запорізькій (237,1 млн грн) областях, а найменші – у Луганській (80 млн грн) області та м. Києві (82,8 млн грн).

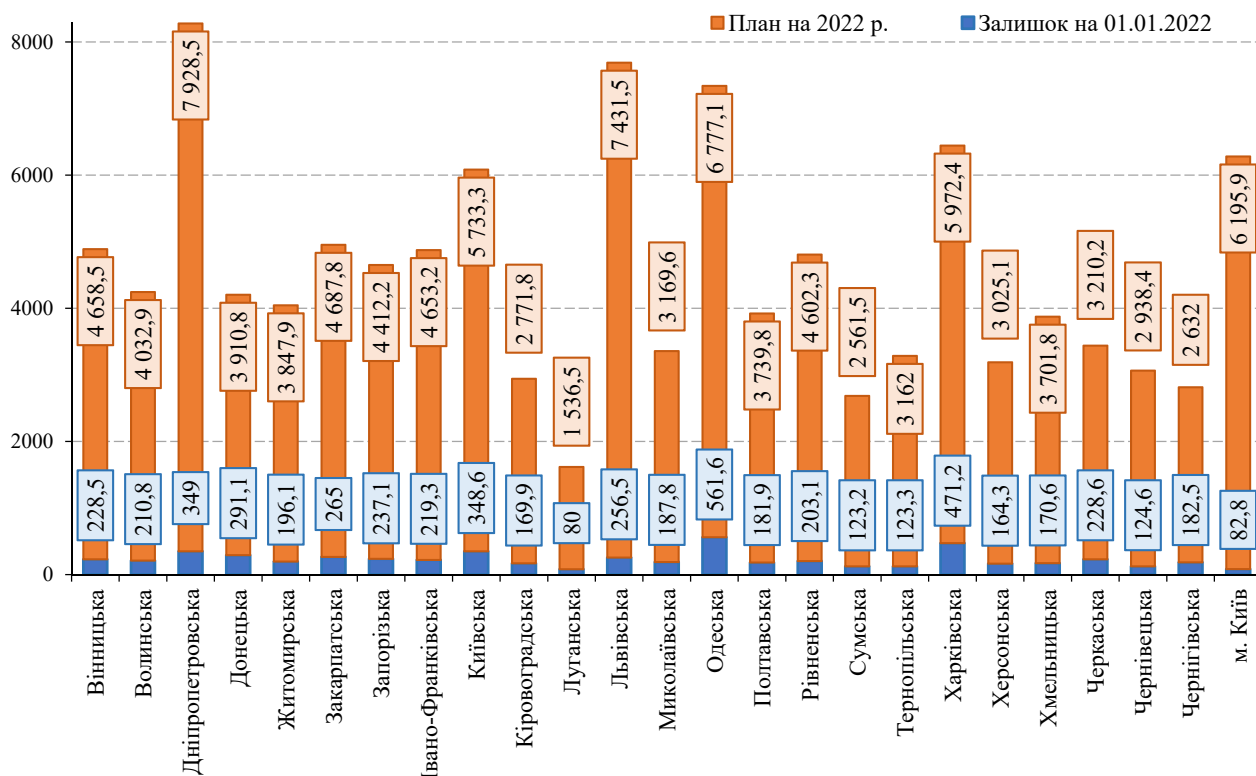

Рис. 5.2.2. Обсяги освітньої субвенції в розрізі регіонів: план на 2022 р. та залишок коштів станом на 1 січня 2022 р., млн грн

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>; Про використання залишків коштів за субвенціями : лист Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 № 1/3708-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vikoristannya-zalishkiv-koshtiv-za-subvenciyami>.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 01.04.2022 № 401¹⁶, освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на 2022 р. була зменшена на 10 % (10,8 млрд грн) і становила 97,2 млрд грн.

Водночас у листі МОН від 25.04.2022 № 1/4444-22 наголошується, що згідно з помісячним розписом видатків державного бюджету зазначені обсяги освітньої субвенції буде зменшено в червні-грудні поточного року, що призведе до недофінансування видатків на оплату праці педагогічних працівників закладів освіти, які здійснюються за рахунок освітньої субвенції, у середньому на 17 % щомісяця¹⁷. У зв'язку з цим керівники закладів мають право зменшувати розміри лише тих доплат і надбавок, які встановлені нормативними актами в граничних

¹⁶ Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2022 № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text>.

¹⁷ Про оплату праці працівників закладів освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 25.04.2022 № 1/4444-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-oplatu-pracivnikiv-zakladiv-osviti>.

розмірах або є необов'язковими (за складність, напруженість, виконання особливо важливої роботи, престижність праці тощо) та розмір яких залежить від наявного фонду заробітної плати, затвердженого в кошторисі.

За даними Міністерства фінансів України, станом на 1 липня 2022 р. залишки коштів освітньої субвенції на рахунках місцевих бюджетів становили 14,3 млрд грн, із них найбільші залишки відповідно до ранжування накопичено в бюджетах міських територіальних громад – 6 млрд грн (41,96 %), сільських – 2,9 млрд грн (20,28 %), селищних – 2,7 млрд грн (18,88 %), в обласних бюджетах – 2,3 млрд грн (16,08 %), а найменші – у зведеному бюджеті м. Києва – 395 млн грн (2,8 %) ¹⁸.

Регіональний аналіз абсолютних значень невикористаних залишків освітньої субвенції (рис. 5.2.3) показує, що найбільша їх частина перебуває у зведених бюджетах Харківської, Одеської, Дніпропетровської, Київської, Донецької областей.

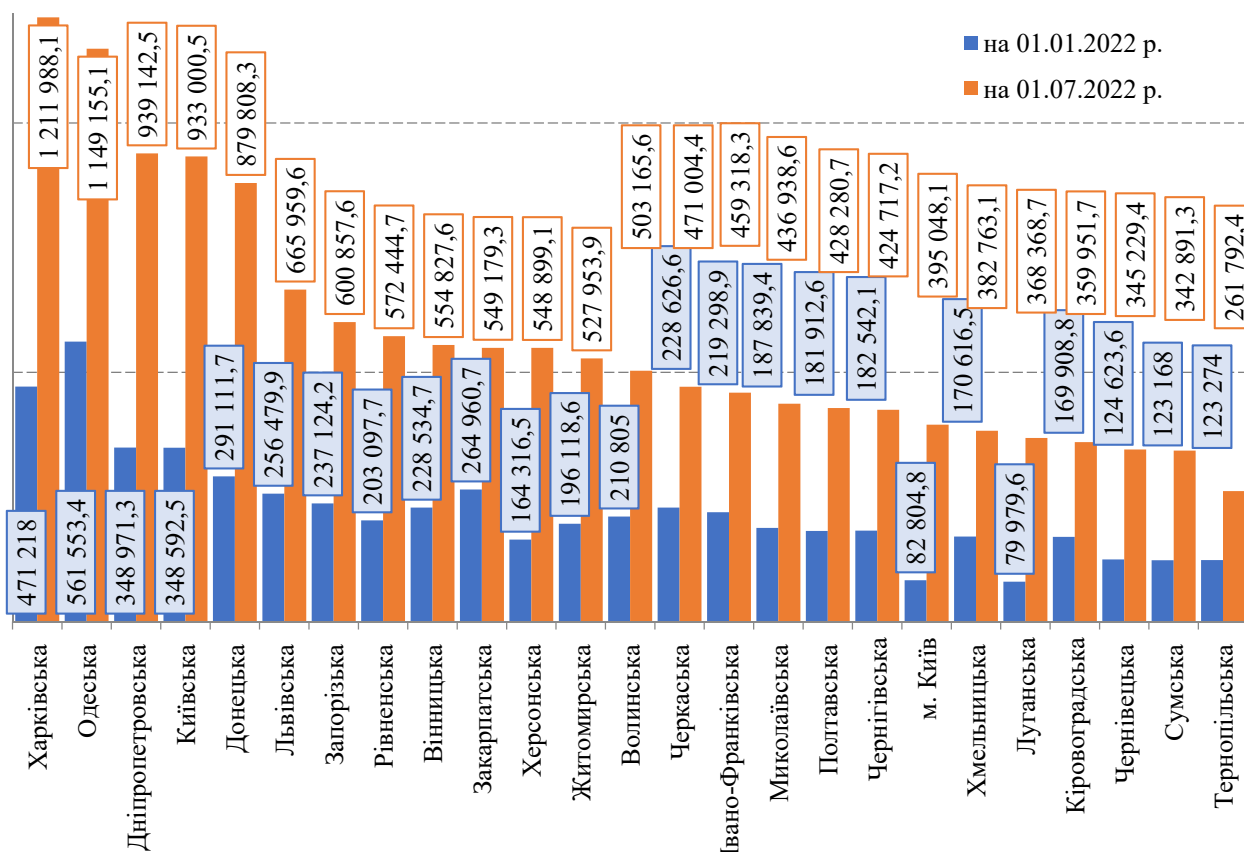

Рис. 5.2.3. Залишки освітньої субвенції станом на 1 січня та 1 липня 2022 р., тис. грн

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>; Мінфін: Освітня субвенція перераховується з державного до місцевих бюджетів двічі на місяць вчасно та в повному обсязі. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_osvitnia_subventsiia_pererakhovuietsia_z_derzhavnogo_do_mistsevikh_biudzhetiv_dvichi_na_misiats_vchasno_ta_v_povnomu_obsiazi-3565.

¹⁸ Мінфін: Освітня субвенція перераховується з державного до місцевих бюджетів двічі на місяць вчасно та в повному обсязі. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_osvitnia_subventsiia_pererakhovuietsia_z_derzhavnogo_do_mistsevikh_biudzhetiv_dvichi_na_misiats_vchasno_ta_v_povnomu_obsiazi-3565.

Для виявлення регіонів, у яких упродовж півріччя кошти освітньої субвенції використано найбільш неефективно, нами виконано розрахунок частки накопиченого залишку станом на 1 липня 2022 р. до річного обсягу розподіленої субвенції на 2022 р. із урахуванням залишку станом на 1 січня 2022 р. (рис. 5.2.4). Розраховане середнє значення цього показника загалом по Україні – 13,89 %.

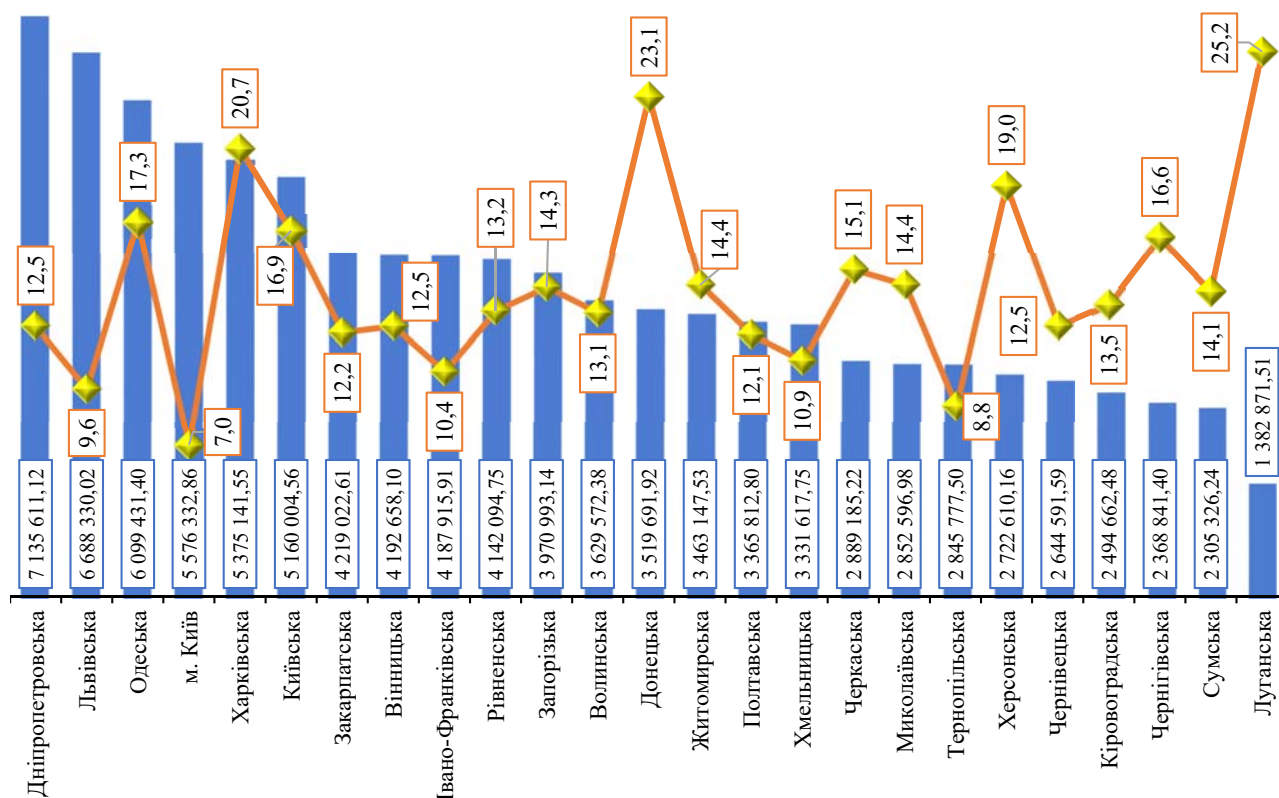

Рис. 5.2.4. Річний обсяг освітньої субвенції на 2022 р. та частка невикористаного залишку станом на 1 липня 2022 р., тис. грн, %

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>; Мінфін: Освітня субвенція перераховується з державного до місцевих бюджетів двічі на місяць вчасно та в повному обсязі. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_osvitnia_subventsiia_pererakhovuietsia_z_derzhavnogo_do_mistsevikh_biudzhativ_dvichi_na_misiats_vchasno_ta_v_povnomu_obsiazi-3565.

Накопичені залишки згідно із законодавством можуть бути спрямовані на придбання шкільних автобусів, оснащення шкіл комп'ютерами та мультимедійним обладнанням, придбання підручників. Також кошти можна надати на оновлення матеріально-технічної бази шкіл, здійснення заходів із забезпечення пожежної безпеки, ремонт і придбання обладнання для шкільних їдалень, підключення закладів освіти до Інтернету. Крім цього, залишки можуть спрямовуватися на будівництво й ремонт туалетних приміщень, заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб, оплату інших

заходів, націлених на підтримку населення в умовах воєнного стану, зокрема облаштування бомбосховищ у закладах освіти.

У межах виконання науково-дослідної роботи «Оцінювання ефективності використання ресурсного забезпечення в контексті надання якісних послуг для здобуття загальної середньої освіти» (ДР № 0121U111941) нами проведено аналіз використання територіальними громадами України коштів освітньої субвенції та місцевих бюджетів, спрямованих на оплату праці педагогічних працівників у 2021 р., і підготовлено аналітичну записку¹⁹.

Збір та опрацювання інформації здійснено ДНУ «ІОА» відповідно до листа МОН «Про надання щомісячного звіту про використання коштів освітньої субвенції» від 28.04.2021 № 1/11-2941. Щомісячно надходили оперативні дані від департаментів/управлінь освіти і науки обласних та Київської міської державних адміністрацій для всіх територіальних одиниць за такими показниками: 1) залишок коштів освітньої субвенції на початок звітнього місяця; 2) надходження коштів освітньої субвенції протягом звітнього місяця; 3) використаний обсяг освітньої субвенції (касові видатки) на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників; 4) обсяг коштів, спрямованих на посадові оклади; 5) обсяг коштів, спрямованих на надбавки за престижність праці; 6) використаний обсяг освітньої субвенції (касові видатки) на інші напрями, передбачені постановою КМУ від 14.01.2015 № 6; 7) залишок коштів освітньої субвенції на кінець звітнього періоду; 8) обсяг видатків, спрямованих на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників за рахунок місцевих бюджетів; 9) середня кількість фактичних ставок педагогічних працівників ЗЗСО згідно зі штатним розписом (учителів, інших педагогічних працівників, які не ведуть уроки).

Аналіз проводився для ЗЗСО. Розріз рівнів бюджетів охоплював обласні бюджети, бюджети міських, селищних, сільських територіальних громад (ТГ). Загалом інформацію було отримано від 1 463 ТГ.

За даними статистичної звітності із форми № 76-РВК «Зведений звіт закладу загальної середньої освіти», на початок 2021/2022 н. р. мережа денних ЗЗСО всіх форм власності та підпорядкування охоплювала 13 991 заклад, де навчалося 4 230 358 учнів.

Загальна кількість ставок учителів сягала 437 122,1 од., зокрема в ЗЗСО, що фінансуються з обласних бюджетів, – 19 309,4 од. (4,4 %); з бюджетів міських ТГ – 239 569,2 од. (54,8 %); з бюджетів селищних ТГ – 82 037,8 од. (18,8 %); з бюджетів сільських ТГ – 69 498,5 од. (15,9 %); з бюджету м. Києва – 26 707,2 од. (6,1 %).

Крім того, налічувалося 105 650,6 ставки інших педагогічних працівників, що не читають уроки, у т. ч. в обласних бюджетах – 10 989,5 од. (10,4 %); у міських ТГ – 53 189,4 од. (50,3 %); у селищних ТГ – 19 010,8 од. (18 %); у сільських ТГ – 15 098,7 од. (14,3 %); у м. Києві – 7 362,2 од. (7 %).

¹⁹ Гапон В. В., Барабаш О. А., Шаравська М. І., Дерена Т. С. Аналіз використання коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів на оплату праці педагогічних працівників у закладах загальної середньої освіти в 2021 році / ДНУ «Ін-т освітньої аналітики». Київ, 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/7_az_gapon_osvitnya-subvencziya-za-2021.pdf.

Загалом по Україні розмір середньої заробітної плати з нарахуваннями на одну ставку педагогічного працівника за кошти освітньої субвенції в ЗЗСО дорівнював 14 208 грн. Для закладів освіти, які фінансуються з коштів освітньої субвенції через обласні бюджети, середня заробітна плата становила 13 869 грн, через бюджети міських ТГ – 14 139 грн, через бюджети селищних ТГ – 14 529 грн, через бюджети сільських ТГ – 14 728 грн, через бюджет м. Києва – 12 659 грн. Як видно, найменшим розмір середньої заробітної плати педагогічних працівників, забезпеченої коштами освітньої субвенції, був у ЗЗСО, що фінансуються з бюджету м. Києва та обласних бюджетів.

Регіонами з найбільшими значеннями середньої заробітної плати, що виплачена за рахунок освітньої субвенції у 2021 р. (рис. 5.2.5), є: Закарпатська (15 631 грн), Чернівецька (15 036 грн), Рівненська (14 997 грн), Одеська (14 749 грн), Івано-Франківська (14 650 грн), Львівська (14 626 грн) області. Зауважимо, що чотири з них мають у своєму складі адміністративно-територіальні одиниці зі статусом гірського населеного пункту. Найнижчі ж розміри середньої зарплати, фінансованої з коштів освітньої субвенції, спостерігалися в м. Києві (12 659 грн), у Донецькій (12 991 грн), Сумській (13 451 грн) і Чернігівській (13 768 грн) областях, що на 3,7–10,9 % менше від середнього значення по Україні.

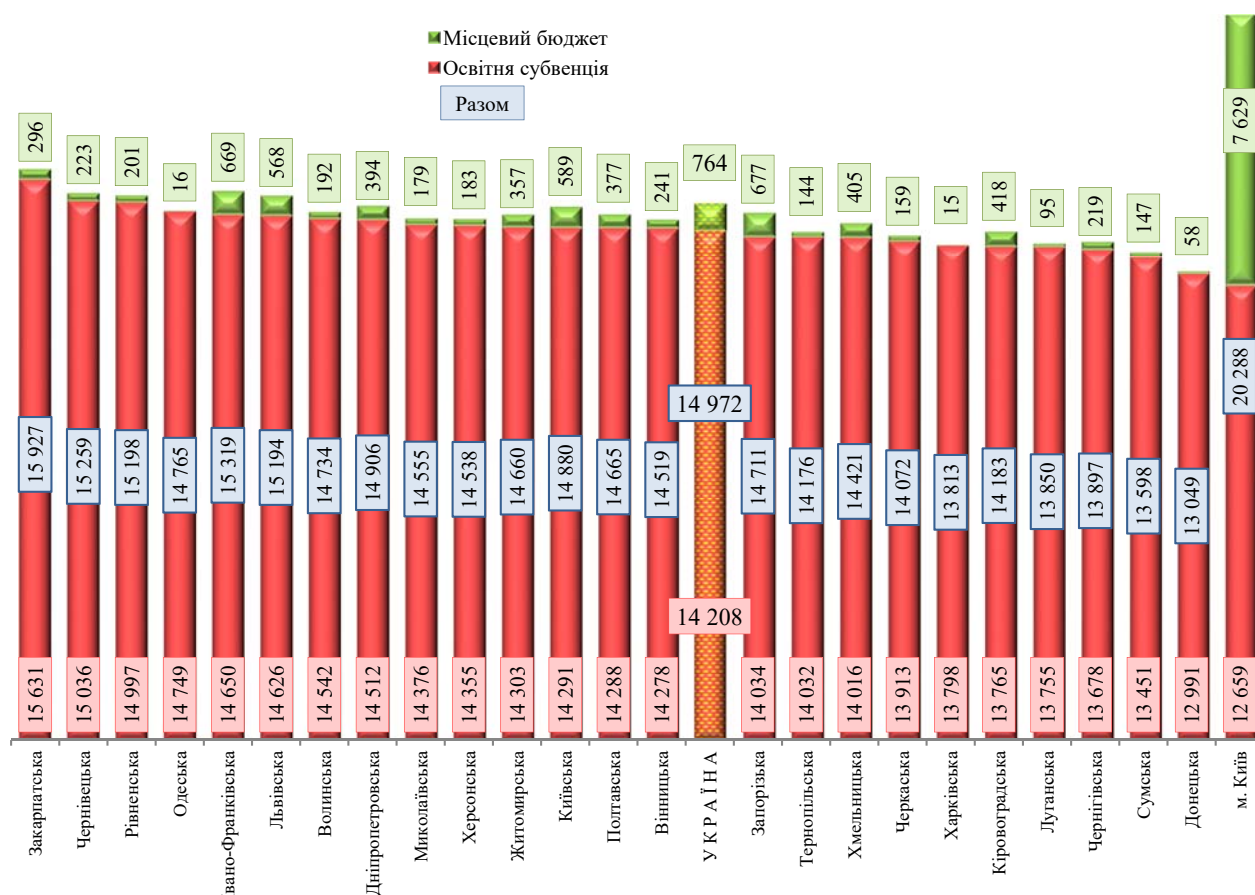

Рис. 5.2.5. Зведені дані по областях: середня місячна заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції та власні кошти місцевих бюджетів, грн

Побудовано авторами.

Обласні бюджети. У ЗЗСО, які фінансуються за кошти освітньої субвенції, що надійшли до обласних бюджетів, найвища середня заробітна плата педагогічних працівників із нарахуваннями зафіксована в Житомирській (17 994 грн), Запорізькій (17 072 грн), Закарпатській (16 918 грн), Черкаській (16 652 грн) та Полтавській (16 570 грн) областях, а найнижча – у Київській (7 847 грн), Івано-Франківській (8 863 грн), Херсонській (9 636 грн) і Сумській (9 776 грн) областях, що менше від середнього значення для бюджету цього рівня на 29,5–43,4 % (рис. 5.2.6).

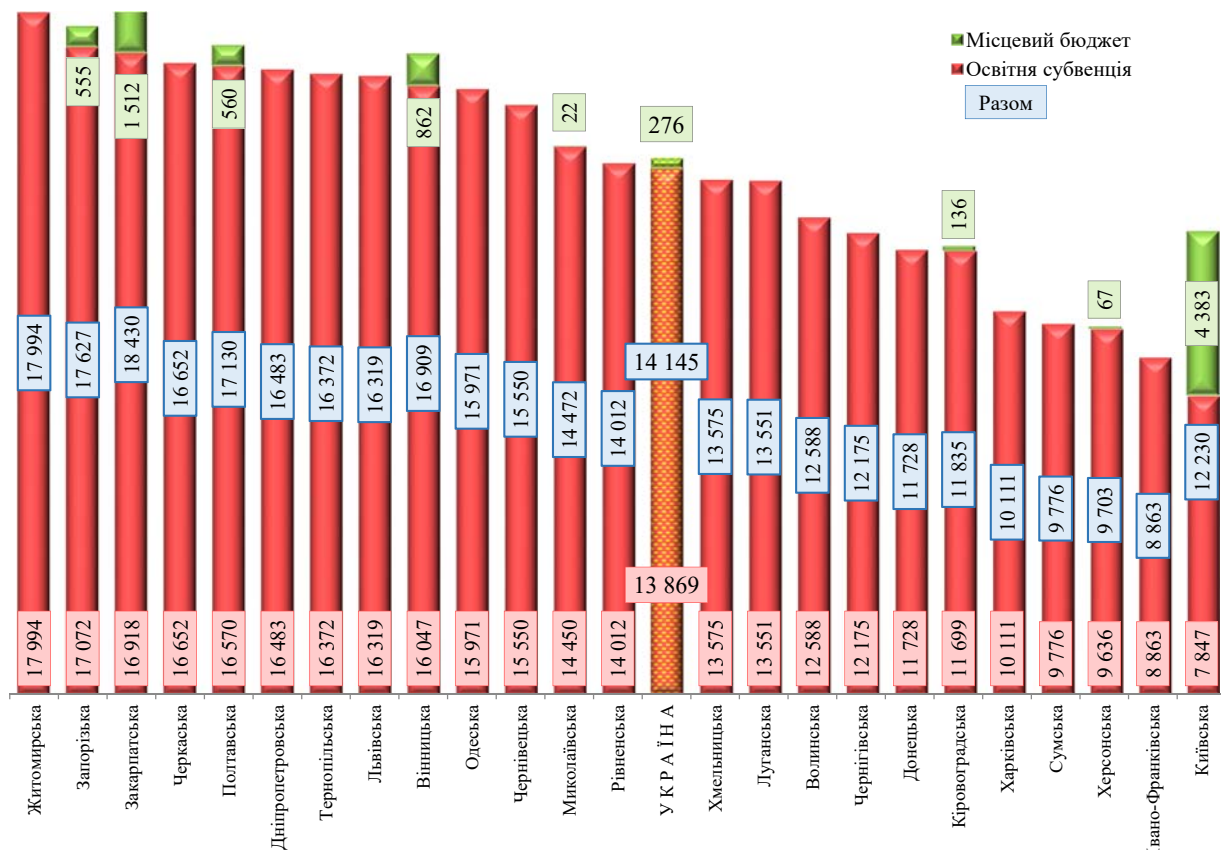

Рис. 5.2.6. Обласні бюджети: середня місячна заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції та власні кошти місцевих бюджетів, грн

Побудовано авторами.

Бюджети міських територіальних громад забезпечували за кошти освітньої субвенції найбільш сталий розмір середньої заробітної плати (з нарахуваннями) для педагогічних працівників (рис. 5.2.7). У 14 областях розмір середньої зарплати був дещо вищим за середнє значення для бюджету цього рівня. Найбільший розмір середньої заробітної плати спостерігається в ЗЗСО Рівненської (14 798 грн), Херсонської (14 688 грн), Миколаївської (14 671 грн), Житомирської (14 622 грн), Волинської (14 595 грн) та Одеської (14 503 грн) областей, а найменший – у Донецькій (13 103 грн), Запорізькій (13 512 грн), Кіровоградській (13 735 грн) і Харківській (13 761 грн) областях, що нижче від середнього значення для бюджету цього рівня на 2,7–7,3 %.

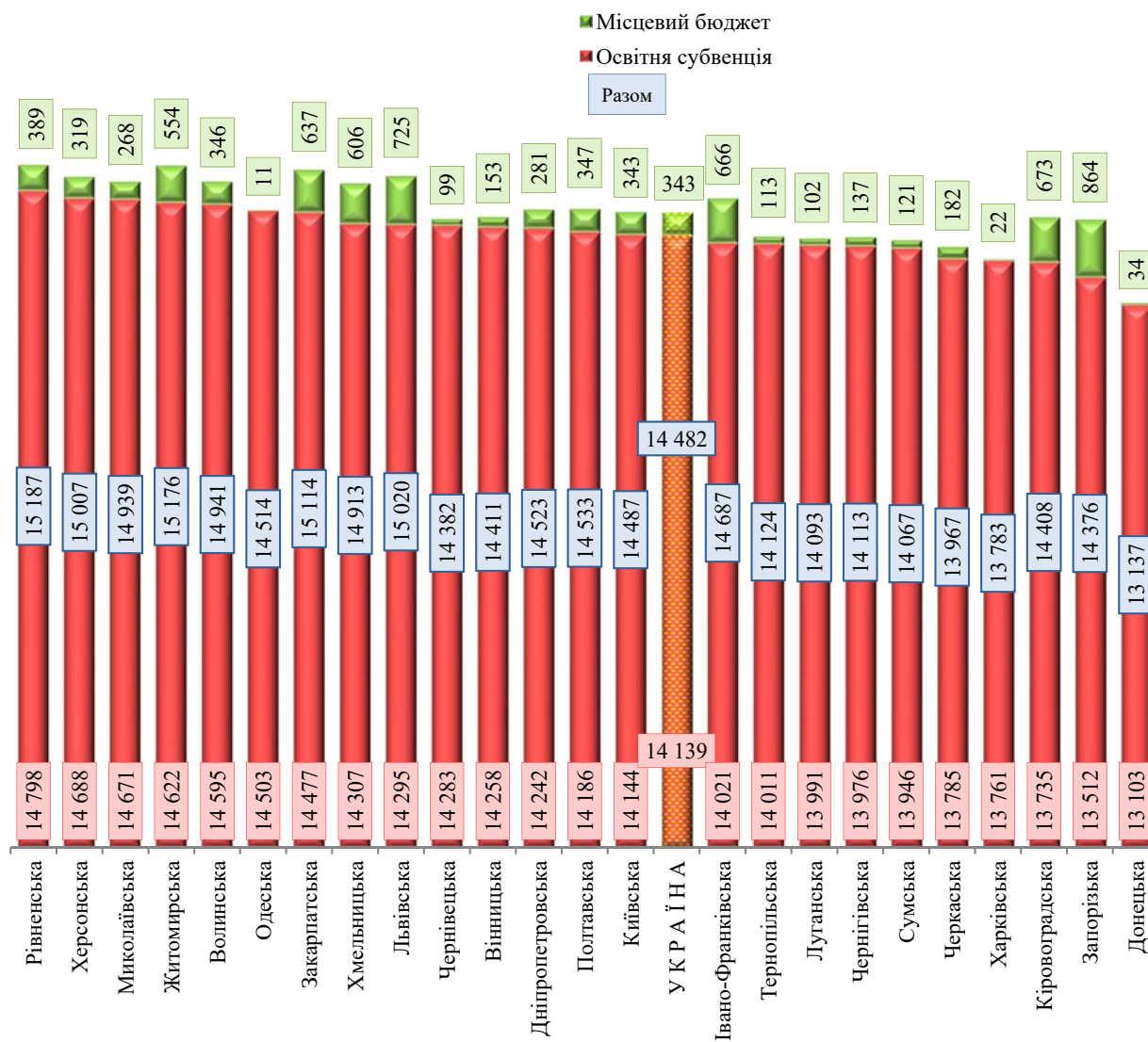

Рис. 5.2.7. Бюджети міських територіальних громад: середня місячна заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції та власні кошти місцевих бюджетів, грн

Побудовано авторами.

Бюджети селищних територіальних громад за кошти освітньої субвенції забезпечили найвищі значення середньої заробітної плати педагогічних працівників (із нарахуваннями) у Закарпатській (16 622 грн), Івано-Франківській (16 352 грн), Львівській (15 559 грн), Чернівецькій (15 450 грн), Рівненській (15 097 грн), Харківській (15 019 грн), Київській (14 903 грн) областях (рис. 5.2.8). Найнижчими значення цього показника були в Донецькій (12 772 грн), Сумській (13 221 грн) і Луганській (13 610 грн) областях, що на 6,7–12,5 % менше від середнього значення.

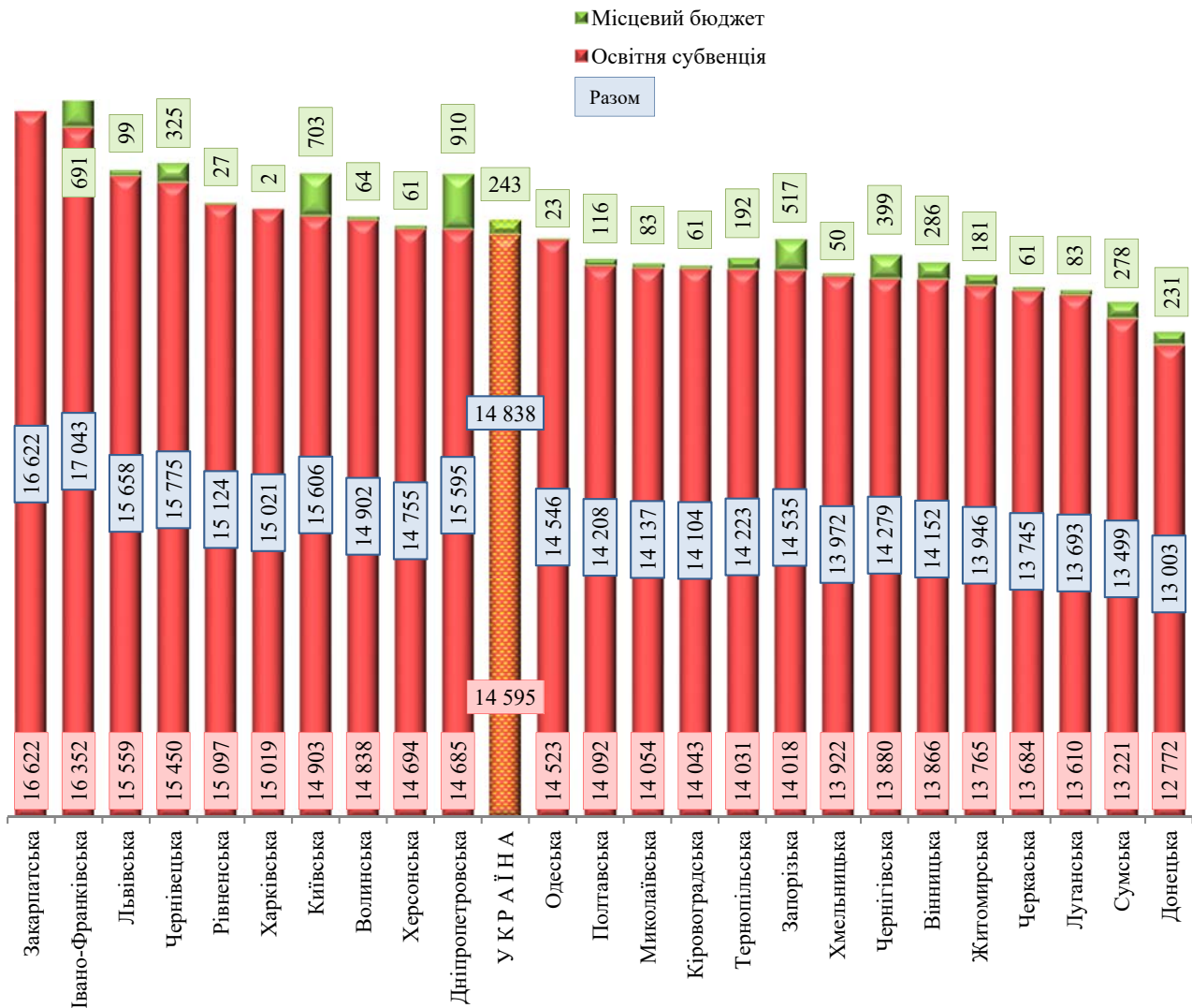

Рис. 5.2.8. Бюджети селищних територіальних громад: середня місячна заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції та власні кошти місцевих бюджетів, грн

Побудовано авторами.

Бюджети сільських територіальних громад (рис. 5.2.9). З коштів освітньої субвенції найвища середня заробітна плата педагогічних працівників (із нарахуваннями) в ЗЗСО спостерігалася в Закарпатській (16 278 грн), Чернівецькій (15 835 грн), Київській (15 662 грн), Львівській (15 545 грн), Рівненській (15 512 грн) та Івано-Франківській (15 453 грн) областях, а найнижча – у Луганській (12 663 грн), Чернігівській (12 734 грн) і Хмельницькій (13 323 грн) областях, що менше від середнього значення для бюджету цього рівня на 9,5–14 %. У решті регіонів середній розмір заробітної плати коливається від 13,5 тис. до 15 тис. грн.

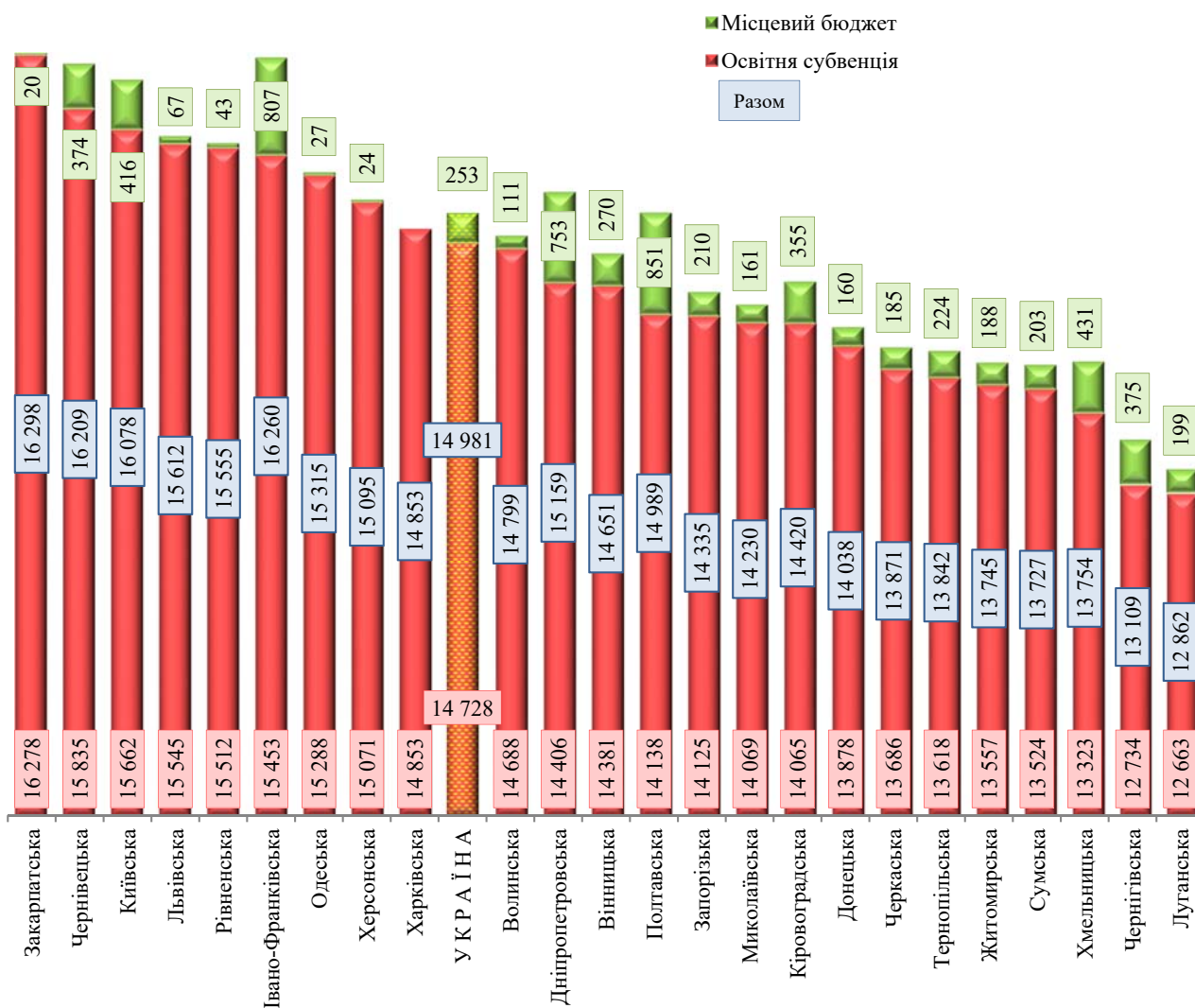

Рис. 5.2.9. Бюджети сільських територіальних громад: середня місячна заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції та власні кошти місцевих бюджетів, грн

Побудовано авторами.

Розкид (мінімум-максимум) середньої місячної заробітної плати (з нарахуваннями) педагогічних працівників, забезпеченої коштами освітньої субвенції, у бюджетах всіх рівнів, наявних в області, відображено на рис. 5.2.10.

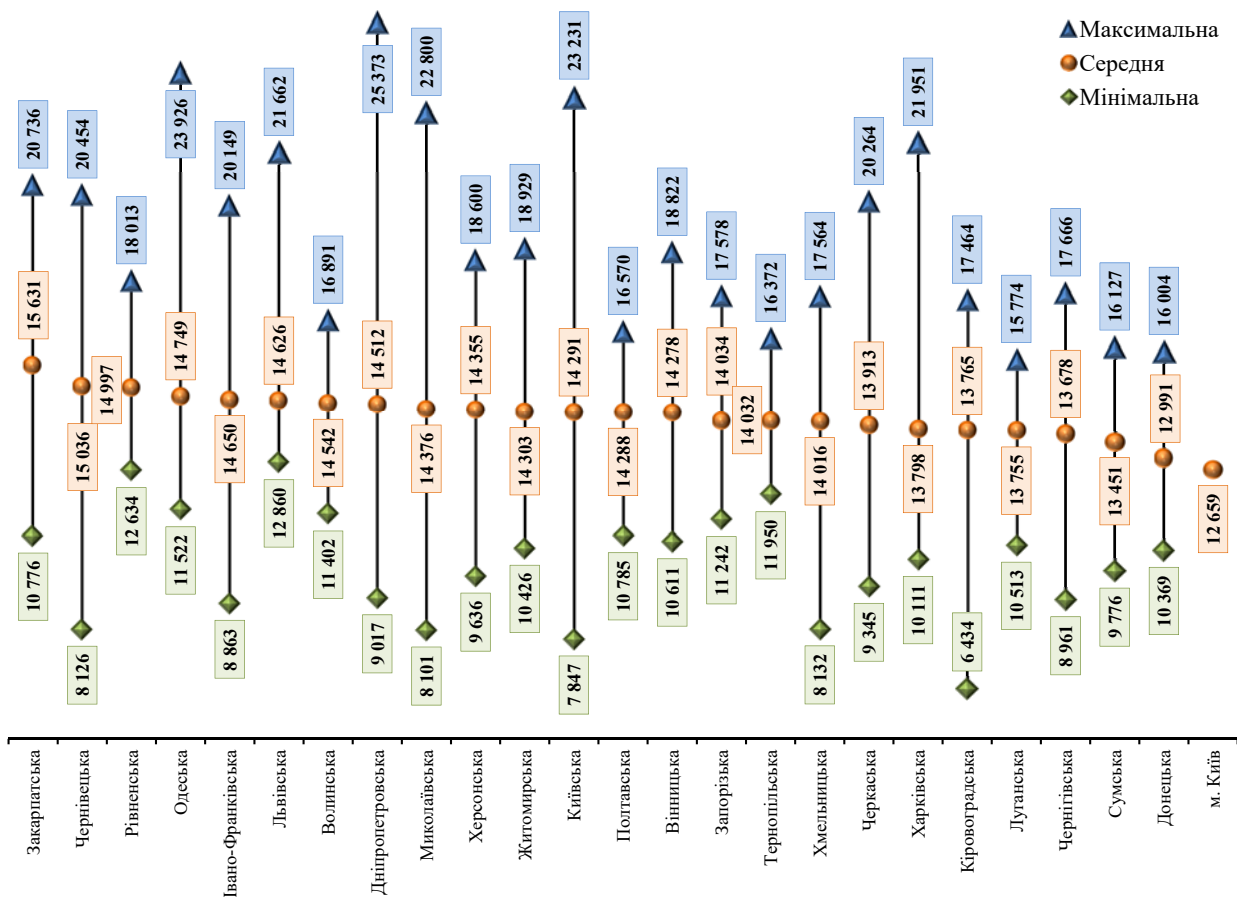

Рис. 5.2.10. Розкид (мінімум-максимум) середньої місячної заробітної плати (з нарахуваннями) педагогічних працівників, забезпеченої коштами освітньої субвенції в бюджетах усіх рівнів, наявних в області, грн

Побудовано авторами.

Органи місцевого самоврядування (549 ТГ, 37,5 %) надавали на оплату праці педагогічних працівників також власні кошти з місцевих бюджетів. Упродовж 2021 р. таких коштів було спрямовано 4,974 млрд грн, що становить 5,4 % обсягу освітньої субвенції, використаної на оплату праці цієї категорії працівників. При цьому видатки з обласних бюджетів дорівнювали 0,1 млрд грн, із бюджетів міських ТГ – 1,203 млрд грн, селищних ТГ – 0,294 млрд грн, сільських ТГ – 0,257 млрд грн, із бюджету м. Києва – 3,12 млрд грн.

Серед регіонів обсяг видатків із місцевих бюджетів, спрямованих на оплату праці педагогічних працівників ЗЗСО, був найбільшим у Львівській (248,9 млн грн), Київській (199,6 млн грн), Дніпропетровській (190,2 млн грн), Запорізькій (187 млн грн), Івано-Франківській (182,1 млн грн), Хмельницькій (94 млн грн), Житомирській (87,2 млн грн), Полтавській (86 млн грн), Закарпатській (78,4 млн грн), Кіровоградській (71,3 млн грн) областях. Це уможливило, у розрахунку на одну ставку педагогічного працівника, підвищення загального розміру середньої заробітної плати.

Надбавки виконують стимулюючу функцію заробітної плати з метою підвищення професійної майстерності педагогічних працівників, виявлення їх творчого потенціалу та креативності. Відповідно до нормативно-правових актів,

надбавка за престижність праці не може бути меншою за 5 % і перевищувати 30 % посадового окладу. Її розмір встановлює керівник ЗЗСО в межах фонду оплати праці та на весь обсяг навчального навантаження, що виконує працівник.

Загалом по Україні середній відсоток надбавки за престижність праці педагогічних працівників становить 19,8 %, зокрема в ЗЗСО, що фінансуються з обласних бюджетів, – 20,7 %, із бюджетів міських ТГ – 18,3 %, селищних ТГ – 20,3 %, сільських ТГ – 21,6 %, із бюджету м. Києва – 25,7 %.

У зведених бюджетах регіонів середня надбавка за престижність праці була найвищою в м. Києві (25,7 %), Закарпатській (25,1 %), Херсонській (22,6 %), Львівській (22,3 %) і Миколаївській (21,5 %) областях, а найменшою – у Сумській (15 %), Тернопільській (15,9 %), Чернігівській (16,1 %) та Київській (17,2 %) областях (рис. 5.2.11).

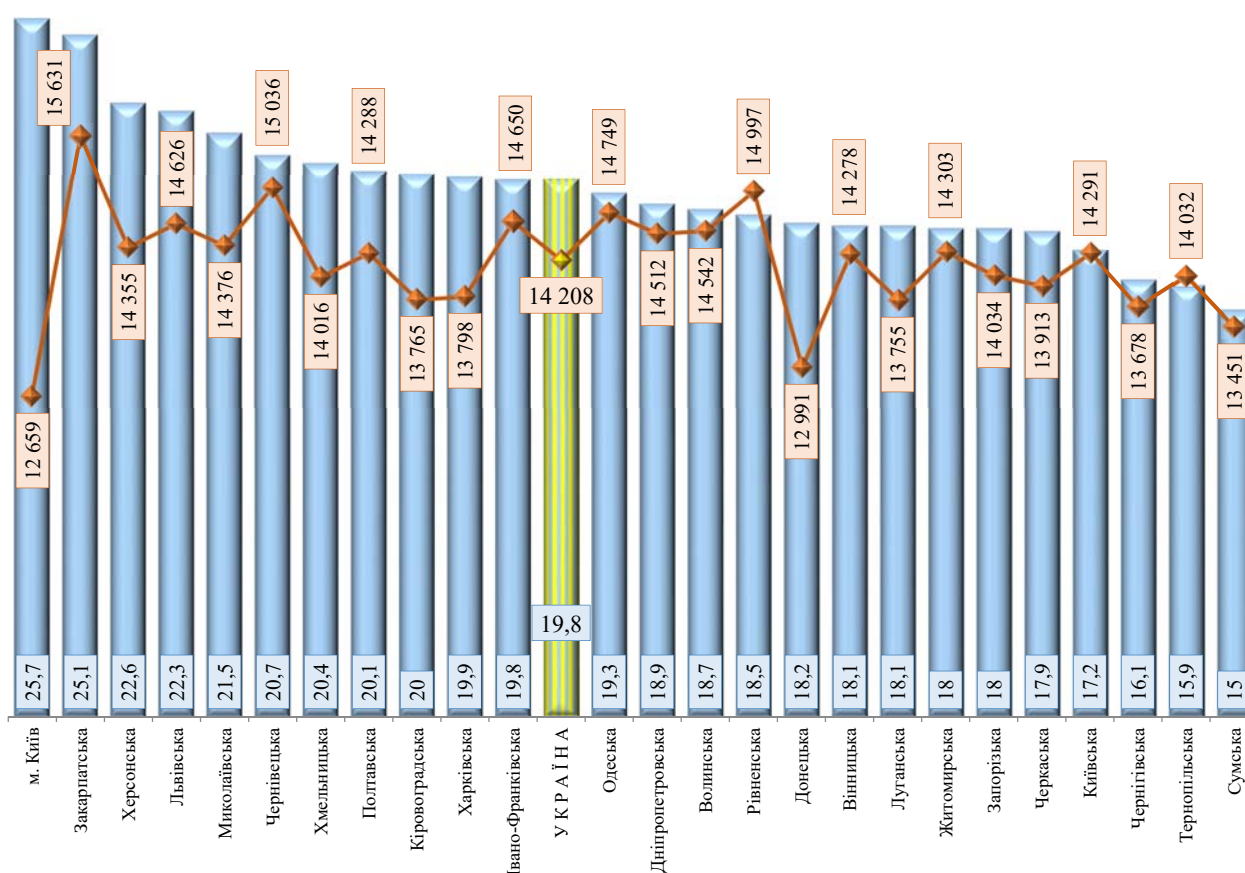

Рис. 5.2.11. Зведені дані по областях: середня надбавка за престижність праці педагогічних працівників та середня місячна заробітна плата (з нарахуваннями) за кошти освітньої субвенції, %, грн

Побудовано авторами.

Одним із показників ефективності використання бюджетних коштів закладами освіти є оцінювання вартості навчання одного учня за рахунок коштів освітньої субвенції, що надається з державного бюджету у вигляді трансферту місцевим бюджетам.

Середні витрати на одного учня визначалися виходячи з використаного обсягу освітньої субвенції за 2021 р. та чисельності учнів у ЗЗСО за відповідними рівнями бюджетів.

Загалом по Україні середні фактичні витрати на одного учня з коштів освітньої субвенції становили 22 295 грн. Зокрема, у ЗЗСО, що фінансуються через обласний бюджет, ця величина дорівнювала 70 856 грн, через бюджет селищних громад – 27 626 грн, сільських ТГ – 28 672 грн. Найнижчими середні витрати були у зведеному бюджеті м. Києва (17 205 грн) та в бюджеті міських ТГ (18 983 грн).

У 19 областях середні витрати на одного учня з коштів освітньої субвенції перевищували середнє значення по Україні, а саме: у Тернопільській (25 576 грн), Житомирській (25 371 грн), Івано-Франківській (24 897 грн), Вінницькій (24 423 грн) і Закарпатській (24 284 грн) областях. Найменшими й нижчими за середнє значення по Україні такі витрати були в м. Києві (17 205 грн), Донецькій (19 703 грн), Харківській (19 730 грн) та Київській (20 709 грн) областях (рис. 5.2.12).

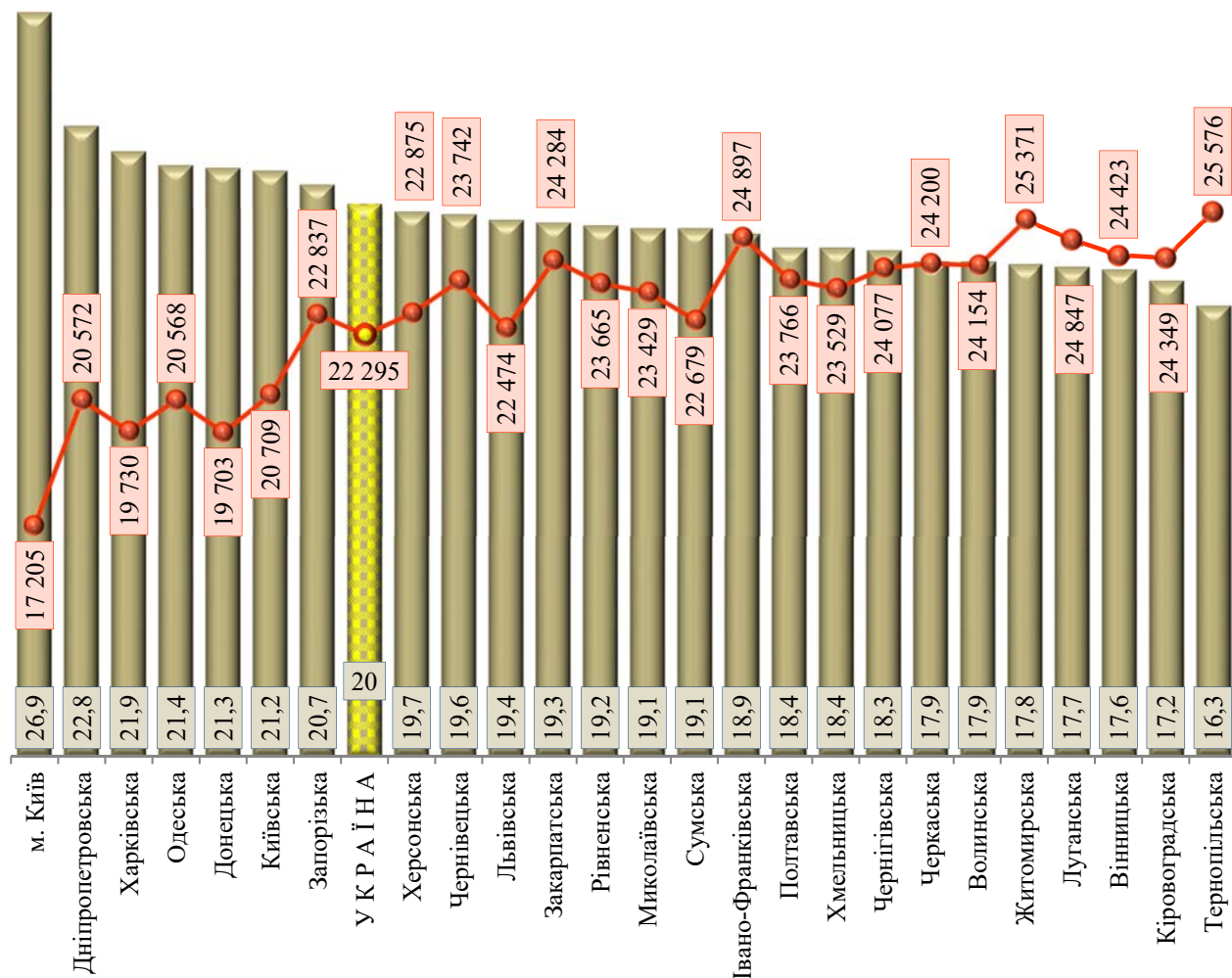

Рис. 5.2.12. Зведені дані по областях: середня наповнюваність класів та середні фактичні витрати на одного учня з коштів освітньої субвенції, осіб, грн

Побудовано авторами.

У процесі дослідження нами розроблено інформаційне й методологічне забезпечення для оцінювання фінансового потенціалу регіонів. Зокрема, визначено параметри та індикатори для оцінювання ефективності функціонування фінансової системи регіону на прикладі територіальних громад (міських, селищних, сільських) Львівської області, розроблено математичні моделі для аналізу ефективності розподілу й використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у 2021 р.

Аналітичні дослідження щодо визначення параметрів та індикаторів оцінювання ефективності використання коштів освітньої субвенції регіону проведено на прикладі територіальних громад у Львівській області. На початок 2021 р. у цьому регіоні налічувалося 73 ТГ, зокрема 39 міських, 17 селищних і 17 сільських. Сім міських ТГ мають гірські населені пункти, в яких навчаються 7 152 учні (27,06 %), три селищні ТГ – 6 334 учні (100 %), три сільських ТГ – 2 739 учнів (71,29 %).

За даними статистичної форми звітності № 76-РВК «Зведений звіт закладу загальної середньої освіти», на початок 2021/2022 н. р. у Львівській області налічувалося 1 130 ЗЗСО різних типів і форм власності, в яких здобували освіту 289 187 учнів. При цьому 1 104 ЗЗСО належать до комунальних закладів МОН, де навчається 284 986 учнів (98,54 %), 25 ЗЗСО – до приватних закладів (3 806 учнів; 1,32 %) та є один заклад, підпорядкований Міністерству культури та інформаційної політики України, в якому навчається 395 учнів (0,14 %).

Оцінювання ефективності використання коштів освітньої субвенції територіальними громадами загалом в Україні та у Львівській області проведено на основі розрахованих індикаторів, що характеризують: рівень середньої оплати праці педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції і власні кошти ТГ; частку використаного на заробітну плату педагогічних працівників ЗЗСО річного обсягу коштів освітньої субвенції, отриманого ТГ, з урахуванням сформованого залишку на початок року; середню надбавку за престижність праці; залишок коштів освітньої субвенції на 1 січня 2022 р. та його частку в сумі обсягу освітньої субвенції, одержаної упродовж року з урахуванням залишку на початок 2021 р.; щорічні середні витрати з коштів освітньої субвенції в розрахунку на одного учня та на один клас; середню наповнюваність класів учнями; середню чисельність учнів на одну ставку вчителя.

У процесі дослідження доведено, що одним із показників ефективності використання коштів освітньої субвенції є частка використаного річного обсягу коштів, що була безпосередньо спрямована на заробітну плату педагогічним працівникам. Так, у 2021 р. цей показник у міських ТГ Львівської області становив 94,5 %, у селищних – 95 %, що є вищим за середнє значення для зазначених бюджетів по Україні (93,5 і 90,9 % відповідно). У сільських бюджетах (87 %) та обласному бюджеті (44,9 %) цей показник був меншим за середнє значення по Україні (87,3 і 54,3 % відповідно).

Розрахунок середньої вартості навчання одного учня за рахунок коштів освітньої субвенції показав: загалом у Львівській області вони становили 22 474 грн, що майже дорівнює середнім витратам у цілому по Україні. З'ясовано, що найбільші значення цього показника спостерігалися в громадах,

які належать до гірських територій області, що вплинуло й на збільшення середнього значення по області.

Упродовж 2022 р. змінювалися підходи до збору, опрацювання й аналізу інформації щодо ефективності використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників ЗЗСО. Варто наголосити: моніторинг використання освітньої субвенції є одним із найважливіших завдань МОН, що підтверджується нормативно-правовими актами держави. Починаючи з травня 2022 р. Міністерство щомісячно надавало Світовому банку відповідні інформаційно-аналітичні матеріали стосовно використання коштів освітньої субвенції в розрізі областей і територіальних громад. Ця робота має продовжуватись і в 2023 р., але на більш сучасному рівні збору й опрацювання інформації.

ДНУ «ІОА» розпочато дослідження в межах виконання НДР «Підвищення інформаційної прозорості використання коштів цільових субвенцій закладами освіти в Україні». Метою цього прикладного наукового дослідження є розроблення методичних засад створення інформаційної системи каскадного збору фінансової звітності від рівня ЗЗСО для підвищення прозорості використання коштів цільових субвенцій та забезпечення умов для ухвалення управлінських рішень на основі достовірних і доказових даних. Головним завданням є розроблення методичних підходів до вдосконалення механізму контролю з боку МОН за розподілом та використанням коштів цільових субвенцій; переліку інформативних фінансових індикаторів використання бюджетних коштів цільових субвенцій; форм фінансової звітності на рівні ЗЗСО; підходів до автоматизації збору фінансової звітності та архітектури баз цих даних, Концепції створення інформаційної системи збору статистичної звітності закладів освіти в частині використання коштів цільових субвенцій; Технічного завдання на модернізацію ПАК «АІКОМ» у частині створення модуля збору, обробки, зберігання, аналізу й поширення інформації з розподілу та використання коштів цільових субвенцій; макета вебпредставлення фінансової інформації на Порталі відкритих даних Інституту (Open Data).

5.3. Фінансова підтримка зарубіжними країнами та міжнародними фінансовими організаціями освітнього процесу в умовах воєнного стану

Міжнародна фінансова підтримка окремих країн у період їх соціальної нестабільності має вже досить тривалу історію. Зокрема, після Другої світової війни багато країн потребували нового безпекового порядку, а також додаткових фінансових ресурсів для подолання наслідків війни. У 1945 р. із цією метою представники 50 країн заснували Організацію Об'єднаних Націй (ООН), а Велика Британія додатково прийняла Закон про розвиток і добробут колоній. У 1946 р. Франція створила Фонд соціального та економічного розвитку морських територій. У 1947 р. Державний секретар США Дж. К. Маршалл висунув ідею створення програми допомоги США для відбудови післявоєнної Європи, й у 1948 р. країни – одержувачі допомоги за планом Маршалла створили Організацію європейського економічного співробітництва, а США заснували Агентство економічного співробітництва тощо. І до сьогодні вживаються інші інституційно-організаційні заходи, що мають на меті забезпечення стабільності та фінансово-економічної стійкості країн-учасниць.

У наш час питання міжнародної фінансової підтримки не втратило актуальності, а з посиленням євроінтеграційних і глобалізаційних процесів набуло особливих масштабів. Після здобуття незалежності Україна стала повноцінним учасником глобальної фінансової системи, що дало їй змогу отримувати міжнародне фінансування на розвиток економіки та для розв'язання проблем структурної перебудови й реалізації відповідних реформ.

На сьогодні наша держава зіштовхнулася з найбільш руйнівним викликом: 24 лютого 2022 р. РФ за підтримки РФ розв'язала широкомасштабну агресивну війну на території України. Загарбницька війна супроводжується численними жертвами серед мирного населення України, зокрема вона забрала життя вже понад 200 українських дітей. Російські окупанти навмисне створюють умови для виникнення гуманітарної кризи, спричиняють масштабні руйнування об'єктів житлової й соціальної інфраструктури. Упродовж перших двох місяців війни майже 1 500 закладів освіти постраждали від бомбардувань і обстрілів, із них понад 100 закладів зруйновано повністю²⁰. Як свідчать дані, наведені в табл. 5.3.1, у розрізі освітніх рівнів найбільша частка руйнувань освітньої інфраструктури припадає на заклади загальної середньої (загалом 707 шкіл) та дошкільної (592 дитячі садки) освіти, що становить понад 85 % усіх пошкоджених і зруйнованих закладів освіти.

У регіональному розрізі найбільші руйнування освітньої інфраструктури зафіксовано на територіях, де ведуться (велися) активні бойові дії, а саме в Харківській та Донецькій областях, а також у Луганській, Миколаївській, Чернігівській і Київській областях: на цих територіях руйнування становлять 84,5 % усіх руйнувань освітньої інфраструктури регіонів України (табл. 5.3.2).

²⁰ Освіта під загрозою / М-во освіти і науки України. URL: <https://saveschools.in.ua/>.

Таблиця 5.3.1

Кількість пошкоджених та зруйнованих закладів освіти в Україні у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України (станом на 4 травня 2022 р.), од.

Заклади освіти	Кількість пошкоджених закладів освіти	Кількість зруйнованих закладів освіти	Загальна кількість пошкоджених і зруйнованих закладів освіти
Заклади дошкільної освіти	526	66	592
Заклади загальної середньої освіти	683	24	707
Заклади спеціалізованої освіти	16	3	19
Заклади позашкільної освіти	19	1	20
Заклади професійної (професійно-технічної) освіти	89	6	95
Заклади фахової передвищої освіти	53	1	54
Заклади вищої освіти	34	1	35
Разом	1 420	102	1 522

Складено авторами за: Освіта під загрозою / М-во освіти і науки України. URL: <https://saveschools.in.ua/>.

Таблиця 5.3.2

Кількість пошкоджених та зруйнованих закладів освіти в Україні у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України в регіональному розрізі (станом на 4 травня 2022 р.), од.

Регіон	Кількість пошкоджених закладів освіти	Кількість зруйнованих закладів освіти	Загальна кількість пошкоджених та зруйнованих закладів освіти
АР Крим*	0	0	0
Вінницька обл.	13	0	13
Волинська обл.	0	0	0
Дніпропетровська обл.	13	0	13
Донецька обл.*	329	1	330
Житомирська обл.	77	1	78
Закарпатська обл.	0	0	0
Запорізька обл.	9	18	27
Івано-Франківська обл.	0	0	0
Київська обл.	113	3	116
Кіровоградська обл.	1	0	1
Луганська обл.*	128	6	134
Львівська обл.	1	0	1
Миколаївська обл.	123	7	130
Одеська обл.	6	0	6
Полтавська обл.	0	0	0
Рівненська обл.	2	0	2
Сумська обл.	45	1	46
Тернопільська обл.	0	0	0

Регіон	Кількість пошкоджених закладів освіти	Кількість зруйнованих закладів освіти	Загальна кількість пошкоджених та зруйнованих закладів освіти
Харківська обл.	320	51	371
Херсонська обл.	63	4	67
Хмельницька обл.	1	0	1
Черкаська обл.	14	0	14
Чернівецька обл.	0	0	0
Чернігівська обл.	120	10	130
м. Київ	76	0	76

*АР Крим, окремі регіони Донецької та Луганської областей мають статус тимчасово окупованих російською федерацією територій України з 2014 р.

Складено авторами за: Освіта під загрозою / М-во освіти і науки України. URL: <https://saveschools.in.ua/>.

Зважаючи на інформацію, наведену в табл. 5.3.1 і 5.3.2, для відновлення освітньої інфраструктури Україна потребує додаткових зовнішніх джерел фінансової допомоги.

За даними Міжнародної організації з міграції²¹, після початку повномасштабної війни з росією понад 7,7 млн українців (17,5 % загальної чисельності населення) були змушені залишити свої домівки та переселитися до безпечнішої місцевості як у межах України, так і за кордоном.

Війна, безперечно, негативно позначилася на всіх сферах життя українців, зокрема загострила економічну ситуацію в нашій країні. За оцінками експертів, наслідки війни є загрозливими, й не тільки для України, а також для ЄС і світової економіки загалом. Згідно з підрахунками Міжнародного валютного фонду, через війну РФ проти України прогнозується спад економіки в 143 країнах світу, а в Україні вона може впасти на 35 %. За аналітичними даними Світового банку²², обсяг ВВП України впродовж 2022 р. зменшиться на 45,1 % (скорочення очікується за всіма складовими). Так, лише за перший тиждень війни національна економіка втратила 12,2 млн дол. США унаслідок руйнування інфраструктури²³, й ця цифра, на жаль, зростає щодня та станом на кінець квітня 2022 р. перевищила 500 млрд дол.

21 квітня 2022 р. у Вашингтоні під час зустрічі з міжнародними партнерами на Spring Meetings 2022²⁴, яка організовується спільно Світовим банком і МВФ, Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль повідомив, що відбудова й відновлення України коштуватимуть щонайменше 600 млрд дол. США, та закликав представників зарубіжних країн і міжнародних фінансових організацій надати їй термінове короткострокове фінансування.

За цих умов фінансова підтримка та допомога міжнародних партнерів є вкрай важливими, адже дадуть змогу не тільки відновити національну економіку, а й пришвидшити перемогу України над країною-агресором, а також

²¹ International Organization for Migration. URL: <https://ukraine.iom.int/>.

²² World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery / International Monetary Fund. Washington, DC, 2022.

²³ Financial club. URL: <http://www.finclub.net>.

²⁴ Spring meetings. URL: <https://www.worldbank.org/en/meetings/splash/spring>.

сприятимуть розв'язанню актуальних проблем, характерних для воєнного часу, серед яких чільне місце належить організації освітнього процесу під час дії воєнного стану.

Питання міжнародної фінансової допомоги досліджувалось у працях багатьох зарубіжних та українських учених. У 1943 р. П. Розенштейн²⁵ довів обґрунтованість надання скоординованої фінансової допомоги країнам Східної та Південно-Східної Європи. У 1950-х і 1960-х роках дискутувалися питання ефективності такої фінансової допомоги. Провідний американський учений П. Самуельсон більш критично ставився до міжнародної фінансової допомоги бідним країнам. На сьогодні ці питання не втратили актуальності, особливо в умовах фінансово-економічних криз, військових дій та інших потрясінь для людства. Останнє з таких потрясінь – пандемія COVID-19, що стала предметом досліджень у частині оцінки ефективності фінансової допомоги, одним із яких є праця «Взаємна вигода чи витік ресурсів? Ставлення до міжнародної фінансової допомоги під час ранньої пандемії COVID-19»²⁶. У багатьох публікаціях розглядалася фінансова допомога для охорони здоров'я, а також вплив міжнародної фінансової допомоги на можливості запобігання, виявлення й реагування на надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я²⁷.

Стосовно сфери освіти слід зазначити, що ще на початку 1960-х років її почали включати як компонент іноземної допомоги, оскільки вона є основним чинником суспільного розвитку²⁸. Розглядалася низка проблем, пов'язаних із фінансовою підтримкою освіти, досліджувалась ефективність такої фінансової допомоги, дискутувалися основні проблеми реалізації освітніх програм та розроблялися шляхи покращення фінансової допомоги у сфері освіти.

У свою чергу, цілий ряд вітчизняних учених досліджували питання міжнародної фінансової підтримки, серед них В. Колосова, яка вивчала системну співпрацю з провідними МФО в частині фінансування розв'язання багатьох ключових фінансово-економічних і соціальних проблем розвитку як окремих країн, так і глобального економічного простору. Передусім ідеться про усунення диспропорцій платіжних балансів, дефіцитів державних бюджетів, радикальні економічні й соціальні реформи в країнах з економікою перехідного типу, у т. ч. в Україні, яких не можна було досягти лише за рахунок внутрішніх макростабілізаційних чинників²⁹. Оскільки сьогодні дедалі частіше пропагується «план Маршалла» для України в післявоєнний період, можна звернутися до праці³⁰, в якій оцінюється ефективність застосування такого плану. У згаданій

²⁵ *Rosenstein-Rodan P. N. Problems of industrialisation of Eastern and South-Eastern Europe. The Economic Journal. 1943. No. 53.210/211. P. 202-211.*

²⁶ *Dolan L. R., Nguyen Q. Mutual gain or resource drain? Attitudes toward international financial assistance during the early COVID-19 pandemic. International Interactions. 2021. No. 47 (6). P. 1131-1150.*

²⁷ *Boyce M. R., Meyer M. J., Kraemer J. D., Katz R. Financial Assistance for Health Security: Effects of International Financial Assistance on Capacities for Preventing, Detecting, and Responding to Public Health Emergencies. International Journal of Health Policy and Management. 2021. No. X (X). P. 1-8.*

²⁸ *Heyneman S. P., Lee B. International organizations and the future of education assistance. International Journal of Educational Development. 2016. No. 48. P. 9-22.*

²⁹ *Колосова В. П. Вплив міжнародних фінансових організацій на економічний розвиток країни: питання теорії. Економіка України. 2016. № 12 (661). С. 61–71.*

³⁰ *Гесць В. М. До питання застосування підходів «плану Маршалла» для України. Економіка України. 2015. № 4. С. 6–11.*

праці зауважується, що світ знає багато прикладів надання міжнародної допомоги постконфліктним країнам, та, як показує аналіз, кожний випадок розв'язання подібних проблем є унікальним, оскільки становище конкретної країни істотно відрізняється внаслідок дії різних факторів. Саме тому міжнародне співтовариство бажає спрямовувати зусилля з огляду на основні потреби кожної країни-реципієнта. При цьому, незважаючи на істотні відмінності між країнами, що постраждали від збройних конфліктів, світовою спільнотою вже вироблено основні напрями такої допомоги, які включають: гуманітарну допомогу на підтримання рівня життя населення, що постраждало від конфліктів; допомогу на відновлення систем життєзабезпечення; допомогу на відновлення інституційного простору та проведення економічних реформ; допомогу на реконструкцію життєво важливих потужностей економіки й розвиток інфраструктури.

Отже, наразі є вагомий науковий доробок щодо ролі міжнародної фінансової допомоги та її ефективності, утім, переважна частина публікацій стосуються передусім проблем фінансування економічного розвитку. Поряд із цим проблематика фінансування сфери освіти в умовах активної фази широкомасштабних військових дій є новою для науковців, але досить актуальною для України.

Особливої актуальності наразі, під час дії воєнного стану, набувають різні аспекти міжнародної фінансової підтримки з організації безперервності освітнього процесу для українських учнів та студентів. За оперативною інформацією Міністерства освіти і науки України, станом на 21 квітня 2022 р., тобто на 57-й день російсько-української війни, майже 90 % шкіл в Україні продовжують працювати в умовах воєнного стану (в 14 областях України в усіх ЗЗСО навчання дистанційне, у 3 областях – дистанційне, частково змішане та очне, у 6 областях – дистанційне, частково канікули або призупинено навчання, у 2 областях – дистанційне, частково змішане чи канікули, частково призупинено навчання). Щодо організації освітнього процесу в ЗП(ПТ)О слід зауважити, що в переважній більшості регіонів України, а саме у 18 областях, повністю відновлено навчання. У 24 областях ЗФПВО і ЗВО продовжують навчання в дистанційному режимі, а там, де дозволяє безпекова ситуація, та за погодженням з обласними військовими адміністраціями всі переходять на змішану форму навчання (зокрема, на сьогодні це коледжі в 15 областях і університети в 6 областях України)³¹.

В умовах воєнного стану до ключових пріоритетів держави слід віднести насамперед захист територіальної цілісності України, збереження життя та здоров'я людей, функціонування критичної інфраструктури, створення безпечних умов для здобуття освіти й викладання та ін. На засіданні International Parliamentary Network for Education, що об'єднує понад 400 депутатів із 60 країн світу, Міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет під час свого виступу акцентував на основних завданнях команди МОН, якими є: «організація

³¹ Сергій Шкарлет розповів про початок сьомого тижня навчання в умовах воєнного стану / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-pochatok-somogo-tizhnya-navchannya-v-umovah-voennogo-stanu>.

освітнього процесу в регіонах України з різною безпековою ситуацією, повернення внутрішньо переміщених осіб і біженців, відновлення освітньої мережі, продовження освітніх реформ (від дошкільної до вищої освіти)»³². Реалізація зазначених завдань потребує, серед іншого, відповідних фінансових ресурсів та матеріальної підтримки.

Україна співпрацює з цілою низкою міжнародних організацій, що надають фінансові ресурси на підтримку економіки держави, свідченням чого є чимало спільних проектів абсолютно в усіх галузях економічної діяльності. Вторгнення РФ в Україну в багатьох напрямках посилило цю співпрацю, увесь цивілізований світ засвідчив підтримку Україні й засудив злочинну війну Росії проти України. Разом із тим міжнародні партнери України прийняли рішення про заборону РФ використовувати кошти ЄС для проведення наукових досліджень. Наприклад, Група Світового банку відкликала реалізацію всіх своїх програм, Європейська комісія скасувала всі грантові угоди, а також виплати в рамках програм ЄС «Еразмус+», «Горизонт Європа», «Горизонт 2020» та ін.; було скасовано участь Росії в низці конкурсів ЄС, а також припинено співпрацю з нею міжнародних наукових організацій, зокрема European Association for Quality Assurance in Higher Education та European Organization for Nuclear Research, призупинено членство РФ у WorldSkills International, скасовано її участь у WorldSkills Shanghai 2022, перенесено EuroSkills Competition 2023 із Санкт-Петербурга до іншого європейського міста.

Для вітчизняної економіки фінансова підтримка міжнародних партнерів стала справжнім «ковтком свіжого повітря» та дала можливість забезпечити громадян України базовими потребами, у т. ч. правом на здобуття освіти.

Через повномасштабну війну, розгорнуту РФ на території України, Світовий банк в оперативному режимі почав розробляти різні варіанти інструментів фінансової допомоги, включаючи механізми прискореного фінансування. Зокрема, до структури спільного проекту МОН і Світового банку «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів» було додано новий компонент «Підтримка академічних стипендій, що надаються Міністерством освіти і науки, та соціальних стипендій, що надаються Міністерством соціальної політики, для студентів закладів вищої освіти», який передбачає відшкодування бюджетної програми уряду в секторі вищої освіти в розмірі майже 100 млн дол. США, що дасть змогу виплачувати академічні стипендії для 172 тис. студентів і соціальні стипендії для 50 тис. студентів стипендіальних програм у 2021/2022 н. р. Зауважимо, що Рада виконавчих директорів Світового банку затвердила зазначений проект у травні 2021 р., у межах якого передбачалося надання Україні позики для підтримки реформ у сфері вищої освіти в розмірі 200 млн дол.³³

³² Міністр освіти і науки виступив перед представниками депутатського корпусу парламентської мережі IPNED. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministr-osviti-i-nauki-vistupiv-pered-predstavnikami-deputatskogo-korpusu-parlamentskoyi-merezhi-ipned>.

³³ Світовий банк затвердив проект для України щодо покращення якості вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/svitovij-bank-zatverddiv-proyekt-dlya-ukrayini-shodo-pokrashennya-yakosti-vishoyi-osviti>.

Директор-розпорядник МВФ Крісталіна Георгієва закликала збільшити надання зовнішніх фінансових ресурсів Україні, насамперед пільгового й грантового фінансування зі швидкими виплатами. На сьогодні МВФ затвердив в Україні RFI (Rapid Financial Instrument) в обсязі 1,4 млрд дол. США для фінансування нагальних витрат.

Європейський Союз усебічно підтримує Україну та вже зробив важливі кроки для фінансової підтримки освіти і науки України. Насамперед, Рада Міністрів ЄС вирішила здійснити перерозподіл коштів фондів ЄС на освіту за такими ключовими напрямками:

- підтримка українських дітей у школах;
- полегшення вступної кампанії;
- доступ до спільних онлайн-ресурсів для вчителів;
- постійний доступ до української системи освіти та вивчення української мови, зокрема через ВШО;
- відновлення української системи освіти.

5 квітня 2022 р. під час засідання Ради міністрів з питань освіти, молоді, культури та спорту ЄС Європейський комісар Марія Габріель анонсувала перерозподіл коштів у межах програми «Еразмус+», а саме 200 млн євро буде надано для підтримки українських студентів і викладачів у 2023 р., тимчасом як у довоєнний час їх використання було заплановано на 2027 р. Окрім цього, новий компонент програми імені Марії Складовської-Кюрі MSCA4Ukraine передбачає надання 25 млн євро на стипендії для українських науковців, тобто 200 науковців зможуть продовжувати свої дослідження в європейських університетах у рамках програми «Горизонт Європа». З огляду на це студентська мережа Erasmus (Erasmus Student Network – ESN) разом із ESN Ukraine та за підтримки ЄС створила нову платформу, що надає інформацію про освітні можливості та програми підтримки українським студентам і науковцям. У розділі «Освіта» міститься покрокова інструкція вступу до ЗВО й отримання стипендій для української молоді в 16 державах-членах ЄС.

Представництво ЮНІСЕФ в Україні надає всебічну допомогу українським дітям та викладачам в умовах жорстокої агресії РФ. Так, ресурси ЮНІСЕФ сприяють підтримці психологічної стійкості для всіх без винятку учасників освітнього процесу; гуманітарна допомога адресується найбільш потребуючим верствам населення (зауважимо, що ЮНІСЕФ разом із Міністерством соціальної політики України запущено програму грошової допомоги вразливим родинам із дітьми в Україні); спеціально для освітян було закуплено ноутбуки для оптимізації навчального процесу тощо. У межах співпраці МОН, ЮНІСЕФ і ДНУ «ІОА» розроблено опитувальник для визначення першочергових освітніх потреб ВПО в умовах повномасштабної збройної агресії російських окупаційних військ на території України. Після проведення опитування органів управління у сфері освіти місцевих органів виконавчої влади рівня громад, органів місцевого самоврядування громад (термін проходження – 16 травня 2022 р.) будуть сформовані результати, необхідні дані для предметної комунікації з партнерами

з розвитку щодо потреб різних груп евакуйованих учасників освітнього процесу, що дасть змогу спрямувати кошти на задоволення найнагальніших потреб галузі.

22 квітня 2022 р. відбувся онлайн-воркшоп для українських стартапів *The European Unicorn factory: funding opportunities for Ukrainian innovators*³⁴, організаторами якого виступили European Innovation Council (EIC), Ukrainian Startup Fund (USF) та МОН. Під час навчального семінару було презентовано можливості фінансування ЄС українських інноваторів і представлено План заходів щодо реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Отримана інформація сприятиме розбудові в Україні інноваційної екосистеми з використанням фінансових інструментів ЄС. Разом із цим МОН запущено Телеграм-бот Info Science Bot, де, серед іншого, розміщено інформацію про можливості для науковців від університетів та наукових інституцій щодо грантової підтримки, мобільності й тимчасового працевлаштування, а для інноваторів зібрано пропозиції підтримки від Українського фонду стартапів та його партнерів. Також розміщено форму для партнерів/спонсорів і стартапів щодо можливості її надавати. Зауважимо, що Info Science Bot тільки впродовж місяця свого функціонування об'єднав більш ніж 3 тис. осіб.

Варто зауважити, що для країн ЄС є низка нормативно-правових перепон на шляху надання фінансової допомоги Україні. На відміну від міжнародних і громадських організацій, що мають значно більшу свободу дій, функціонують згідно зі статутом, який визначає найбільш загальні напрями їхньої діяльності, а також мають резервні кошти або можливість залучати благодійні внески, країни можуть розподіляти бюджетні кошти виключно відповідно до нормативно-правових і законодавчих норм. Це означає, що для надання фінансової підтримки безпосередньо Україні вони повинні прийняти зміни до законодавства, що вимагає певного часу й погодження всіх органів влади. Натомість у країнах ЄС під впливом міграційних проблем, які тривають уже досить давно, та міграційної кризи, що остаточно загострилась у 2014 р., уже існують механізми надання тимчасового захисту ВПО, закріплені в Директиві ЄС 2001/55/ЄС, прийнятій ще у 2001 р.³⁵ Ця Директива визначає спільні дії країн-членів ЄС на випадок напливу переміщених осіб, щоб забезпечити їм швидкий тимчасовий захист, доступ до основних прав і свобод, який мають громадяни ЄС. Починаючи з 4 березня 2022 р. положення цієї Директиви діють стосовно громадян України.

Як результат, 8 березня 2022 р. Єврокомісія прийняла рішення³⁶ щодо підтримки системи освіти України шляхом надання допомоги переміщеним особам у країнах-членах, визначивши для цього два основних взаємодоповнюючих механізми. По-перше, Єврокомісія надає підтримку системам освіти та школам в країнах-членах. Для цього вона прийняла пропозицію до

³⁴ European Innovation Council (EIC) Accelerator opportunities for Ukrainian innovators. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tmtTfrza07M>.

³⁵ Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof (OJ L 212, 7.8.2001 p. 12).

³⁶ Statement by Commissioner Mariya Gabriel on measures in support of pupils and educational staff fleeing Ukraine following the Russian invasion. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_1823.

Спільних дій щодо біженців у Європі (CARE) із метою зміни правил використання й перерозподілу наявного фінансування з Європейського регіонального фонду розвитку, Європейського соціального фонду та Фонду європейської допомоги найбільш нужденним на надання фінансової допомоги переміщеним особам з України. По-друге, оголошено про використання європейських платформ для підтримки дітей і вчителів з України.

Найбільш зрозумілою є ситуація із загальною середньою освітою. Українським дітям надаються такі самі права на здобуття середньої освіти, як і місцевим. Багато країн ЄС уже мають напрацьовані механізми, програми й протоколи для включення іноземних громадян у власну систему освіти. Такі заходи передбачають створення спеціальних «перехідних» класів, що дають змогу організувати інтенсивні курси вивчення мови, оцінити рівень підготовки учнів або підтвердити кваліфікацію. У більшості країн, де немає викладання мовами меншин, тобто неможливо організувати викладання українською мовою, учнів зараховують до спеціальних новостворених класів та переводять до звичайних класів після опанування ними мови викладання на достатньому рівні. У Польщі, що прийняла найбільше українських дітей, надаються додаткові кошти на створення навчальних центрів. Окрім того, країни на вимогу батьків допомагають з організацією для дитини дистанційної освіти в Україні. Що стосується дошкільної освіти, то вона не завжди є доступною для українських дітей, у деяких випадках може бути лише фінансова допомога для отримання доступу до приватних дитсадків.

Що стосується професійної й вищої освіти, то тут ситуація не є такою однозначною. З одного боку, країни ЄС наголошують на всебічній підтримці українських студентів, науковців і викладачів, а з другого – вона не є безумовною. На відміну від загальної середньої освіти, основною вимогою для отримання українськими студентами фінансової допомоги на здобуття професійної та вищої освіти є знання мови викладання на належному рівні, а також необхідний рівень компетентності. Хоча деякі країни пропонують українським студентам безкоштовне навчання, для цього вони повинні бути здатними успішно опанувати навчальний матеріал і мати відповідні документи щодо здобуття попереднього рівня освіти. Так, у межах співпраці між МОН та Міністерством освіти Словацької Республіки уряд Словаччини збільшить стипендійні можливості для українських студентів і викладачів на 2022/2023 н. р. За власної ініціативи деякі ЗВО пропонують українським студентам навчання на так званих ознайомчих підставах, коли на півроку-рік їм дозволено вивчати декілька предметів на безкоштовній основі, а за цей час підтвердити кваліфікацію й отримати відповідні документи, необхідні для повноцінного вступу. Після цього прослухані та складені предмети буде зараховано як уже пройдені³⁷. Найбільш невіршеним залишається питання підтвердження попередньо здобутих документів про освіту, сертифікатів для вчителів тощо.

³⁷ Mapping host countries' education responses to the influx of Ukrainian students. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/mapping-host-countries-education-responses-influx-ukrainian-students>.

Наразі більшість країн не мають напрацьованих механізмів і перебувають у процесі їх розроблення.

У цілому фінансову підтримку країн ЄС на потреби освіти переміщених українців можна поділити на дві групи: додаткове фінансування національних закладів освіти та особиста підтримка здобувачів освіти у формі грантів, знижок оплати за навчання, пільгових кредитів тощо. Наприклад, Франція, Італія, Польща й Румунія надаватимуть додаткові позабюджетні кошти сектору освіти. Італія виділить 1 млн євро спеціально на включення українських студентів у національну систему освіти (матеріали для навчання, мовна й культурна підтримка, психологічна допомога). У Румунії заклади освіти всіх рівнів отримують субсидію для прийому додаткових слухачів. У Великій Британії уряд надасть місцевим органам влади 10 500 ф. ст. на одного біженця. Щодо індивідуальної підтримки слід зазначити, що вона переважно стосується сектору вищої освіти.

Зауважимо, що міжнародні країни-партнери України, які засудили військові дії РФ в Україні, крім надання фінансової допомоги, засвідчили свою підтримку шляхом припинення освітніх, наукових і дослідницьких відносин та розірвання з країною-агресором угод у галузі освіти і науки.

Таким чином, підтримка організації освітнього процесу для України з боку країн ЄС на цьому етапі залишається орієнтованою на сприяння включенню переміщених дітей та інших осіб у національні системи освіти. Найбільш розвиненим є процес організації загальної середньої освіти, де фінансова допомога надається на державному рівні місцевим органам влади чи закладам освіти; найменшу увагу отримує сектор вищої освіти, підтримка якого орієнтована на індивідів. Якщо діти шкільного віку можуть без додаткових умов здобути безкоштовну середню освіту, то допомога при здобутті вищої й професійної освіти залежить переважно від особистих рис здобувача, тобто рівня володіння мовою викладання, компетентності. Оскільки період подання заяв на вступ на цей рік у більшості випадків завершився, матеріальну допомогу на оплату навчання, проживання тощо отримують ті студенти, що вже були зараховані.

Підсумовуючи викладене, можна зробити низку висновків, одним із яких є наявність безпрецедентної до сьогодні практики підтримки організації освітнього процесу в Україні з боку міжнародної спільноти. Зокрема, 19 квітня 2022 р. Україна отримала від Світового банку транш на 88,6 млн дол. США на відшкодування витрат на виплату академічних і соціальних стипендій. Ці кошти було надано в межах проєкту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів», що виконується Міністерством освіти і науки України. У березні 2022 р. Світовий банк схвалив реструктуризацію цього проєкту. До його структури було додано компонент 5 «Підтримка академічних стипендій, що надаються Міністерством освіти та науки, а також соціальних стипендій, що

надаються Міністерством соціальної політики для студентів закладів вищої освіти»³⁸.

Таким чином, фінансова підтримка з боку МФО та країн-партнерів соціально-економічної сфери України є особливо важливою, оскільки, за прогнозними оцінками експертів, національна економіка тільки у 2027 р. зможе повернутися до рівня 2021 р. Зауважимо, що в довоєнний період у межах міжнародного співробітництва Україна одержувала істотну фінансову й технічну підтримку для проведення ключових реформ, у т. ч. у сфері освіти та науки, а на тлі російського вторгнення в Україну міжнародні партнери докладають максимум зусиль для надання фінансової допомоги, спрямованої, зокрема, на організацію безперервності освітнього процесу в Україні. Так, у межах міжнародного співробітництва командою МОН було організовано низку зустрічей із європейськими колегами, забезпечено роботу української моніторингової групи в країнах ЄС, а громадська рада Міністерства освіти і науки України ще 28 лютого 2022 р. звернулася з відкритим листом до міжнародних організацій у сфері освіти, в якому, серед іншого, йшлося про надання максимальної фінансової й гуманітарної допомоги Україні. Крім цього, команда МОН активно залучає міжнародну спільноту до підтримки української освіти, зокрема створюється міжнародна коаліція, головною метою якої є залучення широкого кола партнерів України до захисту та відновлення української освіти й науки в умовах російської агресії. Майданчиком для діалогу з міжнародними партнерами виступає Секторальна робоча група «Освіта і наука». Перелік учасників є відкритим до приєднання (учасниками групи є міжнародні організації, посольства, неурядові організації та проєкти). Функціонують і тематичні підгрупи за сферами політики та окремими наскрізними пріоритетами. Команда МОН також розробила План-концепт щодо функціонування системи освіти, сфери наукової та інноваційної діяльності України під час воєнного стану та відбудовчого періоду після завершення російської агресії³⁹.

Поряд із проведеною роботою та значною фінансовою підтримкою, наданою міжнародною спільнотою, доцільно викласти низку висновків і пропозицій щодо подальших кроків, у т. ч. у післявоєнний період.

По-перше, уже сьогодні із вдячністю за фінансову підтримку наших учнів/студентів/викладачів, які були вимушені виїхати за кордон, необхідно розробляти механізми й відповідні фінансові стимули для повернення українських громадян на Батьківщину. Зруйнована освітня інфраструктура, брак бюджетних коштів на фінансування закладів освіти, зарплат і стипендій зумовлюють потребу в запровадженні фінансової підтримки для зазначеної категорії осіб. Такі кроки забезпечать збереження людського капіталу та запобігатимуть відтоку «інтелекту» з країни.

³⁸ Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (01–15.04.2022 року). URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voynnoho>.

³⁹ Міжнародна коаліція на підтримку освіти / М-во освіти і науки України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-iniciyuye-stvorennya-mizhnarodnoyi-koalitsiyi-na-pidtrimku-osviti-ta-nauki-ukrayini>.

По-друге, практику грантової й стипендіальної підтримки українських студентів зарубіжними ЗВО необхідно широко запровадити в українських вишах, зокрема із залученням міжнародних донорів, щоб не втратити майбутні цінні професійні кадри.

По-третє, міжнародну фінансову допомогу доцільно залучати та спрямовувати на розвиток пріоритетних спеціальностей, які створюють додатковий продукт в економіці. Зауважимо, що є низка галузей, які створюють ВВП в Україні та є експортоорієнтованими, наприклад розвиток сільського господарства. Заклади освіти, що готують відповідних спеціалістів, є важливими не тільки для України, а й у межах світового господарства, адже сприяють продовольчій безпеці всього світу.

По-четверте, міжнародну фінансову допомогу (кредити) слід спрямовувати на відновлення зруйнованих закладів освіти для швидкого відновлення освітнього процесу на територіях, які найбільше постраждали від військових дій (за попередніми підрахунками, в Україні зруйновано або частково пошкоджено понад 1 000 закладів освіти). Також у програму відновлення закладів освіти доцільно включити відбудову житла, втраченого педагогічними працівниками, адже без якнайшвидшого відновлення житлового фонду вітчизняні заклади освіти стикатимуться з браком педагогічного персоналу, що унеможливить надання якісних освітніх послуг.

Розроблення фінансових механізмів для реалізації зазначених заходів забезпечить відновлення нормального освітнього процесу та створить належні умови для надання якісних освітніх послуг для всіх категорій громадян. Також реалізація цих заходів сприятиме поверненню до України освітян і учнів, які були вимушені виїхати через окупацію й активні бойові дії. У протилежному випадку цілком реальними є ризики, що частина тимчасово переміщених осіб не повернеться до України з огляду на відсутність (пошкодження) житлового фонду та закладів освіти, а також брак фінансових коштів для забезпечення життєдіяльності домогосподарств.

5.4. Проблеми обліку державного нерухомого майна, що перебуває в управлінні Міністерства освіти і науки України, та аналіз втрат, спричинених збройною агресією РФ

Головними завданнями у сфері матеріально-технічного забезпечення ЗВО передбачено: упорядкування функціонування навчально-лабораторних корпусів, гуртожитків, санаторіїв-профілакторіїв, забезпечення будівництва та реконструкції приміщень, своєчасне проведення їх ремонту, забезпечення матеріально-технічних і санітарно-гігієнічних умов для організації навчально-виховного процесу. Водночас, згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 № 185-V, Міністерство освіти і науки України (МОН) здійснює контроль та аналіз ефективності використання і збереження закріпленого за ЗВО майна⁴⁰.

Відповідно до ст. 70 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII⁴¹, матеріально-технічна база ЗВО включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші матеріальні цінності. Майно закріплюється за державним або комунальним ЗВО на праві господарського відання. Земельні ділянки передаються закладам вищої освіти незалежно від форми власності в постійне користування в порядку, передбаченому Земельним кодексом України. Заклади, згідно із Законом, мають право використовувати майно, закріплене за ними на праві господарського відання, у т. ч. для провадження господарської діяльності, передавати його в оренду та в користування відповідно до законодавства; створювати власні чи використовувати за договором інші матеріально-технічні бази для провадження освітньої, наукової, інноваційної або господарської діяльності; створювати та розвивати власну базу соціально-побутових об'єктів, мережу спортивно-оздоровчих, лікувально-профілактичних і культурно-мистецьких структурних підрозділів; здійснювати капітальне будівництво, реконструкцію, проводити капітальний і поточний ремонт основних фондів.

Аналіз наукових джерел дає можливість виявити різноманіття підходів до аналізу структурних компонентів матеріально-технічного забезпечення, розроблення методів та системи показників, за допомогою яких проводиться оцінювання. Так, В. В. Стадник, М. А. Йохна, Г. О. Соколюк акцентують на розробленні системи збалансованих показників, що повинні націлювати на структурування цілей у досліджуваній сфері та використовуватись як основа для вимірювання ефективності діяльності й досягнутих результатів⁴². Структурування цілей, на їхню думку, має починатись із фінансових показників, що відображають

⁴⁰ Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.

⁴¹ Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

⁴² Стадник В. В., Йохна М. А. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства: навч. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2011. 327 с.; Стадник В. В., Соколюк Г. О. Використання збалансованої системи показників для реалізації диверсифікованого зростання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 4. Т. 2. С. 125–131; Концепції інституціональної економічної теорії в управлінні розвитком соціально-економічних систем: монографія / за заг. ред. М. А. Йохни. Хмельницький: ХНУ, 2007. 313 с.

загальні фінансові результати, та доповнюватися показниками нефінансового характеру. З точки зору авторів, використання саме цих показників дає змогу підвищити рівень оперативності управління в тому разі, якщо між ними й можливістю досягнення результатів існує прямий зв'язок.

О. В. Ярмош⁴³ до ключових показників ефективності використання майна відносить: співвідношення загального доходу від квадратного метра приміщень; загальну вартість майна від загального доходу ЗВО; загальну вартість капіталовкладень і технічного обслуговування від вартості нерухомості; вартість комунальних послуг, технічного обслуговування й витрат на обслуговування одного квадратного метра площ.

Доцільно наголосити, що в багатьох публікаціях розглядаються проблеми забезпечення практичної реалізації випереджального оновлення матеріально-технічної бази, якісних перетворень обслуговуючої інфраструктури. Також підкреслюється необхідність розроблення системи кількісних, якісних і розрахункових показників оцінювання ефективності використання матеріально-технічної бази. До них можна віднести: кількість навчально-лабораторних корпусів, гуртожитків, їдалень, їх вартість та площу. Брак площ навчальних корпусів, їх технічне старіння негативно впливають на доступність і якість освіти, збереження здоров'я здобувачів освіти.

Упровадженню комп'ютерних систем та інформаційних технологій у сферу бухгалтерського обліку, технології опрацювання даних щодо державного майна присвятили свої праці М. М. Бенько, Р. Т. Джога, М. В. Корягін, С. В. Свірко, Л. М. Сінельник та інші українські науковці. Вони доводять, що для забезпечення ефективного функціонування облікової системи в бюджетних закладах і установах технологія збору й опрацювання інформації потребує постійного вдосконалення, а отже, дослідження й системного аналізу.

Зокрема, М. М. Бенько⁴⁴ розглянуто актуальні питання автоматизації бухгалтерського обліку на основі інформаційних технологій, визначено теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій застосування сучасних інформаційних технологій і систем у бухгалтерському обліку.

М. В. Корягін⁴⁵ запропонував новий погляд на визначення структури методології бухгалтерського обліку, дослідив проблему процедурного й адитивного підходів до її побудови.

У працях Р. Т. Джоги, С. В. Свірко, Л. М. Сінельник розкрито роль бухгалтерського обліку в управлінні бюджетними установами, визначено його функції та завдання⁴⁶.

⁴³ Ярмош О. В. Система показників моніторингу стратегії розвитку ВНЗ. *Актуальні питання підвищення конкурентоспроможності держави, бізнесу та освіти в сучасних економічних умовах* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 14–15 лют. 2013 р. Дніпропетровськ : Біла К. О., 2013. С. 100–102. URL: http://www.confcontact.com/20130214_econ/2013_02_14_econ_tom2.pdf.

⁴⁴ Бенько М. М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку : монографія. Київ : КНЕУ, 2010. 336 с.

⁴⁵ Корягін М. В. Системний та процесний підходи до вивчення бухгалтерського обліку та його методології. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : економіка*. 2013. Т. 21. Вип. 7 (4). С. 223–229. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2013_21_7\(4\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2013_21_7(4)_36).

⁴⁶ Джога Р. Т., Свірко С. В., Сінельник Л. М. Бухгалтерський облік у бюджетних установах : підручник / за заг. ред. Р. Т. Джоги. Київ : КНЕУ, 2003. 483 с.

Теоретико-методологічному обґрунтуванню ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої освіти присвячено працю авторського колективу під керівництвом І. М. Грищенка⁴⁷. Одним із питань, на якому зосереджуються дослідники, є зростаюча пріоритетна роль матеріально-технічного забезпечення в умовах інтенсифікації навчального процесу через упровадження новітніх технологій навчання, інформатизації, посилення практичної підготовки студентів, що вимагає додаткових площ, зміни їх видової структури. На думку авторів, забезпечення розвитку й ефективного використання матеріально-технічної бази ЗВО є одним із визначальних чинників формування належної якості освітніх послуг, які ними надаються.

Розпочата 24 лютого 2022 р. військова агресія РФ проти України призводить до загибелі та поранень військових, цивільних, дітей, руйнації будівель, споруд, цивільної інфраструктури. Ворог окупував частину території деяких областей, де залишилося майно закладів вищої, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти, органом управління якого є МОН. Ця небезпечна ситуація спричиняє вимушену міграцію населення. Також внутрішньо переміщеними стали 18 ЗВО та 31 відокремлений структурний підрозділ університетів, що перебувають у сфері управління МОН, а разом із ними – студенти й працівники цих закладів.

С. Л. Лондар, С. В. Мельник, Г. М. Терещенко у своїй статті висвітлили виклики, з якими зіткнулись учасники освітніх процесів у період воєнного стану, наголосили на необхідності вдосконалення інформаційного забезпечення, окреслили шляхи подальшого розвитку інформатизації й інформаційних систем⁴⁸. Автори визначили перелік проблем інформаційного забезпечення системи освіти, які виникли в цей непростий для нашої країни час, а саме: порушення налагоджених механізмів збору освітньої інформації, важкодоступність системної інформації про стан матеріально-технічної бази закладів освіти. У їхній праці підкреслено важливість достовірності даних для забезпечення стійкості системи освіти під час війни. Дослідниками представлено загальну інформаційну модель покращення управління освітою в умовах суспільної нестабільності, наголошено на запровадженні диференційованого підходу до збору необхідної освітньої інформації через воєнні реалії України: на територіях, які не зазнали окупації та на яких не велись активні бойові дії, можуть бути застосовані традиційні методи організації збору, проте в разі раптової зміни ситуації система збору інформації має бути готова швидко адаптуватися до нової реальності.

Високо оцінюючи внесок вітчизняних авторів у вирішення методико-теоретичних питань аналізу матеріально-технічного забезпечення, варто звернути увагу на об'єктивну потребу в дослідженні його практичного використання та виконанні порівняльного аналізу серед ЗВО з урахуванням використання бюджетних і власних коштів.

⁴⁷ Теоретико-методологічне обґрунтування ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої школи : монографія / за заг. ред. І. М. Грищенка. Київ, 2014. 260 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/viddil-5_mon_Finansovo-ekonomich-modili_2014_260.pdf.

⁴⁸ Лондар С. Л., Мельник С. В., Терещенко Г. М. Виклики в освітній галузі в період воєнного стану в Україні: необхідність перебудови інформаційного забезпечення. *Освітня аналітика України*. 2022. № 2. С. 5–22. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-2-5-22>.

Упродовж 2019–2022 рр. нами проводилися наукові дослідження щодо системи аналітичних показників, які визначають ефективність використання матеріально-технічної бази на різних рівнях управління (заклади вищої освіти, Міністерство освіти і науки України, Фонд державного майна України). Розроблено низку аналітичних показників для оцінювання стану навчальних корпусів та гуртожитків за результатами діяльності ЗВО у 2019 р. загалом по Україні, у розрізі груп ЗВО (залежно від профілю) й кожного закладу вищої освіти. Аналіз виконано з використанням таких показників, як забезпеченість площами в навчальних корпусах і гуртожитках у розрахунку на одного студента денної форми навчання, середньорічна вартість оплати комунальних послуг на утримання одного квадратного метра площі будівель, коефіцієнт їх зносу, вікова структура будівель, протипожежна безпека, аварійність будівель, що уможливує виявлення технічно застарілих об'єктів, які потребують ремонту, модернізації або виведення з експлуатації⁴⁹. Одночасно проаналізовано методи збору й опрацювання інформації в системі обліку державного нерухомого майна на основі застосування комп'ютерних технологій. У ході досліджень приділено увагу системі вхідного контролю інформації⁵⁰.

Метою цього дослідження є аналіз інформаційних потоків, що забезпечують ефективність використання матеріально-технічної бази, розроблення методів і підходів для моніторингу нерухомого майна, визначення основних потреб користувачів інформаційної системи в умовах воєнного стану в Україні.

Завданнями аналітичного дослідження є:

1. Визначити суб'єктів освіти і науки, які беруть участь у формуванні Єдиного реєстру об'єктів державного майна, що перебуває в управлінні МОН. Систематизувати та побудувати схему інформаційних потоків між суб'єктами.

2. Окреслити порядок дій користувачів закладів та установ освіти і науки, що мають в оперативному управлінні державне майно. Побудувати технологічні підходи до аналізу звітів про державне майно, які надходять до МОН.

3. Визначити ризики, що виникають у зв'язку з військовою агресією РФ проти України та впливають на процес обліку державного майна й цілісність, коректність, повноту інформації в базі даних автоматизованої системи (АС) «Юридичні особи» МОН.

4. Проаналізувати нерухоме майно закладів, яке залишилося на тимчасово окупованій території.

Інформаційною базою для проведення аналітичних досліджень слугували нормативно-правові акти, керівництво користувача, інструкції, методичні рекомендації, інформація АС «Юридичні особи», відкриті дані Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

⁴⁹ Гапон В. В., Барабаш О. А., Ханюк Т. О. Аналіз державного нерухомого майна вищих навчальних закладів. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. : економічні науки*. 2015. № 4 (2). С. 200–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_4%282%29_41.

⁵⁰ Гапон В. В., Барабаш О. А. Моніторинг показників матеріально-технічного забезпечення закладів вищої освіти. *Освітня аналітика України*. 2021. № 1 (12). С. 39–54. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/3_Gapon_Barabash_112_2021_39_54.pdf.

5.4.1. Технологія формування інформації щодо об'єктів державного майна

Основними нормативно-правовими документами, відповідно до яких здійснюється формування Єдиного реєстру об'єктів державної власності України (Єдиний реєстр), отримання витягів із нього, проведення інвентаризації об'єктів державної власності, звітування юридичних осіб та органів виконавчої влади перед Фондом державного майна України (ФДМУ), управління майновими комплексами державних закладів і установ тощо, є:

- Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 № 185-V⁵¹;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності» від 14.04.2004 № 467⁵²;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики проведення інвентаризації об'єктів державної власності» від 30.11.2005 № 1121⁵³;
- наказ Фонду державного майна України «Про затвердження Порядку та умов користування Єдиним реєстром об'єктів державної власності» від 23.03.2005 № 622⁵⁴;
- наказ Фонду державного майна України «Про затвердження форм надання відомостей про об'єкти державної власності» від 03.02.2006 № 197⁵⁵;
- наказ Фонду державного майна України «Про затвердження Класифікатора державного майна» від 15.03.2006 № 461⁵⁶.

У Законі України «Про управління об'єктами державної власності» визначено, що до таких об'єктів відноситься: майно, передане в оперативне управління казенним підприємствам, державним комерційним підприємствам (державним підприємствам), установам та організаціям, державним господарським об'єднанням; корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій; державне майно, передане в оренду, лізинг; державне майно, передане та/або створене (збудоване) на підставі договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства (у т. ч. концесійного договору); державне майно, надане суб'єкту господарювання на праві господарського відання відповідно до законодавства, тощо.

Суб'єктами управління об'єктами державної власності згідно із зазначеним Законом України є: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в

⁵¹ Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.

⁵² Про затвердження Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2004 № 467. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2004-%D0%BF#Text>.

⁵³ Про затвердження Методики проведення інвентаризації об'єктів державної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2005 № 1121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1121-2005-%D0%BF#Text>.

⁵⁴ Про затвердження Порядку та умов користування Єдиним реєстром об'єктів державної власності : наказ Фонду державного майна України від 23.03.2005 № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0400-05#Text>.

⁵⁵ Про затвердження форм надання відомостей про об'єкти державної власності : наказ Фонду державного майна України від 03.02.2006 № 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-06#Text>.

⁵⁶ Про затвердження Класифікатора державного майна : наказ Фонду державного майна України від 15.03.2006 № 461. URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/documents/1407.html>.

сфері управління об'єктами державної власності; міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи; Фонд державного майна України; органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами; державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації (*дали* – господарські структури), державне підприємство, установа, організація або господарське товариство, 100 % акцій (часток) якого належить державі або іншому господарському товариству, 100 % акцій (часток) якого належать державі; тощо⁵⁷.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності» від 14.04.2004 № 467⁵⁸, ФДМУ було розроблено АС «Юридичні особи». Ця система на рівні центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) автоматизує процеси збору інформації про юридичних осіб, підпорядкованих органу влади, та об'єкти державного майна, які передані цим юридичним особам в оперативне управління; подання інформації до Єдиного реєстру в електронному й паперовому вигляді; обміну інформацією між Державною службою статистики України (Держстат), ФДМУ та ЦОВВ щодо переліків юридичних осіб і їхніми реєстраційними даними з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ).

Наказом МОН від 19.01.2009 № 23 введено в експлуатацію АС «Юридичні особи» в закладах та установах освіти і науки. Відповідальність за облік державного нерухомого майна й подання інформації про нього до МОН покладено на керівників закладів та установ. Цим наказом визначено строки подання звітів у паперовому й електронному вигляді, відповідальних осіб за збір звітів в електронному вигляді та ведення системи на рівні МОН⁵⁹.

Для організації роботи з АС «Юридичні особи» й надання необхідної довідкової інформації на сайті МОН створена сторінка «Автоматизована система «Юридичні особи» (<https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/derzhavne-majno/avtomatizovana-sistema-yuridichni-osobi>), на якій розміщено нормативні та довідкові документи щодо роботи з АС «Юридичні особи», інсталяційні файли системи, керівництво користувача, складене ФДМУ, й методичні рекомендації, розроблені ДНУ «ІОА»⁶⁰.

У методичних рекомендаціях детально описано дії користувачів у разі першого встановлення системи, резервного копіювання, відновлення системи у випадку будь-якого збою, основні вимоги до інформації та заповнення бази

⁵⁷ Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.

⁵⁸ Про затвердження Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2004 № 467. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2004-%D0%BF#Text>.

⁵⁹ Щодо запровадження автоматизованої системи «Юридичні особи» в навчальних закладах і установах МОН : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.01.2009 № 23. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zaprovadzhennya-avtomatizovanoyi-sistemi-yuridichni-osobi-v-navchalnih-zakladah-i-ustanovah-mon>.

⁶⁰ Методичні рекомендації щодо роботи з АС «Юридичні особи» для формування звіту «Відомості про нерухоме державне майно» / М-во освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/peredacha-mayna/Avtomatizovana%20systema/metod_rek_11_25.03.pdf.

даних, а також процедури формування звітів у паперовому й електронному вигляді для подання до МОН.

Звіти про нерухоме державне майно щоквартально (протягом 10 днів після закінчення звітного періоду) до МОН подають:

- заклади вищої освіти;
- заклади фахової передвищої освіти;
- наукові та інші установи й організації освіти і науки;
- департаменти/управління освіти і науки обласних та Київської міської державних адміністрацій;
- заклади професійної (професійно-технічної) освіти;
- державні підприємства (ДП).

Організація збору та опрацювання інформації про державне нерухоме майно, що перебуває в управлінні МОН, включає такі етапи:

1. Ведення переліку юридичних осіб, підпорядкованих МОН.
2. Обмін інформацією з Держстатом із метою вивірення переліку й поновлення адресно-довідкової інформації щодо юридичних осіб.
3. Внесення окремих форм фінансової та статистичної звітності юридичних осіб.
4. Заповнення інформації про державне майно, яке перебуває на балансах юридичних осіб, підпорядкованих МОН.
5. Передання інформації до ФДМУ для формування Єдиного реєстру об'єктів державної власності.

На рис. 5.4.1 показано інформаційні потоки між ЦОВВ, закладами та установами освіти і науки, які беруть участь у формуванні Єдиного реєстру об'єктів державного майна, що перебуває в управлінні МОН.

Щоквартально ДНУ «ЮА» за допомогою АС «Юридичні особи» формує в електронному вигляді (формат Excel) зведений звіт про державне нерухоме майно, органом управління якого є МОН, і передає його до управління з питань державного майна та підприємств МОН (лінія 4 на рис. 5.4.1). Відповідно до Інструктивного листа ФДМУ від 11.05.2006 № 10-15-6871⁶¹, вказане управління готує супровідний лист і зведений звіт на паперових носіях за підписом заступника Міністра освіти і науки України та подає їх до ФДМУ (лінія 1 на рис. 5.4.1).

Річний звіт формується станом на 1 січня один раз на рік – до 25 квітня року, що настає за звітним, а квартальні звіти подаються впродовж 55 днів після закінчення звітного кварталу.

⁶¹ Про порядок упорядкування обліку юридичних осіб, проведення інвентаризації державного майна та надання відомостей до Єдиного реєстру об'єктів державної власності: інструктивний лист Фонду державного майна України від 11.05.2006 № 10-15-6871. URL: https://www.spfu.gov.ua/userfiles/files/FormuvannyaReestru/Instr_lust_1.zip.

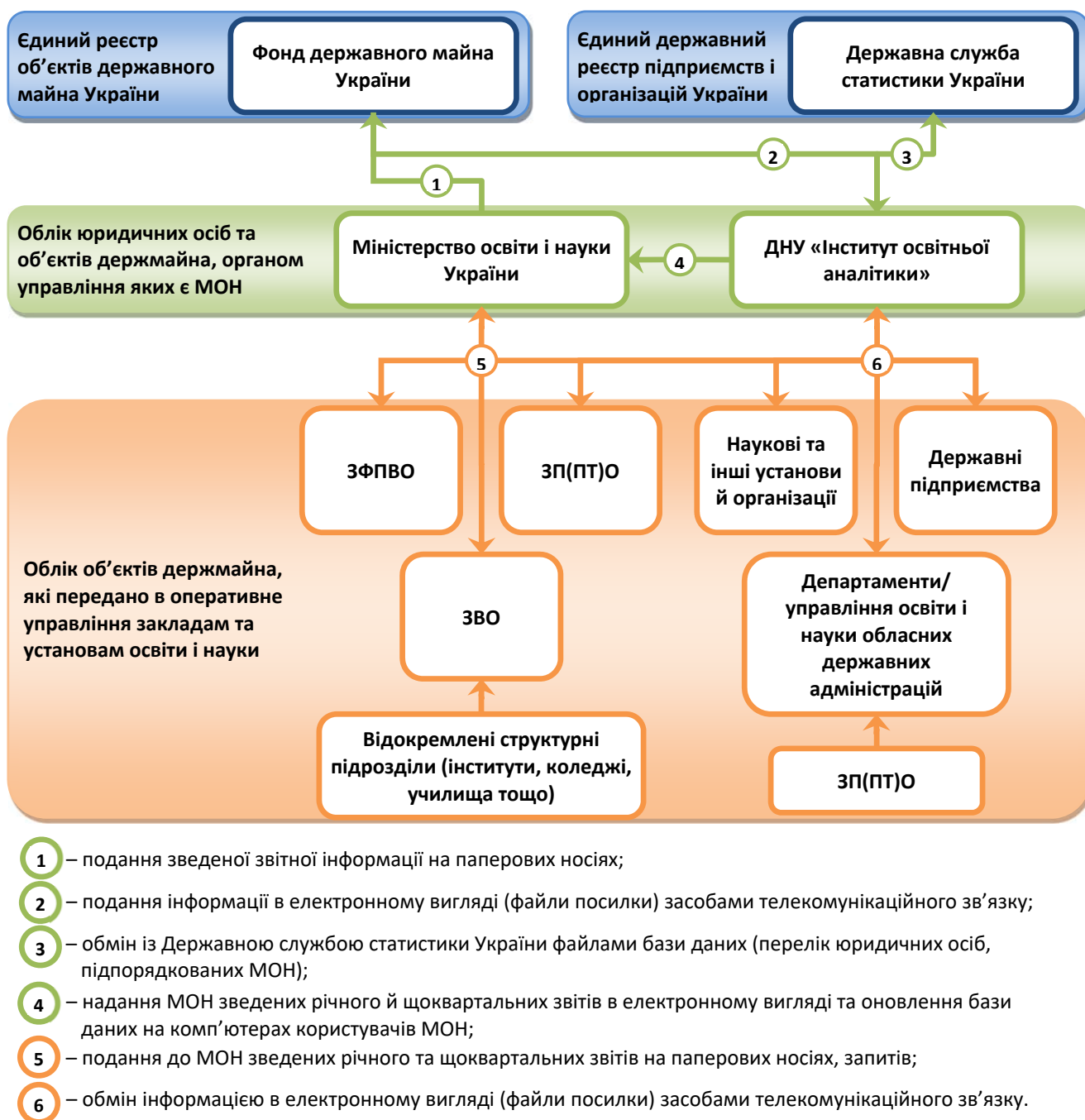

Рис. 5.4.1. Інформаційні потоки між ЦОВВ, закладами та установами освіти і науки, які беруть участь у формуванні Єдиного реєстру об'єктів державного майна, що перебуває в управлінні МОН

Побудовано авторами.

До складу зведеного звіту входять такі форми:

1. Форма № 1(зм)-реєстр (д/к/і), що містить зміни у відомостях про державні підприємства, їх об'єднання, установи й організації, інші господарські організації, стосовно яких здійснюються корпоративні права держави, та/або господарські організації, на балансі яких перебуває державне майно органу державної влади. Звіт містить інформацію щодо юридичних осіб, по яких за

звітний період відбулися будь-які зміни в адресно-довідкових чи інформаційних даних відносно попереднього звітного періоду. Ця форма має три види:

- № 1(зм)-реєстр(д) «Зміни у відомостях про державні підприємства, їх об'єднання, установи та організації»;
- № 1(зм)-реєстр(к) «Зміни у відомостях про господарські організації, щодо яких здійснюються корпоративні права держави»;
- № 1(зм)-реєстр(і) «Зміни у відомостях про юридичні особи, що не належать до сфери управління відповідного органу державної влади, але на балансі яких перебуває державне майно».

2. Форма № 2у(д/к/і), що відображає інформацію про наявне державне майно по юридичних особах (балансоутримувачах) відповідного органу державної влади станом на конкретну дату. До звіту потрапляє інформація про наявне державне майно юридичних осіб на конкретну дату. Існує три види цієї форми:

- № 2у(д) «Інформація щодо державного майна (нерухомого майна державних підприємств, їх об'єднань, установ та організацій, належність яких до сфери управління суб'єкта управління підтверджена)»;
- № 2у(і) «Інформація щодо державного майна (державного майна, яке перебуває на балансі інших юридичних осіб, що не належать до сфери управління суб'єкта управління)»;
- № 2у(к) «Інформація щодо державного майна (державного майна, яке перебуває на балансі господарських організацій, щодо яких здійснюються корпоративні права держави)».

3. Форма № 2р(д/к/і), що містить інформацію про об'єкти державного майна, щодо яких прийнято управлінські рішення (списання, передання іншій юридичній особі або органу управління, передання в оренду впродовж звітного періоду). Існує три види цієї форми:

- № 2р(д) «Інформація стосовно державного майна (нерухомого майна державних підприємств, їх об'єднань, установ та організацій), щодо якого прийнято управлінські рішення»;
- № 2р(к) «Інформація стосовно державного майна (державного майна, яке перебуває на балансі господарських організацій, щодо яких здійснюються корпоративні права держави), щодо якого прийнято управлінські рішення»;
- № 2р(і) «Інформація стосовно державного майна (державного майна, яке перебуває на балансі інших юридичних осіб, що не належать до сфери управління суб'єкта управління), щодо якого прийнято управлінські рішення».

Для формування Єдиного реєстру об'єктів державної власності та внесення до нього змін в електронному вигляді відповідно до Інструктивного листа ФДМУ від 11.05.2006 № 10-15-6871, щоквартально у визначені терміни ДНУ «ЮА» формує в АС «Юридичні особи» файл посилки, який відправляється до ФДМУ засобами телекомунікаційного зв'язку на адресу електронної пошти

rdmu@spfu.gov.ua (лінія 2 на рис. 5.4.1)⁶². Відправка файлу посилки відбувається й у міжзвітний період, якщо закладам, установам необхідно терміново подати до ФДМУ зміни, що відбулися в обліку їхнього державного майна.

Для формування файлу посилки в АС «Юридичні особи» використовується функція «Експорт до ФДМУ» на формі «Центр управління». При її виконанні потрібно вказати дату звітності, на яку слід вивантажити інформацію. Система автоматично формує в папці ...Derzh/Fdmu файл 11085_Y_derzh_repl.rar, де Y – порядковий номер посилки до ФДМУ.

Метою обміну даними між МОН та Держстатом (лінія 3 на рис. 5.4.1) є оновлення в базі даних АС «Юридичні особи» переліку закладів, установ і державних підприємств, органом управління яких є МОН, а також адресно-довідкових даних та відомостей про останні реєстраційні дії щодо юридичних осіб (реєстрація, перереєстрація, ліквідація, зміна органу управління). Цей обмін здійснюється щоквартально впродовж 10 днів після закінчення звітного періоду або на вимогу ФДМУ. ДНУ «ІОА» за допомогою функції «Експорт до Держстату» АС «Юридичні особи» формує файл 11085_expdkb.dbf у папку ...Derzh і відправляє його до Держстату засобами телекомунікаційного зв'язку на адресу електронної пошти edrp@ukrstat.gov.ua. У відповідь Держстат надсилає ДНУ «ІОА» електронний лист із прикріпленим файлом 11085.dbf, який містить оновлені дані, що за допомогою функції «Імпорт з Держстату» завантажуються до бази даних АС «Юридичні особи».

Подальші дії ДНУ «ІОА» полягають в аналізі зміненої інформації, зокрема виявленні доданих до переліку юридичних осіб та закладів/установ/підприємств, що були ліквідовані впродовж останнього кварталу. Для юридичних осіб, які були додані до переліку (в результаті створення або передання від іншого органу управління), перевіряється інформація про наявність державного нерухомого майна. Якщо воно є, вживаються заходи з отримання та імпорту до бази даних інформації про майно. Щодо ліквідованих юридичних осіб перевіряється наявність у базі даних заповненої інформації про управлінські рішення щодо передання об'єктів їхнього майна іншим юридичним особам. У разі відсутності зазначеної інформації з'ясовуються правонаступники ліквідованих юридичних осіб із метою заповнення цих відомостей у базі даних.

Заклади та установи освіти і науки, яким МОН передало в оперативне управління державне нерухоме майно, щорічно до 30 січня наступного за звітним року подають до Міністерства на паперових носіях звіт за формою № 2б(д) «Відомості про державне майно» за підписом керівника закладу/установи (лінія 5 на рис. 5.4.1). Водночас, у разі необхідності, заклади й установи подають цей звіт у паперовому вигляді до МОН позапланово, а саме: за потреби оформити наказ Міністерства про закріплення майна або зміни до такого наказу, отримати довіреність на реєстрацію прав власності, затвердити акти приймання-передачі або списання майна тощо.

⁶² Про порядок упорядкування обліку юридичних осіб, проведення інвентаризації державного майна та надання відомостей до Єдиного реєстру об'єктів державної власності: інструктивний лист Фонду державного майна України від 11.05.2006 № 10-15-6871. URL: https://www.spfu.gov.ua/userfiles/files/FormuvannyaReestru/Instr_lust_1.zip.

Звіт формується за допомогою функції «Звіт 2б (2012)» на вкладці «Майно» відповідно до інформації, що міститься в базі даних АС «Юридичні особи». Ця функція дає можливість сформувати звіт за обраними об'єктами майна або структурними компонентами, вивантажити інформацію в MS Excel чи надрукувати.

У формі № 2б(д) відображаються відомості про юридичну особу та її державне майно. Відомості про юридичну особу містять ідентифікаційний код ЄДРПОУ, повне найменування та місцезнаходження за даними Держстату. Відомості про державне майно юридичної особи наведені в розрізі об'єктів майна та містять інформацію про: реєстровий номер майна, його код і назву відповідно до Класифікатора державного майна, інвентарний номер, назву об'єкта, його місцезнаходження, вартісні показники, дату проведення останньої інвентаризації, загальну площу, площу забудови, розмір земельної ділянки, державну реєстрацію на право власності та ін.

Збір звітної інформації та ведення Реєстру державного майна на рівні МОН організовують і здійснюють спільно управління з питань державного майна та підприємств Міністерства й ДНУ «ІОА».

Щоквартально впродовж 10 днів після закінчення кварталу та 30 днів після закінчення року заклади й установи, які здійснюють оперативне управління державним нерухомим майном МОН, направляють звіти в електронному вигляді (файл посилки) на адресу електронної пошти o_barabash@mon.gov.ua (лінія 6 на рис. 5.4.1).

Заклади/установи формують цей файл за допомогою функції «Експорт до органу державного управління (головного структурного підрозділу)» на вкладці «Обмін даними між структурними підрозділами та ОДВ» АС «Юридичні особи», яка встановлена в закладі/установі. Система формує архівний файл посилки за назвою *derzh_XXX_0.rar* і зберігає його в папці ...*Derzh/Out*.

Перед тим як імпортувати файл до бази даних МОН, відповідальна особа ДНУ «ІОА» перевіряє та аналізує отриману інформацію. Для імпорту файлів із відомостями, отриманими від закладів/установ, файли посилки зберігаються в папці ...*Derzh/In* та використовуються функцією системи «Імпорт з структурних підрозділів» на вкладці «Обмін даними між структурними підрозділами та ОДВ». Система виконує оновлення інформації в базі даних МОН з отриманих файлів.

Після імпорту звіту до АС «Юридичні особи» закладам/установам відповідальна особа ДНУ «ІОА» відправляє повідомлення про імпорт або відмову в ньому. У разі, якщо файл не було імпортовано, вказується причина цього, а саме зауваження до отриманої інформації.

Для оновлення адресно-довідкової інформації за допомогою файлу від Держстату формується файл посилки *derzh_0_YYYY.rar* та надсилається до навчальних закладів/установ. Отриманий файл посилки користувачі зберігають у папці ...*Derzh/In* на комп'ютері закладу/установи, де встановлено АС «Юридичні особи». За допомогою функції «Імпорт з органу державного управління (головного структурного підрозділу)» на вкладці «Обмін даними між

структурними підрозділами та органами державного управління ОДУ» оновлена інформація завантажується до бази даних закладу/установи.

Порядок дій користувачів закладів та установ освіти і науки

У закладах/установах освіти і науки для забезпечення роботи в АС «Юридичні особи», введення й оновлення інформації про об'єкти майна призначаються відповідальні особи – користувачі системи. На рис. 5.4.2 показано порядок дій цих користувачів АС «Юридичні особи» в закладах/установах.

Рис. 5.4.2. Порядок дій користувачів АС «Юридичні особи» в закладах та установах освіти і науки

Побудовано авторами.

Для першого встановлення або відновлення системи користувачі виконують два перших пункти (див. рис. 5.4.2):

1) надсилають запит до ДНУ «ІОА» на формування файлу першої посилки, в якому вказують код ЄДРПОУ та повну назву закладу чи установи;

2) встановлюють АС «Юридичні особи» з обов'язковим використанням отриманого файлу першої посилки, сформованого ДНУ «ІОА» для конкретного закладу або установи.

Порядок дій, починаючи з пункту 3 (див. рис. 5.4.2), користувачі виконують щоквартально або за нагальної потреби для подання звітів до МОН в електронному й паперовому вигляді. Виконавши дії згідно з пунктами 3 та 4 (див. рис. 5.4.2), відповідальні особи закладів/установ отримують відповідь від відповідальної особи ДНУ «ІОА», яка залежить від правильності заповнення інформації й формування файлу посилки. У разі негативного результату (пункт 5 рис. 5.4.2) користувачі корегують інформацію, формують і відправляють файл

посилки (пункти 6 і 4 рис. 5.4.2). Ці процеси можуть повторюватися до остаточного виправлення інформації. У разі коли інформація відповідає всім вимогам, користувачі закладів/установ отримують повідомлення про успішний імпорт інформації до бази даних АС «Юридичні особи» МОН (пункт 7 рис. 5.4.2). Після цього користувачі, за потреби, відправляють сформовані звіти за формою 2б(д) у паперовому вигляді до управління з питань державного майна та підприємств МОН (пункт 7 рис. 5.4.2).

Технологічна схема аналізу звітів

З метою підтримки цілісності, коректності й повноти інформації в базі даних МОН АС «Юридичні особи», перед імпортом звітів відповідальними працівниками ДНУ «ЮОА» проводиться аналіз отриманої інформації згідно з технологічною схемою, наведеною на рис. 5.4.3.

Рис. 5.4.3. Технологічна схема аналізу звітів та інформації, отриманої від закладів і установ освіти та науки

Побудовано авторами.

На першому етапі аналізу звітів перевіряється дата формування файлу та звіту. У разі коли дата їх формування менша, ніж в останнього імпортованого до бази даних звіту, імпорт отриманої інформації не здійснюється. Також не імпортуються файли, інформація яких не відповідає затвердженим форматам. Водночас відповідальній особі закладу/установи надсилається повідомлення із зазначенням причини відмови й порядку подальших дій для виправлення помилок.

Далі проводиться перевірка адресно-довідкової та інформаційної частин даних про юридичну особу, а саме: найменування закладу (установи), ПІБ керівника, відокремлені структурні підрозділи тощо.

Наступний крок полягає в перевірці відомостей щодо об'єктів майна. При цьому контролюються дати інвентаризації, вартісні показники, розміри земельних ділянок, площі будівель, розміри споруд, місцезнаходження тощо. Особлива увага приділяється відповідності кодів об'єктів майна Класифікатору державного майна, затвердженому наказом ФДМУ від 15.03.2006 № 461⁶³. У разі виявлення невідповідності (задвоєння або вилучення) інформації про об'єкти майна звіт не імпортується.

В останню чергу перевіряються об'єкти майна, щодо яких було прийнято управлінське рішення. У цьому випадку перевіряється повнота інформації стосовно цього рішення, наявність відомостей про документи, відповідно до яких прийнято управлінське рішення; код ЄДРПОУ та назва юридичної особи, якій передано об'єкти майна, тощо.

За результатами проведеного аналізу інформації формується повідомлення про імпорт звіту, перелік зауважень до отриманої інформації, рекомендації з виправлення помилок.

Технологічні й методичні підходи до процесу автоматизованого обліку державного майна в закладах та установах системи освіти і науки забезпечують високу ефективність збору, контролю й аналізу отриманої інформації, забезпечення надійності та цілісності бази даних.

Нові можливості цифрових технологій, розвиток автоматизованих систем обліку вимагають перегляду та оптимізації технологічних і методичних підходів до процесу збору інформації про державне майно, яке передано в оперативне управління закладам та установам системи освіти і науки.

5.4.2. Збір та опрацювання інформації про державне майно системи освіти і науки в умовах воєнного стану

24 лютого 2022 р. розпочалася збройна агресія РФ проти України. Агресор веде нещадну, жорстоку війну, воює проти військових та мирного населення, дорослих і дітей. Потерпають від війни міста, селища та села, розташовані й біля лінії фронту, й глибоко в тилу, й в окупації. Гинуть і калічаться люди, руйнуються не лише військові об'єкти, а й об'єкти цивільної інфраструктури, житлові будинки, медичні установи, заклади освіти, знищується їхня матеріально-технічна база.

Станом на 18 листопада 2022 р. унаслідок дій країни-агресора в Україні повністю зруйновано 337 закладів освіти, з них 9 ЗВО та 15 ЗФПВО; пошкоджено 2 430 закладів освіти, з них 61 ЗВО і 106 ЗФПВО. Серед зруйнованих ЗВО п'ять розташовані в Запорізькій, три в Донецькій і один у Харківській областях; пошкоджених ЗВО найбільше в Харківській (23), Донецькій (9), Миколаївській (5) областях та місті Києві (5). Зруйновані ЗФПВО розташовані в Запорізькій (6), Донецькій (4), Луганській (3), Київській (1) і Харківській (1) областях. Найбільше пошкоджених ЗФПВО зафіксовано в Донецькій (31), Харківській (29) та Миколаївській (10) областях⁶⁴.

⁶³ Про затвердження Класифікатора державного майна : наказ Фонду державного майна України від 15.03.2006 № 461. URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/documents/1407.html>.

⁶⁴ Освіта під загрозою / М-во освіти і науки України. URL: <https://saveschools.in.ua/>.

В умовах збройної агресії РФ в Україні й запровадженого з 24 лютого 2022 р. воєнного стану інституційно-правове регулювання в освітній сфері здійснюється відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII⁶⁵.

З метою збереження життя та здоров'я громадян України, створення безпечного освітнього середовища, організації здобуття освіти, освітнього процесу в умовах воєнного стану керівництвом МОН було прийнято низку рішень, затверджених наказами, про тимчасове переміщення 87 ЗВО, їхніх відокремлених структурних підрозділів (ВСП), ЗФПВО, які опинилися в небезпеці на тимчасово окупованих територіях України в Донецькій, Запорізькій, Луганській, Харківській та Херсонській областях.

В інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта України в умовах воєнного стану» С. Лондар у вступі до розділу «Інформаційно-аналітичне забезпечення освіти в умовах воєнного стану» наголосив, що в умовах, коли пошкоджено і зруйновано державне майно коледжів та університетів, коли військова агресія РФ проти України призвела до значних соціальних збурень, порушилась усталена система збору верифікованої освітньої інформації, її обробки й використання для прийняття управлінських рішень. Зазначено, що кількість надійної освітньої інформації зменшилася, такою може вважатися лише інформація від органів влади, зокрема від обласних цивільно-військових адміністрацій. Розглянуто виклики для сфери інформаційного освітнього управлінського забезпечення за повномасштабної військової агресії, а саме створення загроз для інформаційних освітніх систем у вигляді кібератак, фізичного руйнування комп'ютерної техніки, серверів, ліній зв'язку, зміни усталених каналів збору освітньої інформації тощо. Автор наголошує на необхідності застосування нових підходів до збору та опрацювання інформації в умовах активних бойових дій на території України⁶⁶.

Для забезпечення цілісності та достовірності відомостей у базі даних АС «Юридичні особи», підвищення відповідальності й рівня подання звітів, управління з питань державного майна та підприємств МОН (лист МОН від 14.09.2022 № 11/402-22) подало запит до закладів та установ освіти і науки на інформацію про осіб, відповідальних за ведення баз даних системи на місцях та адрес електронних скриньок, з яких будуть направлятися звіти в електронному вигляді. Збір і зведення такої інформації здійснює ДНУ «ІОА». Новостворений масив даних забезпечить захисний бар'єр на шляху вхідної недостовірної інформації із сумнівних джерел. У першу чергу це стосується закладів та установ, що стали тимчасово переміщеними, а також залишилися на окупованій території.

⁶⁵ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

⁶⁶ Освіта України в умовах воєнного стану : інформ.-аналіт. зб. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf.

Майно тимчасово переміщених закладів

На рис. 5.4.4 показано розподіл тимчасово переміщених закладів за типами.

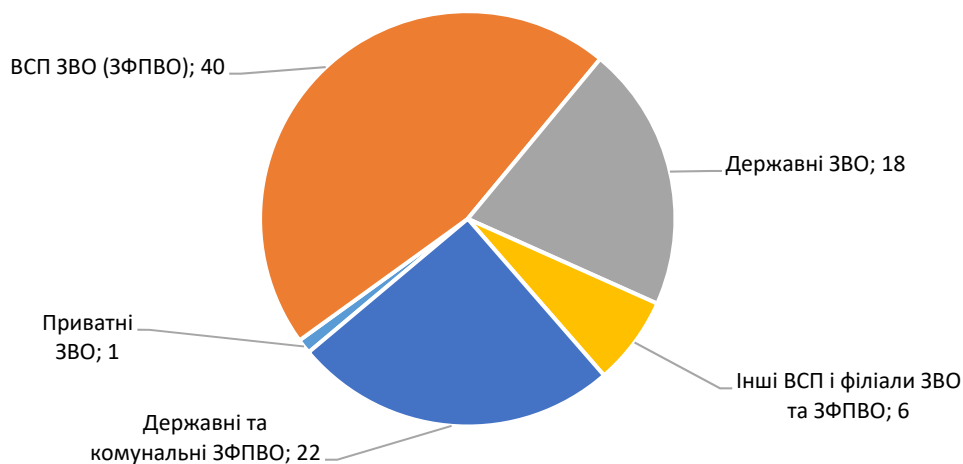

Рис. 5.4.4. Розподіл тимчасово переміщених закладів за типами, од.
Побудовано авторами.

Наведена інформація свідчить про те, що ВСП ЗВО (фахові коледжі) становлять майже половину (46 %) загальної кількості переміщених закладів, державні й комунальні ЗФПВО – трохи більше чверті (25,3 %), державні ЗВО – п'яту частину (20,7 %), інші ВСП і філіали ЗВО та ЗФПВО – 6,9 %, приватні ЗВО – 1,1 %.

На рис. 5.4.5 наведено розподіл тимчасово переміщених закладів за областями їх юридичного розміщення та розташування їхнього нерухомого майна.

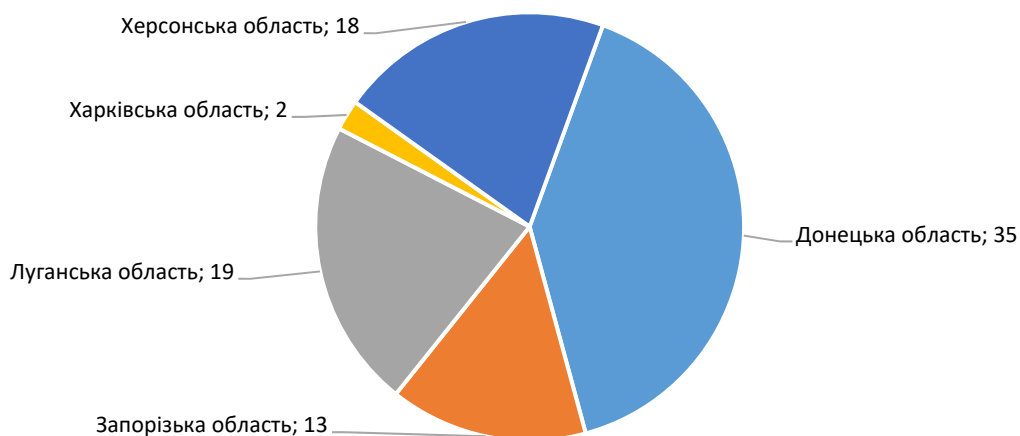

Рис. 5.4.5. Розподіл тимчасово переміщених закладів за областями, од.
Побудовано авторами.

Переміщені заклади географічно були розташовані на тимчасово окупованих територіях у п'яти областях. Найбільше закладів переміщено з Донецької області (40,2 %), далі йдуть заклади Луганської (21,8 %), Херсонської (20,7 %) та Запорізької (14,9 %) областей. Два заклади Харківської області

становлять 2,3 % загальної кількості переміщених закладів. Серед закладів Донецької й Луганської областей більшість стали тимчасово переміщеними вже вдруге.

Державне нерухоме майно переміщених закладів залишилося на тимчасово окупованій території (ТОТ). Серед цих закладів є такі, що мають на балансі нерухоме майно, яке не перебуває в управлінні МОН, а саме: Заклад вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права» (приватний), Комунальний заклад «Донецький обласний спеціалізований фаховий коледж спортивного профілю ім. С Бубки», Комунальний заклад «Покровський педагогічний фаховий коледж». Частина закладів Донецької й Луганської областей стали на сьогодні вже вдруге тимчасово переміщеними закладами, майно яких залишилося на ТОТ ще з 2014 р. Серед них: Державний вищий навчальний заклад «Донецький національний технічний університет», Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», ВСП «Горлівський інститут іноземних мов Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»», Донбаська національна академія будівництва і архітектури, ВСП «Маріупольський фаховий коледж Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського», ВСП «Краматорський фаховий коледж Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Луганський національний аграрний університет, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» та ін. Майно цих закладів у проведеному аналізі не враховувалося.

Нерухоме майно тимчасово переміщених закладів, що залишилося на ТОТ, складається із 307 будівель навчальних корпусів, що мають загальну площу 811,7 тис. м² та залишкову вартість 5 865,32 млн грн, і 122 будівель гуртожитків загальною площею 417,3 тис. м² та залишковою вартістю 992,5 млн грн. Слід зазначити, що більшість цих будівель має нульову залишкову вартість.

На рис. 5.4.6 наведено кількість закладів, у яких залишилися на ТОТ будівлі навчальних корпусів, їх число та загальну площу в розрізі областей.

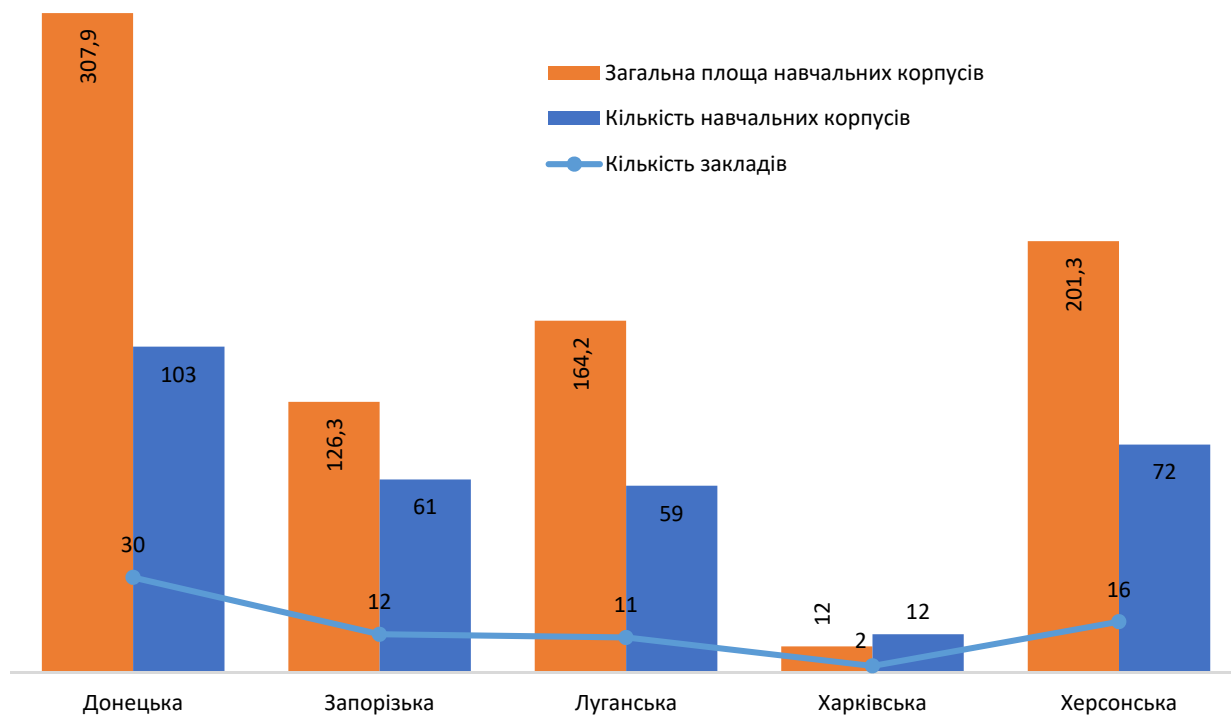

Рис. 5.4.6. Кількість закладів, у яких залишилися на ТОТ будівлі навчальних корпусів, їх число та загальна площа в розрізі областей, од., тис. м²

Побудовано авторами за інформацією з АС «Юридичні особи».

Виконаний розрахунок засвідчив, що найбільша частка будівель навчальних корпусів залишилася на ТОТ у Донецькій області – 33,6 % (103 од.) загальної кількості таких будівель; у Херсонській області такі будівлі становлять 23,5 % (72 од.); у Запорізькій та Луганській областях – 19,9 % (61 од.) і 19,2 % (59 од.) відповідно. Найменше навчальних корпусів на ТОТ залишилося в Харківській області. Варто зауважити, що найбільша загальна площа цих будівель залишилася на ТОТ у Донецькій (37,9 %, 307,9 м²) та Херсонській (24,8 %, 201,3 м²) областях.

На рис. 5.4.7 наведено кількість закладів, у яких залишилися на ТОТ будівлі гуртожитків, їх число та загальну площу в розрізі областей.

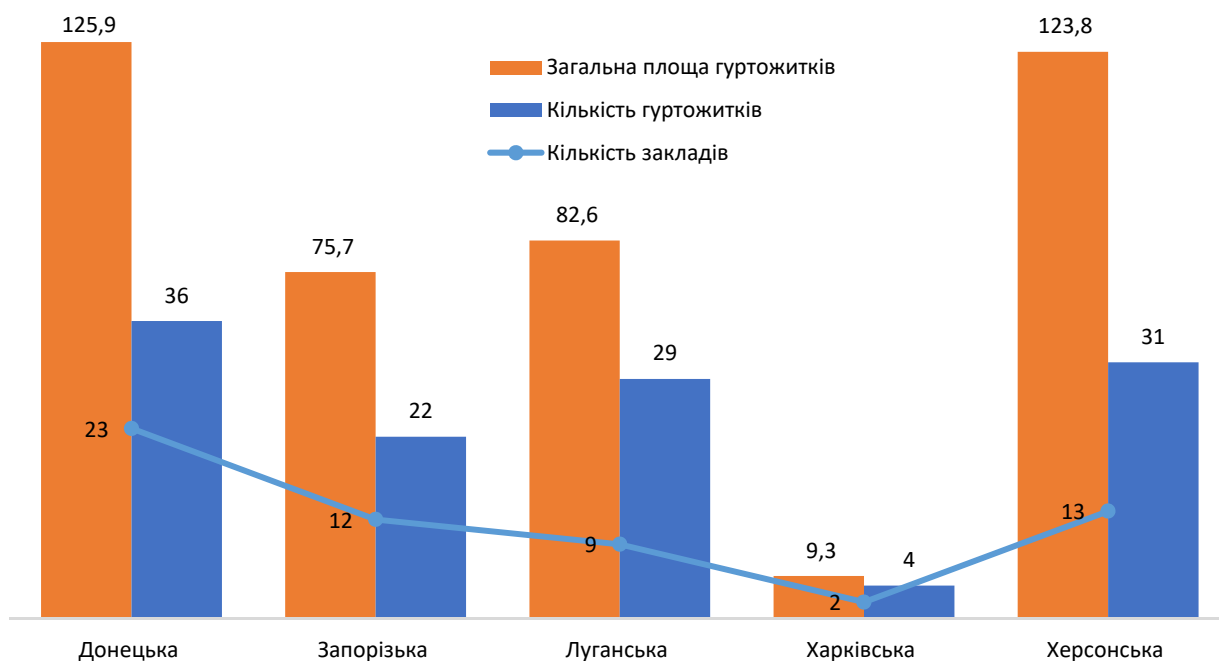

Рис. 5.4.7. Кількість закладів, у яких залишилися на ТОТ будівлі гуртожитків, їх число та загальна площа в розрізі областей, од., тис. м²
 Побудовано авторами за інформацією з АС «Юридичні особи».

Як показав проведений розрахунок, за кількістю будівель гуртожитків, залишених на ТОТ, першу й другу позицію займають Донецька (29,5 %) та Херсонська (25,4 %) області. Далі за ранжуванням ідуть Луганська (23,8 %), Запорізька (18 %) і Харківська (3,3 %) області. Найбільша загальна площа будівель гуртожитків залишилася на ТОТ у Донецькій (30,2 %, 125,9 м²) та Херсонській (29,7 %, 123,8 м²) областях.

На рис. 5.4.8 наведено інформацію про чисельність здобувачів вищої освіти, які навчалися у тимчасово переміщених закладах за бюджетні кошти та за контрактом станом на 1 жовтня 2021 р. і 2022 р. у розрізі областей.

Розрахунок засвідчив, що чисельність здобувачів вищої освіти в тимчасово переміщених закладах станом на 1 жовтня 2022 р. зменшилася на 13,2 % (10 724 особи) порівняно з показником на відповідну дату 2021 р. Ця тенденція спостерігається як для студентів, що навчалися за бюджетні кошти, так і для тих, які навчалися за кошти юридичних і фізичних осіб, – на 9,5 % (4 421 особа) та 18,2 % (6 303 особи) відповідно. Зменшення чисельності здобувачів відбулося за всіма формами навчання. Зокрема, за денною формою бюджетних здобувачів освіти стало менше на 8,3 % (3 392 особи), контрактників – на 11 % (1 799 осіб); за заочною формою – на 18,6 % (1 029 осіб), контрактників – на 24,6 % (4 497 осіб).

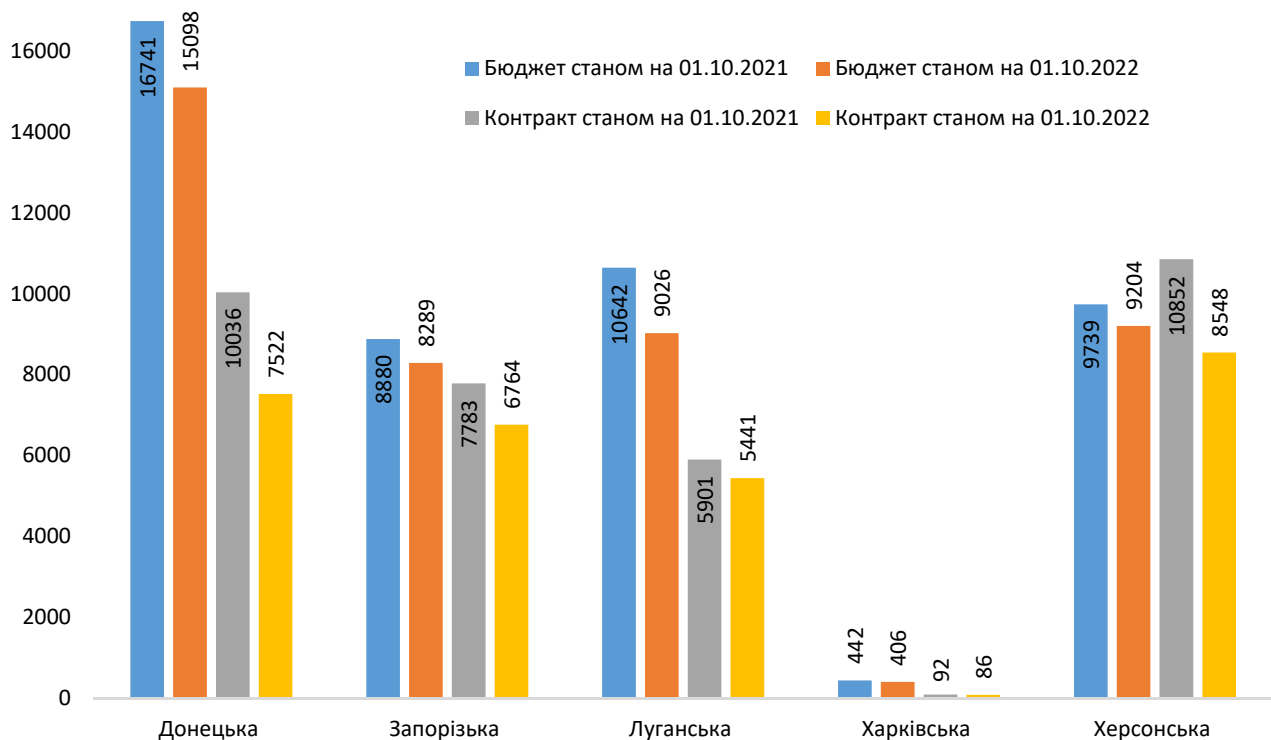

Рис. 5.4.8. Чисельність здобувачів вищої освіти в тимчасово переміщених закладах станом на 1 жовтня 2021 і 2022 рр. у розрізі областей, осіб

Побудовано авторами за інформацією з Єдиної державної електронної бази з питань освіти, розділ «Відкриті дані» (<https://registry.edbo.gov.ua/opendata/educators/>).

Найістотніше зменшення чисельності здобувачів вищої освіти зафіксовано в тимчасово переміщених закладах Донецької (на 15,5 %, 4 157 осіб), Херсонської (на 13,8 %, 2 839 осіб) та Луганської (на 12,5 %, 2 076 осіб) областей. Чисельність студентів-бюджетників скоротилась у закладах Луганської області на 15,2 % (1 616 осіб), Донецької – на 9,8 % (1 643 особи), Харківської – на 8,1 % (36 осіб), а студентів-контрактників у закладах Донецької області – на 25 % (2 514 осіб), Херсонської – на 21,2 % (2 304 особи) й Запорізької – на 13,1 % (1 019 осіб). За формами здобуття освіти найістотніше зменшилася чисельність студентів, які навчалися за кошти бюджету на денній і заочній формах навчання, у закладах Луганської області – на 12,5 % (1 100 осіб) і 27,6 % (516 осіб) відповідно. При цьому найбільше скорочення чисельності студентів-контрактників, які навчалися на денній формі, зафіксовано в закладах Херсонської області (на 19 %, 1 217 осіб), а на заочній формі – у закладах Донецької області (на 32 %, 1 865 осіб).

Слід зазначити, що загалом по Україні чисельність здобувачів вищої освіти станом на 1 жовтня 2022 р. порівняно з 2021 р. зросла на 2 % (28 736 осіб). Із них студентів-бюджетників стало менше на 0,1 % (633 особи), студентів-контрактників – більше на 3,7 % (29 369 осіб). Загальне зростання відбулося за рахунок студентів денної форми навчання: бюджетників на 0,6 % (3 283 особи), контрактників – на 9,7 % (49 056 осіб). На заочній формі навчання зафіксовано зменшення контингенту бюджетників на 10,3 % (3 893 особи) й контрактників – на 7,2 % (19 703 особи).

Майно закладів, що надали прихисток іншим

На рис. 5.4.9 показано розподіл 45 закладів (за формами фінансування), які прийняли тимчасово переміщені заклади на свої матеріально-технічні бази.

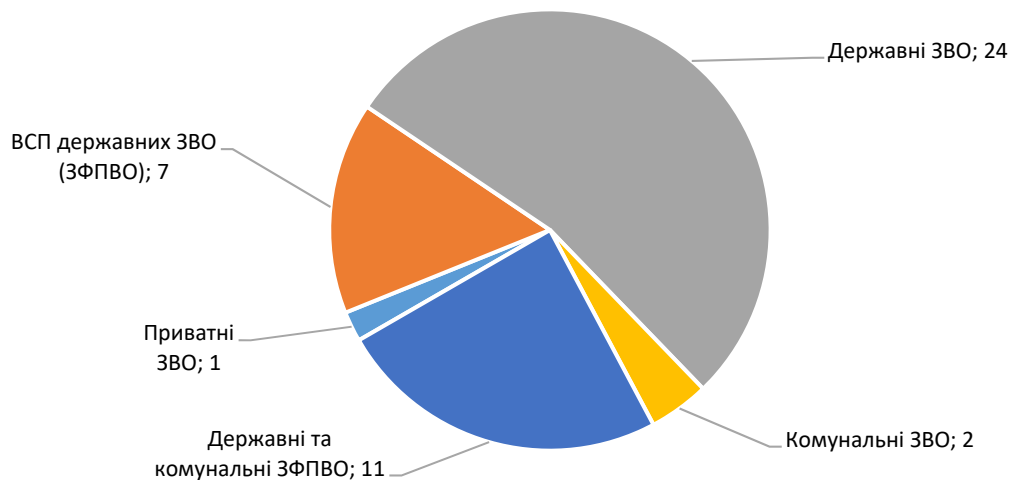

Рис. 5.4.9. Розподіл закладів за формами фінансування, що прийняли тимчасово переміщені заклади, од.

Побудовано авторами.

Як бачимо, більше половини закладів, що прийняли на свої бази тимчасово переміщені заклади, становлять державні ЗВО (53,3 %), що перебувають у сфері управління МОН. Наступні за кількістю – державні й комунальні ЗФПВО (24,4%), далі за ранжуванням ідуть ВСП державних ЗВО (ЗФПВО) – 15,6 %, комунальні (4,4 %) та приватні (2,2 %) ЗВО.

На рис. 5.4.10 наведено розподіл закладів (45 од.), що прийняли на свою матеріально-технічну базу тимчасово переміщені заклади, за регіонами.

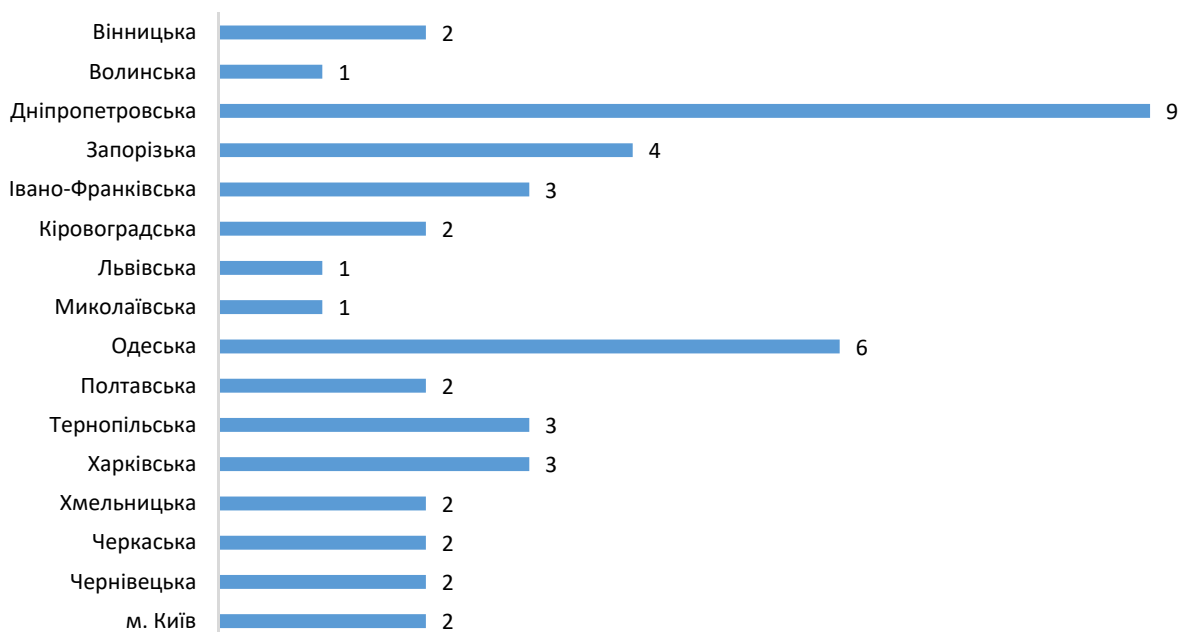

Рис. 5.4.10. Розподіл закладів, які прийняли тимчасово переміщені заклади, за регіонами, од.

Побудовано авторами.

Виконаний розрахунок показує, що найбільша частка закладів, які прийняли на свою матеріально-технічну базу тимчасово переміщені заклади, припадає на Дніпропетровську (20 %, 9 од.), Одеську (13,3 %, 6 од.) та Запорізьку (8,9 %, 4 од.) області.

Три заклади прийняли на свої бази найбільше закладів – кожний по 8 од. Так, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара прихистив Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», Горлівський інститут іноземних мов Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», Луганський національний аграрний університет із його чотирма структурними підрозділами та ВСП «Сєверодонецький політехнічний фаховий коледж Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля». Запорізький національний університет прийняв на свою матеріально-технічну базу Бердянський державний педагогічний університет, ВСП «Бердянський економіко-гуманітарний коледж Бердянського державного педагогічного університету», Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного та його п'ять відокремлених структурних підрозділів. Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» прийняв до себе Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» із сімома його структурними підрозділами.

На рис. 5.4.11 наведено розподіл тимчасово переміщених закладів (87 од.) за регіонами, де вони отримали прихисток.

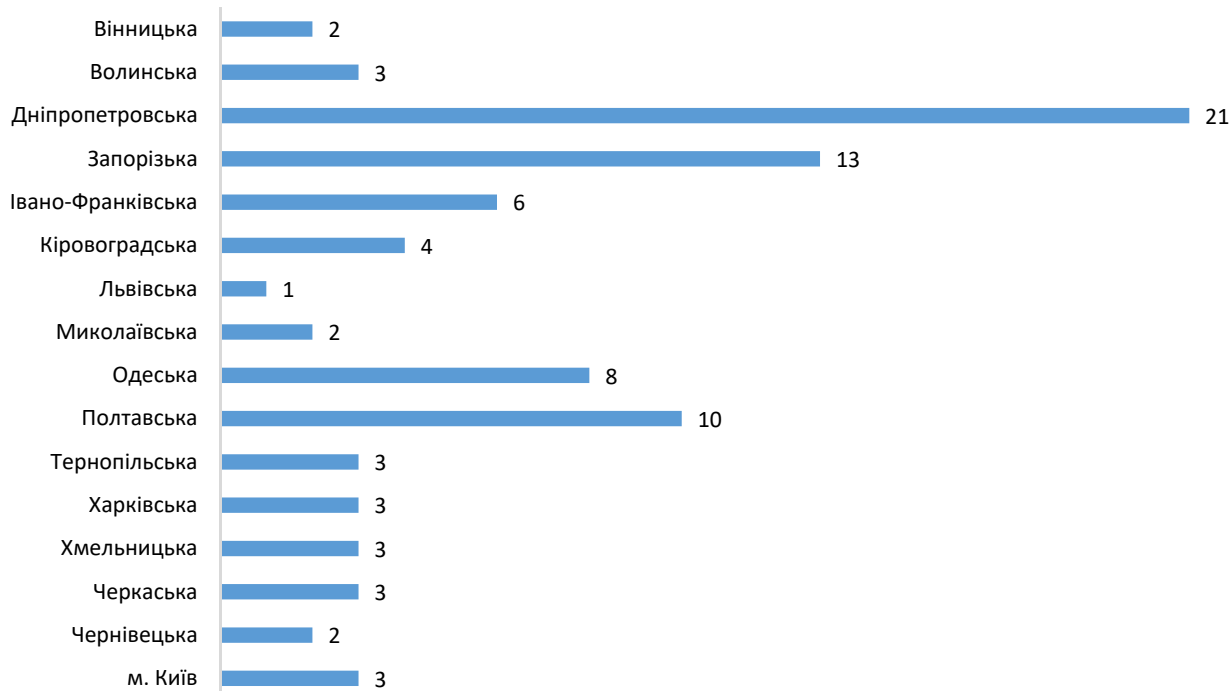

Рис. 5.4.11. Розподіл тимчасово переміщених закладів за регіонами їх нового перебування, од.

Побудовано авторами.

Проведений розрахунок показує, що найбільше тимчасово переміщених закладів прийняли на свої матеріально-технічні бази заклади Дніпропетровської

(24,1 %, 21 од.), Запорізької (14,9 %, 13 од.) і Полтавської (11,5 %, 10 од.) областей.

Слід зауважити, що серед закладів, які прихистили тимчасово переміщені заклади, є такі, що мають нерухоме державне майно поза сферою управління МОН. Серед них: Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (приватний), Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» та Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж». Також зазначимо, що Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, який прийняв свої відокремлені структурні підрозділи, має нерухоме державне майно, що розташоване на ТОН Донецької області з 2014 р. На сьогодні цей університет провадить свою освітню діяльність у Дніпропетровській області на базі Криворізького національного університету. Майно вказаних закладів у виконаному аналізі не враховувалося.

Нерухоме майно закладів, що прийняли тимчасово переміщені заклади, складається із 343 будівель навчальних корпусів, які мають загальну площу 1 415,7 тис. м² та залишкову вартість 703,9 млн грн; 155 будівель гуртожитків загальною площею 796,5 тис. м² і залишковою вартістю 1 060,2 млн грн. Варто зауважити, що більшість цих будівель має нульову залишкову вартість.

На рис. 5.4.12 наведено кількість навчальних корпусів та їх загальну площу в закладах, що прихистили тимчасово переміщені заклади, у розрізі регіонів.

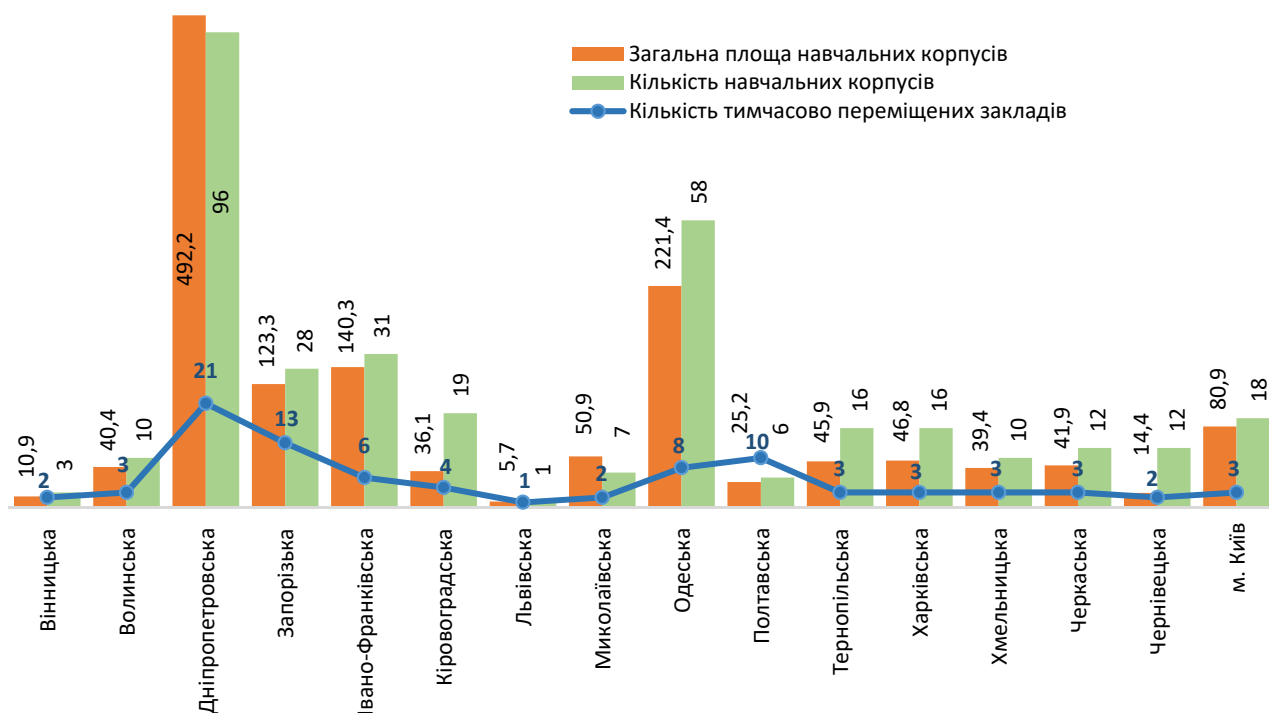

Рис. 5.4.12. Кількість навчальних корпусів та їх загальна площа в закладах, що прихистили тимчасово переміщені заклади, у розрізі регіонів, од., тис. м²

Побудовано авторами за інформацією з АС «Юридичні особи».

Розрахунок аналітичних показників свідчить, що заклади Дніпропетровської області, які прихистили найбільше тимчасово переміщених закладів, мають значну частку будівель навчальних корпусів – 28 % (96 од.), а їх загальна площа становить 34,8 % (492,2 м²) порівняно із закладами інших областей. Другу позицію за цими показниками займають заклади Одеської області – 16,9 % (58 од.) та 15,6 % (221,4 м²) відповідно, хоча прийняли лише 8 закладів.

На рис. 5.4.13 відображено кількість гуртожитків та їх загальну площу в закладах, що прихистили тимчасово переміщені заклади, у регіональному розрізі.

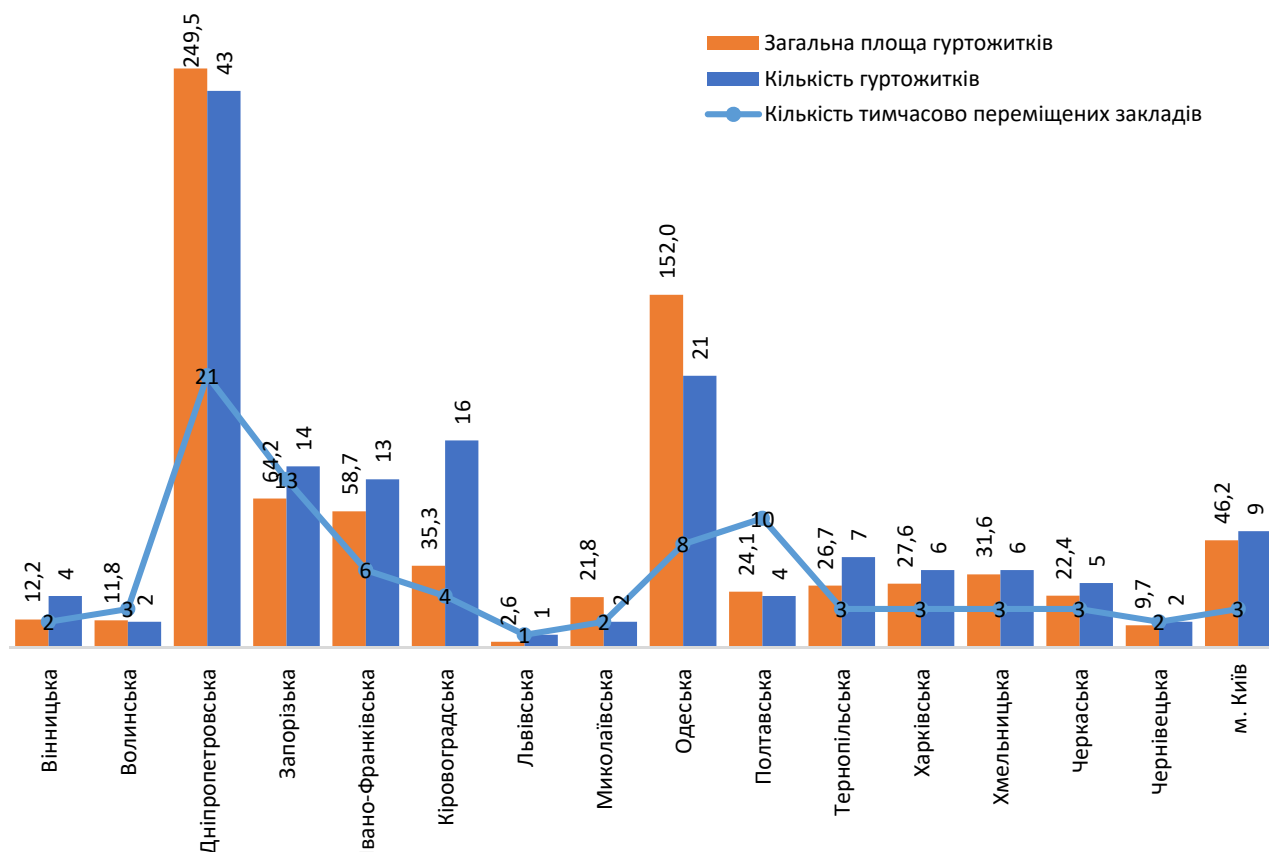

Рис. 5.4.13. Кількість гуртожитків та їх загальна площа в закладах, що прихистили тимчасово переміщені заклади, у розрізі регіонів, од., тис. м²

Побудовано авторами за інформацією з АС «Юридичні особи».

Нами проведено розрахунок аналітичних показників, що характеризують спроможність гуртожитків закладів, які прийняли тимчасово переміщені заклади. Заклади в Дніпропетровській області мають найвище число гуртожитків (27,7 %) з найбільшою загальною площею (31,3 %). Другу позицію займають заклади в Одеській області за кількістю будівель (13,5 %) та за площею (19,1 %). А на третій позиції за числом гуртожитків – заклади в Кіровоградській області (10,3 %), за загальною площею гуртожитків – у Запорізькій області (8,1 %).

5.5. Аналіз перерозподілу фінансування із державного бюджету на утримання закладів вищої освіти у 2022 році

Система вищої освіти є одним із визначальних чинників соціально-економічного розвитку України. На ЗВО покладено функцію не тільки професійної підготовки фахівців, а й забезпечення економічного, інтелектуального, духовного, морального розвитку суспільства та особистості. Тому кожний ЗВО для успішного функціонування потребує забезпечення фінансовими ресурсами в достатньому обсязі.

Водночас євроінтеграційний шлях України вимагає від сфери вищої освіти змін та перетворень, і не лише в частині надання якісних освітніх послуг та провадження конкурентної освітньої діяльності, а й модернізації механізмів управління та фінансування ЗВО, а саме державного сектору економіки.

Питання, пов'язані з управлінням фінансами й механізмом фінансування вищої освіти, знайшли відображення в працях вітчизняних учених В. Андрущенко, Т. Боголіб, В. Вітлінського, Ю. Вітренка, І. Грищенко, Т. Затонацької, В. Ковтунця, В. Кременя, С. Лондара, Л. Лондар, В. Лугового, Т. Оболенської, Г. Терещенко, О. Чумак та ін.

С. Лондар⁶⁷ у науковій праці досліджує підходи до оцінювання вартості підготовки фахівців у сфері вищої освіти та наголошує, що важливим завданням освітньої політики України є підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Одним із шляхів є перехід до принципу «гроші ходять за студентом». Для обґрунтування розподілу коштів серед ЗВО розглянуто підходи до вдосконалення методики визначення вартості підготовки одного фахівця певної спеціальності та відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня.

У свою чергу, Т. Затонацька, О. Герасименко, М. Лаврентьєв⁶⁸ досліджують інструментарій формування механізмів і систем оплати праці у сфері вищої освіти. Автори розкривають зміст проведеної реформи мінімальної заробітної плати та її наслідки для практики оплати праці й наводять аргументи щодо низької конкурентоспроможності заробітної плати в державних ЗВО.

Г. Терещенко, Л. Лондар⁶⁹ наводять результати дослідження фінансово-економічної діяльності ЗВО України. Виконаний ними аналіз показав, що переважна більшість таких закладів не повною мірою використовують можливі згідно з вітчизняним законодавством механізми залучення додаткових фінансових ресурсів, водночас на поточні потреби ці заклади витрачають майже всі зароблені впродовж року кошти, натомість інвестування в розвиток, зокрема науково-дослідної діяльності, практично відсутнє. Науковці обґрунтовують, що

⁶⁷ Лондар С. Підходи до оцінювання вартості підготовки фахівців у сфері вищої освіти України. *Освітня аналітика України*. 2017. № 1. С. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2017-1-6-17>.

⁶⁸ Затонацька Т., Герасименко О., Лаврентьєв М. Оплата праці в державних закладах вищої освіти: стан та виклики в контексті реформи мінімальної заробітної плати. *Освітня аналітика України*. 2018. № 3. С. 96–107. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2018-3-96-107>.

⁶⁹ Терещенко Г., Лондар Л. Формування та використання коштів спеціального фонду закладами вищої освіти в Україні. *Освітня аналітика України*. 2020. № 1. С. 36–49. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2020-1-36-49>; Терещенко Г. Перспективи запровадження нових інструментів фінансування освіти в Україні. *Освітня аналітика України*. 2019. № 1. С. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2019-1-58-66>.

забезпечення ефективного функціонування й розвитку ЗВО передбачає трансформацію підходів до управління, а саме: оптимізацію системи фінансування; поширення практики залучення недержавних інвестицій, спрямованих на розвиток ЗВО; активне залучення фінансових можливостей як держави, так і бізнес-середовища, у т. ч. за рахунок використання механізму державно-приватного партнерства та освітнього кредитування; адекватне планування, прогнозування й аналіз використання ресурсів.

Ю. Вітренко⁷⁰ розглядає проблему вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних ЗВО України як суб'єктів сучасної ринкової економіки. Автор наголошує, що в сучасній ринковій економіці ЗВО виступають її повноправними суб'єктами, які провадять декілька видів економічної діяльності, результати якої (товари та послуги) мають відповідні обсяги як у кількісному, так і у вартісному вимірах та включаються у ВВП. Тому постає об'єктивна потреба в розробленні й упровадженні нової, збалансованої системи показників результатів економічної діяльності ЗВО, що відповідатимуть вимогам сучасної ринкової економіки та на основі аналізу яких можна буде приймати обґрунтовані рішення щодо поліпшення ефективності діяльності ЗВО.

Нагальна потреба в подоланні проблем, що пов'язані з удосконаленням сучасного механізму фінансування ЗВО, зокрема державної форми власності, зумовлює пошук нових методів і підходів щодо диверсифікації та раціонального використання їхніх фінансових ресурсів.

Нами впродовж 2019–2022 рр. проводилися наукові дослідження щодо рівня оплати праці наукових, науково-педагогічних працівників і адміністративно-допоміжного персоналу у ЗВО, здійснювався аналіз фінансування сфери вищої освіти та обґрунтування вартості підготовки одного здобувача вищої освіти за рахунок коштів державного бюджету, що відображено в підготовлених наукових працях і аналітичних записках, які розміщено на сайті ДНУ «ІОА»⁷¹. Це:

- монографія «Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування»;
- аналітична записка «Аналіз рівня оплати праці науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти, що підпорядковані МОН (2019 рік)»;
- аналітична записка «Моніторинг рівня оплати праці за групами посад педагогічних і науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти за 2020 рік»;

⁷⁰ Вітренко Ю. Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки. *Освітня аналітика України*. 2019. № 1. С. 31–46. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2019-1-31-46>.

⁷¹ Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування : монографія / за ред. С. Л. Лондара; ДНУ «Ін-т освітньої аналітики». Київ, 2021. 274 с. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/finansuvannya-osviti-2021.pdf>; Гапон В. В., Барабаш О. А., Чумаєва К. Г. Аналіз рівня оплати праці науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти, що підпорядковані МОН (2019 рік) / ДНУ «Ін-т освітньої аналітики». Київ, 2021. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/09/5_AZ_Gapon_f2.pdf; Гапон В. В., Чимбай Л. Л., Попкова Л. В., Лукашова Т. В. Порівняння розміру плати за навчання на контрактній основі з вартістю підготовки за державним замовленням для здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти України (за спеціальностями «право» та «міжнародне право») / ДНУ «Ін-т освітньої аналітики». Київ, 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/6_az_gapon_plata-za-navchannya_pravo-mizhnarodne-pravo.pdf.

- аналітична записка «Порівняння розміру плати за навчання на контрактній основі з вартістю підготовки за державним замовленням для здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти України (за спеціальностями «право» та «міжнародне право»»).

Фінансування ЗВО в Україні базується на нормах чинного законодавства, визначених у законах України та в інших нормативно-правових актах.

Згідно зі ст. 71 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII⁷², фінансування державних закладів вищої освіти здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень. Статтею 73 цього ж документа визначено, що за умови надання належного рівня освітніх послуг як основного виду діяльності заклади вищої освіти можуть надавати фізичним і юридичним особам платні послуги відповідно до законодавства та статуту закладу. Це можуть бути як освітні, так і інші послуги у сферах наукової й науково-технічної діяльності, міжнародного співробітництва, відпочинку, оздоровлення, туризму, фізичної культури та спорту, побутових, житлово-комунальних та інших послуг. Перелік цих послуг наведено в постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» від 27.08.2010 № 796 (згідно з останньою редакцією від 14.04.2021)⁷³.

У ст. 13 Бюджетного кодексу України⁷⁴ визначено складові частини бюджету – загальний і спеціальний фонди, їх формування, цілі використання власних надходжень. У цій самій статті для бюджетних установ, якими є державні ЗВО, наголошено, що їхні власні надходження отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету та включаються в спеціальний фонд. Відповідно до джерел ці надходження мають свою класифікацію: перша група – надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством, друга група – інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

Поточні видатки – це видатки, які спрямовуються на виконання бюджетних програм і забезпечують поточне функціонування бюджетних установ, проведення досліджень, розробок, заходів та надання поточних трансфертів населенню і підприємствам (установам, організаціям). Складовими поточних видатків є: видатки на оплату праці всіх працівників бюджетних установ (організацій), а також грошове забезпечення військовослужбовців,

⁷² Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

⁷³ Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності : постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 796. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2010-%D0%BF#Text>.

⁷⁴ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

матеріальна допомога, у т. ч. видатки на премії та інші види заохочень чи винагород відповідно до законодавства; нарахування бюджетними установами (організаціями) на фонд оплати праці; видатки на оплату поточних видатків, оплату послуг (включаючи оплату комунальних послуг та енергоносіїв), придбання матеріалів і предметів, що не беруться на облік як основні засоби; обслуговування боргових зобов'язань; на надання субсидій, дотацій, поточних трансфертів юридичним особам, іншим бюджетам, грантів юридичним та фізичним особам; поточні трансферти населенню, у т. ч. виплата всіх видів соціальної допомоги, пільг, субсидій; стипендій; пенсій; путівок на оздоровлення; інші поточні видатки, які не пов'язані з придбанням товарів і послуг установами. Капітальні видатки – це видатки, які спрямовуються на придбання основного капіталу (обладнання й предметів довгострокового користування), необоротних активів (у т. ч. землі, нематеріальних активів тощо), на капітальні інвестиції, капітальний ремонт; на створення державних запасів і резервів; на придбання капітальних активів; невідплатні платежі, компенсацію втрат, пов'язаних із пошкодженням основного капіталу.

Метою цього дослідження є проведення порівняльного аналізу щодо фінансування ЗВО в контексті перерозподілу фінансових ресурсів у зв'язку з уведенням воєнного стану в Україні.

У межах цієї роботи також виконано розрахунок і аналіз низки фінансово-економічних показників за результатами діяльності ЗВО у 2021 р., зокрема середньої заробітної плати працівників ЗВО, середньої вартості підготовки одного фахівця тощо.

Завдання аналітичного дослідження:

1. Проаналізувати видатки з державного бюджету на виконання бюджетних програм у 2022 р., розпорядником яких є МОН.
2. Провести аналіз видатків із державного бюджету для МОН за функціональною класифікацією «Заклади вищої освіти».
3. Класифікувати заклади вищої освіти за визначеними групами, а саме: ЗВО м. Києва, ЗВО університетських міст, ЗВО в обласних центрах, ЗВО в інших містах.
4. Виконати розрахунок середньої вартості підготовки одного здобувача вищої освіти, середньої заробітної плати та кількості ставок працівників ЗВО (педагогічного й науково-педагогічного, адміністративно-допоміжного персоналу), проаналізувати їх за регіональними групами закладів та окремими ЗВО за 2021 р.

Інформаційною базою для проведення аналітичних досліджень слугували нормативно-правові акти, дані Державної казначейської служби України, форми фінансово-економічної звітності ЗВО, інформація програмно-технологічного комплексу «Бюджет».

5.5.1. Аналіз виконання бюджетних програм, покладених на Міністерство освіти і науки України у 2022 році

Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» від 02.12.2021 № 1928-IX⁷⁵ затверджено бюджетні асигнування МОН як головному розпоряднику коштів державного бюджету України у сфері освіти і науки. Загальна сума коштів, наданих для виконання 38 бюджетних програм МОН, становить 40,908 млрд грн (69,8 %) із загального фонду та 17,723 млрд грн (30,2 %) зі спеціального. Також МОН є розпорядником коштів для субвенцій, які є трансфертами з державного бюджету до місцевих бюджетів. У 2022 р. затверджено 112,87 млрд грн (99,6 %) із загального та 0,412 млрд грн (0,4 %) зі спеціального фондів для 6 субвенцій, а саме: освітньої субвенції; субвенцій на створення навчально-практичних центрів сучасної П(ПТ)О; на надання державної підтримки особам з ООП; на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»; на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів»; на забезпечення пожежної безпеки в ЗЗСО. Крім того, у державному бюджеті на 2022 р. із загального фонду для МОН заплановано видатки на надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття фахової передвищої та вищої освіти (3,2 млн грн), зі спеціального фонду – для надання кредитів на будівництво (реконструкцію) і придбання житла для наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників (1,85 млн грн), а також на повернення коштів, наданих із державного бюджету для кредитування окремих категорій громадян та науково-педагогічних і педагогічних працівників, які відповідно до законодавства мають право на отримання таких кредитів на будівництво (придбання) житла, а також на будівництво (реконструкцію) й придбання житла для наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, і пеню (-1,85 млн грн).

У табл. 5.5.1 наведено розподіл бюджетних програм, виконання яких покладено на МОН, за функціональною й програмною класифікаціями видатків та кредитування бюджету.

Таблиця 5.5.1

Розподіл бюджетних програм МОН за функціональною й програмною класифікаціями видатків та кредитування бюджету

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету		Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету	
Код	Назва	Код	Назва
150	Фундаментальні та прикладні дослідження і	2201080	Державні премії, стипендії та гранти в галузі освіти, науки і техніки, стипендії переможцям міжнародних конкурсів

⁷⁵ Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету		Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету	
Код	Назва	Код	Назва
	розробки у сфері державного управління (ДУ)	2201300	Забезпечення діяльності Національного фонду досліджень, грантова підтримка наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок
		2201380	Виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного та освітнього співробітництва, участь у рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій
470	Інші галузі економіки	2201410	Наукова і науково-технічна діяльність на антарктичній станції «Академік Вернадський»
810	Фізична культура і спорт	2201310	Фізична і спортивна підготовка учнівської та студентської молоді
922	Спеціалізовані та спеціальні заклади загальної середньої освіти	2201100	Надання освіти закладами загальної середньої освіти державної форми власності та освітніх послуг державною установою для осіб, які перебувають у закладах охорони здоров'я
930	Професійна (професійно-технічна) освіта	2201030	Забезпечення здобуття професійної (професійно-технічної) освіти за професіями загальнодержавного значення
		2201130	Забезпечення здобуття професійної (професійно-технічної) освіти у закладах освіти соціальної реабілітації та адаптації державної форми власності, методичне забезпечення закладів професійної (професійно-технічної) освіти
		2201620	Створення Центрів професійної досконалості
941	Заклади фахової передвищої освіти	2201420	Підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти
942	Заклади вищої освіти	2201140	Фонд розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти
		2201160	Підготовка кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики
		2201280	Підготовка кадрів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка
		2201360	Реалізація проекту «Президентський університет»
950	Післядипломна освіта	2201250	Підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників, керівних працівників і спеціалістів державного управління, харчової, переробної промисловості та агропромислового комплексу, медичних та фармацевтичних кадрів
960	Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	2201120	Забезпечення діяльності Національного центру «Мала академія наук України», надання позашкільної освіти державними закладами позашкільної освіти, заходи з позашкільної роботи
970	Програми матеріального забезпечення закладів освіти	2201260	Загальнодержавні заходи у сфері освіти
980	Фундаментальні та прикладні	2201040	Наукова і науково-технічна діяльність закладів вищої освіти та наукових установ

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету		Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету	
Код	Назва	Код	Назва
	дослідження і розробки у сфері освіти	2201390	Підтримка пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у закладах вищої освіти
990	Інші заклади та заходи у сфері освіти	2201010	Загальне керівництво та управління у сфері освіти і науки
		2201020	Забезпечення організації роботи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Національного агентства кваліфікацій, освітнього омбудсмена
		2201070	Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту
		2201170	Здійснення методичного та аналітичного забезпечення діяльності закладів освіти
		2201180	Проведення всеукраїнських та міжнародних олімпіад у сфері освіти, всеукраїнського конкурсу «Учитель року»
		2201190	Виплата академічних стипендій студентам (курсантам), аспірантам, докторантам закладів фахової передвищої та вищої освіти
		2201200	Пільговий проїзд учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентів (курсантів невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти у залізничному транспорті
		2201470	Здійснення зовнішнього оцінювання та моніторинг якості освіти Українським центром оцінювання якості освіти та його регіональними підрозділами
		2201610	Вища освіта, енергоефективність та сталий розвиток
		2201680	Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів
		2203010	Керівництво та управління у сфері забезпечення якості освіти
		2203020	Здійснення сертифікації педагогічних працівників, експертизи та акредитації освітніх програм у сфері забезпечення якості освіти
		2207010	Керівництво та управління у сфері стандартів державної мови

Складено авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

На рис. 5.5.1 показано розподіл запланованих коштів державного бюджету на 2022 р. для загальнодержавних бюджетних програм МОН у розрізі функціональної класифікації видатків.

Як свідчать наведені дані, лівова частка видатків (65,5 %, 38 388,9 млн грн) спрямовується на чотири загальнодержавні програми для фінансування ЗВО. Другу позицію посідають видатки за функціональною класифікацією «Інші заклади та заходи у сфері освіти» (13,3 %, 7 823,5 млн грн), які спрямовуються

на 13 загальнодержавних програм, що забезпечують: фінансування академічних стипендій студентам (курсантам), аспірантам, докторантам закладів фахової передвищої та вищої освіти; пільговий проїзд учнів ЗП(ПТ)О, студентів (курсантів невійськових) ЗФПВО та ЗВО в залізничному транспорті; утримання МОН, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Національного агентства кваліфікацій, служби освітнього омбудсмена, Державної служби якості освіти, Національної комісії зі стандартів державної мови тощо. На третій позиції (10,2 %, 5 988,2 млн грн) – видатки, що спрямовуються на ЗФПВО.

Найменше видатків державного бюджету виділено для закладів післядипломної освіти (58,9 млн грн, 0,1 %), спеціалізованих і спеціальних ЗЗСО (297,6 млн грн, 0,5 %) та забезпечення функціонування закладів фізичної культури і спорту (304,6 млн грн, 0,5 %), які підпорядковані МОН.

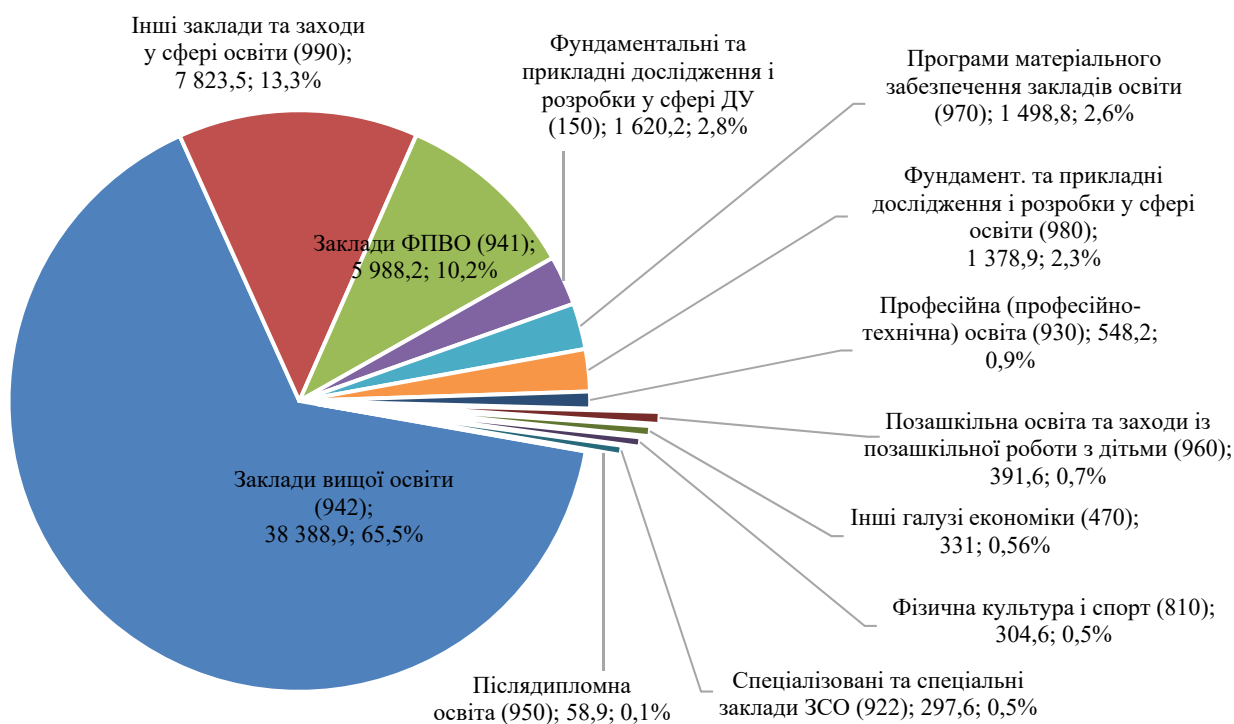

Рис. 5.5.1. Розподіл запланованих коштів державного бюджету на 2022 р. для загальнодержавних бюджетних програм МОН у розрізі функціональної класифікації, млн грн, %

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

На рис. 5.5.2 показано співвідношення видатків державного бюджету для МОН із загального й спеціального фондів за функціональною класифікацією.

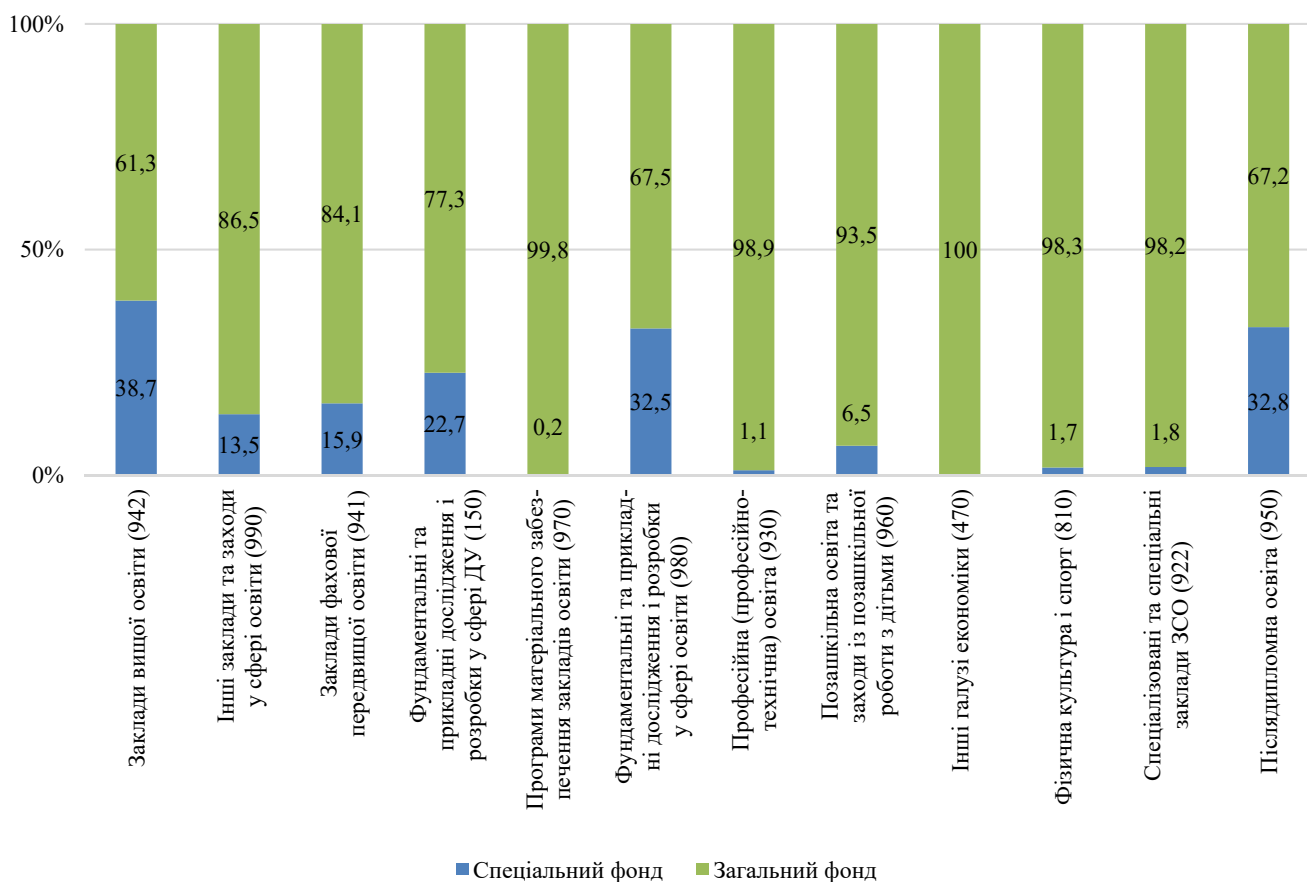

Рис. 5.5.2. Співвідношення видатків державного бюджету для МОН із загального та спеціального фондів за функціональною класифікацією, %
 Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

Наведена інформація свідчить, що найбільша частка видатків держбюджету для всіх функціональних напрямів припадає на загальний фонд. Тільки за трьома функціями МОН спеціальний фонд перевищує 30 %, а саме: «Заклади вищої освіти» (38,7 %), «Післядипломна освіта» (32,8 %) й «Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти» (32,5 %). Найменші обсяги коштів спеціального фонду було передбачено для таких функціональних напрямів: «Програми матеріального забезпечення закладів освіти» (0,2 %), «Професійна (професійно-технічна) освіта» (1,1 %), «Фізична культура і спорт» (1,7 %), «Спеціалізовані та спеціальні заклади загальної середньої освіти» (1,8 %). Єдиний напрям, для якого не передбачено кошти спеціального фонду, – це «Інші галузі економіки», до якого належить бюджетна програма «Наукова і науково-технічна діяльність на антарктичній станції «Академік Вернадський»».

Відображена на рис. 5.5.3 інформація щодо розподілу видатків державного бюджету для освіти й науки за загальним і спеціальним фондами в розрізі видатків споживання та розвитку свідчить, що левову частку видатків (87,8 %) державного бюджету на 2022 р. для МОН формують видатки споживання, з них 61,9 % із загального фонду та 25,9 % зі спеціального. Водночас видатки розвитку становлять лише 12,2 % (7,9 і 4,3 % відповідно).

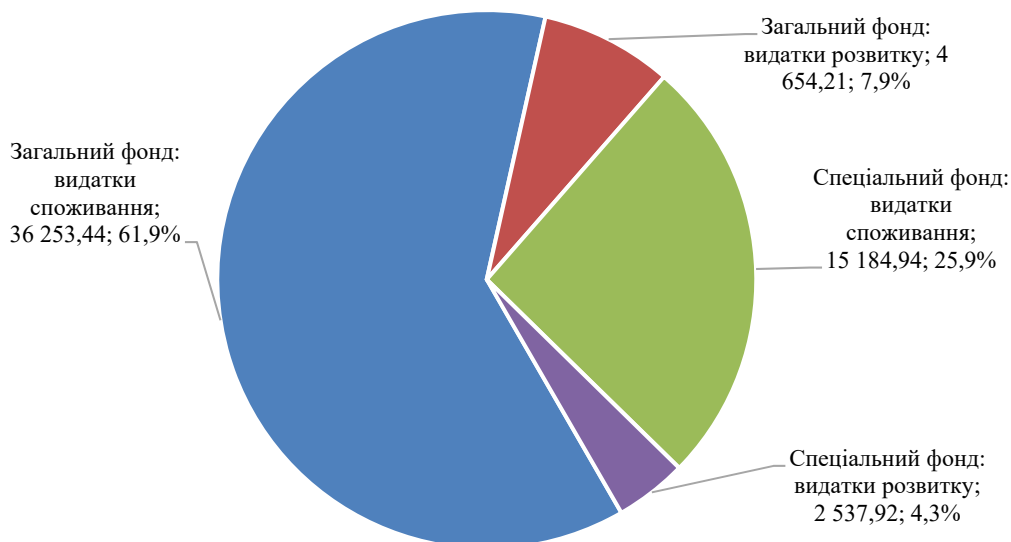

Рис. 5.5.3. Видатки державного бюджету для МОН у розрізі загального та спеціального фондів і видатків споживання й розвитку, млн грн, %

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

Рис. 5.5.4 демонструє співвідношення видатків споживання й розвитку державного бюджету для МОН за функціональною класифікацією.

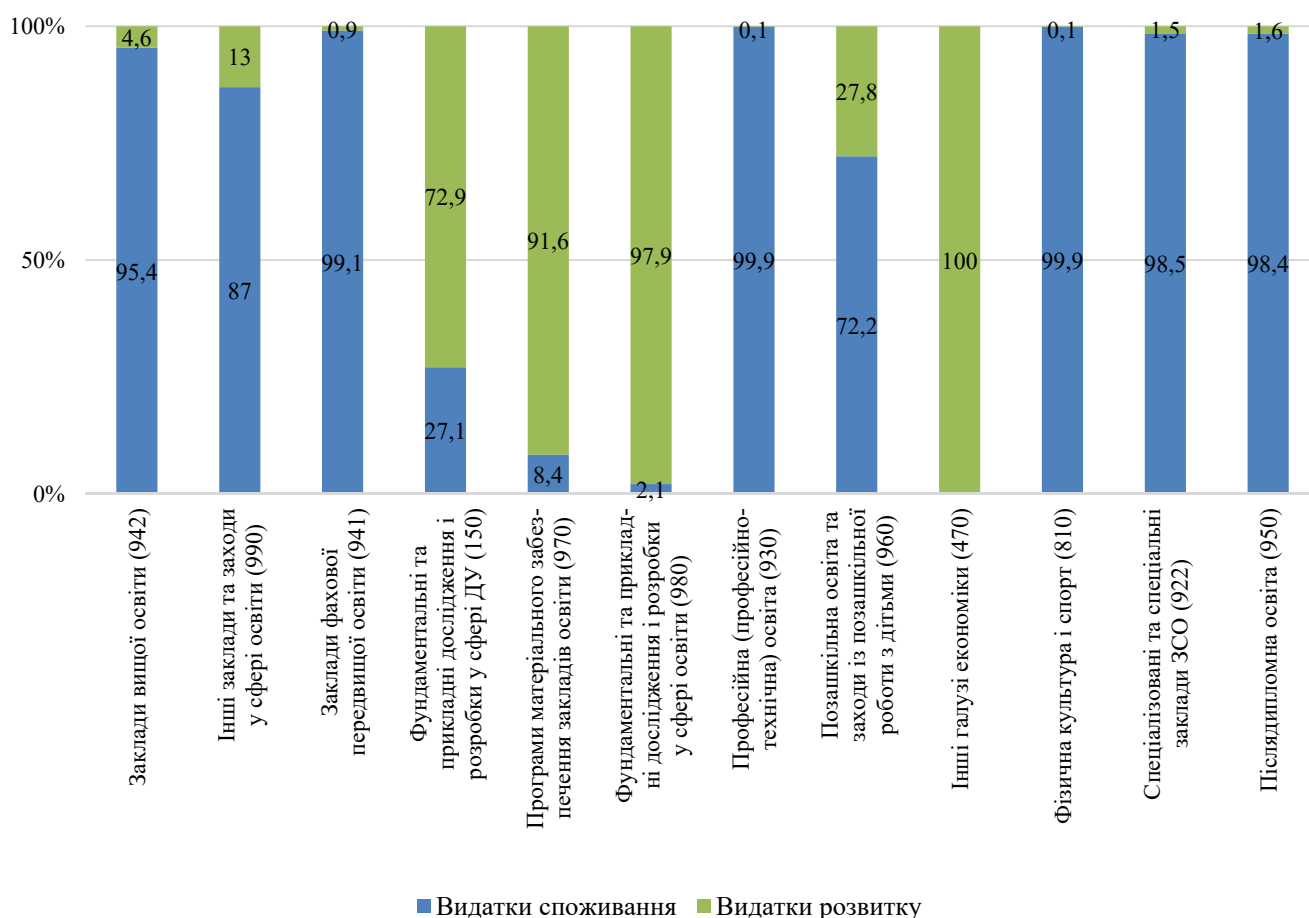

Рис. 5.5.4. Співвідношення видатків споживання та розвитку державного бюджету для МОН за функціональною класифікацією, %

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

Наведені дані показують, що найбільшу частку видатків держбюджету для 11 функціональних напрямів становлять видатки споживання (перевищують 70 %). Найбільше видатків споживання у функціональних напрямках «Професійна (професійно-технічна) освіта» (99,9 %), «Фізична культура і спорт» (99,9 %) та «Заклади фахової передвищої освіти» (99,1 %). Три функціональних напрями мають найменшу частку видатків споживання, а саме: «Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері державного управління» (27,1 %), «Програми матеріального забезпечення закладів освіти» (8,4 %) й «Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти» (2,1 %). За напрямом «Інші галузі економіки» заплановано лише видатки розвитку (100 %).

У табл. 5.5.2 наведено розподіл видатків державного бюджету МОН для забезпечення функціонального напрямку «Заклади вищої освіти».

Розподіл видатків державного бюджету для МОН за функціональною класифікацією «Заклади вищої освіти» в розрізі КПКВК, загального та спеціального фондів, видатків споживання й розвитку, млн грн

КПКВК	Найменування згідно з програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету	Загальний фонд		Спеціальний фонд	
		видатки споживання	видатки розвитку	видатки споживання	видатки розвитку
2201140	Фонд розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти		250,00		
2201160	Підготовка кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики	21 072,02		13 174,02	908,63
2201280	Підготовка кадрів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка	1 620,59	108,66	749,73	5,27
2201360	Реалізація проекту «Президентський університет»		500,00		

Складено авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

Згідно з наведеною інформацією, для двох бюджетних програм було заплановано лише видатки розвитку за рахунок загального фонду. Це бюджетні програми 2201140 «Фонд розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти» і 2201360 «Реалізація проекту «Президентський університет»». При цьому за рахунок бюджетної програми 2201140 фінансуються капітальні видатки (видатки розвитку) ЗФПВО і ЗВО. Розподіл коштів здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету, передбачених Фонду розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти» від 17.05.2021 № 475⁷⁶ шляхом проведення конкурсу заявок закладів на отримання бюджетних коштів на відповідний рік. Рішення приймає комісія, склад якої затверджується наказом МОН і до якої входять представники Міністерства та члени Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (щонайменше 33 % складу комісії) й Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій (щонайменше 33 % складу комісії).

За рахунок бюджетних програм 2201160 «Підготовка кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики» і 2201280 «Підготовка кадрів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка» фінансується діяльність ЗВО. При цьому за рахунок загального фонду бюджетної програми 2201160 не забезпечуються видатки розвитку ЗВО.

Станом на 23 вересня 2022 р. унаслідок дій країни-агресора в Україні зруйновано 283 заклади освіти та 2 227 пошкоджено. Серед зруйнованих закладів – чотири ЗВО в Запорізькій, два в Донецькій і один у Харківській

⁷⁶ Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету, передбачених Фонду розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2021 № 475. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2021-%D0%BF#Text>.

областях; пошкоджених – 55 ЗВО, найбільше в Харківській (23), Донецькій (6) та Дніпропетровській (6) областях⁷⁷.

Ця небезпечна ситуація призводить до вимушеної міграції населення. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), яка є частиною системи ООН, станом на 23 серпня 2022 р. в Україні налічувалося близько 6,97 млн ВПО, тобто 16 % населення. Також МОМ зазначає, що з 23 липня чисельність ВПО зросла майже на 339 тис. осіб (5 %). Кількість українських біженців, зареєстрованих у Європі з першого дня військової агресії, станом на 22 вересня 2022 р. сягнула майже 7,406 млн осіб (за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців). За оцінками МОМ, станом на 21 вересня 2022 р. понад 319 тис. громадян третіх країн теж залишили нашу країну⁷⁸.

У цей скрутний час внутрішньо переміщеними стають не тільки люди, а й організації та установи. Так, тимчасово переміщеними стали 18 ЗВО і 31 ЗФПВО – ВСП цих ЗВО, а разом із ними студенти й працівники зазначених закладів. Із Донецької області переміщено 5 університетів, академія та інститут до закладів Дніпропетровської, Волинської, Тернопільської, Івано-Франківської областей і м. Києва. Три університети Запорізької області з Бердянська й Мелітополя перемістилися на бази ЗВО Запоріжжя. Три університети Луганщини переміщено до Дніпропетровської, Хмельницької та Полтавської областей. Херсонські академія й три університети знайшли тимчасовий прихисток на базах ЗВО Одеської, Кіровоградської, Івано-Франківської та Хмельницької областей.

У зв'язку з агресією рф, потребами нашої країни у фінансуванні військових дій Кабінет Міністрів України відповідно до Бюджетного кодексу України (розділ VI, п. 2, пп. 22)⁷⁹ прийняв рішення, затверджене постановою від 10.03.2022 № 245, про скорочення видатків та кредитування загального фонду державного бюджету, які передбачені головним розпорядникам коштів на 2022 р., та збільшення обсягу видатків *резервного фонду* на суму 50 863,95 млн грн⁸⁰.

Для бюджетних програм, розпорядником яких є МОН, у цілому це скорочення сягнуло 8 053,54 млн грн, що становить 5,2 % загальної суми фінансування, з них для загальнодержавних бюджетних програм – 3 729,0 млн грн (46,3 % загальної суми скорочення), для трансфертів – 4 321,34 млн грн (53,66 %) і для надання кредитів – 3,2 млн грн (0,04 %).

Серед міжбюджетних трансфертів МОН фінансування чотирьох субвенцій було скорочено на 100 %, а саме: субвенцій на створення навчально-практичних центрів сучасної П(ПТ)О; на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»; на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів»; на забезпечення пожежної безпеки

⁷⁷ Освіта під загрозою / М-во освіти і науки України. URL: <https://saveschools.in.ua/>.

⁷⁸ Migration data portal. Refugees and Asylum Seekers / The International Organization for Migration. URL: https://www.migrationdataportal.org/ukraine/crisis-movements#_ftn2.

⁷⁹ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

⁸⁰ Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2022 № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text>.

в ЗЗСО. Так само на 100 % скорочено видатки для надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття фахової передвищої й вищої освіти на суму 3,2 млн грн.

Серед функціональних напрямів фінансування видатків це скорочення не торкнулося таких із них: «Фізична культура і спорт», «Професійна (професійно-технічна) освіта», «Заклади фахової передвищої освіти» та «Післядипломна освіта».

На рис. 5.5.5 показано частку скорочень видатків у розрізі функціональних напрямів МОН за видатками споживання й розвитку.

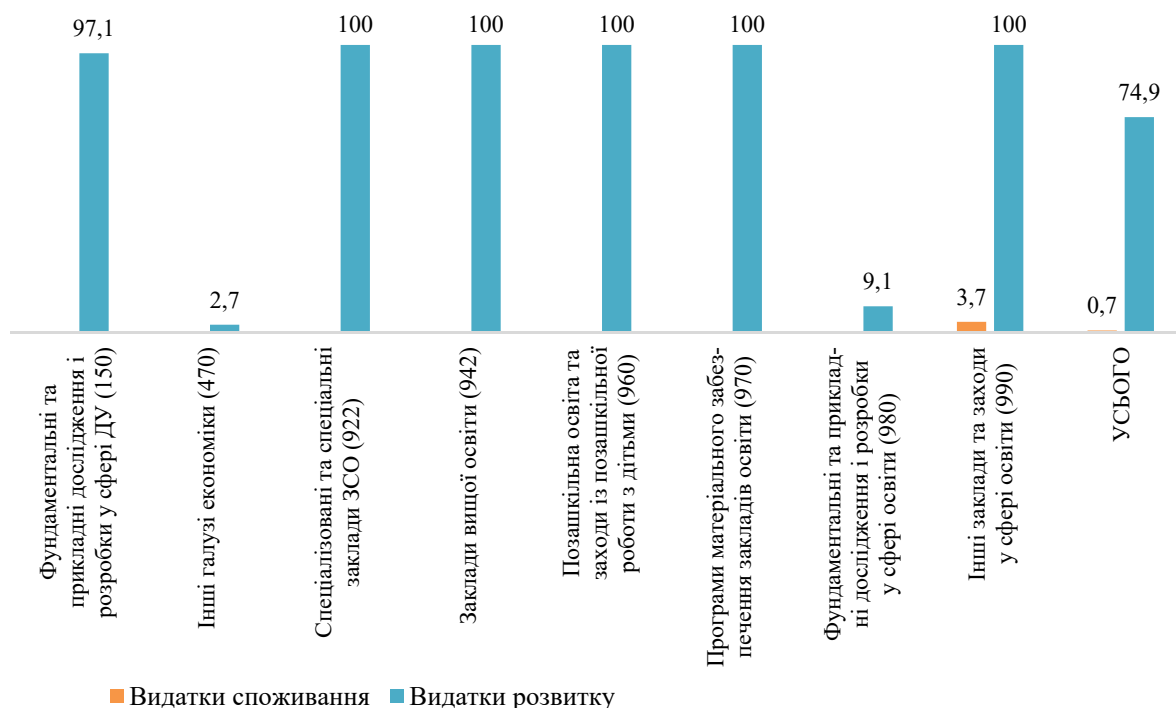

Рис. 5.5.5. Частка скорочень видатків споживання й розвитку в розрізі функціональних напрямів МОН відповідно до постанови КМУ від 10.03.2022 № 245, %

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>; Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2022 № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text>.

Наведені дані свідчать, що скорочення стосувалося переважно видатків розвитку – воно становило 74,9 % їх загальної суми. Скорочення видатків споживання (на 3,7 %) відбулося лише для одного функціонального напрямку – «Інші заклади та заходи у сфері освіти» – і тільки в трьох бюджетних програмах із цього функціонального напрямку, а саме: 2201180 «Проведення всеукраїнських та міжнародних олімпіад у сфері освіти, всеукраїнського конкурсу «Учитель року»» (100 %); 2201200 «Пільговий проїзд учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентів (курсантів невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти у залізничному транспорті» (100 %) і

2201070 «Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту» (84,8 %).

На 100 % було скорочено видатки розвитку п'яти функціональних напрямів, таких як «Спеціалізовані та спеціальні заклади загальної середньої освіти», «Заклади вищої освіти», «Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми», «Програми матеріального забезпечення закладів освіти», «Інші заклади та заходи у сфері освіти». На 97,1 % зменшено ці ж видатки для функціонального напрямку «Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері державного управління».

Найменше скорочення видатків розвитку відбулося для двох напрямів: «Інші галузі економіки» (на 2,7 %) і «Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти» (на 9,1 %).

Унаслідок проведеного секвестру фінансування скасовано 8 бюджетних програм (табл. 5.5.3).

Таблиця 5.5.3

**Перелік бюджетних програм, фінансування яких скасовано
постановою КМУ від 10.03.2022 № 245**

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету		Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету	
Код	Назва	Код	Назва
942	Заклади вищої освіти	2201140	Фонд розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти
		2201360	Реалізація проекту «Президентський університет»
990	Інші заклади та заходи у сфері освіти	2201180	Проведення всеукраїнських та міжнародних олімпіад у сфері освіти, всеукраїнського конкурсу «Учитель року»
		2201200	Пільговий проїзд учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентів (курсантів невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти у залізничному транспорті
180	Міжбюджетні трансферти	2211210	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на створення навчально-практичних центрів сучасної професійної (професійно-технічної) освіти
		2211230	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»
		2211260	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів»
		2211300	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення пожежної безпеки в закладах загальної середньої освіти

Складено авторами за: Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2022 № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text>.

Наступний секвестр загального фонду державного бюджету затверджено постановою КМУ від 01.04.2022 № 401⁸¹. Загальна сума коштів, спрямованих до резервного фонду, сягнула 73 324,51 млн грн, тобто майже в півтора раза більше, ніж сума попереднього скорочення видатків держбюджету.

Для бюджетних програм, розпорядником яких є МОН, у цілому це скорочення становить 14 771,26 млн грн (10,1 % загального обсягу фінансування зі змінами), що в 1,8 раза більше, ніж за постановою КМУ від 10.03.2022 № 245. Для загальнодержавних бюджетних програм обсяг скорочень визначено в розмірі 3 916,43 млн грн (26,5 % загальної суми скорочення), для трансфертів – 10 854,83 млн грн (83,6 %). На відміну від попереднього секвестру, цей торкнувся всіх бюджетних програм МОН.

Скорочення для двох субвенцій, що продовжують фінансуватись у 2022 р., стосувалися: для освітньої субвенції – видатків споживання на 10 804,38 млн грн (10 %); для субвенції на надання державної підтримки особам з ООП – видатків споживання на 37,6 млн грн (10 %), видатків розвитку – на 12,84 млн грн (10 %).

На рис. 5.5.6 відображено відсоткове скорочення видатків у розрізі функціональних напрямів МОН за видатками споживання та розвитку.

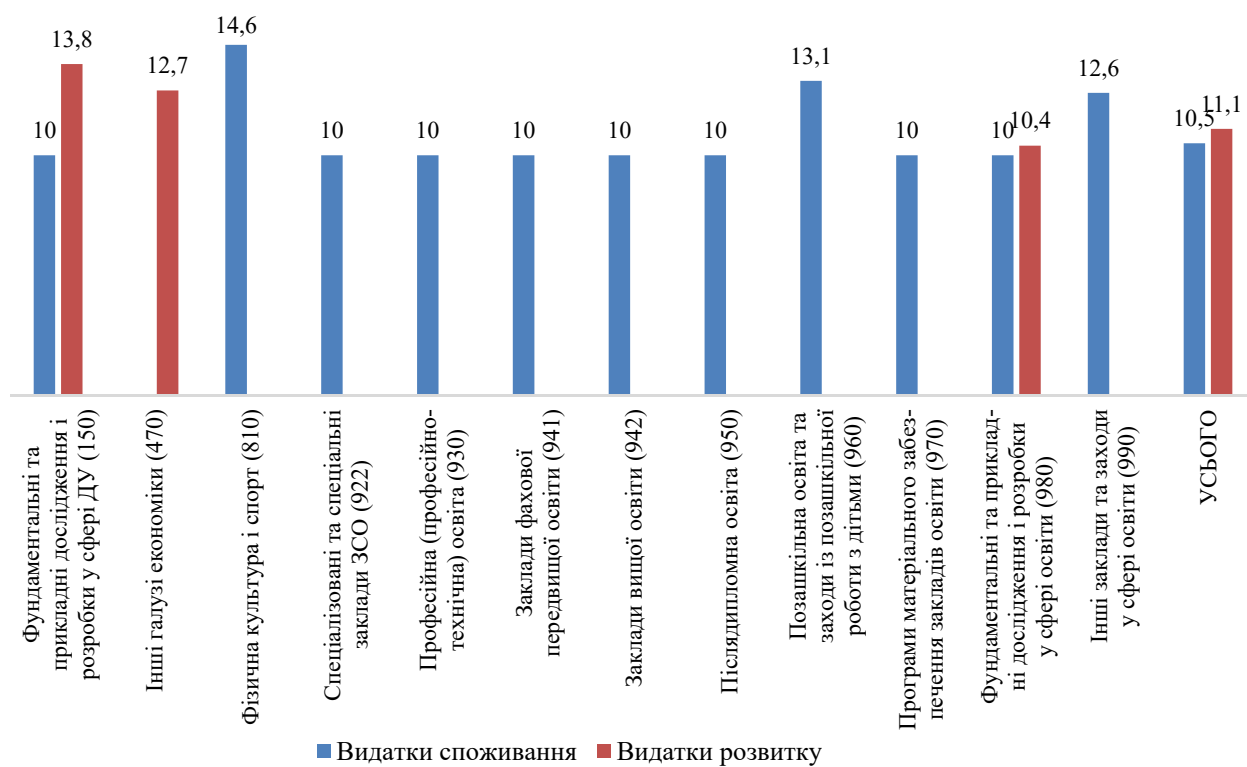

Рис. 5.5.6. Частка скорочень видатків споживання та розвитку в розрізі функціональних напрямів МОН відповідно до постанови КМУ від 01.04.2022 № 401, %

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>; Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2022 № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text>.

⁸¹ Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2022 № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text>.

Як свідчать наведені дані, лише три функціональних напрями мали скорочення видатків споживання більш ніж на 10 %, а саме: «Фізична культура і спорт» (14,6 %), «Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми» (13,1 %) й «Інші заклади та заходи у сфері освіти» (12,6 %). Водночас видатки розвитку зменшено за трьома напрямами, а саме: «Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері державного управління» (13,8 %), «Інші галузі економіки» (12,7 %) й «Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти» (10,4 %).

Окрім того, вказаною постановою визначено скорочення видатків споживання, які віднесені до захищених та спрямовуються на оплату праці, комунальних послуг і енергоносіїв (рис. 5.5.7).

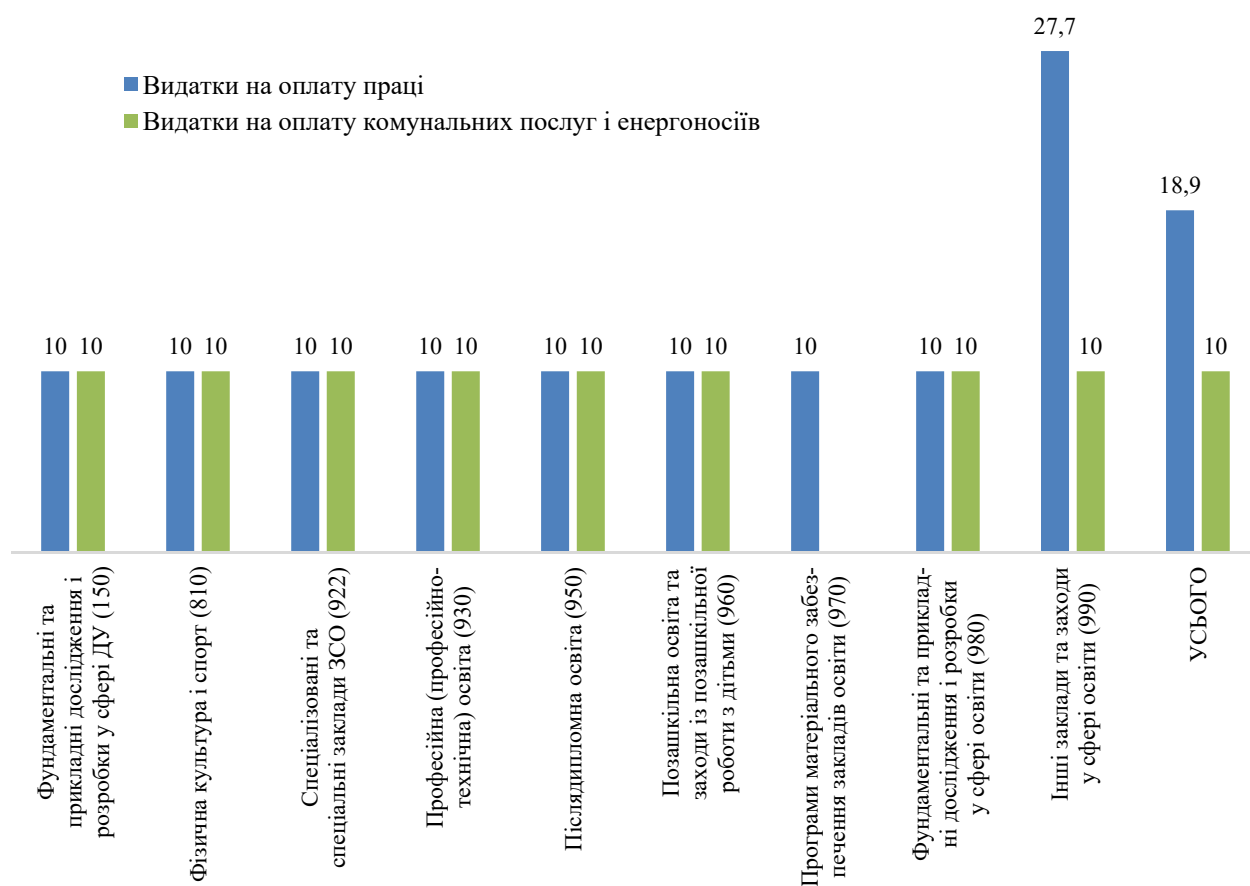

Рис. 5.5.7. Частка скорочень видатків на оплату праці та комунальних послуг у розрізі функціональних напрямів МОН відповідно до постанови КМУ від 01.04.2022 № 401, %

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>; Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2022 № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text>.

Наведена інформація свідчить, що скорочення видатків на оплату праці майже для всіх напрямів, окрім «Інші заклади та заходи у сфері освіти» (27,7 %), становить 10 %. А для видатків на оплату комунальних послуг і енергоносіїв цей показник однаковий для всіх напрямів – 10 %.

На рис. 5.5.8 відображено відсоткове скорочення видатків на оплату праці, комунальних послуг та енергоносіїв за функціональним напрямом «Заклади вищої освіти» (942) в розрізі груп ЗВО.

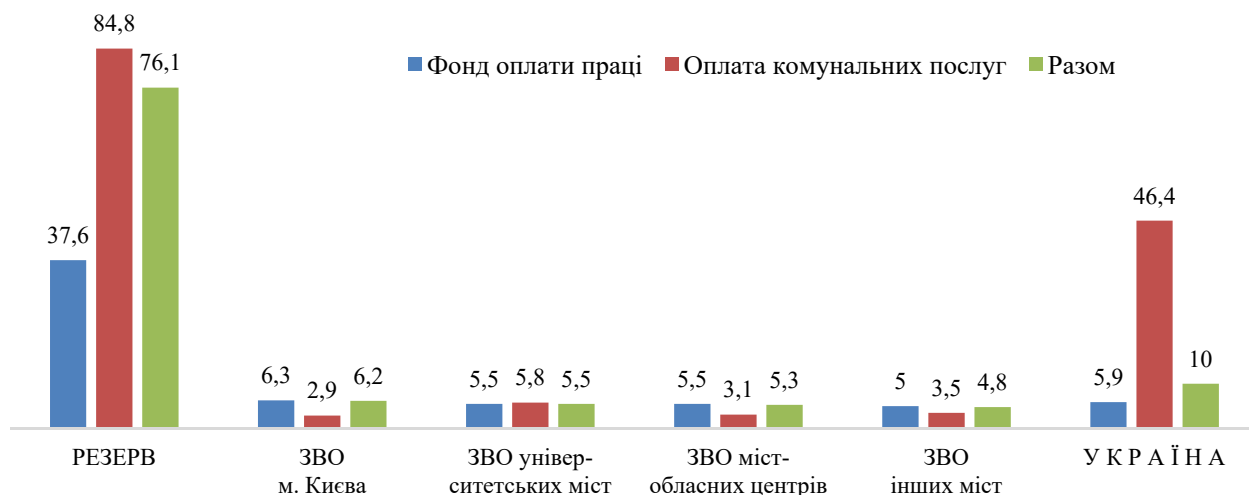

Рис. 5.5.8. Частка скорочень видатків на оплату праці, комунальних послуг та енергоносіїв у розрізі груп ЗВО відповідно до постанови КМУ від 01.04.2022 № 401, %

Побудовано авторами за даними програмно-технологічного комплексу «Бюджет».

Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету з метою покриття витрат за квітень 2022 р. закладів, підприємств, установ та організацій державної і комунальної форми власності, закладів освіти приватної форми власності» від 26.07.2022 № 654-р МОН виділено за бюджетною програмою 2201700 «Надання компенсації закладам, підприємствам, установам та організаціям державної та приватної форми власності, у приміщеннях (будівлях) яких в умовах воєнного стану на безоплатній основі розміщувалися тимчасово переміщені особи» 7 392,41 тис. грн для надання компенсації закладам державної форми власності, які належать до сфери його управління, та закладам освіти приватної форми власності⁸².

5.5.2. Аналіз фінансово-економічних показників діяльності закладів вищої освіти

У цій роботі проведено аналіз фінансово-економічних показників за результатами діяльності ЗВО, що перебувають у сфері управління МОН, станом на 1 січня та 1 липня 2022 р. за програмами КПКВК 2201160 «Підготовка кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики» і КПКВК 2201280 «Підготовка кадрів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка» (державний бюджет).

⁸² Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету з метою покриття витрат за квітень 2022 р. закладів, підприємств, установ та організацій державної і комунальної форми власності, закладів освіти приватної форми власності: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.07.2022 № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2022-%D1%80#Text>.

За перше півріччя 2022 р. 9 ЗВО не подали фінансово-економічні звіти, серед них: 3 ЗВО університетських міст, а саме Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Український державний університет залізничного транспорту; 2 ЗВО міст – обласних центрів, а саме Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Херсонський державний університет; 4 ЗВО інших міст, а саме Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Приазовський державний технічний університет, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, Луганський національний аграрний університет.

У цьому підрозділі наведено результати аналізу таких показників, як чисельність студентів у ЗВО; середньорічний контингент студентів; кількість ставок наукових і науково-педагогічних працівників, кількість ставок адміністративно-обслуговуючого, учбово-допоміжного та іншого персоналу; касові видатки на поточні витрати, зокрема на оплату праці працівників ЗВО.

У межах аналітичного дослідження проведено розрахунок таких показників:

- розмір середньої місячної заробітної плати педагогічних і науково-педагогічних працівників (включаючи сумісників);
- розмір середньої місячної заробітної плати адміністративно-обслуговуючого, учбово-допоміжного та іншого персоналу, включаючи персонал гуртожитків;
- вартість підготовки одного здобувача вищої освіти.

Як джерело інформації для аналізу фінансових показників використано такі форми фінансово-економічної звітності:

- форма 2д «Звіт про надходження та використання коштів загального фонду»;
- форма 3-2 «Звіт про виконання плану по штатах і контингентах закладів підготовки і підвищення кваліфікації кадрів».

Аналіз виконано за такими основними групами ЗВО:

- ЗВО м. Києва;
- ЗВО університетських міст (Дніпра, Львова, Одеси, Харкова);
- ЗВО міст – обласних центрів;
- ЗВО в інших містах.

За даними фінансово-економічної звітності, станом на 1 січня 2022 р. чисельність студентів ЗВО, що здобували освіту за кошти державного бюджету, дорівнювала 299 132 особи, з них 278 110 осіб (93 %) навчалися за денною формою здобуття освіти та 21 022 особи (7 %) – за заочною (рис. 5.5.9).

Відповідно до отриманих звітних даних від ЗВО, станом на 1 липня 2022 р. чисельність студентів становила 222 810 осіб, із них 207 790 осіб (93,3 %) здобували освіту за денною формою навчання, 15 020 студентів (6,7 %) – за заочною. Водночас за перше півріччя спостерігався рух контингенту студентів, зокрема за денною формою навчання випущено 53 604 особи, вибуло до закінчення терміну навчання 6 072 особи, прийнято 400 осіб, прибуло з інших

ЗВО та інших форм навчання 2 782 особи, переведено до інших ЗВО й на інші форми навчання 2 280 осіб.

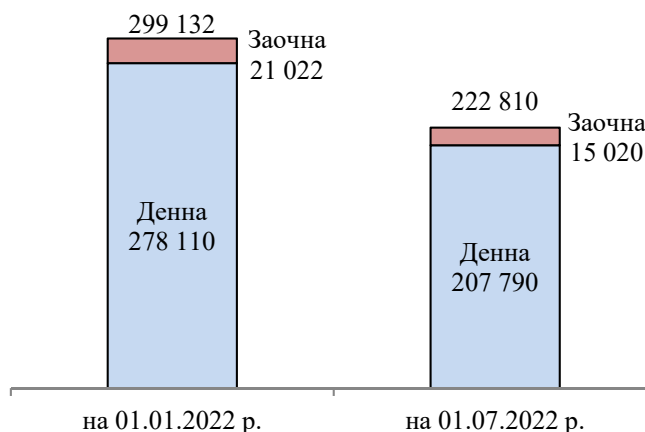

Рис. 5.5.9. Чисельність студентів ЗВО, які навчалися за кошти державного бюджету, у розрізі форм здобуття освіти, осіб
 Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

За заочною формою навчання випущено 4 801 особу, вибула до закінчення терміну навчання 601 особа, прийнято 234 особи, прибуло з інших ЗВО та інших форм навчання 305 осіб, переведено до інших ЗВО та на інші форми навчання 174 особи.

На рис. 5.5.10 показано чисельність студентів, які навчалися за державним замовленням за денною формою здобуття освіти, станом на 1 січня та 1 липня 2022 р. у розрізі груп ЗВО.

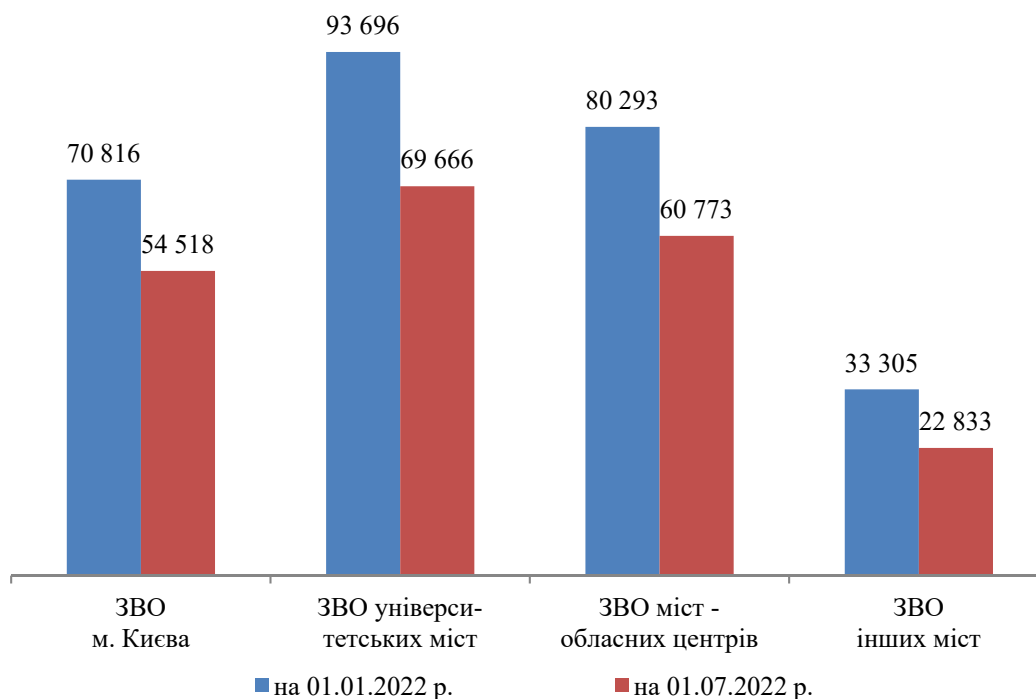

Рис. 5.5.10. Чисельність студентів, які навчалися за державним замовленням за денною формою здобуття освіти, у розрізі груп ЗВО, осіб
 Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

Розраховані частки чисельності студентів кожної групи ЗВО свідчать, що станом на 1 січня і 1 липня 2022 р. найбільше значення припадає на групу ЗВО університетських міст (33,7 та 33,5 % відповідно); ЗВО міст – обласних центрів (28,9 і 29,4 %); далі за ранжуванням ідуть ЗВО м. Києва (25,5 та 26,2 %) і ЗВО інших міст (11,9 та 10,9 %).

Рис. 5.5.11 демонструє чисельність студентів, які навчалися за державним замовленням за заочною формою здобуття освіти станом на 1 січня та 1 липня 2022 р. у розрізі груп ЗВО.

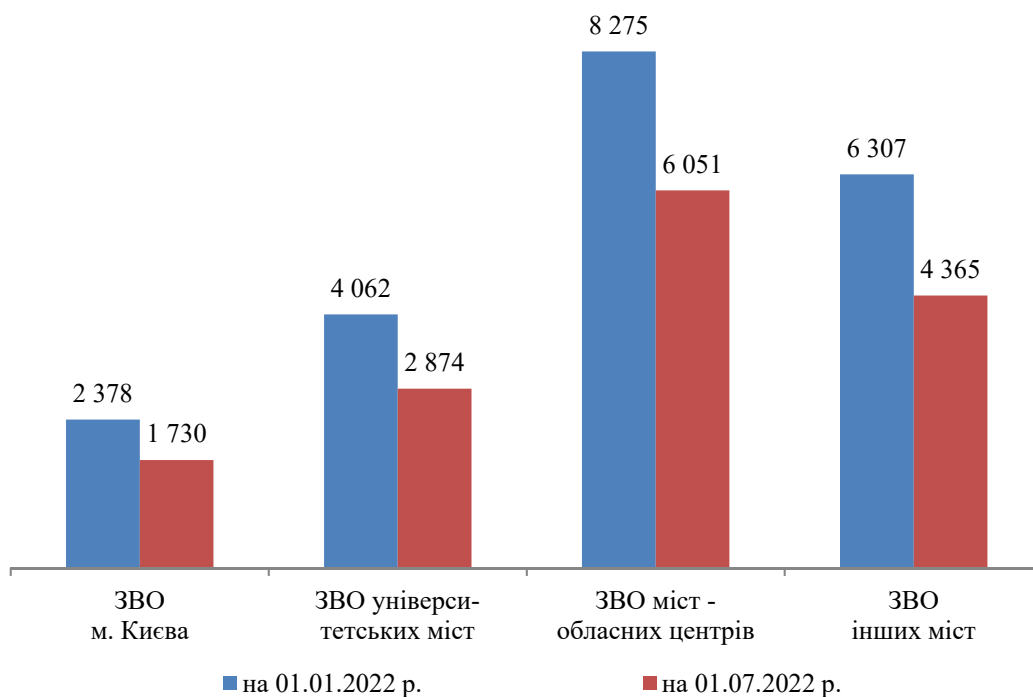

Рис. 5.5.11. Чисельність студентів, які навчалися за державним замовленням за заочною формою здобуття освіти, у розрізі груп ЗВО, осіб
 Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

Розраховані частки чисельності студентів, які здобували освіту за заочною формою навчання, показують, що станом на 1 січня та 1 липня 2022 р. найбільше значення припадало на групу ЗВО міст – обласних центрів і становило 39,4 та 40,3 % відповідно; ЗВО інших міст (30 і 29,1 %); далі за ранжуванням ідуть ЗВО університетських міст (19,3 та 19,1 %); ЗВО м. Києва (11,3 і 11,5 %).

У 2021 р. загальний обсяг касових видатків із державного бюджету на заробітну плату працівників у ЗВО дорівнював 15 408,89 млн грн. Із них касові видатки на оплату праці педагогічних і науково-педагогічних працівників (включаючи сумісників) становили 9 459,14 млн грн (61,4 %), а адміністративно-обслуговуючого, учбово-допоміжного та іншого персоналу, включаючи персонал гуртожитків, – 5 949,74 млн грн (38,6 %). За перше півріччя 2022 р. касові видатки на заробітну плату сягнули 7 809,91 млн грн, у т. ч. на оплату праці педагогічних працівників – 4 987,74 млн грн (63,9 %), адміністративно-обслуговуючого, учбово-допоміжного та іншого персоналу, включаючи персонал гуртожитків, – 2 822,17 млн грн (36,1 %).

На рис. 5.5.12 показано розподіл обсягу касових видатків на заробітну плату між групами ЗВО станом на 1 січня та 1 липня 2022 р.

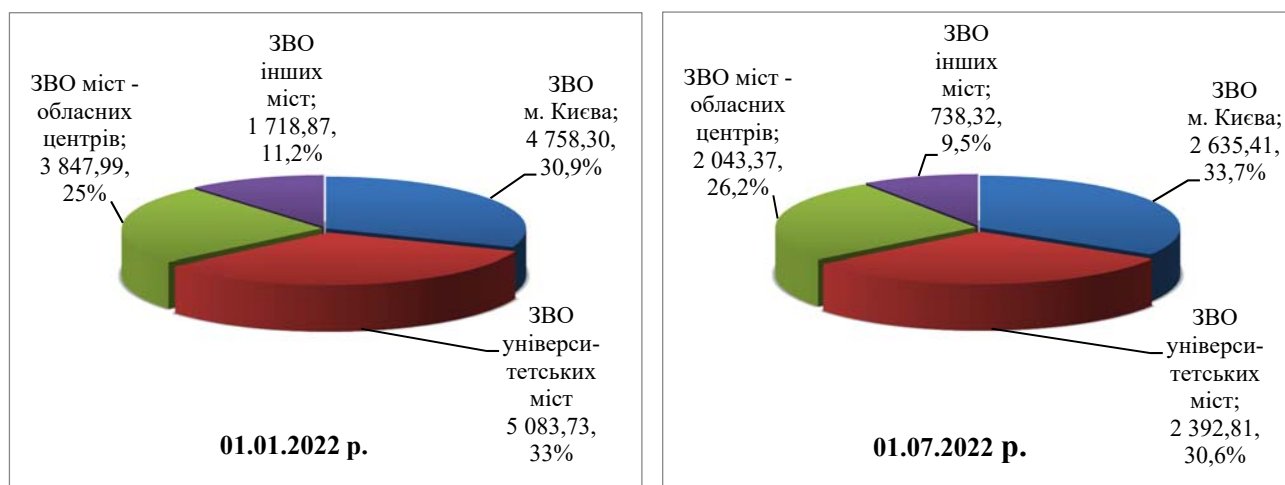

Рис. 5.5.12. Обсяги касових видатків із загального фонду на заробітну плату в розрізі груп ЗВО станом на 1 січня та 1 липня 2022 р., млн грн, %
 Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

Порівняльний аналіз часток обсягів касових видатків, спрямованих на оплату праці працівників у ЗВО, показує, що станом на 1 січня 2022 р. найбільше значення припадало на ЗВО університетських міст (33 %), далі за ранжуванням ідуть ЗВО м. Києва (30,9 %), ЗВО міст – обласних центрів (25 %), ЗВО інших міст (11,2 %). За перше півріччя 2022 р. показники дещо змінилися й тепер є такими: ЗВО м. Києва (33,7 %), ЗВО університетських міст (30,6 %), ЗВО міст – обласних центрів (26,2 %), ЗВО інших міст (9,5 %).

У 2021 р. частка фонду заробітної плати, спрямована на оплату праці педагогічних і науково-педагогічних працівників, у групі ЗВО м. Києва становила 64 % (3 046,86 млн грн), ЗВО міст – обласних центрів – 63,4 % (2 440,97 млн грн), ЗВО інших міст – 63,1 % (1 084,51 млн грн), а ЗВО університетських міст – 56,8 % (2 886,8 млн грн). Якщо розглянути групу ЗВО університетських міст у розрізі міст, то у ЗВО Львова на заробітну плату педпрацівників використано 61,5 % (909,34 млн грн) загального фонду оплати праці працівників, Харкова – 56,5 % (1 079,69 млн грн), Дніпра – 54,3 % (435,19 млн грн), Одеси – 51,8 % (462,59 млн грн).

За перше півріччя 2022 р. касові видатки на заробітну плату педагогічних і науково-педагогічних працівників (включаючи сумісників) у всіх групах ЗВО перевищували 60 % загального обсягу, витраченого на оплату праці. Так, найбільша частка фонду зарплати спостерігалася у ЗВО інших міст – 66,5 % (490,78 млн грн). Наступною за ранжуванням цього показника є група ЗВО м. Києва – 65,6 % (1 727,85 млн грн), далі йде група ЗВО міст – обласних центрів – 64,7 % (1 321,36 млн грн), а найменша частка припадає на групу ЗВО університетських міст – 60,5 % (1 447,75 млн грн).

На рис. 5.5.13 відображено динаміку фактичної кількості ставок та середньої заробітної плати педагогічних і науково-педагогічних працівників

(включаючи сумісників) у розрізі груп ЗВО станом на 1 січня та 1 липня 2022 р. Варто зазначити, що загалом по Україні станом на 1 січня 2022 р. налічувалося 39 661,98 ставок цієї категорії працівників із середньою заробітною платою 19 874 грн, а станом на 1 липня – 37 321,57 ставок і 22 274 грн відповідно.

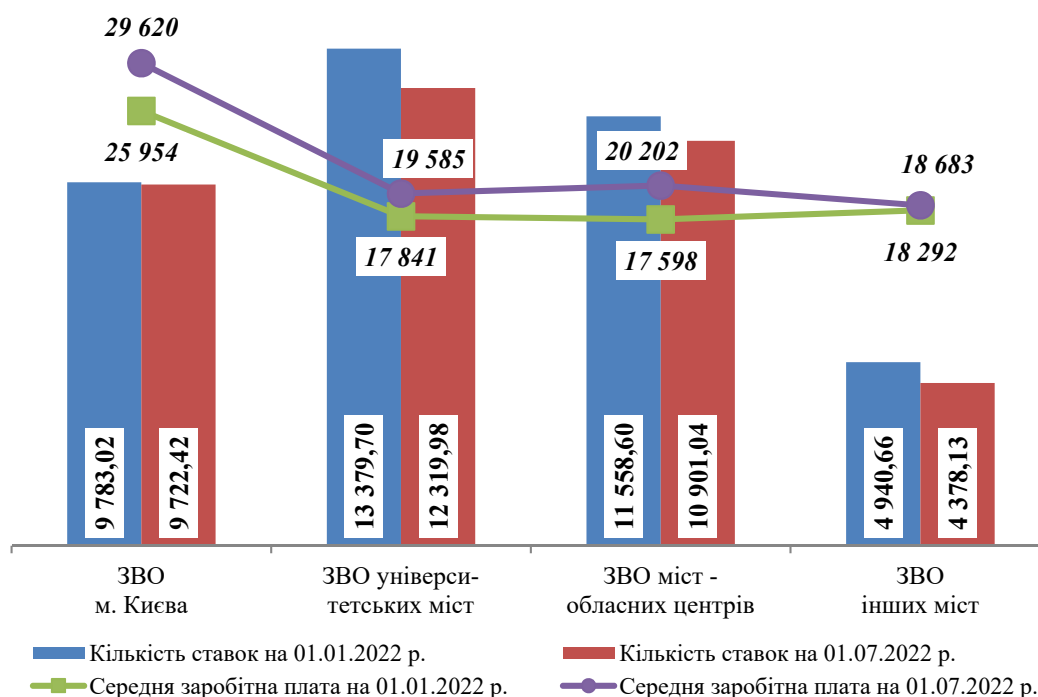

Рис. 5.5.13. Фактична кількість ставок та середня заробітна плата педагогічних і науково-педагогічних працівників (включаючи сумісників) у розрізі груп ЗВО станом на 1 січня та 1 липня 2022 р., од., грн
 Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

Порівняльний аналіз часток ставок педагогічних і науково-педагогічних працівників у ЗВО, показує, що станом на 1 січня 2022 р. найбільше значення припадало на ЗВО університетських міст (33,7 %), далі за ранжуванням ідуть ЗВО міст – обласних центрів (29,1 %) і м. Києва (24,7 %), ЗВО інших міст (12,5 %). За перше півріччя 2022 р. показники дещо змінилися й тепер є такими: ЗВО університетських міст (33 %), ЗВО міст – обласних центрів (29,2 %), ЗВО м. Києва (26,1 %), ЗВО інших міст (11,7 %).

На 1 липня 2022 р. середня заробітна плата педпрацівників загалом по Україні, за нашими розрахунками, зросла на 2 400 грн (12,1 %). Максимальне зростання відбулося в групі ЗВО м. Києва – на 3 666 грн (14,1 %) та ЗВО міст – обласних центрів – на 2 604 грн (14,8 %), у ЗВО університетських міст – на 1 744 грн (9,8 %). А найменше значення цього показника зафіксовано в групі ЗВО інших міст – лише на 391 грн (2,1 %).

Рис. 5.5.14 демонструє динаміку фактичної кількості ставок і середньої заробітної плати адміністративно-обслуговуючого, учбово-допоміжного та іншого персоналу, включаючи персонал гуртожитків, у розрізі груп ЗВО станом на 1 січня й 1 липня 2022 р. Варто зазначити, що загалом по Україні станом на 1 січня 2022 р. налічувалося 67 631,7 ставок цієї категорії працівників із

середньою заробітною платою 7 331 грн, а на 1 липня – 60 823,63 ставок і 7 733 грн відповідно.

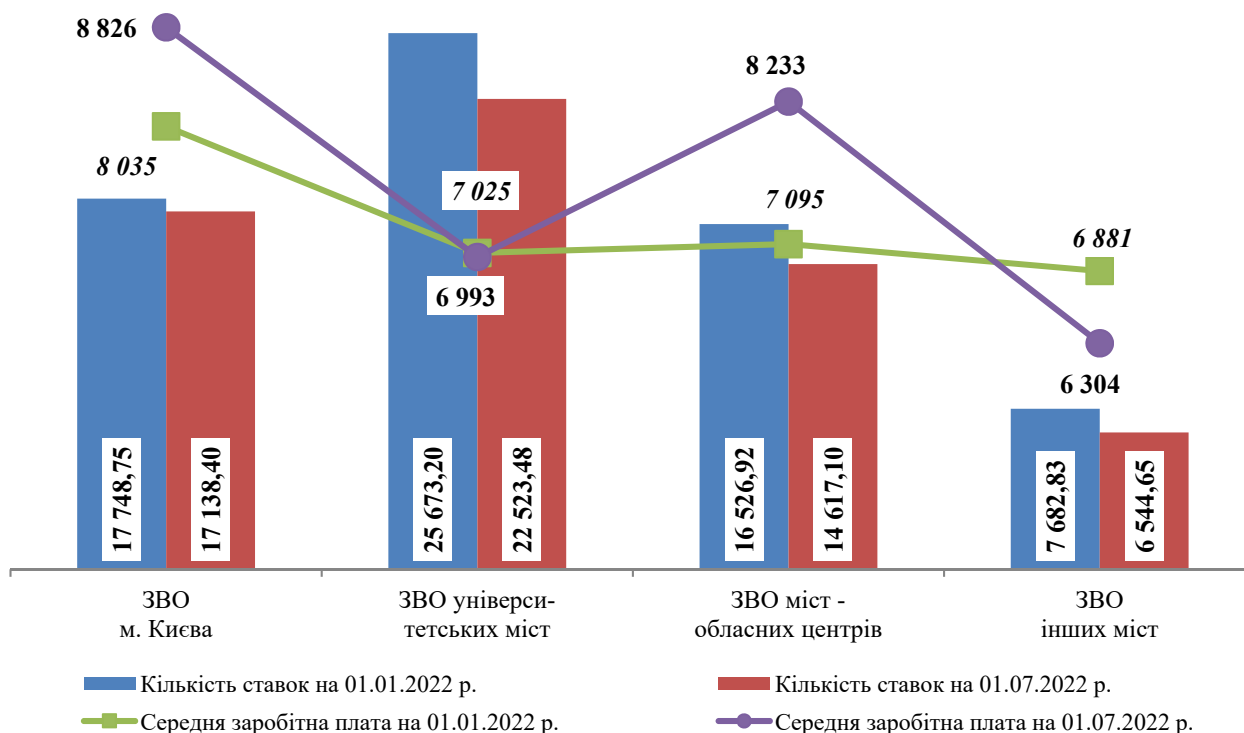

Рис. 5.5.14. Фактична кількість ставок і середня заробітна плата адміністративно-обслуговуючого, учбово-допоміжного та іншого персоналу, включаючи персонал гуртожитків, у розрізі груп ЗВО станом на 1 січня та 1 липня 2022 р., од., грн

Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

Середня заробітна плата цього персоналу загалом по Україні за півроку зросла на 402 грн (5,5 %). Найбільше її зростання відбулося у ЗВО міст – обласних центрів – на 1 138 грн (16 %) та в групі ЗВО м. Києва – на 791 грн (9,8 %). Для групи ЗВО інших міст і ЗВО університетських міст зафіксовано зменшення середньої заробітної плати на 577 грн (8,4 %) та 32 грн (0,5 %) відповідно.

5.5.3. Аналіз вартості підготовки одного фахівця у закладі вищої освіти

У цьому підрозділі наведено аналіз середньої вартості підготовки одного здобувача вищої освіти на денній формі навчання у 2021 р. на основі проведених нами розрахунків для кожного ЗВО, зокрема в групі ЗВО м. Києва (18 ЗВО), у групі університетських міст (48 ЗВО), у групі міст – обласних центрів (45 ЗВО), у групі інших міст (35 ЗВО).

Розглянемо середню вартість підготовки одного фахівця з вищою освітою за кошти загального фонду й середньорічний контингент студентів, які навчалися на денній формі навчання у 2021 р., загалом по Україні та за групами ЗВО (рис. 5.5.15).

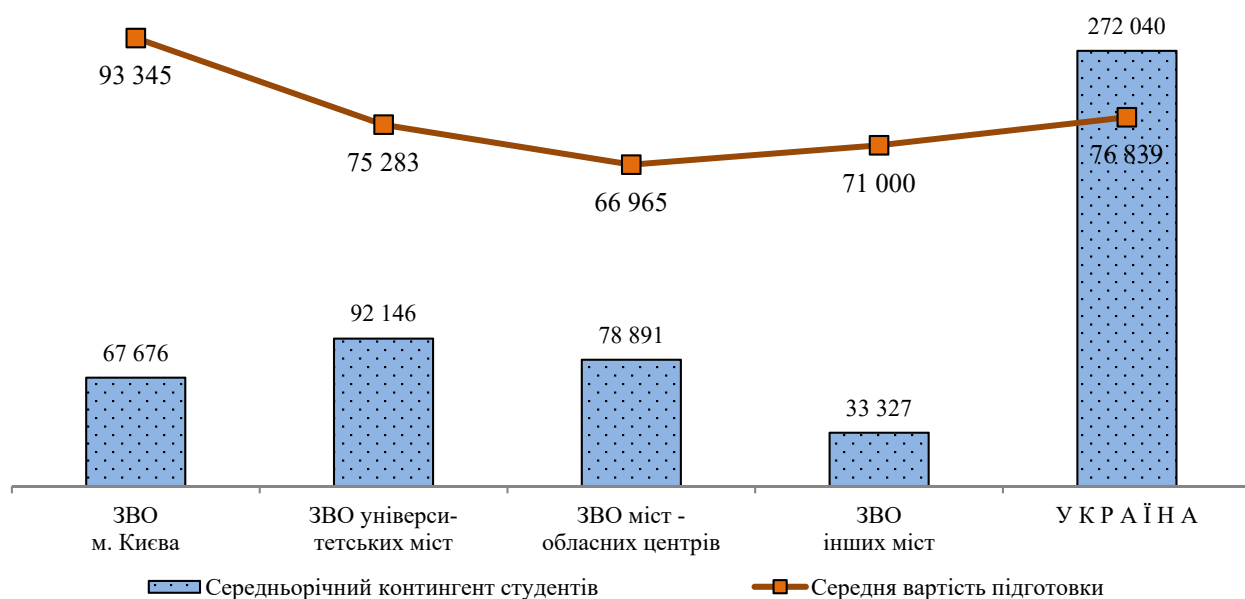

Рис. 5.5.15. Середня вартість підготовки одного студента та середньорічний контингент студентів у розрізі груп ЗВО у 2021 р., грн, осіб

Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

Найвищою середня вартість на денній формі навчання є у ЗВО м. Києва, й вона на 21,5 % більша за середню по Україні. В інших групах цей показник менший від середнього по Україні: у ЗВО університетських міст – на 2 %, у ЗВО інших міст – на 7,6 %, у ЗВО міст – обласних центрів – на 12,9 %.

У табл. 5.5.4 та на рис. 5.5.16 наведено дані щодо середньої вартості навчання одного здобувача освіти та середньорічного контингенту студентів у ЗВО м. Києва (18 ЗВО).

Таблиця 5.5.4

Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО м. Києва у 2021 р., грн, осіб

№ з/п	Назва ЗВО	Скорочена назва ЗВО	Середня вартість підготовки, грн	Середньорічний контингент студентів, осіб
1	Державний університет інфраструктури та технологій	ДУІТ	94 451	540
2	Державний університет телекомунікацій	ДУТ	61 384	1 022
3	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	КНЕУ ім. В. Гетьмана	57 006	3 275
4	Київський національний лінгвістичний університет	КНЛУ	65 209	1 119
5	Київський національний торговельно-економічний університет	КНТЕУ	79 140	2 580
6	Київський національний університет будівництва і архітектури	КНУБА	83 497	3 000
7	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	КНУ ім. Т. Шевченка	107 524	13 796
8	Київський національний університет культури і мистецтв	КНУКМ	174 203	2 613
9	Київський національний університет технологій та дизайну	КНУТД	105 714	1 262

№ з/п	Назва ЗВО	Скорочена назва ЗВО	Середня вартість підготовки, грн	Середньорічний контингент студентів, осіб
10	Національний авіаційний університет	НАУ	81 689	5 978
11	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	НПУ ім. М. П. Драгоманова	90 101	2 746
12	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	КПІ ім. І. Сікорського	100 398	15 099
13	Національний транспортний університет	НТУ	80 146	1 532
14	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	НаУКМА	52 455	2 534
15	Національний університет біоресурсів і природокористування України	НУБіП України	96 858	5 814
16	Національний університет фізичного виховання і спорту України	НУФВСУ	93 767	1 148
17	Національний університет харчових технологій	НУХТ	78 988	2 389
18	Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського	ТНУ ім. В. І. Вернадського	40 885	1 230
	Середнє / загально по групі ЗВО		93 345	67 676

Складено авторами за даними бюджетної звітності.

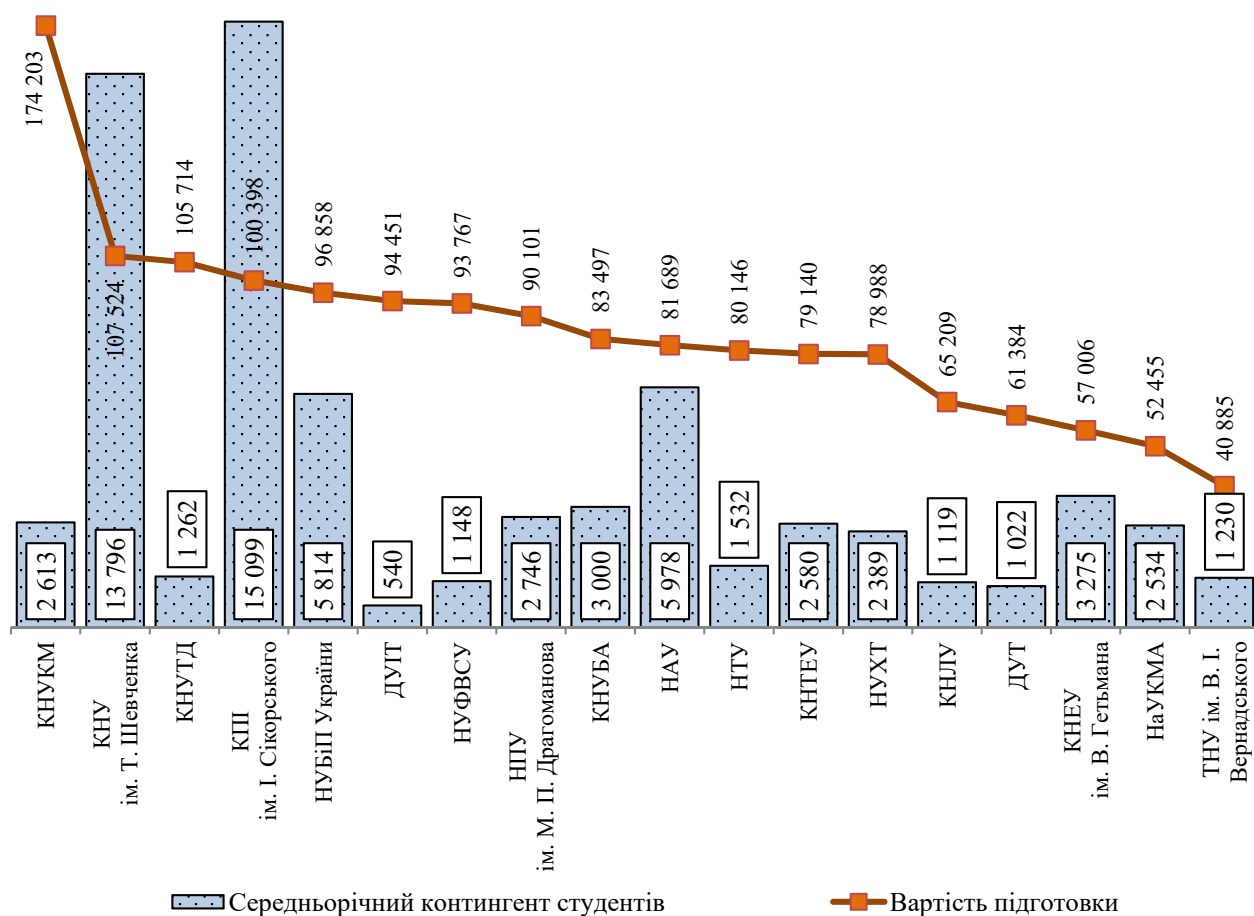

Рис. 5.5.16. Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО м. Києва у 2021 р., грн, осіб

Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

Наведені дані свідчать, що середня вартість підготовки одного здобувача вищої освіти денної форми навчання в 7 ЗВО цієї групи перевищує середнє значення по групі. Найвищим цей показник є в Київському національному університеті культури і мистецтв – 174 203 грн, що на 86,6 % більше за середній по групі, а найнижчим – у Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського – 40 885 грн, що майже у 2,3 раза менше від середнього. Варто зауважити, що середнє значення вартості навчання одного студента, у діапазоні від 40 тис. до 70 тис. грн, зафіксовано у 5 ЗВО, які розташовані в м. Києві; від 70 тис. до 90 тис. грн – ще в 5 ЗВО; понад 90 тис. грн – у 8 ЗВО.

У табл. 5.5.5 наведено дані щодо середньої вартості навчання одного здобувача освіти та середньорічного контингенту студентів у ЗВО університетських міст.

Таблиця 5.5.5

Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО університетських міст у 2021 р., грн, осіб

№ з/п	Назва ЗВО	Скорочена назва ЗВО	Середня вартість підготовки, грн	Середньорічний контингент студентів, осіб
1	Державний біотехнологічний університет	ДБТУ	25 872	1 702
2	Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку	ДУІТЗ	61 119	889
3	Дніпровський державний аграрно-економічний університет	ДДАЕУ	62 733	1 478
4	Дніпровський державний технічний університет	ДДТУ	80 994	735
5	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	ДНУ ім. О. Гончара	76 806	3 361
6	Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського	ЛДУФК ім. І. Боберського	71 510	1 197
7	Львівський національний аграрний університет	Львівський НАУ	84 901	1 190
8	Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького	ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького	61 938	1 760
9	Львівський національний університет імені Івана Франка	ЛНУ ім. Івана Франка	59 502	9 161
10	Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	ХАІ ім. М. Є. Жуковського	99 901	2 680
11	Національний лісотехнічний університет України	НЛТУ України	96 289	1 021
12	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»	Дніпровська політехніка	69 101	3 094
13	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	НТУ «ХПІ»	76 445	5 846
14	Національний університет «Львівська політехніка»	Львівська політехніка	80 492	11 960
15	Національний університет «Одеська морська академія»	НУ «ОМА»	97 342	1 205
16	Національний університет «Одеська політехніка»	Одеська політехніка	79 999	2 776

№ з/п	Назва ЗВО	Скорочена назва ЗВО	Середня вартість підготовки, грн	Середньорічний контингент студентів, осіб
17	Національний університет «Одеська юридична академія»	НУ «ОЮА»	73 246	2 094
18	Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого	НЮУ ім. Я. Мудрого	95 303	2 697
19	Одеська державна академія будівництва та архітектури	ОДАБА	82 496	1 266
20	Одеська національна академія харчових технологій	ОНАХТ	99 296	1 364
21	Одеський державний аграрний університет	ОДАУ	80 014	445
22	Одеський державний екологічний університет	ОДЕКУ	166 286	314
23	Одеський національний економічний університет	ОНЕУ	74 377	573
24	Одеський національний морський університет	ОНМУ	60 046	1 270
25	Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	ОНУ ім. І. І. Мечникова	77 448	1 903
26	Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету	ОТЕІ КНТЕУ	51 451	37
27	Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського	Університет Ушинського	75 448	1 108
28	Придніпровська державна академія будівництва і архітектури	ПДАБА	102 770	1 064
29	Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту	ПДАФКіС	132 831	362
30	Українська академія друкарства	УАД	84 848	834
31	Українська інженерно-педагогічна академія	УПА	82 551	793
32	Український державний університет залізничного транспорту	УкрДУЗТ	77 689	1 136
33	Український державний університет науки і технологій	УДУНТ	89 591	2 406
34	Український державний хіміко-технологічний університет	УДХТУ	75 012	1 057
35	Університет митної справи та фінансів	УМСФ	64 486	802
36	Харківська державна академія фізичної культури	ХДАФК	89 038	817
37	Харківська державна зооветеринарна академія	ХДЗВА	73 026	488
38	Харківський державний університет харчування та торгівлі	ХДУХТ	123 126	219
39	Харківський національний автомобільно-дорожній університет	ХНАДУ	59 318	1 976
40	Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва	Харківський НАУ ім. В. В. Докучаєва	90 211	723
41	Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця	ХНЕУ ім. С. Кузнеця	61 929	1 456
42	Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди	ХНПУ ім. Г. С. Сковороди	71 150	1 574

№ з/п	Назва ЗВО	Скорочена назва ЗВО	Середня вартість підготовки, грн	Середньорічний контингент студентів, осіб
43	Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка	ХНТУСГ	116 870	773
44	Харківський національний університет будівництва та архітектури	ХНУБА	95 191	709
45	Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	Каразінський університет	70 429	5 035
46	Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова	ХНУМГ ім. О. М. Бекетова	63 442	2 072
47	Харківський національний університет радіоелектроніки	ХНУРЕ	58 581	4 630
48	Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету	ХТЕІ КНТЕУ	56 834	93
Середнє / загалом по групі ЗВО			75 283	92 146

Складено авторами за даними бюджетної звітності.

Рис. 5.5.17 відображає зведені дані щодо середньої вартості навчання одного здобувача вищої освіти та середньорічного приведеного контингенту в розрізі міст університетської групи.

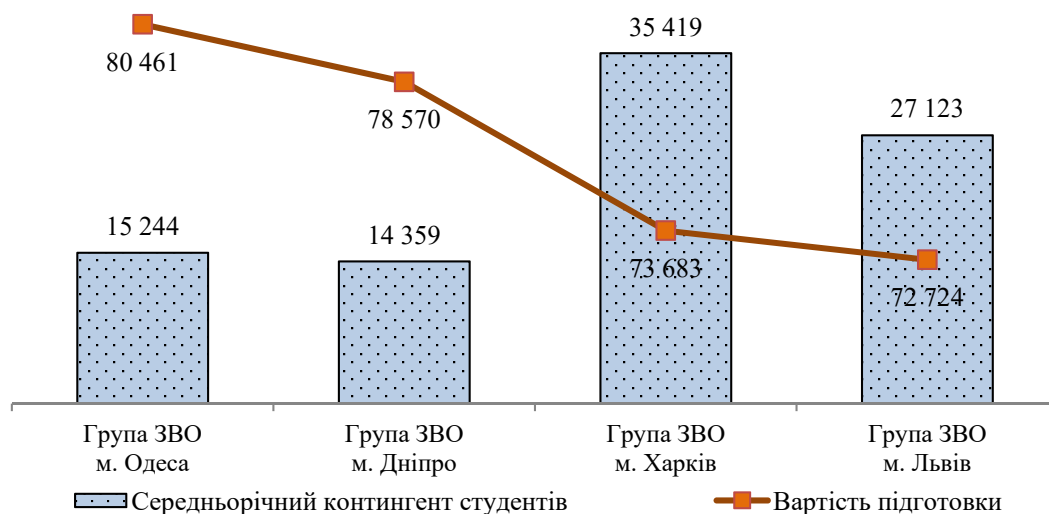

Рис. 5.5.17. **Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО університетських міст у 2021 р., грн, осіб**
Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

Наведені дані показують, що у ЗВО Одеси та Дніпра середня вартість навчання перевищує середнє значення по групі на 6,8 і 4,4 % відповідно. Значення, менші від середнього по групі університетських міст, спостерігалися у ЗВО Харкова та Львова – на 2,2 і 3,4 % відповідно.

На рис. 5.5.18–5.5.21 наведено дані щодо середньої вартості підготовки одного здобувача вищої освіти у ЗВО кожного університетського міста (Дніпра, Львова, Одеси, Харкова).

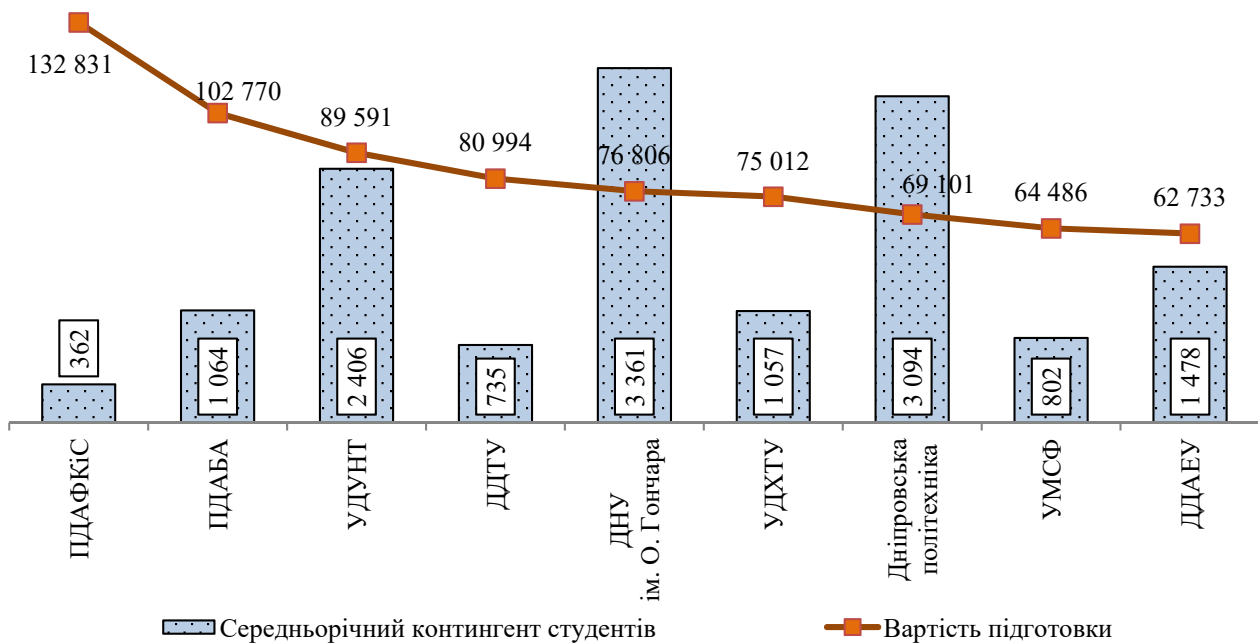

Рис. 5.5.18. Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО Дніпра у 2021 р., грн, осіб
 Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

Станом на 1 січня 2022 р. у Дніпрі (див. рис. 5.5.18) налічувалося 9 ЗВО, при цьому в 5 закладах середня вартість підготовки одного студента була більшою від середнього значення по групі університетських міст на 2–76,4 %. У решті ЗВО Дніпра цей показник був меншим від середнього на 0,4–16,7 %.

У Львові (див. рис. 5.5.19) налічувалося 7 ЗВО, у чотирьох із них середня вартість підготовки одного здобувача вищої освіти на денній формі навчання перевищувала середнє значення по групі університетських міст на 6,9–27,9 %. В інших ЗВО Львова цей показник був меншим від середнього на 5–21 %.

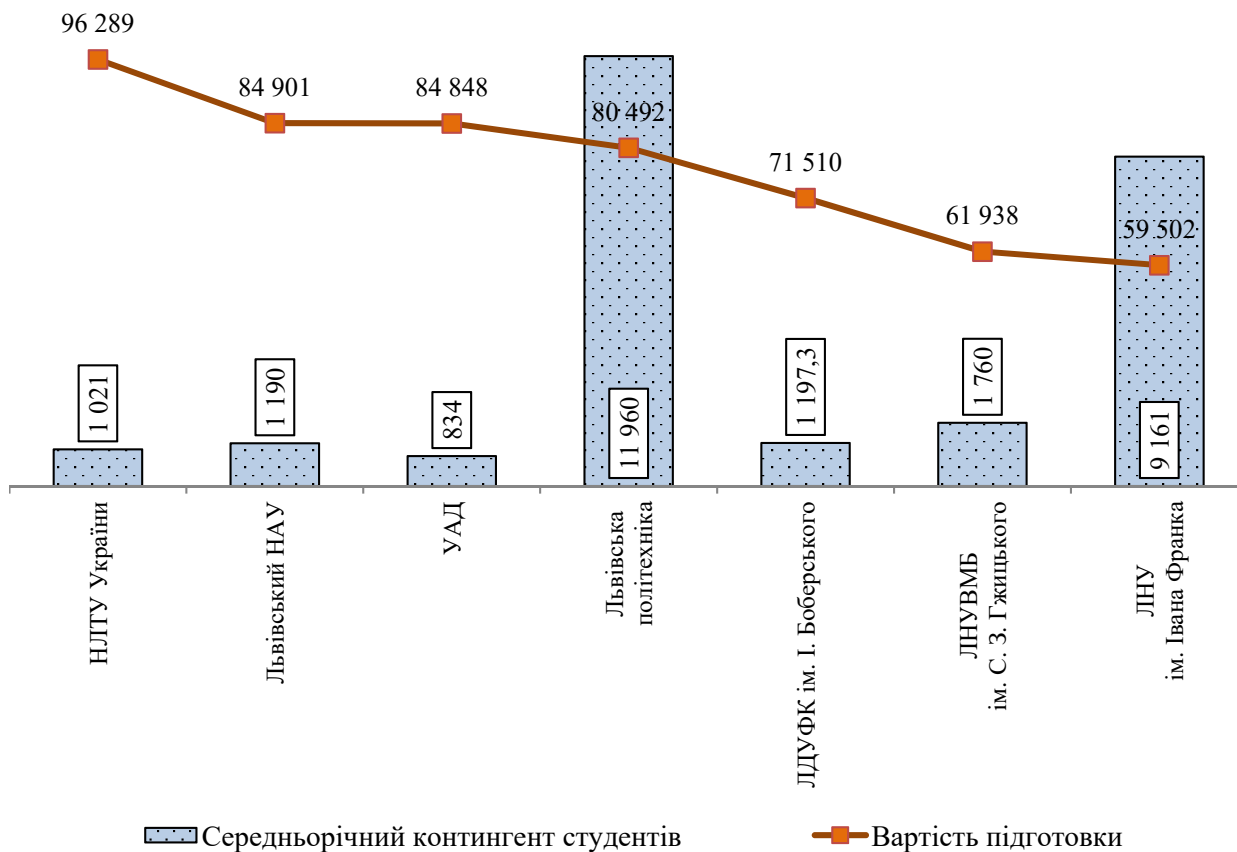

Рис. 5.5.19. Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО Львова у 2021 р., грн, осіб
 Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

В Одесі (див. рис. 5.5.20) налічувалося 13 ЗВО, у восьми з яких середня вартість підготовки одного здобувача вищої освіти на денній формі навчання перевищувала середнє значення по групі університетських міст на 0,2–120 %. У решті ЗВО Одеси цей показник був меншим від середнього на 1,2–31,7 %.

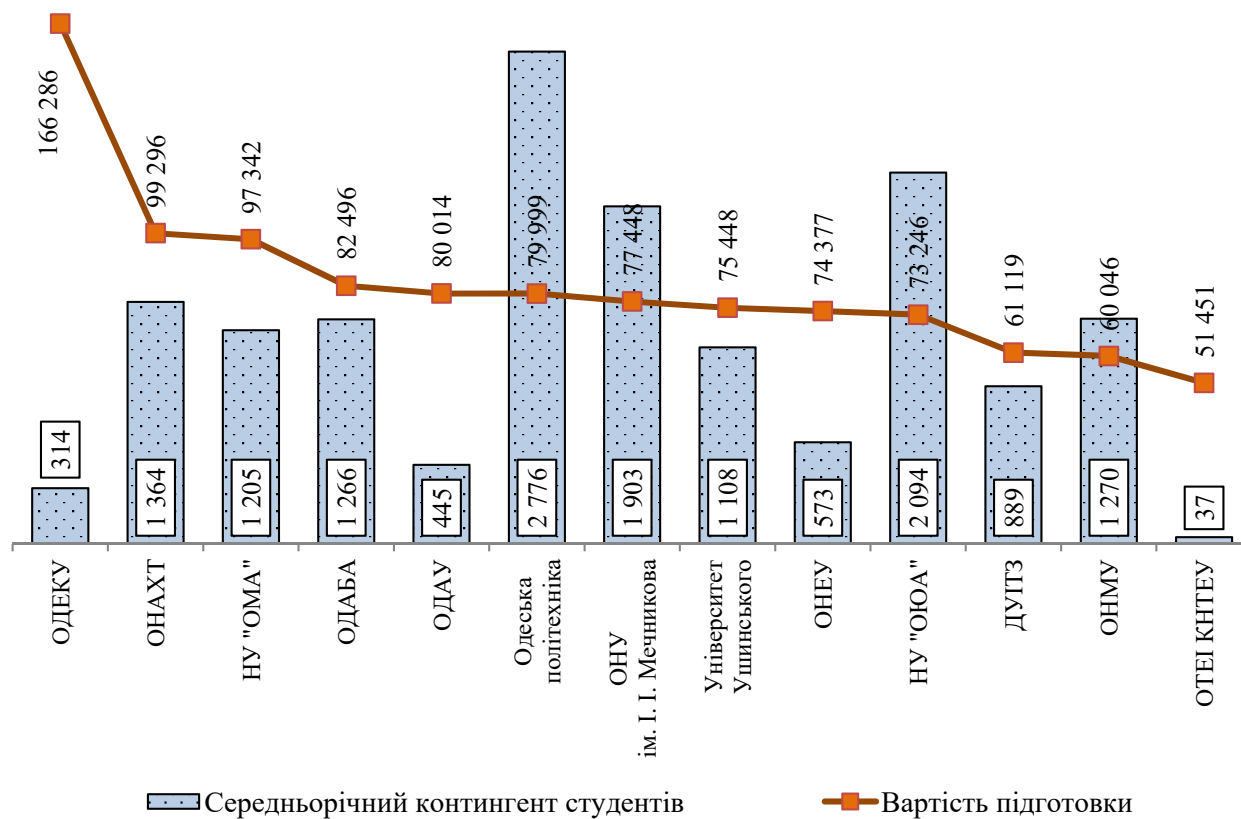

Рис. 5.5.20. Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО Одеси у 2021 р., грн, осіб
 Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

У Харкові (див. рис. 5.5.21) налічувалося 19 ЗВО, при цьому у восьми з них середня вартість підготовки одного здобувача вищої освіти на денній формі навчання перевищувала середнє значення по групі університетських міст на 1,5–63,6 %. В інших ЗВО Харкова цей показник був меншим від середнього на 3–34,4 %.

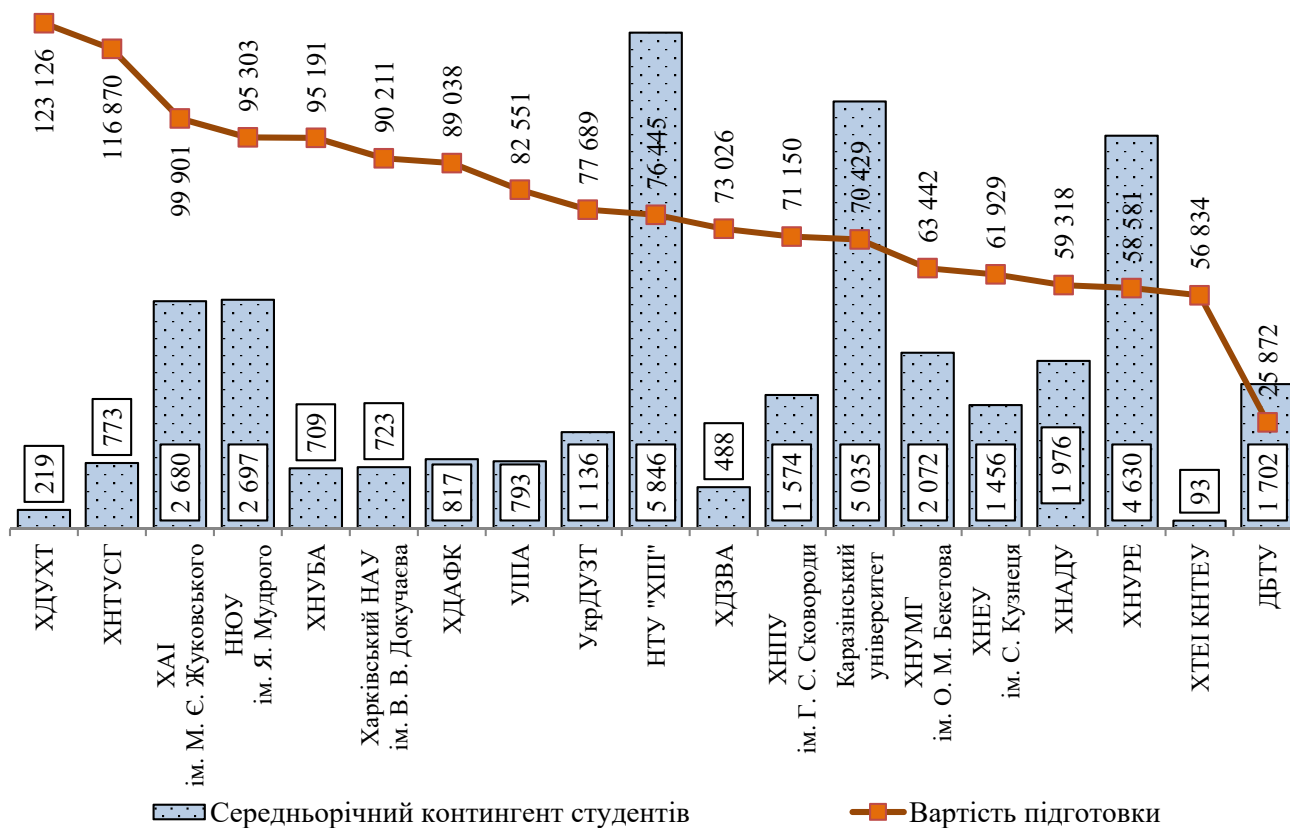

Рис. 5.5.21. Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО Харкова у 2021 р., грн, осіб
Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

У табл. 5.5.6 та на рис. 5.5.22 наведено дані щодо середньої вартості навчання одного здобувача освіти й середньорічного контингенту студентів, які навчалися на денній формі, у ЗВО міст – обласних центрів у 2021 р.

Таблиця 5.5.6

Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО міст – обласних центрів у 2021 р., грн, осіб

№ з/п	Назва ЗВО	Скорочена назва ЗВО	Середня вартість підготовки, грн	Середньорічний контингент студентів, осіб
1	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	ВДПУ ім. М. Коцюбинського	55 158	2 078
2	Вінницький національний аграрний університет	ВНАУ	72 443	1 135
3	Вінницький національний технічний університет	ВНТУ	67 488	2 159
4	Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету	ВТЕІ КНТЕУ	53 492	289
5	Волинський національний університет імені Лесі Українки	ВНУ ім. Л. Українки	56 406	3 325
6	Державний університет «Житомирська політехніка»	Житомирська політехніка	52 097	1 494
7	Донецький національний університет ім. Василя Стуса	ДонНУ ім. В. Стуса	82 147	1 270
8	Житомирський державний університет імені Івана Франка	ЖДУ ім. І. Франка	51 129	2 281
9	Запорізький національний університет	ЗНУ	73 129	2 082
10	Західноукраїнський національний університет	ЗУНУ	70 970	2 014
11	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	ІФНТУНГ	70 032	2 150
12	Луцький національний технічний університет	Луцький НТУ	56 908	2 442
13	Льотна академія Національного авіаційного університету	Льотна академія НАУ	343 421	367
14	Миколаївський національний аграрний університет	МНАУ	65 605	1 741
15	Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського	МНУ ім. В. О. Сухомлинського	86 119	720
16	Національний університет «Запорізька політехніка»	Запорізька політехніка	66 128	3 529
17	Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»	Полтавська політехніка ім. Кондратюка	73 873	1 490
18	Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка	Чернігівський колегіум	70 678	1 338
19	Національний університет водного господарства та природокористування	НУВГП	69 426	2 487
20	Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова	НУК ім. адм. Макарова	85 702	1 893

№ з/п	Назва ЗВО	Скорочена назва ЗВО	Середня вартість підготовки, грн	Середньорічний контингент студентів, осіб
21	Національний університет «Чернігівська політехніка»	Чернігівська політехніка	64 552	1 912
22	Поліський національний університет	ПНУ	53 623	1 728
23	Полтавський державний аграрний університет	ПДАУ	62 300	1 546
24	Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка	ПНПУ ім. В. Г. Короленка	70 731	1 148
25	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	ПНУ ім. В. Стефаника	59 022	2 673
26	Рівненський державний гуманітарний університет	РДГУ	80 603	1 625
27	Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка	СумДПУ ім. А. С. Макаренка	81 348	1 215
28	Сумський державний університет	СумДУ	75 133	3 389
29	Сумський національний аграрний університет	Сумський НАУ	77 756	1 974
30	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	ТНПУ ім. В. Гнатюка	62 633	2 265
31	Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	ТНТУ ім. І. Пулюя	56 689	1 705
32	Ужгородський національний університет	УжНУ	72 073	3 384
33	Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету	УТЕІ КНТЕУ	198 301	13
34	Херсонська державна морська академія	ХДМА	65 250	509
35	Херсонський державний аграрно-економічний університет	ХДАЕУ	68 121	917
36	Херсонський державний університет	ХДУ	79 302	1 506
37	Херсонський національний технічний університет	ХНТУ	86 798	824
38	Хмельницький національний університет	Хмельницький НУ	59 507	2 143
39	Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка	ЦДПУ ім. В. Винниченка	64 142	1 522
40	Центральноукраїнський національний технічний університет	ЦНТУ	61 382	1 495
41	Черкаський державний технологічний університет	ЧДТУ	59 405	1 432
42	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	Черкаський НУ ім. Б. Хмельницького	50 550	2 120
43	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	ЧНУ ім. Ю. Федьковича	52 383	4 156
44	Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету	Чернівецький ТЕІ КНТЕУ	76 807	82
45	Чорноморський національний університет імені Петра Могили	ЧНУ ім. П. Могили	63 935	1 324
	Середнє / загалом по групі ЗВО		66 965	78 891

Складено авторами за даними бюджетної звітності.

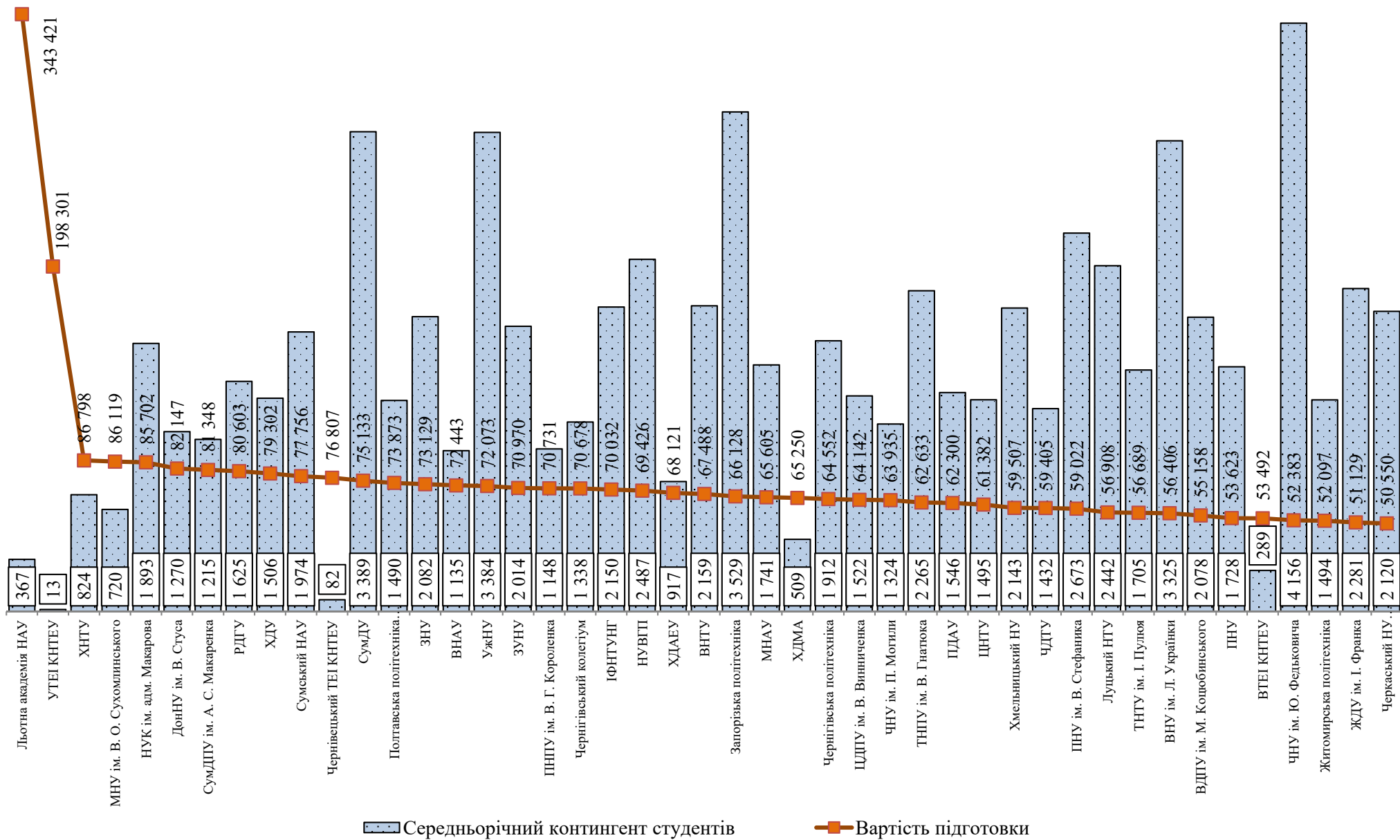

Рис. 5.5.22. Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО міст – обласних центрів у 2021 р., грн, осіб

Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

У містах – обласних центрах (див. рис. 5.5.22) налічувалося 45 ЗВО, у 23 із них середня вартість підготовки одного здобувача вищої освіти на денній формі навчання перевищувала середнє значення по групі на 0,8–412,8 %. В інших ЗВО групи цей показник був меншим від середнього на 1,25–24,5 %.

У табл. 5.5.7 і на рис. 5.5.23 наведено дані щодо середньої вартості навчання одного здобувача освіти та середньорічного контингенту студентів у ЗВО інших міст у 2021 р.

Таблиця 5.5.7

Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО інших міст у 2021 р., грн, осіб

№ з/п	Назва ЗВО	Скорочена назва ЗВО	Середня вартість підготовки, грн	Середньорічний контингент студентів, осіб
1	Азовський морський інститут національного університету «Одеська морська академія»	АМІ НУ «ОМА»	46 381	135
2	Бердянський державний педагогічний університет	БДПУ	71 397	983
3	Білоцерківський національний аграрний університет	БНАУ	64 611	1 670
4	ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»	ВП НУБіП «БАТІ»	38 087	458
5	ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»	ВП НУБіП «НАТІ»	59 452	211
6	Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка	Глухівський НПУ ім. О. Довженка	82 219	842
7	Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	ГПМ ДВНЗ ДДПУ	51 382	625
8	Державний університет економіки і технологій	ДУЕТ	62 029	455
9	Донбаська державна машинобудівна академія	ДДМА	67 397	980
10	Донбаська національна академія будівництва і архітектури	ДонНАБА	89 385	240
11	Донбаський державний педагогічний університет	ДДПУ	79 488	1 110
12	Донецький державний університет управління	ДонДУУ	51 262	401
13	Донецький національний технічний університет	ДонНТУ	60 097	1 009
14	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	ДонНУЕТ	82 062	223
15	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка	Дрогобицький ДПУ ім. І. Франка	79 476	1 386
16	Ізмаїльський державний гуманітарний університет	ІДГУ	68 388	600
17	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	К-ПНУ ім. І. Огієнка	63 289	1 542

№ з/п	Назва ЗВО	Скорочена назва ЗВО	Середня вартість підготовки, грн	Середньорічний контингент студентів, осіб
18	Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	КрНУ ім. М. Остроградського	74 231	1 007
19	Криворізький державний педагогічний університет	КДПУ	64 360	1 507
20	Криворізький національний університет	КНУ	74 526	1 373
21	Луганський національний аграрний університет	ЛНАУ	64 511	524
22	Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	ЛНУ ім. Т. Шевченка	50 878	2 203
23	Маріупольський державний університет	МДУ	55 166	1 229
24	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	МДПУ ім. Б. Хмельницького	81 802	995
25	Мукачівський державний університет	МДУ	78 241	425
26	Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»	НРЗВО К-ПДІ	16 971	68
27	Національний університет «Острозька академія»	НУ «Острозька академія»	61 241	777
28	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя	НДУ ім. М. Гоголя	99 315	680
29	Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди	Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди	74 329	1 532
30	Подільський державний аграрно-технічний університет	ПДАТУ	85 522	732
31	Приазовський державний технічний університет	ПДТУ	78 179	1 415
32	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	СНУ ім. В. Даля	76 532	1 876
33	Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного	ТДАТУ	60 973	1 707
34	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	Уманський педуніверситет ім. П. Тичини	71 686	2 044
35	Уманський національний університет садівництва	Уманський НУС	68 972	1 426
Середнє / загалом по групі ЗВО			71 000	33 327

Складено авторами за даними бюджетної звітності.

В інших містах (див. рис. 5.5.23) налічувалося 35 ЗВО, у 16-ти з яких середня вартість підготовки одного здобувача вищої освіти на денній формі навчання перевищувала середнє значення по групі на 0,6–39,9 %. У решті ЗВО групи цей показник був меншим від середнього на 2,9–23,9 %.

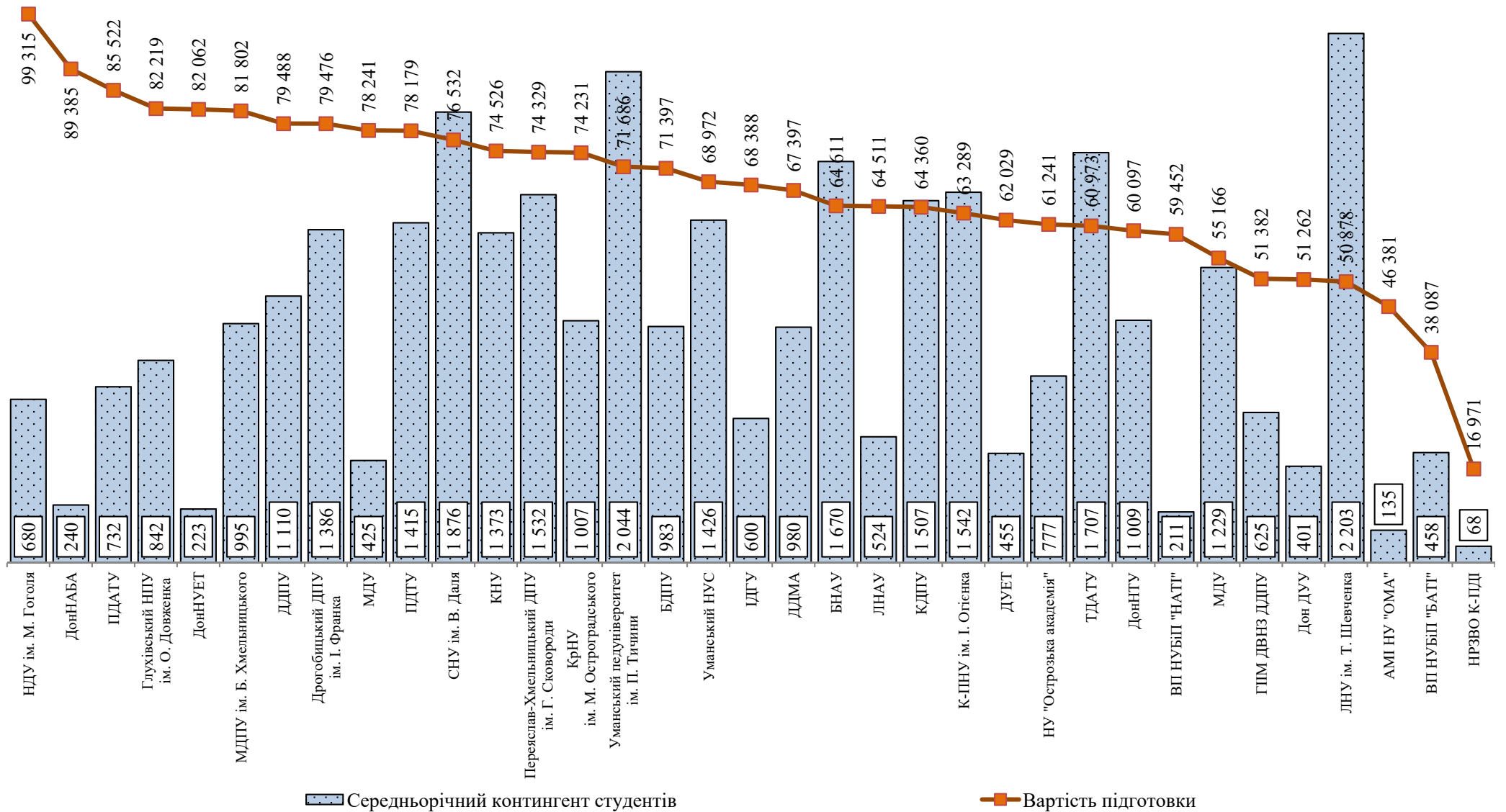

Рис. 5.5.23. Середня вартість підготовки одного фахівця та середньорічний контингент студентів у ЗВО інших міст у 2021 р., грн, осіб

Побудовано авторами за даними бюджетної звітності.

6. РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

6.1. Інструментарій інформаційно-аналітичного забезпечення освіти в умовах воєнного стану

Міністерством освіти і науки України при прийнятті управлінських рішень використовуються дані відомчої адміністративної статистичної звітності, відомості, що містяться в національних інформаційних освітніх системах і базах даних, оперативна інформація, зібрана відповідно до нагальних потреб МОН.

Найважливішими джерелами даних для МОН є:

1. Національна освітня інформаційна система Міністерства освіти і науки України класу EMIS (Education Management Information System) – програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (ПАК «АІКОМ»). Це інформаційна система для дошкільної (з 2018 р.), позашкільної (з 2021 р.), шкільної (з 2016 р.) освіти та П(ПТ)О (планується впровадження у 2022 р.). Інформація, що міститься в зазначеному комплексі, постійно використовується МОН для формування заходів з освітньої політики, таких як розподіл коштів на заробітну плату педагогам, забезпечення освітян комп'ютерною технікою, покращення Інтернету, розподіл LEGO-наборів, замовлення підручників, забезпечення електронних щоденників і журналів, запис до дитячих садків тощо.

2. Єдина державна електронна база з питань освіти (ЄДЕБО), де міститься масив даних про зарахування, переведення, поновлення, відрахування, завершення навчання тощо здобувачів вищої освіти в Україні (з 2012 р.), П(ПТ)О (з 2013 р.), фахової передвищої освіти (з 2020 р.). ПАК «АІКОМ» має можливість комунікувати з ЄДЕБО з 2022 р. Виготовлення студентських і учнівських квитків державного зразка здобувачам вищої й професійної (професійно-технічної) освіти здійснюється з використанням даних ЄДЕБО починаючи з 2014 р., документів про вищу та професійну (професійно-технічну) освіту – з 2015 р., про фахову передвищу освіту – з 2020 р. З 2018 р. в ЄДЕБО реалізовано процес електронного ліцензування провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти, з 2019 р. – П(ПТ)О, з 2020 р. – фахової передвищої й післядипломної освіти. З 2019 р. до ЄДЕБО вноситься інформація про акредитацію освітніх програм, спеціальностей, напрямів підготовки у сфері вищої освіти, з 2021 р. – фахової передвищої освіти. ЄДЕБО включає п'ять реєстрів та інформаційні сервіси, які з 2018 р. функціонують у відкритому доступі.

3. Система автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів (АС «ІРЦ») – національна освітня система, призначена для забезпечення єдиного інтегрованого інформаційного середовища у сфері інклюзивної освіти,

необхідного для обробки відомостей, що утворюються в процесі діяльності ІРЦ, інших суб'єктів освітньої діяльності, автоматизації процедури створення заяв щодо проходження комплексної оцінки дітьми з ООП, формування висновків про цю оцінку.

Щодо інформаційної системи ПАК «АІКОМ» слід зазначити, що вона є сукупністю апаратно-програмних засобів для формування єдиного інформаційного простору статистики й аналітики освіти України у сфері дошкільної, позашкільної, шкільної та професійної (професійно-технічної) освіти. Ця система дає змогу підвищити ефективність діяльності освітянських органів управління на всіх функціональних рівнях в умовах децентралізації та становлення державно- громадської моделі управління освітою, забезпечує національну й регіональну статистичні служби якісними даними для бюджетного процесу (формування бюджету та оцінки ефективності його виконання), а також інформування (на принципах Open Data) освітянської спільноти, широких кіл громадськості про стан і результати діяльності закладів освіти на всіх рівнях, створює передумови для переходу системи освіти на електронне врядування.

На ПАК «АІКОМ» покладаються такі основні завдання:

- збір достовірних, актуальних доказових даних про стан системи освіти за затвердженою системою показників;
- збір необхідної для Державної служби статистики України інформації та забезпечення органів регіональної статистики даними про стан освітньої галузі на національному й регіональному рівнях;
- забезпечення достовірною статистичною та адміністративною інформацією для уможливлення ефективного бюджетного процесу на національному й регіональному рівнях у розрізі окремих закладів освіти, об'єднаних територіальних громад (ОТГ), районів для планування видатків на освіту на основі повних, актуальних, достовірних даних і обґрунтованих, прозорих, підзвітних принципів та процедур розподілу освітньої субвенції, а також можливості аналізу ефективності використання бюджетних коштів на рівні ЗЗСО, ОТГ, району, країни;
- реалізація можливості інтегрованості ПАК «АІКОМ» із різними освітніми інформаційними системами й базами даних (ЄДЕБО, базою даних Українського центру оцінювання якості освіти, органами управління у сфері освіти, проектами дослідження якості освіти тощо);
- забезпечення органів управління у сфері освіти й широких кіл громадськості доказовими даними про стан і результати освітньої діяльності для моніторингу якості освіти;
- забезпечення органів управління й громадськості доказовими даними для прийняття ефективних управлінських рішень щодо підвищення доступності освіти та поліпшення її якості.

Інформація ПАК «АІКОМ», зокрема, використовується безпосередньо для розрахунків розподілу бюджетних коштів освітньої субвенції на заробітну плату педагогічних працівників та для інших управлінських цілей. Кошти освітньої

субвенції становлять майже третину бюджетних коштів, що витрачаються на освіту загалом, тому вимоги до достовірності освітньої статистичної інформації дуже високі.

Система ДІСО / ПАК «АІКОМ» починаючи з 2016 р. використовувалася Міністерством освіти і науки України як основний інструмент для збору та обробки даних, визначених в офіційних формах освітньої статистичної звітності. Перший збір даних у 2016 р. був пілотним, а вже надалі (починаючи з 2017 р.) інформаційна система охопила всі ЗЗСО країни. Деталізований до рівня закладу освіти як окремого респондента масив даних є інформаційною базою для розрахунку розподілу коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників сфери загальної середньої освіти. Крім того, з цієї бази здійснюються численні вибірки різноманітної освітньої інформації для прийняття оперативних управлінських рішень.

На сьогодні ця система забезпечує автоматизований збір даних дошкільної (форма № 85-К), позашкільної (форма № 1-ПЗ), загальної середньої (форми № ЗНЗ-1, 83-РВК, 77-РВК, 1-ЗСО) освіти, та планується автоматизувати збір даних П(ПТ)О. Наразі здійснюється модернізація ПАК «АІКОМ», у рамках якої реалізується перехід до збору індивідуальних деперсоніфікованих даних здобувачів освіти. Подібні дані для педагогічних працівників уже було зібрано у 2021 р. Це дає змогу істотно підвищити достовірність освітньої статистичної інформації та якість розрахунків щодо розподілу коштів освітньої субвенції. У рамках модернізації системи ДІСО / ПАК «АІКОМ» створюються модулі збору, обробки й верифікації особистих даних здобувачів освіти для подальшого складання всіх необхідних агрегованих звітів, зокрема форм статистичної звітності.

Під час війни база даних ПАК «АІКОМ» стала первинним джерелом для створення оперативної аналітики, тому що вона деталізована до окремого педагогічного працівника й закладу освіти, використовувалась як основа для проведення різноманітних додаткових зборів даних із метою:

- оцінки поточної потреби в забезпеченні педагогів пристроями для навчання (різного типу, у т. ч. ноутбуками/хромбуками) та фіксації факту видачі їх окремому педагогічному працівникові. Наявна автоматизація дає змогу провести моніторинг розподілу й отримати скориговану потребу за результатами кожного чергового розподілу;
- акумулювання масиву індивідуальних запитів багатоцільової фінансової допомоги ЮНІСЕФ педагогічним працівникам із постраждалих територій (близько 80 дол. США кожному);
- верифікації кваліфікаційних характеристик педагогічних працівників, що втратили підтверджувальні документи про свій стаж, звання, категорію тощо, з використанням верифікованого масиву первинних даних, із яких складалася форма № 83-РВК восени 2021 р.

В умовах воєнного стану в Україні виникли потужні потоки внутрішніх і зовнішніх (за кордон) переміщень учасників освітнього процесу, а отже, й імовірність задвоєння даних при обліку школярів.

Для уникнення подвійного обліку здобувачів загальної середньої освіти

при моделюванні розподілу освітньої субвенції в умовах обмеженого бюджету у воєнний час МОН було прийнято рішення про наповнення ПАК «АІКОМ» відповідними індивідуальними даними. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти» від 27.07.2022 № 2457-ІХ та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту»» від 02.12.2021 № 1255, обробка персональних даних у ПАК «АІКОМ» здійснюється з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних». Однією з безпосередніх функцій програмно-апаратного комплексу є забезпечення достовірності та цілісності даних, зокрема персональних, що досягається шляхом застосування надійних механізмів захисту інформації й упорядкованого доступу до неї.

Зазначимо, що наразі реалізовано взаємодію ПАК «АІКОМ» з іншими інформаційними системами МОН, зокрема з ЄДЕБО. Це істотно розширює можливості автоматизованої обробки інформації для оперативної оцінки стану освіти в умовах воєнного часу.

ПАК «АІКОМ» проводиться постійний збір інформації від військово-цивільних обласних адміністрацій про:

- виконання заходів мобілізації (мобілізаційних планів) закладами освіти незалежно від форми власності та підпорядкування (щодобово);
- наявність, стан і забезпеченість захисних споруд цивільного захисту (сховищ та протирадіаційних укриттів), зокрема швидкоспоруджуваних, на балансі закладів освіти, а також їх місткість (завдання, передбачені пунктами 1 і 8 доручення Прем'єр-міністра України від 10.06.2022 № 14529/0/1-22);
- потребу в автобусах та кадрове забезпечення (передбачено п. 9 вказаного доручення Прем'єр-міністра України).

Важливою національною інформаційною системою є АС «ІРЦ». Вона забезпечує поточне аналітичне інформування про діяльність таких центрів у режимі реального часу, можливість оперативного доступу до центральної бази облікових журналів заяв і висновків, інших даних, які слугують основою для прийняття управлінських рішень Міністерством освіти і науки України (зокрема щодо цільового фінансування мережі) й розроблення численних нормативно затверджених документів, заяв, висновків, індивідуальних програм розвитку.

АС «ІРЦ» забезпечує:

- інклюзивно-ресурсні центри – можливістю створення, редагування та зберігання даних форми звітності № 1-ІРЦ;
- структурні підрозділи органів управління освітою, що опікуються питаннями діяльності ІРЦ, – можливістю створення та зберігання агрегованих даних форми звітності № 1-ІРЦ;
- механізм контролю якості й достовірності даних, що вводяться чи об'єднуються (агрегуються);
- батьків (законних представників дитини), фахівців ІРЦ, структурних підрозділів із питань діяльності ІРЦ органів управління освітою областей –

необхідною інформацією;

- визначення особливих освітніх потреб дитини в разі її переходу до іншого освітнього закладу;
- надання послуг дітям з такими потребами, які проживають (навчаються) у відповідній ОТГ (районі), місті (районі міста).

В умовах війни необхідна додаткова інформація для виявлення поточних потреб освітньої галузі. З цією метою фахівці ДНУ «ІОА» спільно з фахівцями ЮНІСЕФ розробили нові інформаційні інструменти – електронні опитувальники для автоматизації збору інформації від учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

З використанням цих інструментів МОН спільно з ДНУ «ІОА», Освітнім кластером, ЮНІСЕФ, Міжнародною неурядовою організацією (МНДО) «Save the Children» та іншими партнерами провело опитування з виявлення нагальних потреб щодо забезпечення функціонування галузі освіти в умовах воєнного стану, зокрема потреб внутрішньо переміщених здобувачів освіти й педагогічних працівників.

За результатами опитування, яке тривало з 6 травня до 6 червня 2022 р., складено відповідний звіт. Також використовувалась інформація, додатково зібрана й актуалізована МОН за допомогою місцевих органів управління освітою протягом 1–8 червня 2022 р. У звіті висвітлено спричинені війною проблеми та зміни в системі освіти України шляхом порівняльного оцінювання поточних тенденцій із базовими показниками довоєнного періоду. Крім того, звіт містить додаткові дані щодо оцінювання потреб української освіти після 24 лютого 2022 р., які було зібрано агентствами ООН, МОН, міжнародними неурядовими організаціями та іншими дослідницькими й неурядовими організаціями України.

Опитування охоплювало дошкільну, загальну середню, позашкільну й професійну (професійно-технічну) освіту та дало представникам громади змогу оцінити й повідомити про проблеми та потреби за такими напрямками:

- освітня інфраструктура та доступ до освіти, зокрема потреба в цифровому забезпеченні;
- ВПО, що навчаються (після 24 лютого 2022 р.);
- учителі з-поміж ВПО (після 24 лютого 2022 р.);
- професійні потреби вчителів;
- потреби вчителів і учнів у психосоціальній підтримці та підтриманні ментального здоров'я;
- інклюзивна освіта;
- організація фінансового забезпечення.

Підсумковий звіт за висновками дослідження доступний українською й англійською мовами.

Крім того, МОН спільно з ДНУ «ІОА», Освітнім кластером, у партнерстві з ЮНІСЕФ, МНДО Save the Children і Світовим банком проведено опитування ЗФПВО та ЗВО щодо оцінювання їх актуального стану, визначення поточних втрат і збитків, а також нагальних потреб здобувачів освіти й науково-педагогічних працівників.

Первинний аналіз виконано на основі опитування, що проводилося з 25 червня до 4 серпня 2022 р. Відповіді надали 749 закладів освіти з усіх регіонів України, за винятком АР Крим, зокрема 252 ЗВО та 497 ЗФПВО.

Оцінювання потреб здійснювалося за такими напрямками:

- освітній процес;
- освітня інфраструктура;
- потреби здобувачів освіти, викладачів і дослідників з-поміж ВПО;
- професійні потреби педагогічного й викладацького складу;
- потреба в підтриманні ментального здоров'я та психосоціальної підтримці;
- фінансовий менеджмент.

Первинний звіт підготовлено англійською й українською мовами, наразі готується детальний звіт для комунікації потреб у технічному забезпеченні серед партнерів із розвитку.

6.2. Управлінські інформаційні індикатори розвитку освіти Solid Info

Сьогодні в українському суспільстві сформувався стійкий запит на достовірну статистичну та адміністративну інформацію про розвиток сфери освіти. Ця інформація необхідна Міністерству освіти і науки України для проведення виваженої, обґрунтованої освітньої політики на основі доказових даних. Такий підхід застосовується в міжнародній управлінській практиці, загальноживаним є термін «evidence based policymaking» – розроблення політики на основі доказових даних. Достовірна статистична й адміністративна інформація має виняткову важливість і для регіональних управлінців, які в кожному регіоні України забезпечують процес планування та розподілу матеріально-технічних, фінансових ресурсів між закладами освіти, здійснюють поточне управління їхньою діяльністю.

Статистичних показників досить багато. Вони періодично оновлюються й зберігаються в електронних базах даних. Наприклад, уся шкільна, дошкільна, позашкільна статистика оновлюється та зберігається в інформаційній освітній системі національного рівня ПАК «АІКОМ», особливості використання якої викладено в постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту»» від 02.12.2021 № 1255. Проте з масиву зібраних освітніх даних може бути сформована порівняно невелика група управлінських індикаторів, що відображатимуть зміни у сфері освіти найбільш рельєфно, дадуть змогу підвищити дієвість державної освітньої політики. Особливо це актуально для умов воєнного стану.

З метою посилення інформаційної обґрунтованості управлінських рішень МОН та керівників департаментів (управлінь) освіти і науки обласних держадміністрацій ДНУ «ІОА», на доручення МОН, створено набір

управлінських інформаційних індикаторів розвитку освіти Solid Info, що відображають ключові характеристики стану освіти регіонів, країни й дають змогу швидко ідентифікувати проблемні аспекти функціонування освітньої мережі, визначити напрями першочергового спрямування зусиль управлінців на розвиток освіти в регіонах. Для виконання цього завдання розробляється інформаційний управлінський інструмент «теплова матриця» з використанням ризик-орієнтованого підходу. Теплова матриця візуалізує стан розвитку освіти та допомагає управлінцям оперативно розв'язувати пріоритетні завдання і спрямовувати зусилля на найбільш невідкладні з них.

Теплові матриці будуються для кожного з інформаційних блоків (здобувачі освіти, педагогічні працівники, створення сучасного освітнього середовища, фінанси освіти, інклюзія) та за потреби можуть бути об'єднані в загальну теплову матрицю. Побудова теплових матриць для сфери освіти в розрізі такого самого складу індикаторів Solid Info може бути здійснена й для обласного рівня, проте тут у ролі територіальних одиниць виступатимуть територіальні громади (сільські, селищні, міські). Обласні управлінці на основі інформації, що візуалізується тепловою матрицею, зможуть швидко ідентифікувати найбільш значущі проблеми на рівні громад і спрямувати свої зусилля на їх подолання.

Повномасштабна війна рф проти України зумовила потребу в запровадженні нових аналітичних показників із метою розв'язання нагальних проблем, характерних для воєнного часу. Фахівцями ДНУ «ІОА» доповнено аналітичні дані Solid Info в частині інформації про виклики під час війни.

Ці індикатори візуалізовано у вигляді теплової матриці (станом на 1 червня 2022 р.), що дає змогу фокусувати увагу як МОН, так і органів управління освітою на актуальних питаннях забезпечення освітньої діяльності ЗЗСО регіонів в умовах воєнного стану.

Перелік управлінських інформаційних індикаторів розвитку освіти Solid Info

РОЗДІЛ I. ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ

1.1. Охоплення дітей дошкільного віку (3–5 років) дошкільною освітою в закладах освіти (ЗДО та ЗЗСО), %.

1.2. Охоплення дітей старшого дошкільного віку (5–6 років) дошкільною освітою в закладах освіти (ЗДО та ЗЗСО), %.

1.3. Охоплення дітей позашкільною освітою в закладах позашкільної освіти, %.

2.1. Частка учнів, які підвозяться до/від ЗЗСО, % *потреби*.

2.2. Частка учнів з ООП, які підвозяться до/від ЗЗСО, % *загального числа учнів, які підвозяться*.

3.1. Частка ЗЗСО, які забезпечують гаряче харчування для учнів, %.

3.2. Частка учнів, які забезпечені гарячим харчуванням у ЗЗСО, %.

3.3. Частка учнів, які забезпечені безоплатним гарячим харчуванням у ЗЗСО, %.

3.4. Частка учнів з ООП, які забезпечені безоплатним гарячим харчуванням у ЗЗСО, у загальній чисельності учнів з ООП, %.

4.1. Частка випускників ЗЗСО, які продовжили навчання після 9-го класу в закладах П(ПТ)О, %.

4.2. Частка випускників ЗЗСО, які продовжили навчання після 9-го класу в ЗФПВО, %.

5.1. Частка випускників 11(12)-х класів ЗЗСО, які продовжили навчання в ЗП(ПТ)О, %.

5.2. Частка випускників 11(12)-х класів ЗЗСО, які продовжили навчання в ЗВО, %.

5.3. Частка випускників 11(12)-х класів ЗЗСО, які продовжили навчання за кордоном, %.

6.1. Середній бал ЗНО випускників 11(12)-х класів ЗЗСО з української мови.

6.2. Середній бал ЗНО випускників 11(12)-х класів ЗЗСО з математики.

6.3. Середній бал ЗНО випускників 11(12)-х класів ЗЗСО з фізики.

РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ ПРАЦІВНИКИ

7.1. Частка молодих (зі стажем до 3 років) педагогічних працівників, %.

7.2. Частка педагогічних працівників ЗЗСО, віком старше 60 років, що викладають окремі предмети, %.

8. Кількість вакансій педагогічних працівників, *ставок*.

9. Частка педагогічних працівників ЗЗСО, забезпечених ноутбуками, %.

РОЗДІЛ III. СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

10. Чисельність дітей на 100 місць проєктної потужності в ЗДО, *осіб*.

11. Кількість ЗЗСО, які не мають внутрішніх вбиралень, *од*.

12.1. Чисельність учнів/слухачів на один комп'ютер, підключений до мережі Інтернет у закладах позашкільної освіти, *осіб*.

12.2. Чисельність учнів на один комп'ютер, підключений до мережі Інтернет у ЗЗСО, *осіб*.

13.1. Частка ЗДО, підключених до мережі Інтернет зі швидкістю 100 і більше Мбіт/с, %.

13.2. Частка ЗЗСО, підключених до мережі Інтернет зі швидкістю 100 і більше Мбіт/с, %.

13.3. Частка закладів позашкільної освіти, підключених до мережі Інтернет зі швидкістю 100 і більше Мбіт/с, %.

14. Частка учнів, які підвозяться шкільним автобусом, *% потреби*.

15. Забезпеченість шкільними автобусами, *% потреби*.

16. Частка доріг із твердим, асфальтовим покриттям, що використовуються для підвезення учнів ЗЗСО, *% потреби*.

17. Потреба в забезпеченні доріг твердим, асфальтовим покриттям для підвезення учнів ЗЗСО, *км*.

РОЗДІЛ IV. ФІНАНСИ ОСВІТИ

18.1. Середня зарплата педагогічних працівників ЗДО, *грн*.

18.2. Середня зарплата педагогічних працівників ЗЗСО (разом кошти

освітньої субвенції та місцевих бюджетів), грн.

18.3. Середня зарплата педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, грн.

19. Обсяг залишків коштів освітньої субвенції на початок поточного року, млн грн.

РОЗДІЛ V. ІНКЛЮЗІЯ

20.1. Частка дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних групах ЗДО, %.

20.2. Частка дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних класах (групах) ЗЗСО, %.

20.3. Частка дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних гуртках (групах) закладів позашкільної освіти, %.

20.4. Частка дітей з інвалідністю, які навчаються в ЗЗСО, %.

21.1. Частка дітей з інвалідністю, які навчаються в закладах П(ПТ)О, %.

21.2. Частка ЗЗСО з архітектурною (пандуси, поручні) доступністю учнів з ООП до навчання, %.

21.3. Частка ЗЗСО з архітектурною (ліфти, підйомники) доступністю учнів з ООП до навчання, %.

22. Забезпеченість ІРЦ відповідно до потреби, %.

Перелік управлінських інформаційних індикаторів стану освіти Solid Info для умов воєнного стану (розділ В)

В.1. Частка громад, які констатують погіршення здатності здобувачів освіти до навчання через психологічні травми, спричинені збройною агресією рф, %.

В.2. Частка громад, що успішно впровадили цифрові платформи для організації змішаного та дистанційного навчання, %.

В.3.1. Частка закладів освіти України, які працювали дистанційно (із числа функціонуючих) на кінець 2021/2022 н. р., %.

В.3.2. Частка закладів освіти України, що працювали очно (із числа функціонуючих) на кінець 2021/2022 н. р., %.

В.4. Частка пошкоджених закладів освіти в результаті агресії рф, %.

В.4.1. Частка пошкоджених ЗДО в результаті агресії рф, %.

В.4.2. Частка пошкоджених ЗЗСО в результаті агресії рф, %.

В.4.3. Частка пошкоджених закладів позашкільної освіти в результаті агресії рф, %.

В.4.4. Частка пошкоджених ЗП(ПТ)О в результаті агресії рф, %.

В.5. Потреба в автобусах у співвідношенні до наявної кількості в ЗЗСО, %.

В.6. Наявність захисних споруд цивільного захисту (укриттів) у ЗЗСО, % (табл. 6.2.1).

Таблиця 6.2.1

Стан організації освітньої діяльності в закладах освіти в умовах воєнного стану (станом на 01.06.2022)

Регіон	Умови воєнного стану										
	В.1	В.2	В.3.1	В.3.2	В.4	В.4.1	В.4.2	В.4.3	В.4.4	В.5	В.6
Вінницька обл.	34,3	80,6	79,1	5,3	0,8	0,5	0,6	0	7,1	35,5	6,9
Волинська обл.	31,1	75,6	98,0	2,0	0	0	0	0	0	26,0	12,5
Дніпропетровська обл.	41,9	69,4	95,4	1,8	1,1	0,4	1,2	0,7	7,5	81,3	12,1
Донецька обл.	68,1	78,7	100,0	0	37,9	33,3	40,7	0	71,9	16,8	9,4
Житомирська обл.	40,5	90,5	91,0	8,9	5,7	3,7	6,6	4,8	38,9	31,5	44,7
Закарпатська обл.	37,0	70,4	46,2	20,1	0	0	0	0	0	27,5	4,3
Запорізька обл.	50,0	83,3	98,2	0	0,9	0,4	1,0	0	3,4	26,9	7,9
Івано-Франківська обл.	36,2	79,3	95,6	4,1	0	0	0	0	0	45,9	33,1
Київська обл.	40,5	83,3	73,7	1,1	0,5	0,4	0,7	0	0	16,4	27,4
Кіровоградська обл.	49,4	83,1	79,1	5,8	9,8	6,4	14,7	3,7	20,8	28,1	13,5
Луганська обл.	80,0	100,0	100,0	0	24,7	17,0	29,8	20,8	63,2	100,0	0
Львівська обл.	45,2	75,0	72,1	21,0	0	0	0	0	0	39,3	44,2
Миколаївська обл.	50,0	95,8	98,8	0,2	12,6	7,8	16,4	10,8	41,7	35,6	27,3
Одеська обл.	41,2	88,2	98,0	2,0	0,6	0,1	0,8	1,8	0	22,5	1,8
Полтавська обл.	31,3	64,3	86,7	2,2	0	0	0	0	0	25,3	16,5
Рівненська обл.	46,3	89,6	85,9	2,6	0,2	0	0,4	0	0	35,6	52,7
Сумська обл.	75,9	87,9	97,0	0	4,6	2,4	4,5	6,4	15,4	24,2	0
Тернопільська обл.	33,9	75,4	96,4	3,6	0	0	0	0	0	32,4	44,1
Харківська обл.	73,9	71,7	99,8	0	24,4	19,3	24,6	17,9	59,3	47,8	0,6
Херсонська обл.	67,5	80,0	83,5	0	7,3	4,3	10,2	4,5	27,3	59,3	14,6
Хмельницька обл.	47,1	72,5	93,6	5,0	0,1	0,1	0	0	0	30,4	49,4
Черкаська обл.	40,3	80,6	86,6	10,9	1,2	1,0	1,0	0	17,6	35,6	5,1
Чернівецька обл.	40,0	80,0	61,8	11,2	0	0	0	0	0	67,0	60,7
Чернігівська обл.	53,5	79,3	85,8	12,7	12,8	10,8	14,4	1,5	30,8	22,7	16,9
м. Київ	0	100,0	98,8	1,2	5,1	3,4	7,0	0	4,5		
Україна	44,3	79,0	86,5	6,2	5,4	4,1	6,1	3,1	16,0	41,6	21,4

■ – не застосовується ■ – візуалізація не проводилася

Побудовано ДНУ «ІОА» за оперативними даними Міністерства освіти і науки України.

6.3. Функціонування ДНУ «Інститут освітньої аналітики» в умовах воєнного стану

Діяльність ДНУ «Інститут освітньої аналітики» в період дії воєнного стану спрямована на підтримку інформаційно-аналітичного забезпечення підрозділів Міністерства освіти і науки України для покращення організації освітнього процесу в закладах освіти, передусім дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти.

В умовах активних бойових дій, наявності тимчасово окупованих територій перед освітніми менеджерами постають складні питання пошуку нових підходів щодо забезпечення якості й доступності освіти в Україні та поза її межами (для ВПО). Це зумовлює потребу в нових підходах до збору репрезентативних освітніх статистичних індикаторів, що відображають процеси в галузі освіти під час дії воєнного стану.

Пріоритетними напрямками діяльності ДНУ «ІОА» були такі:

- розроблення та реалізація заходів у рамках використання інформаційно-аналітичної системи ПАК «АІКОМ», націлених на формування достовірної системи освітньої статистики, адміністративної інформації, звітності з урахуванням викликів, спричинених війною, у сфері загальної середньої, дошкільної, позашкільної й професійної (професійно-технічної) освіти;

- розроблення та здійснення заходів у межах використання інформаційно-аналітичної системи АС «ІРЦ», спрямованих на підтримку функціонування ІРЦ із метою забезпечення безперервності освіти для осіб з ООП, підтримки інклюзивної освіти в період дії воєнного стану;

- створення, упровадження й технічна підтримка нових інформаційних інструментів і технологій, забезпечення стійкості роботи національних інформаційних систем ПАК «АІКОМ», АС «ІРЦ», формування баз даних та забезпечення захисту й збереження інформації в умовах широкомасштабної військової агресії РФ, зокрема постійних кібератак із боку ворога;

- обґрунтування пропозицій у межах визначених повноважень, націлених на підтримку безперервності організації освітнього процесу в умовах активних бойових дій, зокрема за допомогою широкого застосування цифрових технологій;

- підготовка аналітичних матеріалів щодо оцінки воєнних ризиків, науково-організаційне та науково-методичне обґрунтування управлінських рішень МОН у межах визначених повноважень для нівелювання ризиків, зумовлених військовими діями.

Фахівцями ДНУ «ІОА» спільно з фахівцями МОН, Освітнім кластером у партнерстві з ЮНІСЕФ, МНДО «Save the Children» та іншими інституціями проведено автоматизоване загальнонаціональне опитування громад у регіонах України з метою виявлення освітніх потреб внутрішньо переміщених здобувачів освіти, переміщених педагогічних працівників, загальних потреб функціонування галузі освіти в умовах воєнного стану. Опитування охопило рівні дошкільної, загальної середньої, позашкільної й професійної (професійно-технічної) освіти.

Опитувальник розроблено ДНУ «ІОА» спільно з фахівцями ЮНІСЕФ Україна та погоджено МОН. Він стосувався таких напрямів: освітня

інфраструктура та доступ до освіти, зокрема потреби в цифровому забезпеченні; ВПО, які навчаються (після 24 лютого 2022 р.); учителі з числа ВПО (після 24 лютого 2022 р.); професійні потреби вчителів; потреби вчителів і учнів у підтриманні ментального здоров'я та психосоціальної підтримці; інклюзивна освіта; організація фінансів. Опитування проведено впродовж місяця, із 6 травня до 6 червня 2022 р.

Станом на 6 червня 2022 р. із 1 451 громади на запитання відповіли 1 045 громад (79 %). Частка наданих відповідей коливалася залежно від регіону. Обмежена кількість відповідей надійшла від громад Луганської, Миколаївської й Запорізької областей (менш ніж 50 %). Опитування не охоплювало АР Крим. Висновки, наведені у звіті, ґрунтуються на даних, отриманих безпосередньо від представників громади шляхом опитування в окреслений період, а також на інформації, додатково зібраній і актуалізованій МОН за допомогою місцевих органів управління освітою протягом 1–8 червня 2022 р.

На основі отриманої інформації здійснено моделювання та подано пропозиції в МОН щодо організації надання внутрішньо переміщеним педагогічним працівникам від донорів комп'ютерної техніки й обладнання, необхідних для організації дистанційного навчання (проект «Допомога вчителям Маріуполя»). Паралельно спільно з регіональними управліннями освіти та закладами освіти забезпечено верифікацію даних про цих вчителів на основі їхньої персональної інформації, зібраної в передвоєнний період у базі ПАК «АІКОМ».

Додатково забезпечено верифікацію учасників освітнього процесу, педагогічних, науково-педагогічних працівників, що постраждали внаслідок агресії, з метою надання їм від донорів грошової допомоги (80 дол. США кожному вчителю від ЮНІСЕФ), зокрема внутрішньо переміщеним учителям.

Завдяки отриманим учителями комп'ютерам і обладнанню покращено якість онлайн-навчання у ЗЗСО громад в умовах воєнного стану.

ДНУ «ІОА» в передвоєнний період розроблено й розміщено на ресурсах ПАК «АІКОМ» програмний модуль електронних щоденників і журналів (E-Journal), призначений для користування вчителями та учнями ЗЗСО. Упродовж періоду дії воєнного стану забезпечувалося безперебійне технічне адміністрування цього модуля, що може бути використаний школами як безкоштовний державний сервіс. E-Journal забезпечує облік навчальних годин, зазначення тем навчальних предметів, облік відвідування здобувачами освіти навчальних занять, фіксацію результатів навчання. Це дуже важливі елементи організації освітніх і управлінських процесів під час дистанційного або змішаного навчання: завдяки електронним журналам учителі, учні та батьки мають доступ до необхідної їм інформації незалежно від місця свого перебування. Алгоритм підключення ЗЗСО, що бажають використовувати відповідний державний програмний продукт, розміщено за посиланням: <https://e-journal.iea.gov.ua/>.

Наразі в межах розвитку E-Journal активно готується підґрунтя для повного переходу на електронне діловодство в закладах освіти: розробляються необхідні системи та модулі, створюється відповідна нормативно-правова база (наказ МОН «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі» вже на етапі юстування). В умовах

повномасштабної військової агресії РФ проти України електронні щоденники й журнали істотно спростили вчителям ведення класної документації, дали змогу оперативно інформувати батьків про академічні досягнення учнів, проводити оцінку якості шкільної освіти в період дії воєнного стану. У 2021 р. модуль безкоштовних державних електронних щоденників та журналів ПАК «АІКОМ» було розширено низкою додаткових автоматизацій, що спрощують ведення 17 додаткових документів ЗЗСО (будуть упроваджені одночасно із затвердженням вказаної Інструкції), як-от:

- класні журнали I–IV класів;
- класні журнали V–XI (XII) класів;
- журнал обліку пропущених і заміненних уроків;
- журнали учнів, що перебувають на індивідуальному навчанні;
- журнал групи продовженого дня;
- журнал відвідування та обліку роботи гуртків;
- журнал факультативних занять;
- розклад навчальних занять;
- плани та звіти з проведення виховних і предметних заходів;
- книги обліку та видачі похвальних листів «За високі досягнення у навчанні» й похвальних грамот «За особливі досягнення у вивченні окремих предметів» (у разі їх окремого ведення);
- журнали реєстрації інструктажів із питань охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- особові справи учнів/вихованців;
- алфавітна книга запису учнів;
- документація з працевлаштування або продовження навчання випускників (-ць) 9-х і 11-х класів;
- журнал реєстрації протоколів педагогічної ради, загальних зборів (конференції) колективу, атестаційної комісії тощо;
- таблиці навчальних досягнень учнів (свідоцтва досягнень);
- журнал реєстрації наказів з основної діяльності.

Прикладний програмний інтерфейс для сторонніх альтернативних програмних продуктів дасть змогу акумулювати в державній центральній базі даних масив релевантної інформації. МОН спільно з ДНУ «ІОА» ініційовано, а Комітетом Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій підтримано розроблення законопроекту про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Автоматизованого інформаційного комплексу освітнього менеджменту, що зумовлено об'єктивною потребою в законодавчому закріпленні права ПАК «АІКОМ» обробляти персональні дані учасників освітнього процесу та взаємодіяти з існуючими державними реєстрами, зокрема з Єдиним державним демографічним реєстром. Наразі законопроект, зареєстрований 22.05.2022 за № 7396, уже підписаний Президентом України після його прийняття Верховною Радою України 27 липня 2022 р.

У законопроекті уточнено завдання, що покладаються на ПАК «АІКОМ», найважливішими з яких є:

– збір, накопичення, обробка, захист інформації у сфері освіти, надання їй офіційного визнання;

– поєднання електронних інформаційних ресурсів та/або публічних електронних реєстрів у сфері освіти, забезпечення їх внутрішньої й зовнішньої інформаційної взаємодії, зокрема з питань розподілу та перерозподілу міжбюджетних трансфертів із державного місцевим бюджетам, замовлення підручників, документів про освіту, зарахування, відрахування, переведення здобувачів освіти, організації освітнього процесу тощо; забезпечення ведення в електронній формі ділової документації й подання звітності закладами освіти;

– здійснення обліку дітей дошкільного та шкільного віку (зокрема дітей, не охоплених навчанням), учасників освітнього процесу й суб'єктів освітньої діяльності;

– взаємодія з питань отримання, передання, запису, верифікації та обробки інформації у сфері освіти з інформаційними системами багатьох державних реєстрів, а також з автоматизованими освітніми системами й освітніми інформаційними ресурсами.

Отже, прийняття цього законопроекту закріпить право ПАК «АІКОМ» обробляти персональні дані учасників освітнього процесу та взаємодіяти з існуючими державними реєстрами, розширить можливості автоматизації управлінської освітньої інформації в дошкільній, позашкільній, загальній середній, інклюзивній, професійній (професійно-технічній) освіті.

Важливим завданням Міністерства освіти і науки України є підготовка бюджетного запиту на обсяг освітньої субвенції, кошти якої з державного бюджету у вигляді трансферту передаються на місцевий рівень для виплати заробітної плати вчителям. Ці кошти значні за обсягом, вони становлять майже третину всіх бюджетних видатків на освіту. Зазвичай такий бюджетний запит формується на основі формульних розрахунків, первинною інформацією є дані статистичної форми № ЗНЗ-1, зокрема про чисельність учнів у школах, кількість класів тощо. Збір цієї інформації в ПАК «АІКОМ» щорічно забезпечується ДНУ «ІОА». Умови поточного воєнного 2022 року кардинально відрізняються від попередніх. Зокрема, велика чисельність внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу й тих, що виїхали за кордон, впливає на формування верифікованого масиву статистичної інформації. Реальна верифікація може бути здійснена тільки на основі персональної інформації про учнів і вчителів, щоб уникнути задвоєння рахунку з тих регіонів, де вони перебували, та з безпечніших регіонів, де вони перебувають зараз; потрібно врахувати й виїзд за кордон. Найдієвішим сценарієм протидії такому дублюванню є перехід на індивідуальний облік здобувачів загальної середньої освіти в ПАК «АІКОМ» та подальший глибший аналіз бази даних щодо можливих викривлень інформації, необхідної для розрахунку загальної суми освітньої субвенції на 2023 р.

Експертна група з питань бюджетування директорату європейської інтеграції, бюджетування та узгодження політик МОН, ДНУ «ІОА» й ТОВ «Нові знання» (розробник ПАК «АІКОМ») ініціювали підготовку до розгортання первинного наповнення (імпорт з існуючих освітніх систем), актуалізації та дозаповнення масиву здобувачів загальної середньої освіти вже у вересні 2022 р.

Під час дії воєнного стану ДНУ «ІОА» продовжує забезпечувати необхідні заходи щодо виконання проєкту EU4Skills «Підтримка розвитку інформаційної системи управління освітою для професійної (професійно-технічної) освіти (EMIS для П(ПТ)О)».

Ці заходи визначаються планом робіт із розроблення модуля П(ПТ)О як інформаційної підсистеми ПАК «АІКОМ», що здійснюється командою експертів компанії «Krabu Grupp», переможця міжнародного тендера, відповідно до погодженого МОН Технічного завдання. Розроблення зазначеного модуля відбувається загалом у межах програми «EU4Skills» і Меморандуму про взаєморозуміння між Радою з питань освіти та молоді Республіки Естонія (HARNO), МОН і ДНУ «ІОА», який підписано 7 липня 2021 р. Відповідно до п. 2.2.7 Меморандуму, ДНУ «ІОА» забезпечує надання первинної інформації й вимог, необхідних для розроблення, оперативного впровадження та прийняття робіт за результатами створення модуля П(ПТ)О як підсистеми ПАК «АІКОМ». У травні-червні 2022 р. було складено перелік показників сфери П(ПТ)О стосовно статистичної й адміністративної інформації, які потрібно збирати в цьому модулі. Зазначені показники погоджено з директором професійної освіти МОН та передано виконавцям для програмної реалізації.

У ДНУ «ІОА» впродовж періоду дії воєнного стану здійснювався інформаційний і аналітичний супровід роботи підрозділів МОН, передусім директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти, директорату цифрової трансформації освіти, Департаменту фінансування державних і загальнодержавних видатків та ін.

Від початку військової агресії РФ проти України аналітиками ДНУ «ІОА» постійно проводиться моніторинг інформації (статистичної, адміністративної, включаючи оцінку достовірності) про стан освіти, у т. ч. із відкритих джерел. Зокрема, поновлювалась інформація в бюлетені «Основні освітні статистичні дані». Створено перелік ЗЗСО, що опинилися на окупованих і прифронтових територіях. Підготовлено й передано до Держстату масив даних у сфері дошкільної, професійної (професійно-технічної), позашкільної, загальної середньої освіти. Наповнюється база даних про стан закладів освіти (ступінь руйнувань, пошкоджень тощо).

Незважаючи на виклики, спричинені війною, ДНУ «ІОА» продовжує активну співпрацю з міжнародними та громадськими організаціями, реалізуються розпочаті проєкти й започатковуються нові, покликані забезпечити стійкість і якість української освіти.

Забезпечено роботу з продовження реалізації грантового проєкту № SG54460 «Імплементация функціоналу інформаційної системи АС «ІРЦ» для підвищення прозорості роботи інклюзивно-ресурсних центрів».

У червні 2022 р. у межах зміцнення міжнародних зв'язків і взаємовигідного партнерства підписано Меморандум про взаєморозуміння з Університетом Лейфана (м. Люнебург, Німеччина) та Меморандум про співробітництво з ГО «Українська сучасна цифрова наука» (м. Київ, Україна).

Серед пріоритетних напрямів співпраці з Університетом Лейфана є проведення спільних досліджень щодо створення й використання аналітичних і

статистичних ресурсів, пов'язаних із питаннями управління системою освіти; дослідження процесів у сфері освіти в екстремальних умовах (війн, епідемій, кліматичних змін тощо), аналіз європейських та світових тенденцій розвитку освіти, зокрема щодо створення й використання освітніх інформаційно-аналітичних систем; задоволення взаємних інтересів із питань розвитку та розроблення науково обґрунтованих підходів до механізмів державного управління у сфері освітньої політики України й Німеччини. Меморандум про співробітництво між ДНУ «ІОА» та ГО «Українська сучасна цифрова наука» має на меті розширити й поглибити довгострокове взаємовигідне співробітництво щодо всебічного сприяння розвитку цифрової освіти та науки; розвитку інформаційних систем управління освітою; підвищення фінансової грамотності у сфері віртуальних активів, фінансового ринку, політик і процедур протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом; покращення цифрових компетентностей учасників освітнього процесу.

Фахівцями ДНУ «ІОА» підготовлено низку аналітичних записок, що надіслані підрозділам МОН, серед яких:

- «Цифровізація освіти та інформаційні системи і технології у забезпеченні освітнього процесу в умовах збройної агресії рф проти України»;
- «Організація функціонування АС «ІРЦ» для забезпечення потреб освітнього процесу осіб з ООП в умовах збройної агресії рф»;
- «Пропозиції щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти України в умовах воєнного стану з урахуванням зарубіжного досвіду»;
- «Організації системи освіти Федеративної Республіки Німеччини»;
- «Напрямки державної та регіональної підтримки переміщених ЗВО (за матеріалами вивчення досвіду переміщення окремих ЗВО Луганської та Донецької областей)»;
- «Особливості розподілу та використання освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у 2022 році»;
- «Аналіз перерозподілу фінансування із державного бюджету на утримання ЗВО у 2022 році з урахуванням фактора впливу військової агресії рф в Україні»;
- «Особливості фінансування системи освіти на державному та місцевому рівні у 2022 році в умовах військової агресії рф»;
- «Фінансова підтримка України зарубіжними країнами та МФО щодо організації освітнього процесу в умовах війни»;
- «Міжнародна підтримка забезпечення навчання студентів українських ЗВО»;
- «Методологічні та інформаційні підходи до удосконалення статистичної звітності у сфері загальної середньої освіти, що викликано збройною агресією рф в Україні (регіональний аспект)»;
- «Функціонування системи професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнного стану»;
- «Практичний досвід застосування інноваційних технологій навчання у ЗДО та ЗЗСО в умовах воєнного стану в Україні»;

– «Організація збору та опрацювання інформації про державне нерухоме майно, що знаходиться в управлінні МОН, в умовах воєнного стану в Україні».

У ДНУ «ІОА» було проаналізовано ІР-адреси користувачів та країн світу, де вони перебували, для двох електронних продуктів – електронної платформи «Всеукраїнська школа онлайн» і досить поширених в Україні електронних щоденників/журналів компанії «Нові знання». Порівнювалася географія країн перебування цих користувачів до 24 лютого 2022 р. та після цієї дати. Було виявлено різку зміну переліку країн їх перебування. На основі інформації обласних цивільно-військових адміністрацій про те, що 641 тис. школярів наразі перебувають за кордоном, розрахунково оцінено розподіл школярів у розрізі цих країн (рис. 6.3.1).

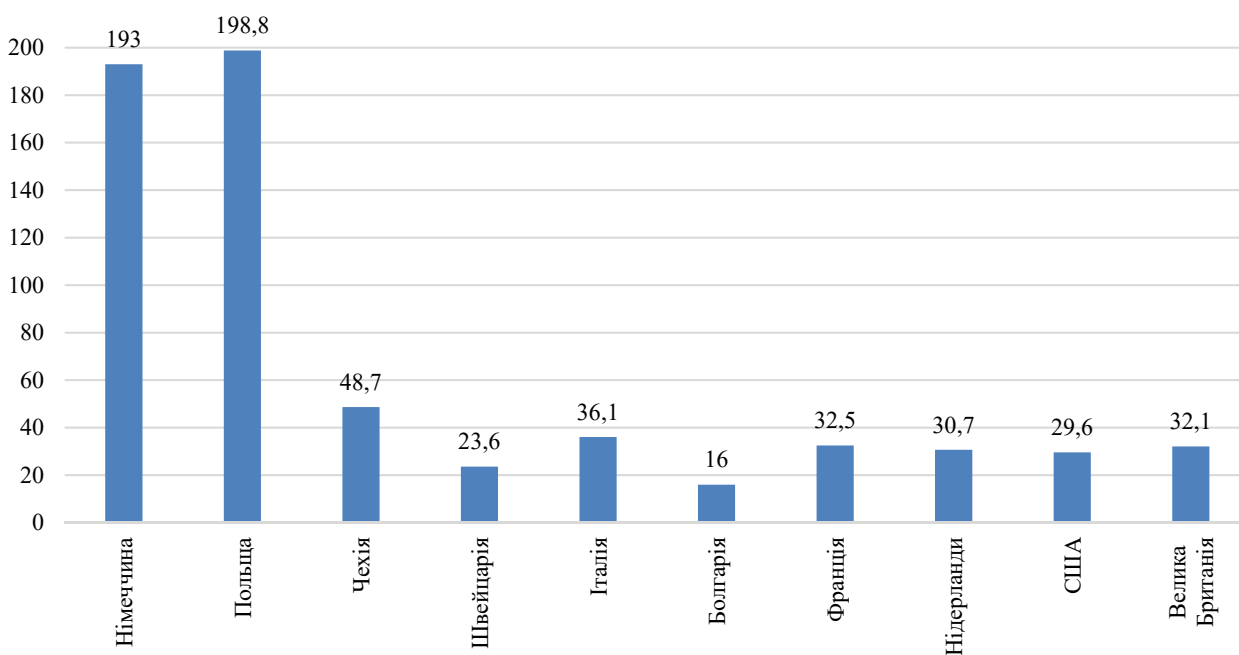

Рис. 6.3.1. Експертна оцінка кількісного розподілу здобувачів освіти, які вимушено виїхали за межі України (станом на 31 грудня 2022 р.), тис. осіб
Побудовано авторами за розрахунками ДНУ «ІОА» (URL: <https://iea.gov.ua/>).

ДНУ «ІОА» також підготовлено численні інформаційно-аналітичні матеріали за запитами МОН, депутатів Верховної Ради України, міністерств, міжнародних і громадських організацій щодо стану освіти в Україні в умовах війни.

6.4. Перспективи забезпечення освітньою управлінською інформацією та аналітикою

Основними завданнями розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення в короткостроковому періоді є:

1. Проведення заходів щодо нівелювання або істотного зменшення загроз для інформаційних освітніх систем у вигляді кібератак, фізичного руйнування комп'ютерної техніки, серверів.

ДНУ «ІОА» із перших днів війни вжито необхідні заходи для убезпечення обладнання національних освітніх систем, баз даних та інформації в них. Було посилено складову боротьби з кіберзагрозами. Для забезпечення безперебійної роботи національних освітніх систем і баз даних за участі фахівців директорату цифрової трансформації МОН використано можливості хмарного сервісу від Amazon Web Services.

2. Створення додаткових способів збору та верифікації інформації в умовах великих внутрішніх і зовнішніх (за кордон) переміщень учасників освітнього процесу.

Зокрема, сформовано бази даних, які періодично поповнюються інформацією від цивільно-військових регіональних адміністрацій, спільно з ЮНІСЕФ розроблено опитувальники для виявлення освітніх потреб ВПО в громадах.

3. Проведення опитувань із використанням електронних опитувальників з автоматизованим збором інформації, застосування інших непрямих методів для оцінювання чисельності вимушено переміщених учасників освітнього процесу.

Спільно із фахівцями ЮНІСЕФ проведено всеукраїнське опитування громад для визначення ІТ-потреб внутрішньо переміщених учителів. Виявлено, що потреба в девайсах становить 165 тис. ноутбуків та 202 тис. планшетів. Комп'ютерна техніка передається вчителям, що евакуювалися з тимчасово окупованих територій, і вчителям закладів, які постраждали від нападів із боку РФ. Наразі вона покриває 25 % загальної потреби, тому переговори з боку МОН тривають, щоб забезпечити технікою кожного вчителя, який потребує допомоги.

Фахівці ДНУ «ІОА» взяли участь у спільному з ЮНІСЕФ та Світовим банком опитуванні стосовно оцінки освітніх втрат і потреб 749 ЗФПВО та ЗВО. Згідно з результатами опитування, майже у 40 % цих закладів наразі відсутні технічні засоби навчання.

4. Розроблення програмних продуктів для діючих освітніх інформаційних систем у сфері дошкільної, шкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти, в яких використовується індивідуальна інформація учасників освітнього процесу, створення відповідного нормативно-правового підґрунтя для використання індивідуальної інформації, посилення захисту від кіберзагроз. Проводиться діяльність із розвитку таких розробок, створюються відповідні технічні завдання. У найближчій перспективі буде забезпечено наповнення, актуалізацію та збір індивідуальних даних здобувачів загальної середньої освіти для моделювання освітньої субвенції. Надалі плануються пілотні випробування автоматизації відрахування, зарахування й переведення учнів.

5. Перегляд тематики освітніх аналітичних досліджень в умовах воєнного стану. У ДНУ «ІОА» вже функціонує система управлінських освітніх індикаторів Solid Info, що формується з використанням актуальних даних зазначених систем і баз даних та яка може періодично поновлюватися. Тематика аналітичних досліджень погоджується з директоратами Міністерства освіти і науки України.

Основними завданнями розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення в повоєнний період є:

1. Удосконалення інформаційних освітніх систем, захист комп'ютерної техніки, серверів, ліній зв'язку з урахуванням передового європейського досвіду, використання хмарних технологій та нових технологій (Starlink) забезпечення безперебійного інтернет-зв'язку. Співпраця з Міністерством цифрової трансформації України щодо розвитку інфраструктури інтернет-покриття для покращення доступу здобувачів освіти й освітян із місць їх тимчасового перебування до інформаційних систем закладів освіти.

2. Використання для верифікації освітньої інформації технологій е-діловодства закладів освіти, удосконалення інформаційних систем, зокрема ПАК «АІКОМ», АС «ІРЦ».

3. Розвиток нових інструментів і програм автоматизованого збору інформації, зокрема адаптованих для мобільних гаджетів, застосування методів швидкої аналітичної обробки інформації для кількісного оцінювання необхідної освітньої допомоги, запозичення передового європейського досвіду.

4. Повний перехід на використання індивідуальної інформації про учасників освітнього процесу, на підставі якої генеруються агреговані статистичні й адміністративні показники, створення відповідного нормативно-правового підґрунтя на основі найкращої європейської практики.

5. Адаптація та створення комп'ютерних продуктів для обробки великих масивів інформації й підготовки аналітичних матеріалів. Узгодження актуальної тематики освітніх аналітичних досліджень.

ВИСНОВКИ

Висновки до розділу 1

1.1. Збройна агресія російської федерації проти України внесла істотні корективи в діяльність дошкільної освіти. Органами місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування, до повноважень яких входить організація роботи ЗДО, запроваджено дистанційну, змішану та очну форми організації освітнього процесу. На допомогу їм Міністерство освіти і науки України розробило методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу, зокрема для осіб з ООП. Міжнародні партнери також долучаються до допомоги. Наприклад, ЮНІСЕФ за сприяння МОН відкрило дитячий онлайн-садок НУМО, підготовлено хрестоматію для дітей дошкільного віку «Моя країна – Україна» та інформаційний комікс «Поради від захисника України». Німецький телеканал створив онлайн-сторінку для українських дітей із мультфільмами. У Європейському Союзі з'явилася Група освітньої солідарності ЄС для організації освіти дітей-біженців з України.

1.2. У реаліях повномасштабного вторгнення рф на територію України багато дітей були змушені залишити Батьківщину та виїхати за кордон або стати ВПО. Це зумовило зменшення частки охоплення дітей дошкільною освітою з 60 % на початок 2022 р. (станом на 31 грудня 2021 р.) до 49,6 % на кінець цього року (станом на 1 грудня 2022 р.). Проте навіть у реаліях війни діти дошкільного віку мають можливість отримувати освітні послуги за очною, дистанційною й змішаною формами. На кінець 2022 р. спостерігається зростання частки здобувачів дошкільної освіти, які отримують її у звичному (очному) (з 330 461 (станом на 1 жовтня) до 337 359 (станом на 1 грудня) вихованців) або змішаному (з 74 440 (станом на 1 жовтня) до 111 927 (станом на 1 грудня) вихованців) режимі. Окрім організації освітньої діяльності, ЗДО слугують прихистком для ВПО. Проте їх кількість на кінець 2022 р. зменшилася порівняно із жовтнем на 24 заклади, зі 195 (станом на 1 жовтня) до 171 (станом на 1 грудня) закладу. Натомість збільшилося число закладів, які надають освітні послуги дітям ВПО, з 5 452 (станом на 1 жовтня) до 6 080 (станом на 1 грудня) закладів.

1.3. У зв'язку з тривалими бойовими діями певні ЗДО зазнали й надалі зазнають значних пошкоджень і руйнувань, деякі закрилися з інших причин або опинилися на тимчасово окупованих територіях. Як наслідок, на кінець 2022 р. спостерігається істотне скорочення кількості ЗДО, з 14 974 од. на початок 2022 р. (станом на 31 грудня 2021 р.) до 9 840 од. на кінець цього року (станом на 1 грудня 2022 р.). Однак усе це не стало на заваді роботі ЗДО, які продовжують функціонувати й надавати освітні послуги в умовах воєнного стану. До того ж їх кількість за останніх три місяці 2022 р. почала зростати (станом на 1 жовтня було 9 343 таких заклади). Число закладів, що надають дошкільну освіту у звичному (очному) режимі, станом на 1 грудня збільшилася до 5 064 од. (для порівняння: станом на 1 жовтня їх налічувалося 4 819 од.). Зросла також кількість закладів, які надають освітні послуги в змішаному режимі, з 844 од. (станом на 1 жовтня) до 1 319 од. (станом на 1 грудня). З метою посилення методичної підтримки вихователів і психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу в

дошкіллі, на вебсайті МОН створено рубрику «Сучасне дошкілля під крилами захисту», в якій систематизовано всі корисні посилання й змістовні матеріали (відеозаняття, поради психолога, літературні твори, цікаві руханки, поради фахівців тощо) для педагогів та батьків вихованців. Щоб об'єднати зусилля педагогів і батьків вихованців, запроваджено щотижневий всеукраїнський онлайн-марафон «Реалізація змісту Державного стандарту дошкільної освіти в парціальних програмах». Головними завданнями розвитку дошкільної освіти є модернізація організації освітнього процесу відповідно до передового досвіду європейських країн і створення безпечного, доступного, комфортного, безбар'єрного й інклюзивного освітнього середовища для всіх категорій дітей із урахуванням потреб у підвищенні якості надання освітніх послуг.

1.4. Із початком повномасштабного вторгнення росії на територію України частина працівників із різних причин припинили трудові відносини із ЗДО. На початок 2022 р. (станом на 31 грудня 2021 р.) у системі дошкільної освіти налічувалося 138 772 педагогічних працівники, на кінець року (станом на 1 грудня 2022 р.) їх чисельність значно скоротилася, до 101 945 осіб. Натомість за останніх три місяці 2022 р. ситуація дещо стабілізувалася: станом на 1 жовтня спостерігалось неістотне зниження показника, до 103 439 осіб. Загалом кадрове забезпечення таких закладів на кінець 2022 р. варіюється в межах 87 %, з 86,7 % на 1 жовтня до 86,9 % на 1 грудня.

1.5. Країни Європейського Союзу, повною мірою розуміючи ситуацію, в якій опинились українці, всіляко підтримують їх, зосереджуючись не лише на задоволенні соціальних потреб біженців. Залучення українських дітей до освіти на різних рівнях, зокрема дошкільної, сприяє їх соціалізації, відволіканню від стресових ситуацій. Протоколи доступу до дошкільних закладів у країнах ЄС різноманітні, причому деякі з них, як-от Естонія та Ірландія, пропонують безкоштовний доступ до всіх садочків, незалежно від імміграційного статусу. Тимчасом як інші країни, приміром Данія, передбачають оплату, при цьому забезпечуючи фінансову допомогу й підтримку. У разі дефіциту місць у державних дошкільних закладах європейські країни залучають недержавні, також покриваючи витрати за рахунок органів місцевого самоврядування. Допмагаючи нашим дітям, європейська освітня система натомість опосередковано отримує знання про українську систему освіти. Це сприяє інтернаціоналізації вітчизняної системи дошкільної освіти та її інтеграції в європейський освітній простір.

Висновки до розділу 2

2.1. Правовими підставами для продовження здобуття загальної середньої освіти дітьми в безпечному середовищі та працевлаштування педагогів, які були вимушені змінити місце проживання/навчання через окупацію й активні бойові дії, став наказ МОН «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 28.03.2022 № 274 й інші нормативно-правові акти, що врегулювали організацію освітньої діяльності у ЗЗСО. Через два тижні призупинення освітній процес було відновлено з використанням усіх доступних форм відповідно до безпекової ситуації в регіоні, де розташовано заклад освіти, і за умови створення безпечного освітнього

середовища в закладі. В умовах воєнного стану в Україні освітній процес організовано у звичайному режимі (очно), дистанційно та в змішаному форматі.

2.2. Від початку повномасштабного вторгнення рф в Україну частка дітей, охоплених загальною середньою освітою, зменшилася з 98,9 % станом на 1 вересня 2021 р. до 82,4 % станом на 1 грудня 2022 р. Освітня інфраструктура внаслідок бомбардувань і обстрілів із боку рф також скоротилася, навіть за останніх три місяці 2022 р. з 12 912 (станом на 1 жовтня) до 12 902 (станом на 1 грудня) закладів, що функціонують (фактично надають освітні послуги здобувачам освіти за різними формами). Як і в ЗДО, протягом трьох останніх місяців 2022 р. збільшилася кількість ЗЗСО, що організують освітній процес у звичному (очному) (з 3 185 од. станом на 1 жовтня до 3 535 од. станом на 1 грудня) чи в змішаному (з 4 529 од. станом на 1 жовтня до 4 587 од. станом на 1 грудня) режимах. Станом на 1 грудня 2022 р. найбільше учнів (44,8 %) навчається в дистанційному режимі, найменше (25,6 %) – у звичному (очному). Чисельність педагогічних працівників, які працюють у ЗЗСО, що функціонують, за три останніх місяці 2022 р. зменшилася, з 393 640 осіб станом на 1 жовтня до 392 869 осіб станом на 1 грудня. Натомість кадрове забезпечення ЗЗСО за досліджуваний період коливалося в межах 98 %, з 97,7 % станом на 1 жовтня до 97,9 % станом на 1 грудня. До перспективних напрямків повоєнного розвитку загальної середньої освіти можна віднести вдосконалення методичного забезпечення освітнього процесу з урахуванням багатоманітності форм його організації, запозичення передового європейського досвіду, запровадження інноваційних навчальних ІТ-технологій, розроблення електронних інтерактивних підручників, розбудову білінгвальної освіти тощо.

2.3. Станом на 1 жовтня 2022 р. загальну середню освіту ВПО надавав 9 831 заклад, і до грудня цей показник зріс на 127 закладів. Водночас 97 ЗЗСО (станом на 1 грудня) є місцем тимчасового проживання ВПО, тобто на 5 закладів менше, ніж у жовтні 2022 р. На початок грудня освіту в ЗЗСО здобувала 166 151 внутрішньо переміщена особа (в жовтні таких було 161 389 осіб). Натомість за три останніх місяці 2022 р. зменшилася чисельність здобувачів освіти з тимчасово окупованих територій, які отримують освіту у ЗЗСО, з 98 134 осіб станом на 1 жовтня до 89 886 осіб станом на 1 грудня.

2.4. Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану вирізняється пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, а також ефективних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. З огляду на це одним із ключових напрямів роботи МОН і його підрозділів в умовах воєнного стану стала підтримка активного впровадження нових технологій навчання. На вебсайті МОН підготовлено й розміщено перелік шкіл і організацій, які можуть надати допомогу дітям та сім'ям. Школа «Оптіма», науковий лицей імені Кліма Чурюмова, онлайн-школа «Grand-Ехро», дистанційний ЗЗСО «Атмосферна школа» тощо надали всім бажаючим доступ до своїх навчальних матеріалів. Міністерством освіти і науки спільно з Міністерством цифрової трансформації створено «Всеукраїнську школу онлайн», що вже за перший місяць війни набула понад 110 тис. нових користувачів і зібрала більш ніж 1 млн переглядів відеоуроків, об'єднавши користувачів зі 134 країн. Разом із

компанією «Google Україна» МОН було створено Всеукраїнський онлайн-розклад. Допомогу в організації навчання надали також Європейський центр Вергеланда, Британська рада в Україні, Центр видавництва та оцінювання Кембриджського університету (Cambridge University Press & Assessment), Корпус миру США в Україні, Швейцарський проєкт DECIDE. Ще одним напрямом забезпечення психологічної й емоційної підтримки, профорієнтації, якісного освітнього процесу під час війни, навчання актуальних професій і пріоритетним проєктом МОН у сфері освіти під час війни стало створення МОН спільно з обласними військовими адміністраціями та міжнародними партнерами мережі освітніх хабів як у різних областях України, так і за межами нашої держави (для українців, що перебувають за кордоном).

2.5. Від початку повномасштабного вторгнення міжнародна освітня спільнота надає всіляку підтримку українським біженцям із метою забезпечення безперервної шкільної освіти, оскільки багато українських здобувачів повної загальної середньої освіти разом із батьками виїхали за межі України. Станом на 1 грудня 2022 р. налічується 508 341 здобувач загальної середньої освіти, тобто на 3 671 особу більше, ніж станом на 1 жовтня. Крім того, на 1 жовтня за кордоном перебувало 12,9 тис. педпрацівників, проте станом на 1 грудня їх чисельність зменшилася на 11,1 %. Учні українських шкіл, які виїхали за кордон, мають можливість продовжити навчання у вітчизняних ЗЗСО онлайн за дистанційною, сімейною (домашньою) формою чи екстерном, поєднуючи його з навчанням у місцевих школах. У разі комбінування навчання в закладі освіти за кордоном та в Україні основний час для навчання дитина приділяє школі за кордоном, паралельно виконуючи завдання в українській школі. З початком нового навчального року вітчизняні заклади ЗЗСО адаптувалися до нових умов, і багато шкіл запровадили для своїх учнів, що перебувають за кордоном, дистанційне навчання за індивідуальними освітніми траєкторіями. У більшості країн Європи запроваджено програму шкільної інтеграції/адаптації дитини, яка розроблена на два роки для оволодіння мовою країни перебування, щоб дитина могла розуміти уроки шкільної програми. Перші півроку інтенсивно вивчається іноземна мова. У початковій школі учні також відвідують уроки з математики, фізкультури, природознавства, а в середній – з математики, фізкультури, суспільствознавства, а також англійської мови. Це готує дітей до переходу з інтеграційного до звичайного класу.

Висновки до розділу 3

3.1. В умовах військової агресії РФ вітчизняна професійна (професійно-технічна) освіта зазнала значних втрат, які істотно вплинули на її суб'єктів, інфраструктуру, механізм функціонування. 19 червня 2022 р. Верховна Рада України прийняла Закон № 2312-ІХ, яким внесено зміни до чинного Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Наразі передбачено можливість: здобути П(ПТ)О без отримання повної загальної середньої освіти, яку можна буде здобути в будь-який інший час за кошти бюджету; безоплатно отримати другу робітничу професію через три роки після отримання попередньої професії та за наявності страхового стажу й вільних місць у ЗП(ПТ)О; здобути за

бюджетні кошти освіти за іншою професією до завершення трьох років або за відсутності підтвердженого страхового стажу, якщо за станом здоров'я особа втратила можливість виконувати роботу за отриманою раніше професією, чи для невідкладного забезпечення потреб держави (регіону) у кваліфікованих робітниках; зарахування на навчання до ЗП(ПТ)О незалежно від місця реєстрації; здобуття часткових професійних кваліфікацій із метою підготовки та перепідготовки за короткостроковими програмами під конкретні потреби у відбудові країни; розподілу державного замовлення не лише на підготовку кваліфікованих робітників, а й на їх перепідготовку та підвищення кваліфікації відповідно до сучасних потреб держави. Також місцеві органи влади тепер на законодавчому рівні наділено повноваженнями щодо утримання державних ЗП(ПТ)О до їх повного передання в комунальну власність, а також встановлено механізм убезпечення від необґрунтованої реорганізації чи ліквідації таких закладів протягом 10 років.

3.2. Перед повномасштабною війною в системі П(ПТ)О України освітню діяльність провадили 694 заклади. Станом на 1 серпня 2022 р. повністю зруйновано 10 ЗП(ПТ)О, 103 заклади мають пошкодження різного ступеня. У Запорізькій області зруйновано три ЗП(ПТ)О, у Луганській – два. На території Харківської, Херсонської, Київської й Чернігівської областей зруйновано по одному закладу. Найбільших пошкоджень зазнали ЗП(ПТ)О Донецької (24 заклади), Харківської (16), Луганської (12) і Миколаївської (10) областей. У регіонах, які охоплюють тимчасово непідконтрольні Україні території або в яких ведуться активні бойові дії, ступінь руйнувань та пошкоджень визначити неможливо.

3.3. За оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій, станом на 25 липня 2022 р були готові забезпечувати освітній процес 564 ЗП(ПТ)О (без урахування закладів, розташованих на тимчасово окупованій території або на території, де ведуться активні бойові дії). 103 ЗП(ПТ)О розташовані на тимчасово окупованій території чи на території, де ведуться активні бойові дії, а саме: 26 ЗП(ПТ)О Херсонської, 24 ЗП(ПТ)О Донецької, 20 ЗП(ПТ)О Запорізької, 19 ЗП(ПТ)О Луганської та 14 ЗП(ПТ)О Миколаївської областей.

ЗП(ПТ)О, що переміщені з тимчасово окупованих територій або з територій, де ведуться активні бойові дії, на інші території, немає.

3.4. Більшість ЗП(ПТ)О (287 од., або 51 %) готові забезпечувати освітній процес у змішаному форматі, 157 закладів (28 %) – наживо, 120 закладів (21 %) – дистанційно. При цьому за дуальною формою навчання освітній процес відбуватиметься в 46 ЗП(ПТ)О.

3.5. Станом на 1 січня 2022 р. у 694 ЗП(ПТ)О навчалися 243 825 здобувачів, станом на 1 серпня 2022 р. плановий контингент здобувачів таких закладів – 202 836 осіб. У 2021/2022 н. р. найбільше здобувачів навчалося в ЗП(ПТ)О Львівської (19 837 осіб), Дніпропетровської (15 760), Одеської (12 405) і Вінницької (11 099) областей.

3.6. Для того щоб кожен здобувач П(ПТ)О, незалежно від фактичного місця перебування в межах України, мав можливість навчатися в будь-якому закладі

П(ПТ)О під час дії воєнного стану, МОН розроблено Положення про внутрішню академічну мобільність здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти, які навчаються у закладах професійної (професійно-технічної) освіти України (наказ МОН від 26.03.2022 № 273). Упродовж квітня-червня 2022 р. за програмою внутрішньої академічної мобільності навчалися 306 осіб.

3.7. За оперативною інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій, станом на 1 липня 2022 р. у ЗП(ПТ)О працювали 23 905 педагогічних працівників, із яких 1 258 осіб є внутрішньо переміщеними, 904 особи перебували за межами території України, 472 особи – у відпустці без збереження заробітної плати, 654 особи проходили службу в Збройних Силах України й Силах територіальної оборони ЗСУ. (Інформацію наведено без урахування Херсонської, Донецької та Луганської областей.)

3.8. Починаючи з 24 лютого 2022 р. ЗП(ПТ)О продовжували освітню діяльність очно, дистанційно або в змішаному форматі залежно від конкретної ситуації в регіонах, за погодженням з обласними, Київською міською військовими адміністраціями. Деякі заклади П(ПТ)О призупиняли свою діяльність. Міністерство освіти і науки направляло рекомендації щодо організації освітнього процесу в ЗП(ПТ)О (лист МОН від 07.03.2022 № 1/3377-22).

3.9. У МОН триває робота щодо розроблення державних освітніх стандартів з конкретних професій на компетентнісній основі. Так, у 2022 р. уже затверджено 19 державних освітніх стандартів. До кінця року планується затвердити ще 15 таких стандартів.

МОН за підтримки міжнародних партнерів розробляються/адаптуються навчальні онлайн-курси для здобувачів ЗП(ПТ)О з метою їх подальшого розміщення на освітній онлайн-платформі «Професійна освіта онлайн» – всеукраїнській платформі для дистанційного та змішаного навчання, що створена на основі «Всеукраїнської школи онлайн» (спеціально для учнів ЗП(ПТ)О, педагогічних працівників і незалежних здобувачів професійних кваліфікацій). На офіційному вебсайті МОН за посиланням: <https://cutt.ly/GJqr5ix> розміщено онлайн-ресурси, які можуть використовуватися для дистанційного чи змішаного навчання за різними професіями й галузями.

3.10. З метою швидкого виходу на ринок праці ЗП(ПТ)О пропонують понад 30 короткотермінових курсів для здобуття часткових кваліфікацій.

3.11. З травня 2022 р спрощено процедуру формування регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів, а саме без погодження із регіональними радами П(ПТ)О. Зміни до регіонального замовлення затверджуються тільки за поданням місцевих департаментів освіти і науки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 № 329-р).

3.12. Станом на 1 серпня 2022 р. регіональне замовлення на підготовку фахівців і робітничих кадрів на 2022 р. затверджено у 23 регіонах (за винятком Луганської та Херсонської областей) обсягом 87 217 осіб, що на 12 % менше, ніж у попередньому, 2021 р. Попри цьогорічне скорочення обсягів регіонального замовлення на рівні країни, спостерігалось підвищення цього показника за окремими регіонами, що віддалені від зони бойових дій. Так, у Рівненській області

обсяг регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів у 2022 р. порівняно з 2021 р. збільшився на 1 618 осіб, у Тернопільській – на 1 231 особу, у Львівській – на 1 017 осіб, у Полтавській – на 372 особи.

3.13. Затверджено державне замовлення на підготовку робітничих кадрів (постанова Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2022 році» від 07.07.2022 № 769).

Фінансування підготовки робітничих кадрів із державного бюджету здійснюється за двома програмами: 2201030 «Забезпечення здобуття П(ПТ)О за професіями загальнодержавного значення» та 2201130 «Забезпечення здобуття П(ПТ)О у закладах освіти соціальної реабілітації та адаптації державної форми власності, методичне забезпечення закладів П(ПТ)О».

3.14. Прийом у 2022 р., як і минулого року, проходитиме за 13 професіями загальнодержавного значення (не включалися такі професії, як виноградар, бджоляр, бурильник експлуатаційного та розвідувального буріння свердловин на нафту та газ, помічник бурильника експлуатаційного та розвідувального буріння свердловин на нафту та газ, моторист бурової установки, тістороб, живописець, складальник корпусів металевих суден, слюсар з ремонту дорожньо-будівельних машин та тракторів, машиніст бурової установки (будівельні роботи), монтажник систем утеплення будівель, слюсар-інструментальник). Державне замовлення на підготовку робітничих кадрів у 2022 р. становить 5 788 осіб. Обсяги державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для навчальних центрів при кримінально-виконавчих установах закритого типу, професійно-технічних училищ при спеціальних виховних колоніях, професійних училищ соціальної реабілітації у 2022 р. дорівнюють 5 830 осіб. Станом на 1 серпня 2022 р. регіональне замовлення виконано на 60 %, державне – на 44 %.

3.15. З метою підготовки до початку 2022/2023 н. р. та особливостей організації освітнього процесу в ЗП(ПТ)О, МОН розроблено й направлено до департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій відповідні рекомендації (лист МОН від 29.06.2022 № 1/7234-22). Освітній процес у 2022/2023 н. р. у ЗП(ПТ)О буде організовано залежно від безпекової ситуації в кожній окремій адміністративно-територіальній одиниці. Рішення про те, в якій формі здійснюватиметься освітній процес – дистанційній чи змішаній, прийматиме обласна військова адміністрація.

Висновки до розділу 4

4.1. Перспективи вступу України до ЄС в умовах воєнного стану стали стимулом до подальшого реформування вітчизняної системи вищої освіти. Це викликано декількома основними факторами. По-перше, багато молодих людей залишили країну та наразі здобувають освіту за кордоном. Їх повернення після завершення війни закономірно призведе до певного дисбалансу на ринку праці. По-друге, повернення студентів, які не завершили навчання за кордоном, потребуватиме організованого процесу зарахування академічних досягнень у національних ЗВО. По-третє, війна істотно змінила потреби на ринку праці, а для адаптації до них потрібні певний час і зусилля.

На ринку праці України зростає рівень безробіття серед осіб із вищою освітою, зумовлений диспропорціями попиту на фахівців за певними професіями та обсягом їх підготовки у ЗВО. Шляхами подолання цієї проблеми є передусім спрощення перепідготовки фахівців із трудовим/професійним досвідом на основі визнання результатів неформальної освіти й інформального навчання, організація прискореного здобуття ще однієї вищої освіти за рахунок створення спеціальних програм, які дадуть змогу зарахувати вже отримані знання та навички. Крім того, держава повинна всіляко сприяти підготовці саме тих фахівців, що будуть потрібні для відбудови країни, зокрема за рахунок державного замовлення. Для цього пропонується скласти перелік перспективних професій і на їх основі формувати політику державної підтримки ЗВО, які готують відповідні кадри, незалежно від форми власності.

4.2. Іншою проблемою, з якою зіткнулася вітчизняна система вищої освіти, є необхідність переміщення ЗВО через те, що вони опинилися на окупованих територіях або біля лінії фронту, що унеможливує повноцінне надання освітніх послуг їхнім студентам. Наразі потреби в подальшому переміщенні ЗВО немає, але цей процес уже торкнувся 29 ЗВО і 64 ВСП ЗВО. Усі переміщення ЗВО відбуваються на підставі наказів МОН, оскільки це передбачає пошук місця розташування, передання чи списання майна, пошук найбільш раціонального місця призначення. Як показала практика, ЗВО переважно переміщують до профільно споріднених закладів або тих, що мають необхідну матеріально-технічну базу для забезпечення навчального процесу. У перспективі пропонується створити на базі переміщених ЗВО (шляхом залучення пілотних проєктів) «університети нового покоління», які відповідатимуть сучасним європейським вимогам до ЗВО.

4.3. Наразі надзвичайно актуальною стала підтримка сфери вищої освіти України з боку зарубіжних партнерів, причому не лише у формі двосторонніх відносин між вітчизняними та закордонними ЗВО, а й на державному рівні. З цією метою МОН створює майданчики для діалогу з міжнародними партнерами, міжнародні проєктні пропозиції для залучення додаткового фінансування найбільш критичних потреб сфери вищої освіти, активно закликає міжнародну спільноту до посилення співробітництва з українськими закладами освіти й профільними організаціями, а також формує вимоги перед зарубіжними партнерами щодо термінового виключення й ізоляції наукових і освітніх установ та закладів країни-агресора з міжнародного наукового простору.

Висновки до розділу 5

5.1. Для успішного аналізу використання фінансових ресурсів у сфері загальної середньої освіти, зокрема коштів цільових освітніх субвенцій у закладах, що надають таку освіту, необхідна інформаційна база, сформована на єдиних методологічних принципах організації збору, та інструментальні засоби збору й опрацювання фінансових даних, що забезпечить не тільки вирішення питань місцевого значення і контроль виконання запропонованих заходів, а й уможливить аналітичне дослідження на національному та регіональному рівнях.

5.2. Розрахунки показали, що загалом по Україні розмір середньої заробітної плати з нарахуваннями на одну ставку педагогічного працівника за кошти освітньої субвенції в ЗЗСО у 2021 р. дорівнював 14 208 грн. Для закладів освіти, які фінансуються з коштів освітньої субвенції через обласні бюджети, середня заробітна плата становила 13 869 грн, через бюджети міських ТГ – 14 139 грн, селищних ТГ – 14 529 грн, сільських ТГ – 14 728 грн, через бюджет м. Києва – 12 659 грн.

5.3. Органи місцевого самоврядування (549 ТГ, 37,5 %) надавали на оплату праці педагогічних працівників також власні кошти з місцевих бюджетів. Упродовж 2021 р. таких коштів було спрямовано 4,974 млрд грн, що становить 5,4 % обсягу освітньої субвенції, використаної на оплату праці цієї категорії працівників. При цьому видатки з обласних бюджетів дорівнювали 0,1 млрд грн, із бюджетів міських ТГ – 1,203 млрд грн, селищних ТГ – 0,294 млрд грн, сільських ТГ – 0,257 млрд грн, із бюджету м. Києва – 3,12 млрд грн.

5.4. Надбавки виконують стимулюючу функцію заробітної плати з метою підвищення професійної майстерності педагогічних працівників, виявлення їхнього творчого потенціалу та креативності. Відповідно до нормативно-правових актів, надбавка за престижність праці не може бути меншою за 5 % і перевищувати 30 % посадового окладу. Її розмір встановлює керівник ЗЗСО в межах фонду оплати праці та на весь обсяг навчального навантаження, що виконує працівник. Загалом по Україні середній відсоток надбавки за престижність праці педагогічних працівників становив 19,8 %, зокрема у ЗЗСО, що фінансуються з обласних бюджетів, – 20,7 %, із бюджетів міських ТГ – 18,3 %, селищних ТГ – 20,3 %, сільських ТГ – 21,6 %, із бюджету м. Києва – 25,7 %.

5.5. У процесі дослідження розроблено інформаційне й методологічне забезпечення для оцінювання фінансового потенціалу регіонів. Зокрема, визначено параметри та індикатори для оцінювання ефективності функціонування фінансової системи регіону на прикладі територіальних громад (міських, селищних, сільських) Львівської області, розроблено математичні моделі для аналізу ефективності розподілу й використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у 2021 р.

5.6. Під час дослідження з'ясовано, що до найхарактерніших видів неефективного управління та використання коштів державного й місцевих бюджетів можна віднести: неефективне управління коштами через недоліки в плануванні, неефективне використання коштів унаслідок відсутності обґрунтованого прогнозування та планування, неефективне використання коштів через необґрунтовані управлінські рішення, неефективне використання коштів спеціального фонду державного бюджету, неефективне використання коштів шляхом їх тривалого утримання без використання на реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів і на поточних рахунках підвідомчих організацій, неефективне використання коштів на придбання основних засобів (обладнання) тощо.

5.7. Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» розпочато дослідження в межах виконання НДР «Підвищення інформаційної прозорості використання коштів цільових субвенцій закладами освіти в Україні».

Метою цього прикладного наукового дослідження є розроблення методичних засад створення інформаційної системи каскадного збору фінансової звітності від рівня ЗЗСО для підвищення прозорості використання коштів цільових субвенцій та забезпечення умов для ухвалення управлінських рішень на основі достовірних і доказових даних.

5.8. Аналіз технології збору та обробки інформації в АС «Юридичні особи», яка застосовується в системі управління державним нерухомим майном у МОН, свідчить, що використання сучасних методів формування даних засобами програмного забезпечення та обміну інформацією між Міністерством і закладами/установами можливе за умови використання телекомунікаційних мереж.

5.9. Формування зведеної бази даних про державне нерухоме майно здійснюється відповідальними особами як у ДНУ «ІОА», так і в закладах чи установах здебільшого шляхом візуального контролю інформації. Це знижує якість роботи, збільшує терміни опрацювання інформації, підвищує навантаження на користувачів автоматизованої системи. Внесення змін у технологію обробки інформації можливе тільки за умови модернізації структури бази даних і програмного забезпечення АС «Юридичні особи», власником якої є Фонд державного майна України.

5.10. Військова агресія рф проти України призвела до значних соціальних збурень, порушилась усталена система збору верифікованої освітньої інформації, її обробки й використання для прийняття управлінських рішень, зменшилася кількість надійної інформації. Крім цього, виникли загрози для інформаційних освітніх систем у вигляді кібератак, фізичного руйнування комп'ютерної техніки, серверів, ліній зв'язку, зміни усталених каналів збору освітньої інформації тощо.

Для забезпечення цілісності й достовірності відомостей у базі даних АС «Юридичні особи», Управління з питань державного майна та підприємств МОН зобов'язало керівників закладів та установ освіти і науки (лист МОН від 14.09.2022 № 11/402-22) надавати інформацію про осіб, відповідальних за ведення баз даних системи на місцях, та адреси електронних скриньок, з яких будуть направлятися звіти в електронному вигляді. Новостворений масив даних формує захисний бар'єр на шляху вхідної недостовірної інформації із сумнівних джерел, що в першу чергу стосується закладів і установ, які стали тимчасово переміщеними або залишилися на окупованій території.

5.11. Розпочата 24 лютого 2022 р. збройна агресія рф проти України призвела до руйнування 337 закладів освіти, у т. ч. 9 ЗВО та 15 ЗФПВО; до пошкодження 2 430 закладів освіти, з них 61 ЗВО і 106 ЗФПВО (станом на 18 листопада 2022 р.). Найбільше зруйновано й пошкоджено ЗВО та ЗФПВО в Запорізькій, Донецькій, Луганській Миколаївській, Харківській областях і м. Києві. Відбулася тимчасова окупація територій Донецької, Запорізької, Луганської, Харківської й Херсонської областей, що призвело до потрапляння населення цих територій у небезпеку. З метою збереження життя та здоров'я громадян України, створення безпечного освітнього середовища, організації освітнього процесу й здобуття освіти в умовах воєнного стану керівництвом МОН

було прийнято низку рішень про тимчасове переміщення 87 ЗВО, їхніх ВСП, ЗФПВО на матеріально-технічні бази інших закладів освіти.

5.12. Серед тимчасово переміщених закладів освіти ВСП ЗВО (фахові коледжі) становлять майже половину (46 %) їх загальної кількості, державні й комунальні ЗФПВО – трохи більше чверті (25,3 %), державні ЗВО – п'яту частину (20,7 %), інші ВСП і філіали ЗВО та ЗФПВО – 6,9 %, приватні ЗВО – 1,1 %. Найбільше закладів переміщено з Донецької (40,2 %), Луганської (21,8 %), Херсонської (20,7 %) й Запорізької (14,9 %) областей.

5.13. Нерухоме майно тимчасово переміщених закладів, що залишилося на тимчасово окупованій території, складається із 307 будівель навчальних корпусів, що мають загальну площу 811,7 тис. м² та залишкову вартість 5 865,32 млн грн, і 122 будівель гуртожитків загальною площею 417,3 тис. м² та залишковою вартістю 992,5 млн грн. Слід зазначити, що більшість цих будівель мають нульову залишкову вартість. Найбільше будівель навчальних корпусів і гуртожитків, які залишилися на вказаній території, у загальній кількості таких будівель розташовані в Донецькій (33,6 і 29,5 %) та Херсонській (23,5 і 25,4 %) областях.

Проведений аналіз чисельності здобувачів вищої освіти тимчасово переміщених закладів засвідчив її зменшення на 13,2 % станом на 1 жовтня 2022 р. порівняно з їх чисельністю на відповідну дату 2021 р. Хоча в цілому по Україні цей показник зріс на 2 %.

5.14. Серед закладів, які прийняли тимчасово переміщені заклади, 53,3 % становлять державні ЗВО та 24,4 % – державні й комунальні ЗФПВО. Найбільше тимчасово переміщених закладів прихистили заклади Дніпропетровської (24,7 %), Запорізької (15,3 %) та Полтавської (11,8 %) областей. Нерухоме майно закладів, що прийняли тимчасово переміщені заклади, складається із 343 будівель навчальних корпусів, які мають загальну площу 1 415,7 тис. м², 155 будівель гуртожитків загальною площею 796,5 тис. м².

5.15. Аналіз видатків із державного бюджету на виконання 38 бюджетних програм у 2022 р., розпорядником яких є МОН, засвідчив, що 87,8 % їх загальної суми становлять видатки споживання, з них 61,9 % із загального фонду, 25,9 % зі спеціального. Водночас загальний фонд забезпечує лише 7,9 % видатків розвитку, а спеціальний – 4,3 %. Таким чином, бюджет фінансування програм МОН здебільшого є бюджетом споживання.

5.16. Для забезпечення діяльності ЗВО, що перебувають у сфері управління МОН, функціонує чотири загальнодержавні програми. На видатки цих програм припадає лєвова частка загального обсягу видатків МОН – 61,9 % (36 253,44 млн грн). Із них на видатки розвитку спрямовується лише 4,6 % загального обсягу коштів, призначених для функціонування ЗВО. А видатки споживання, які становлять 95,4 %, забезпечуються майже на дві третини (59,1 %) із загального фонду та на одну (36,3 %) – зі спеціального.

5.17. У зв'язку з агресією рф, зростанням потреб нашої країни у фінансуванні військових дій Кабінет Міністрів України прийняв рішення про скорочення видатків та кредитування загального фонду державного бюджету, які передбачені головним розпорядникам коштів на 2022 р., і збільшення видатків резервного

фонду. Скорочення видатків відбувалось у два етапи. Для функціонального напряму МОН «Заклади вищої освіти» на першому етапі було зменшено фінансування видатків розвитку (на 100 %), а вже на другому – видатки споживання (на 10 %), а саме: фонд оплати праці, оплату комунальних послуг та енергоносіїв.

5.18. Проведено аналіз фінансово-економічних показників загального фонду державного бюджету за результатами діяльності 146 ЗВО, що перебувають у сфері управління МОН. Для цього всі заклади вищої освіти було розподілено за групами таким чином: у ЗВО м. Києва – 18 од., університетських міст – 48 од., міст – обласних центрів – 45 од., ЗВО інших міст – 35 од.

5.19. У ЗВО МОН станом на 1 січня та 1 липня 2022 р. здобували освіту за денною формою навчання 93 і 93,3 % студентів відповідно. За перше півріччя 2022 р. відбувся рух контингенту студентів, зокрема: випуск – 58 504 особи (19,5 % загальної чисельності на початок року); вибування до закінчення терміну навчання – 6 673 особи (2,2 %); прийнято на навчання – 634 особи (0,2 %); прийнято з інших ЗВО та інших форм навчання – 3 087 осіб (1 %); переведено до інших ЗВО й на інші форми навчання – 2 454 особи (0,8 %).

Станом на 1 січня та на 1 липня 2022 р. найбільше студентів денної форми здобуття освіти навчалося в групі ЗВО університетських міст – 33,7 і 33,5 % відповідно, найменше – у групі ЗВО інших міст – 11,9 та 10,9 %. На заочній формі здобуття освіти найбільше студентів навчалося в групі ЗВО міст – обласних центрів – 39,4 і 40,3 % відповідно, найменше – у ЗВО м. Києва – 11,3 та 11,5 %.

5.20. Станом на 1 січня 2022 р. у ЗВО налічувалося 39 661,98 ставок педагогічних та науково-педагогічних працівників із середньою заробітною платою 19 874 грн. За перше півріччя 2022 р. кількість ставок скоротилася на 5,9 % (на 2 343,41 од.), водночас середня заробітна плата педпрацівників загалом по Україні, за нашими розрахунками, зросла на 12,1 % (2 400 грн), до 22 274 грн. Станом на 1 липня 2022 р. найвищу середню заробітну плату педагогічних і науково-педагогічних працівників зафіксовано в групі ЗВО м. Києва – 29 620 грн, другу позицію за цим показником займає група ЗВО міст – обласних центрів – 20 202 грн, далі йдуть група ЗВО університетських міст – 19 585 грн та група ЗВО інших міст – 18 683 грн.

У всіх групах ЗВО спостерігається зростання середньої заробітної плати впродовж півріччя. Максимальне зростання відбулося в групі ЗВО м. Києва – на 3 666 грн (14,1 %) і ЗВО міст – обласних центрів – на 2 604 грн (14,8 %); у ЗВО університетських міст воно становило 1 744 грн (9,8 %). Найменше значення цього показника зафіксовано в групі ЗВО інших міст – лише на 391 грн (2,1 %).

5.21. Порівняльний аналіз розподілу часток ставок педагогічних і науково-педагогічних працівників у ЗВО показує, що станом на 1 січня 2022 р. найбільше значення було у ЗВО університетських міст (33,7 %), далі за ранжуванням ідуть ЗВО міст – обласних центрів (29,1 %) та м. Києва (24,7 %), ЗВО інших міст (12,5 %). За перше півріччя 2022 р. показники дещо змінились, а послідовність груп за ранжуванням залишилася такою, як і на початок 2022 р., а саме: ЗВО

університетських міст (33 %), ЗВО міст – обласних центрів (29,2 %), ЗВО м. Києва (26,1 %), ЗВО інших міст (11,7 %).

5.22. Середня заробітна плата адміністративно-обслуговуючого, учбово-допоміжного та іншого персоналу, включаючи персонал гуртожитків, загалом по Україні за півроку зросла на 402 грн (5,5 %), до 7 733 грн. Найбільше її зростання відбулося у ЗВО міст – обласних центрів – на 1 138 грн (16 %) та в групі ЗВО м. Києва – на 791 грн (9,8 %). Для групи ЗВО інших міст і ЗВО університетських міст зафіксовано зменшення середньої заробітної плати цієї групи працівників на 577 грн (8,4 %) та 32 грн (0,5 %) відповідно.

5.23. Розрахована середня вартість підготовки одного фахівця з вищою освітою загалом по Україні за кошти загального фонду у 2021 р. становила 76 839 грн. Серед груп ЗВО найвищу вартість підготовки фахівців зафіксовано у ЗВО м. Києва – 93 345 грн. В інших групах закладів цей показник нижчий від середнього по Україні, а саме: ЗВО університетських міст – 75 283 грн, ЗВО інших міст – 71 000 грн, ЗВО міст – обласних центрів – 66 965 грн.

5.24. Результати дослідження свідчать, що через військову агресію РФ відбулось істотне скорочення видатків розвитку із загального фонду у сфері освіти і науки та їх повне скорочення для ЗВО. Щодо оцінки впливу воєнного стану на фінансове забезпечення видатків на фонди оплати праці, комунальних послуг та енергоносіїв слід зазначити, що наразі висновки робити передчасно. Для цього необхідно провести дослідження за результатами фінансової звітності станом на 1 січня 2023 р.

Висновки до розділу 6

6.1. Адміністративні та статистичні дані, що містяться в національних інформаційних освітніх системах, широко використовуються підрозділами Міністерства освіти і науки України при прийнятті управлінських рішень. Зокрема, важливим джерелом освітніх даних є інформація, що міститься в національній освітній інформаційній системі ПАК «АІКОМ», де збираються дані про дошкільну, позашкільну, шкільну освіту. Наразі виконується робота з упровадження у 2022 р. підсистеми П(ПТ)О. Дані ПАК «АІКОМ» постійно використовуються підрозділами МОН для розроблення важливих заходів з освітньої політики, таких як розподіл коштів на заробітну плату педагогам, забезпечення комп'ютерною технікою, покращення Інтернету, розподіл LEGO-наборів, замовлення підручників, електронні щоденники й журнали, запис до дитсадків тощо.

В умовах воєнного стану ПАК «АІКОМ» функціонував без збоїв. ДНУ «ІОА» проведено робочі консультації із фахівцями Державної служби статистики України щодо шляхів реалізації збору статистичних даних у 2022 р. для дошкільної (форма № 85-К), позашкільної (№ 1-ПЗ), шкільної (№ ЗНЗ-1, 83-РВК, 77-РВК, 1-ЗСО) освіти.

Проводиться поточна модернізація ПАК «АІКОМ», у межах якої буде реалізовано перехід до збору індивідуальних деперсоніфікованих даних здобувачів

освіти. Модуль збору даних педагогічних працівників функціонує з 2021 р. Це дає змогу істотно підвищити достовірність освітньої статистичної інформації, агреговані показники якої генеруються з індивідуальних даних, а також якість розрахунків щодо розподілу коштів освітньої субвенції, інших розрахунків, необхідних МОН. Використання індивідуальних даних допоможе уникнути подвійного обліку здобувачів загальної середньої освіти, педагогічних працівників унаслідок їх внутрішнього й зовнішнього (за кордон) переміщення в умовах війни.

Важливим джерелом освітніх даних про дітей з ООП є інформаційна система управління інклюзивною освітою АС «ІРЦ». Вона забезпечує збір інформації про діяльність інклюзивно-ресурсних центрів, уможливорює оперативний доступ до центральної бази облікових журналів заяв і висновків. Така інформація є основою для прийняття МОН управлінських рішень (зокрема щодо цільового фінансування мережі) у сфері інклюзивної освіти, розроблення численних нормативних документів, заяв, висновків, індивідуальних програм розвитку дитини. У зв'язку зі значним зростанням чисельності дітей, які зазнали психологічних травм через військові дії, а також їх переміщенням є необхідність удосконалення АС «ІРЦ» для задоволення потреби в такій інформації.

В інформаційних освітніх системах для поточних потреб освітніх управлінців акумулюються також відомості від обласних військово-цивільних адміністрацій щодо виконання заходів мобілізації (мобілізаційних планів) закладами освіти незалежно від форми власності й підпорядкування; щодо стану функціонування мережі закладів освіти; щодо наявності, стану і забезпеченості захисних споруд цивільного захисту (передбачено пунктами 1 та 8 доручення Прем'єр-міністра України від 10.06.2022 № 14529/0/1-22); щодо освітніх потреб в автобусах і кадрового забезпечення (передбачено п. 9 вказаного доручення).

6.2.3 метою посилення інформаційної обґрунтованості управлінських рішень МОН та керівників департаментів (управлінь) освіти і науки обласних держадміністрацій, на доручення МОН у ДНУ «ІОА» було створено набір управлінських інформаційних індикаторів розвитку освіти Solid Info, що відображають ключові характеристики стану освіти регіонів, країни й дають змогу швидко ідентифікувати проблемні аспекти функціонування освітньої мережі, визначити напрями першочергового спрямування зусиль управлінців на розвиток освіти в регіонах. Для виконання цього завдання створено інформаційний управлінський інструмент «теплова матриця» з використанням ризик-орієнтованого підходу. Теплова матриця візуалізує стан розвитку освіти та дає змогу управлінцям швидко визначитися стосовно пріоритетності завдань і спрямування зусиль на найбільш невідкладні з них.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила потребу в запровадженні нових аналітичних показників із метою розв'язання актуальних проблем, характерних для воєнного часу. Фахівцями ДНУ «ІОА» доповнено аналітичні дані Solid Info в частині інформації про нагальні виклики під час війни.

6.3. Пріоритетними напрямами діяльності ДНУ «ІОА» в період дії воєнного стану є:

- розроблення та реалізація заходів у рамках забезпечення безперервного

функціонування інформаційно-аналітичної системи ПАК «АІКОМ», націлених на збереження системи освітньої статистики, адміністративної інформації, звітності у сфері середньої, дошкільної, позашкільної й професійної (професійно-технічної) освіти з урахованням викликів, спричинених війною;

- розроблення та здійснення заходів у рамках використання інформаційно-аналітичної системи АС «ІРЦ», спрямованих на підтримку безперебійного функціонування інклюзивно-ресурсних центрів, забезпечення безперервності та якості освіти для осіб з ООП, підтримки інклюзивної освіти в період дії воєнного стану;

- створення, упровадження й технічна підтримка баз оперативних даних, забезпечення захисту та збереження інформації в умовах широкомасштабної військової агресії РФ, зокрема постійних кібератак із боку ворога;

- підготовка аналітичних матеріалів щодо оцінки воєнних ризиків, науково-організаційне й науково-методичне обґрунтування управлінських рішень МОН у межах визначених повноважень для нівелювання ризиків, спричинених військовими діями.

6.4. Фахівцями ДНУ «ІОА» спільно з ЮНІСЕФ Україна за погодженням МОН створено електронні опитувальники з автоматизованим збором інформації для оцінювання чисельності переміщених учасників освітнього процесу. Спільно із фахівцями ЮНІСЕФ проведено всеукраїнське опитування громад для визначення ІТ-потреб внутрішньо переміщених учителів. Оцінено потребу в девайсах, яка становить 165 тис. ноутбуків і 202 тис. планшетів.

Використано дані ПАК «АІКОМ» для верифікації учасників освітнього процесу, педагогічних, науково-педагогічних працівників, що постраждали внаслідок агресії, зокрема в рішеннях щодо надання вчителям, які постраждали, у т. ч. внутрішньо переміщеним, грошової допомоги від донорів (80 дол. США кожному вчителю від ЮНІСЕФ).

Спільно з ЮНІСЕФ та Світовим банком проведено опитування стосовно оцінювання освітніх втрат і потреб 749 ЗФПВО та ЗВО. Згідно з результатами опитування, майже у 40 % цих закладів відсутні технічні засоби навчання.

У межах розвитку підсистеми E-Journal ведеться активна робота з повного переходу на електронне діловодство в закладах освіти: розробляються необхідні системи та модулі, створюється відповідна нормативно-правова база.

МОН за участі ДНУ «ІОА» ініційовано, а Комітетом Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій підтримано розроблення законопроекту про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Автоматизованого інформаційного комплексу освітнього менеджменту. Законопроект від 22.05.2022 № 7396 прийнято 27 липня 2022 р. Верховною Радою України, наразі він уже підписаний Президентом України.

6.5. Фахівцями ДНУ «ІОА» підготовлено низку аналітичних матеріалів стосовно стану освіти в період дії воєнного стану, які надіслано підрозділам МОН. Серед них: «Цифровізація освіти та інформаційні системи і технології у забезпеченні освітнього процесу в умовах збройної агресії РФ проти України», «Організація функціонування АС «ІРЦ» для забезпечення потреб освітнього процесу осіб з ООП в умовах збройної агресії РФ», «Пропозиції щодо особливостей

вступу до закладів вищої освіти України в умовах воєнного стану з урахуванням зарубіжного досвіду», «Організації системи освіти Федеративної Республіки Німеччини», «Напрямки державної та регіональної підтримки переміщених ЗВО (за матеріалами вивчення досвіду переміщення окремих ЗВО Луганської та Донецької областей)», «Особливості розподілу та використання освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у 2022 році», «Аналіз перерозподілу фінансування із державного бюджету на утримання ЗВО у 2022 році з урахуванням фактора впливу військової агресії рф в Україні», «Особливості фінансування системи освіти на державному та місцевому рівні у 2022 році в умовах військової агресії рф», «Фінансова підтримка України зарубіжними країнами та МФО щодо організації освітнього процесу в умовах війни», «Міжнародна підтримка забезпечення навчання студентів українських ЗВО», «Методологічні та інформаційні підходи до удосконалення статистичної звітності у сфері загальної середньої освіти, що викликано збройною агресією рф в Україні (регіональний аспект)», «Функціонування системи професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнного стану», «Практичний досвід застосування інноваційних технологій навчання у ЗДО та ЗЗСО в умовах воєнного стану в Україні», «Організація збору та опрацювання інформації про державне нерухоме майно, що знаходиться в управлінні МОН, в умовах воєнного стану в Україні».

Також підготовлено численні інформаційно-аналітичні матеріали за запитами МОН, депутатів Верховної Ради України, міністерств, міжнародних і громадських організацій щодо стану освіти в Україні в умовах війни.